Bilim ve Gelecek

Aylık bilim, kültür, politika dergisi | AĞUSTOS 2011 | 7,50 TL (KDV Dahil)

90

Psikiyatrik bozukluklar

Hepimiz biraz deliyiz...

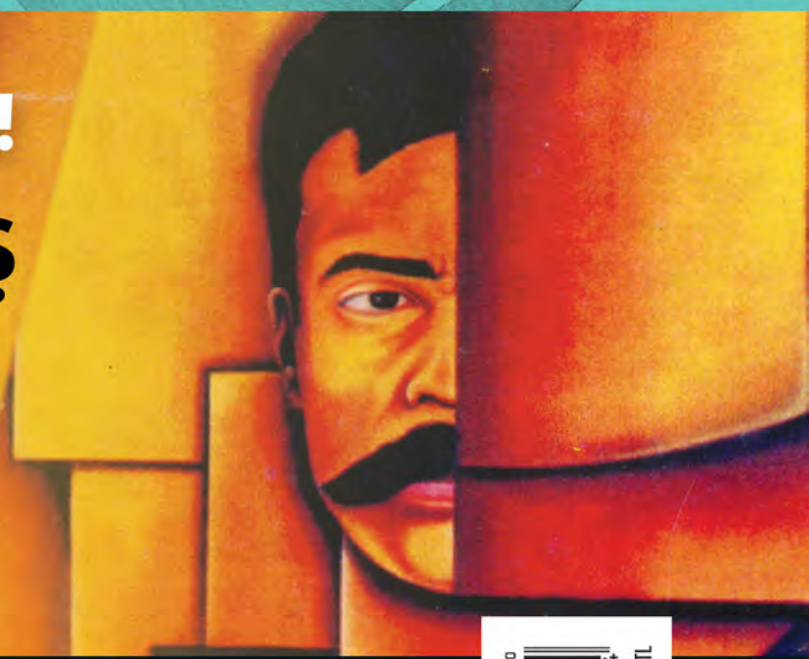

Duygudurum bozuklukları...
Anksiyete... Fobiler...
Obsesif-kompulsif bozukluk...
Beslenme, uyku,
kişilik bozuklukları...

15 gün önce yitirdiğimiz Ali Nahit Babaoğlu'nun son çalışması

Ölene kadar tabutta!

'Ağırlaştırılmış müebbet'

8 m²'lik alanda, dört duvar arasında,
dışarı çıkmadan, kimseyle görüşmeden,
ölene dek kalmaya mahkûm,
Türkiye'ye endemik bir canlı türü!

Ercan Kanar, Gülizar Tuncer ve iki 'ağırlaştırılmış müebbet'
Ali Gülmez ve Hasan Şahingöz yazdı.

ISSN 1304-6756

9 771304 675614

Kıbrıs satış fiyatı 9 YTL

Bilim ve Gelecek
Aylık bilim, kültür, politika dergisi
SAYI: 90 / AĞUSTOS 2011
GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Ender Helvacıoğlu
YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Özlem Özdemir
YAYIN YÖNETMEN YARDIMCILARI
Nalân Mahsereci
Baha Okar
İDARİ İŞLER
Deniz Karakaş
Volkan Çetin
GRAFİK-TASARIM
Eren Taymaz
ADRES
Caferağa Mah. Moda Cad. Zuhal Sk. 9/1
Kadıköy / Istanbul
TEL: (0216) 345 26 14 / 349 71 72 (faks)
www.bilimvegelecek.com.tr
E-posta: bilgi@bilimvegelecek.com.tr
Internet grubumuza üye olmak için
bilimgelecekdergisi-subscribe@yahoogroups.com
adresine eposta göndermeniz yeterlidir.
YURTİÇİ ABONE KOŞULLARI
1 yıllık: 75 TL / 6 aylık: 40 TL
(Bilgi almak için dergi büromuzu arayınız)
YURTDIŞI ABONELİK KOŞULLARI
Avrupa ve Ortadoğu için 60 Euro
Amerika ve Uzakdoğu için 120 Dolar
e-ABONELİK KOŞULLARI
1 yıllık: 20 TL / 10 Euro / 15 Dolar
6 aylık: 10 TL / 5 Euro / 8 Dolar
(Bilgi almak için: www.bilimvegelecek.com.tr)
7 RENK BASIM YAYIM FİLMCİLİK LTD. ŞTİ. ADINA SAHİBİ
Ender Helvacıoğlu
SORUMLU YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Deniz Karakaş
BASILDIĞI YER
Ezgi Matbaacılık
Sanayi Cad. Altay Sok. No: 10, Çobançeşme
Yenibosna / Istanbul Tel: (0212) 452 23 02
DAĞITIM: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama
YAYIN TÜRÜ: Yerel - Süreli (Aylık)
ISSN: 1304-6756 **DİLİ**: Türkçe

TEMSİLCİLERİMİZ
ANKARA BURO: Bayındır 1 Sk. 22/16, Kızılay (0312) 433 00 38
ANKARA: Çağlar Kılınç / Tel: (0505) 584 63 36 / caglarkilinc@gmail.com
BARTIN: Barbaros Yaman / (0506) 601 64 50 / yamanbar2000@yahoo.com
BURSA: Evren Sarı / (0533) 526 49 80 / sarievren360@yahoo.com
İSKENDERUN: Bahar Işık / (0533) 217 71 96 / isikbahar@gmail.com
İZMİR: Levent Gedizlioğlu / (0232) 463 98 57
Osman Altun / (0541) 695 19 97
SAMSUN: Hasan Aydın / (0505) 310 47 60 / hasanaydn@hotmail.com
TARSUS: Uğur Pişmanlık / (0533) 723 47 89 / aratosdergisi@gmail.com
ALMANYA: Çetin M. Akçı / cetin@akci.de
BELÇİKA: Emre Sevinç / emre.sevinc@gmail.com
GÜNEY AMERİKA: Demircan Pusat /demircanpusat@gmail.com
İTALYA: Aslı Kayabal / aslikayabal@hotmail.com
KANADA: Erdem Erinç / erdem_e@hotmail.com
KKTC: Kağan Güner / (0533) 836 84 87 / guner16@mynet.com
BİLGİ ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Nazan Mahsereci (0532) 485 63 63 / nazanmahsereci@hotmail.com
İTÜ TEMSİLCİSİ: Deniz Şahin (0530) 655 82 26 / calideniz@yahoo.com
İÜ (BEYAZIT) TEMSİLCİSİ: Ezgi Altınışık (0555) 481 64 38 / tern.ezgi@gmail.com
ODTÜ TEMSİLCİSİ: Şule Dede (0505) 550 61 31 / sule_dd@yahoo.com
HACETTEPE/BEYTEPE TEMSİLCİSİ: Selim Eyüp Arkaç (0506) 663 84 12 / selimbio@gmail.com
9 EYLÜL ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Buse Zorlu (0506) 472 73 84 / t.busezorlu@gmail.com

Ali Nahit Hoca'yı kaybettik

Ali Nahit Hoca, Bilim ve Gelecek'in yaş günü gecesinde konuşma yaparken.

Tam elinizdeki sayının teknik hazırlığına başlamışken, tam da onun çalışmasını ağırlıklı dosya olarak düşünmüşken, sevgili yazarımız Ali Nahit Babaoğlu'nun ölüm haberiyle sarsıldık. Değerli bilim insanı, akademisyen, psikiyatr, dergimizin ilk sayısından itibaren yazarı ve dostu Ali Nahit Hoca'yı 15 Temmuz günü kaybettik. Acımız tarif edilemez. Onu daima, bilimsel yöntemden bir milim bile sapmayan örnek tutumuyla, toplumculuğu ve halkçılığıyla, sosyalizmden yana tavrıyla, bıkmaz usanmaz öğretme tutkusuyla, ülkenin gidişatından duyduğu kaygı ve çözüm arayışlarıyla, kalenderliğiyle, ağzından düşürmediği sigarasıyla, bir eli cebinde babacan duruşuyla, sevgiyle, saygıyla anımsayacağız. Yazdıkları, söyledikleri, tutumları, öğütleri hep yolumuzu aydınlatacak. Yakınlarının, öğrencilerinin, dostlarının, Türkiye bilim ve psikiyatri camiasının, Bilim ve Gelecek topluluğunun, hepimizin başı sağ olsun.

Daha iki ay önce dergi büromuza gelmiş, "50 Soruda" dizisinin ikinci paketinin ilk kitabı olarak yakında yayınlanacak "50 Soruda Psikiyatri" adlı kitabının metnini teslim etmiş, tutuklu arkadaşımız Baha Okar'ın uğradığı haksızlığa karşı tepkisini dile getirmiş, ısrarla Baha'ya selamını iletmemizi istemiş, "hepimiz biraz deliyizdir, düzenin 'normal'i olmaktan iyidir" demiş, çayını içmiş, bir elinde bastonu diğer elinde sigarası çıkıp gitmişti Ali Nahit Hoca. Gidiş o gidiş…

Evet, bu sayımızın iki ağırlıklı dosyasından biri, Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu'nun son çalışması "50 Soruda Psikiyatri" adlı kitabından derlediğimiz hacimli bir makale: "Psikiyatrik bozukluklar". Usta bir "deli"nin kaleminden tüm "deli"lere…

***

Elinizdeki sayının diğer kapak dosyası "Ağırlaştırılmış müebbet". Dünya üzerinde sadece ülkemiz cezaevlerinde yüzlerce hükümlüye reva görülen bu hukuk dışı, insanlık dışı uygulamayı, bütün boyutlarıyla, değerli avukatlar Ercan Kanar, Gülizar Tuncer ve Tekirdağ F Tipi Cezaevi'nden iki "ağırlaştırılmış müebbetlik" Ali Gülmez ve Hasan Şahingöz yazdı. Biraz içiniz daralacak, uykunuz kaçacak, ama okunmadan geçilemeyecek, isyan etmeden durulamayacak bir dosyadır bu.

***

Uydurma iddialarla 11 aydır tutuklu bulunan dergimizin idare müdürü ve editörü Baha Okar'ın da yargılandığı Devrimci Karargâh davasının duruşması 11-12 Ağustos tarihlerinde Beşiktaş Adliyesi'nde gerçekleşecek. Duyarlı tüm okurlarımızı, yazarlarımızı bu davayı izlemeye çağırıyoruz. Bir kez daha haykırıyoruz: ***Baha Okar'a özgürlük, Türkiye'ye özgürlük!***

Dostlukla kalın…

Bilim ve Gelecek

İçindekiler

PARANTEZ / Baha Okar
Cezanın karanlık yüzü
Delile dayanmayan kanaat'kâr' iddianameler.....4

DOSYA

Ali Nahit Babaoğlu
Psikiyatrik bozukluklar.....6

KAPAK DOSYASI

Ender Helvacıoğlu
Türkiye'ye endemik bir canlı türü:
'Ağırlaştırılmış müebbet'.....23

Av. Ercan Kanar
Suç, ceza, hapis kavramları ve özgürlükçü hukuk.....24

Av. Gülizar Tuncer
Ölünceye kadar tabutta yaşayacaksın!.....29

Ali Gülmez
'Asılmayıp beslenen'lere uygulanan hücre tipi zulüm
Diri diri gömme.....36

Hasan Şahingöz
'Olmaz' demeyin.....42

Alp Hamuroğlu
Büyük Fransız Devrimi - 2
Burjuvazinin karşıdevrimi: 'Restorasyon'.....46

Prof. Dr. Timur Karaçay
İslam ülkelerinde bilim neden geriledi?.....52

Taylan Karslı
Komediye giden yoldaki trajedi: Birikim dergisi.....61

Kuntay Gücüm
Osmanlı yönetiminin devrim korkusu (1856-1872)
Devrime karşı ıslahat.....68

ANADOLU KÜLTÜRÜNDE AĞAÇLAR

Hasan Torlak
Öte dünyadaki ruhlarla özdeşleşmiş: Sığla ağacı...76

BİLİM GÜNDEMİ / Deniz Şahin.....78
Bellediği yüzü 5 yıl unutmuyor: Akıllı ol, kargaya bulaşma! / Av avcıyı idrarından tanıyor mu? / Beyin hücresinden kalp hücresine… / Küçük elektronik cihazlar için ortamdaki elektromanyetik enerjiyi yakalayan aygıt

BİLİŞİM DÜNYASINDAN / İzlem Gözükeleş
Elektronik kitaplar.....82

YAYIN DÜNYASI / Özlem Özdemir 85

Ömer Tuncer
Enel Hak İsyanı: Hallac-ı Mansur.....85

Nalân Mahsereci
Çocukların sorularına kıymayın efendiler…….....86

MATEMATİK SOHBETLERİ / Ali Törün
Bütün tamsayıların toplamı.....90

SATRANÇ / Bahar Kürekli
Çin satrancı 'Xiangqi'.....92

FORUM 94

BULMACA / Hikmet Uğurlu 96

KAPAK DOSYASI **23**

Ölene kadar tabutta!

Ağırlaştırılmış müebbet

Av. Ercan Kanar, Av. Gülizar Tuncer ve iki 'ağırlaştırılmış müebbet' Ali Gülmez ve Hasan Şahingöz yazdı.

8 m²'lik alanda, dört duvar arasında, dışarı çıkmadan, kimseyle görüşmeden, ölene dek kalmaya mahkûm, Türkiye'ye endemik bir canlı türü! Türümüzün bir üyesinin bile bu koşullarda yaşamasını içimize sindirebiliyorsak, açık konuşalım, insan değiliz demektir. Eğer bu koşullara isyan etmiyorsak, geçmiş olsun *Homo sapiens*!

DOSYA: Psikiyatrik bozukluklar **6**

‘Hepimiz biraz deliyiz...’

15 gün önce yitirdiğimiz Ali Nahit Babaoğlu’nun son çalışması

Duygudurum bozuklukları... Anksiyete bozuklukları... Fobiler... Obsesif-kompulsif bozukluk... Beslenme, uyku, kişilik bozuklukları...

46 **Alp Hamuroğlu yazdı**
Büyük Fransız Devrimi - 2

Burjuvazinin karşıdevrimi: ‘Restorasyon’

Devrimci Fransa, “Devrim geçirmiş” Fransa’ya dönüşürken “krallık” yeniden kurulacak, 1814’ten başlayarak “Restorasyon” yaşanacaktır. Soyluluğa özenme tekrar yaşanır. Yıkılan aristokrasinin boşluğunu dolduran burjuvalar artık “sonradan görme” de değildirler ve biraz “aristokrat” olmaya ve sayılmaya hak kazanmışlardır.

Prof. Dr. Timur Karaçay’ın çalışması **52**

İslam ülkelerinde bilim neden geriledi?

İslam dünyası 12. ve 18. yüzyıllar arasında, sanki kilisenin Avrupa’da yaptıklarını taklit etmiştir. Yunan felsefesi ve bilimi terk edilmiştir. Artık, ilim Halik’e ulaşmak için yapılacaktır. Akli ilimler yerine vahyi ilimler öne çıkarılmıştır. Bunun sonucu ağır olmuş, *İslam’ın altın çağı*, giderek *İslam’ın ortaçağ*na dönüşmüştür.

Taylan Karslı’nın makalesi **61**

Komediye giden yoldaki trajedi *Birikim* dergisi

Birikim dergisi, Türkiye solunu yalnızca liberalize etme çabası değil aynı zamanda muhafazakârlık ile ittifak haline girebilecek bir unsur olarak inşa etmek hususunda özel bir misyona sahip olmuştur.

68 **Kuntay Gücüm inceledi**
Osmanlı yönetiminin devrim korkusu (1856-1872)

Devrime karşı ıslahat

Babıâli, sınırları çevresinde cumhuriyet rejimlerine gücü oranında izin vermeyeceğini ortaya koymuştu. Hariciye Nezareti yazışmalarında cumhuriyet kavramı devrim, devrim ise entrika ve komplo ile birlikte kullanılıyordu.

Cezanın karanlık yüzü

Delile dayanmayan kanaat'kâr' iddianameler

Montesquieu, "Yasaların gölgesi ve adaletin renkleri altında uygulanan tiranlıktan daha acımasızı yoktur" diyor. Tarif ettiğini Ortaçağ'ın despotik rejimlerinde aramayalım, işte buradadır. Sadece insanın yaşamına haksızlıkla el konulması değildir mesele; hapishanede kapatılmayla, tecritle geçen her gün insani tüm değerlere, buradaki bedenler üzerinden her anlamda açılmaya çalışılan bir oyuktur aynı zamanda. Tüm bu seslenış, hayata insanca yaşam fikriyle yaklaşan insanların tanıklığı içindir.

O. Baha Okar
Bilim ve Gelecek Dergisi Editörü
Tekirdağ 1 No'lu F Tipi Cezaevi C84 / Tekirdağ

Bu yazıyı yazdığım anda 9 milletvekili cezaevinde bulunuyordu. Kriz aşılmazsa siz okurken hâlâ öyle olacaklar. 13 belediye başkanı ve yardımcısı, 20'den fazla belediye ve il genel meclis üyeleri de uzunca bir süredir tutuklu. Yani mevcut düzenin hem merkezi hem yerel, resmi siyasi organlarında seçilmiş olarak bulunan azımsanmayacak sayıda insan hapiste.

Hal böyleyken tutuklu gazetecilerin sayısının 70'i bulmuş olması şaşırtıcı gelmiyor. Ben de bu 70 kişinin içindeyim. *Bilim ve Gelecek* dergisi editörlerindenim ve Devrimci Karargâh davasından 10 aydır tutukluyum.

Hepimizin bir ortak özelliği var, cezaevi kimliğimizde "suçu: terör" yazıyor. 1991 yılında TCK'nın 141-142 ve 163. maddeleri kaldırılıp yerine Terörle Mücadele Kanunu getirildiğinden beri, hukuken "komünist", "şeriatçı", "siyasi suçlu", "düşünce suçlusu" yok zaten. Bunların hepsi, tanımı ve sınırları belirsiz, dolayısıyla alabildiğince geniş bir "terör" kapsamında ele alınıyor. Bir kere karşıtını terörist olarak tanımlayınca, terörün en şiddetlisini bizzat uygulamanın kılıfını bulmuş oluyor devlet. Üstelik resmen siyasi suçlardan, düşünce suçlarından yargılanan, hüküm giyen kimse de kalmamış, ülke bu ayıptan kurtulmuş oluyor. Ne âlâ.

Terör suçlarına özel yetkili mahkemeler bakıyor. Cezaların katlanması, sanık ve şüpheli hakkında kısıtlamalar, uzun tutukluluk süreleri peşi sıra geliyor. Sonuç, zincirinden boşanmış bir hukuk terörü ve zincirlenmiş bir toplum, hapishanelere o ya da bu nedenle tıkılmış muhalefet.

Montesquieu siyaset biliminin kurucusu olarak bilinir. "Yasaların gölgesi ve adaletin renkleri altında uygulanan tiranlıktan daha acımasızı yoktur" diyor. Tarif ettiğini Ortaçağ'ın despotik rejimlerinde aramayalım, işte buradadır.

Siyasi davaların dayandığı iddianamelerin çoğu birer keyfilik, ölçüsüzlük belgesi... Düzgün bir gazetede yayımlanacak haberin uyması gereken ölçüler, etik ilkeler vardır. Bir bilimsel makale belirli kriterleri karşılamalıdır. Örneğin *Bilim ve Gelecek* dergisinde, tezini dayanaklarıyla, kanıtlarıyla ortaya koymayan, kendi içinde mantıksal tutarlılıklardan yoksun bir yazıyı yayımlamayı tercih etmeyiz. Bizim davanın, bir polis müdürünü sosyalist siyasetçiler, sendikacılar ve yazarlarla aynı davada birbirine bağlamak için mantığın sınırlarını zorlayan, tutarsız, kanıtsız iddianamesi hazırlanış tarzıyla, kurgusal yapısıyla bizim dergide yer alamaz, bir fantastik edebiyat dergisinde belki…

Elbette ki bir iddianame, gazete haberi, makale değildir ve o ölçülerle değerlendirilemez. Hukukun çizdiği çerçeveyle belirlenen daha net, katı, öznel-

Baha ile bir açık görüş hatırası.

liğe yer bırakmayan ölçüleri olmalıdır. Vardır da. Haluk İnanıcı'nın "Parçalanmış Adalet" adlı kitabından çıkardığım kadarıyla şöyle:

Bir iddianame; incelenebilir, değerlendirilebilir boyutlarda olmalıdır. KCK davasının iddianamesi 7500 sayfaydı, sadece özeti 300 sayfa tutuyordu. Ben bunu güzelce inceledim diyen hukukçu, büyük ihtimalle yalan söylüyordur.

Bir iddianame; kanaatlere değil, delillere dayanmalıdır. Deliller eksiksiz ya da yeterli derecede toplanmış olmalı ve kesinlik taşımalıdır. Böylece delillerin toplanması için peş peşe duruşmaların geçmesi gerekmeyecektir. Bizde olan ise başkadır, hele bir tutuklayalım, tutukluyken delilleri de karartamaz, rahat rahat toplarız anlayışı hâkimdir. Delillerin kesinliği konusu da bir o kadar vahimdir. Islak imza tartışmalarını, şaibeli kopya CD'leri hatırlarsınız...

Bir iddianame; ayrıca savcı tarafından toplanmış şüpheli lehine delilleri de içermelidir. Araştırmış değilim, ama bunun milyonda bir rastlanan bir durum olduğunu sanıyorum. En azından bizim davanın iddianamesinde onca şüpheliden bir tanesi için bile lehte bir delile rastlamadım. Aradılar da bulamadılar mı? Sanmıyorum. En iyi bildiğimden, kendimden örnek vereyim. İddianamede bir itirafçının ifadesine dayanılarak, 2005-2007 yılları arasında PKK kampında olduğum ileri sürülüyor. Bunun aksini ispat edecek delilleri, bu süre içerisinde çalıştığım işyerlerinden, yaptığım kayıtlı resmi işlerden ve onlarca tanıktan, zahmetsizce toparlamak işten bile değil. Ama iddianamede bunların esamesi bile okunmuyor.

Baha ile Suzan evlilik işini de içerde hallettiler!

Savcılar, hatta aslına bakarsanız Terörle Mücadele Şubesi tarafından "ben söyledim oldu" şeklinde hazırlanmış, delillerden ziyade kanaatlere dayanan, hukuki ölçülerin uzağında iddianamelerle açılmış davalar sonucunda tutuklu bulunan binlerce siyasi tutsak var. Bunun, dışarıdaki muhalif en ufak sesi yıldırmaya, sindirmeye dönük yönü de görmezden gelinemez ve bir ülkede hak ve özgürlüklerin düzeyi muhalefetin sahip olduğu kadardır.

Bir de içeriden bakalım.

Yine Montesquieu'ye başvuracak olursak, bir ülkede özgürlüklerin sınırını anlamakta dolambaçsız başka bir ölçüt öneriyor. Cezaların şiddeti ile özgürlüklerin düzeyi arasında bir denklem kuruyor. Öyleyse, bizde özgürlükler F tipi düzeyindedir.

F tipi cezaevleri 19 Aralık 2000 yılında kanlı operasyonların ardından uygulamaya konmuştu, biliyorsunuz. Bir cezalandırma/ıslah etme yöntemi olarak mahkûmu tecrit etmeye, yalnızlaştırmaya, sosyal bakımdan kötürümleştirmeye, yaşamının en basit sorunları karşısında çaresizleştirmeye dayanıyor. Ben de bu "hayata dönüş evlerinden" birinde kalıyorum, Tekirdağ F Tipi Cezaevinde…

F tipi cezaevlerinde uygulamanın en sert hali ağırlaştırılmış müebbetlere karşı kendini gösteriyor. "Ağırlaştırılmış" kelimesinin altının nasıl doldurulduğu, devlet ve hukuk düzeninin gerçek yüzünü gösteriyor. Tek kişilik hücre, günde bir saatlik havalandırma, açık ve kapalı görüşlerde sınırlama, ortak etkinliklerden men etme gibi. Yani her alanda katı bir kısıtlamayla, "ağırlaştırılmış" ceza, cezanın katmerleşmesine dönüştürülüyor. Üstelik bu, pek çok cezaevinde çoğu zaman keyfi olarak daha ağırlaştırılarak uygulanıyor. Bazı cezaevlerinde havalandırmaya 4 saat çıkılabilirken, bu uygulama bazılarında 1 saatle sınırlandırılıyor. Hücrelerdeki yere sabitlenmiş dolabın, pencerenin tümüyle açılmasına elverecek şekilde biraz kenara alınması gibi basit bir düzenleme bile, tutsakların aylarca süren mücadelelerinin ardından gerçekleşebiliyor.

Siyasi tutsaklar bir süredir havalandırma saatlerinin uzatılması, aynı havalandırmaya 2 ya da 3 kişinin birlikte çıkabilmesi ve çamaşır yıkama gibi ihtiyaçlar için havalandırmanın haftada bir kez tam gün açılması gibi somut, basit ve insani talepler için mücadele ediyor.

Bütün bu ağır uygulamalara rağmen, F tipleriyle tasarlanan, siyasi tutsakları yalnızlaştırma, sosyal ve kişisel olarak çökertme hedefi tutmuyor. Dünyası kendi kişisel dünyasından ibaret olmayan, idealleri kendisini aşıp bütün insanları kucaklayan çoğu tutsak insanlık dışı bu türden baskıları boşa çıkartmak için F tipinin dört duvarı arasında uğraş veriyor, diri tutuyor kendisini.

Özellikle F tipi cezaevleriyle, Terörle Mücadele Kanunuyla, Özel Yetkili Mahkemeleriyle, bütün toplum ilmekleri korkuyla örülmüş bir deli gömleğine hapsedilirken, içeride ve dışarıda yapılan haksızlıklara boyun eğmeyip diri kalanların varlığı, bu hesapların tutmayacağının, yaşanan haksızlıkların gün be gün toplumdan gizlenemeyecek şekilde ortaya serileceğinin delilidir.

11-12 Ağustos 2011 tarihinde, yani tutuklanmamızdan tam 1 yıl sonra fiilen ilk duruşmamız gerçekleşecek. Haksızlıkla yaşamımızdan alıkonulan günler yazık ki telafi edilemeyecek, giden günler bizlerin ömründen olacak. Ve sadece insanın yaşamına haksızlıkla el konulması değildir mesele; hapishanede kapatılmayla, tecritle geçen her gün insani tüm değerlere, buradaki bedenler üzerinden her anlamda açılmaya çalışılan bir oyuktur aynı zamanda.

Tüm bu sesleniş, hayata insanca yaşam fikriyle yaklaşan insanların tanıklığı içindir.

06.07.11

NOT: Bu yazı 24 Temmuz'da dağıtılan *Tutuklu Gazete*'de yayınlanmıştır.

Psikiyatrik bozukluklar

Hepimizde ufak tefek kusurlar, normalde olmaması gereken özellikler vardır. Ama bunlar bizim işimizde, yaşamımızda, başarılı ve mutlu olmamıza engel değildir. Eğer engel oluyorsa o zaman psikiyatra gidilir ve çaresi aranır. Psikiyatrik bozuklukların birçok türü vardır: Duygudurum bozuklukları, anksiyete bozukluğu, fobiler, obsesif-kompulsif bozukluklar, beslenme bozuklukları, uyku bozukluğu, kişilik bozuklukları gibi...

Ali Nahit Babaoğlu

Değerli psikiyatrist ve akademisyen Ali Nahit Babaoğlu'nun Bilim ve Gelecek Kitaplığı'nın "50 Soruda" dizisi bünyesinde "50 Soruda Psikiyatri" adlı kitabı yakında çıkacak. Okuyacağınız makale, Babaoğlu'nun bu kitabının "Psikiyatrik bozukluklar" bölümünden derlendi. Tam da bu yayının hazırlığı içindeyken sevgili hocamız Ali Nahit Bey'i yitirdiğimizi üzüntüyle öğrendik. Okurlarımıza Ali Nahit Hoca'nın son çalışmasından bir bölümü sunuyoruz.

Merkezi sinir sisteminin yüksek işlevlerinden oluşan ve bizim ruhsal aygıt diyebileceğimiz işlevler, ayrı ayrı isimler taşırlar. Örneğin zekâ denilen bir kavram vardır ki bu da aslında birden fazla işlevden oluşur. Düşünme diye de bir kavram vardır ve o da birden fazla işlevin toplu adıdır. Anlama, öğrenme, bellek, hatırlama, tanıma, yargılama ve tartma, yani muhakeme de gene her biri birden fazla işlevden oluşan fakültelerdir. Bu alanların birinde, bir kaçında ya da çoğunda olan bozulmalarla farklı tablolar ortaya çıkar. Bir tabloda genellikle birkaç bozulma birden görülür. Pek çok bozukluk ise münferit, yani tek başınadır. Hemen hepimizde bu alanların, alt işlevlerinde, standarttan sapan, normalde olmaması gereken bazı özellikler vardır. Bu küçük normalden sapmalara rağmen bize ruhsal yapısı bozuk ya da ruh hastası, akıl hastası denilemez. Herkes kendi münferit bozukluğuna rağmen kendi yaşamını normal sınırlar içinde sürdürür. Ama böyle küçük sapmalar kişinin işinde, mesleğinde, yaşamında kimi zorluklara neden olabilir. Bu küçük sapmalar yaşamda başarılı olmayı, mutlu olmayı büyük ölçüde zorlaştırabilir. Ya da çoğu insanın yaşamı boyunca yaptığı gibi, diğer sağlam işlevlerin yardımıyla bu küçük bozukluk örtülür ve insan sağlıklı, başarılı, mutlu bir yaşam sürer. Bu durum bütün hastalıklar için de aynıdır. Pek çok insanın kan basıncı, ya da kan şekeri, olması gereken en uygun sınırların üstünde ya da altındadır. Gene, pek çok insan dolaşım, ya da sindirim sistemindeki ufak tefek arızalara rağmen tamamen normal bir yaşam sürüp gider, bunların farkına bile varmaz. Ancak çok ayrıntılı, hassas bir muayeneyle bunlar ortaya çıkarılabilir ve insan belli bir bozukluğu olduğunu öğrenmiş olur. Psikiyatride de böyledir. Hepimizde ufak tefek kusurlar, normalde olmaması gereken özellikler vardır. Ama bunlar bizim işimizde, yaşamımızda, başarılı ve mutlu olmamıza engel değildir. Eğer engel oluyorsa o zaman psikiyatra gidilir ve çaresi aranır. İşte bu yüzden psikiyatride münferit bir bozukluğun tedavisine girişilmesi ancak o hastanın kendi isteği ve onayıyla olmalıdır. Yoksa eşin dostun, sağın solun "hasta" demesiyle kişi tedaviye zorlanamaz. Ancak belirli bir bozukluğu olan kişi, eğer o bozukluk toplumsal zorluklara neden oluyorsa "hasta değil" diye de kabul edilemez. Toplumsal koşullar o bozukluğun olmamasını, varsa düzeltilmesini şart koşabilir. O halde bir bozukluğun "hasta" olarak kabul edilmesi kişinin ve toplumun ortak değerlendirmesiyle olacaktır. Buna rağmen davranışlardaki bazı bozukluklar kişinin isteği olmadan da "anormal" olarak kabul edilebilir ve toplum, o bozukluğun düzeltilmesi için zorlayabilir. Böyle durumlarda hukukun ilkelerine uygun olarak, yani toplumun koyduğu kurallara göre yargının buna karar vermesi gerekir. İşte psikiyatrinin önemli bir özelliği de budur. Psikiyatri, diğer tıp dallarına göre, yargının denetiminin ve zorlamasının daha yoğun olduğu bir daldır.

DUYGUDURUM BOZUKLUKLARI

İnsanların normal olarak üzüntü, keder, elem gibi duygulanımları vardır. Ya da sevinç, neşe de böyle duygulanımlardandır. Normal olarak bizleri sevindiren, neşelendiren ya da kederlendirip üzen, hatta yasa girmemize neden olan pek çok dış neden bulunur. İnsanların bu nedenlere uygun olarak gösterdikleri bazı tepkiler, davranışlar vardır. İnsanlar sevindikleri zaman gülümser ya da güler, yaşamlarından hoşnut olduklarında buna uygun olarak gevezelik eder, şakalaşırlar. Tersine kederli, elemli, yaslı bir insan da dışarıdan da anlaşılabilecek şekilde bazı davranışlar gösterir, çökkün ve dertli olduğu rahatlıkla anlaşılabilir. İşte kişinin dışarıdan nedeni anlaşılamayacak şekilde aşırı neşeli, hareketli, geveze olması kadar nedensiz olarak yaslı, kederli, çökkün olması da patolojiktir ve ilgilenilmeyi gerektirir. Çökkünlük hallerine depresyon, aşırı ve nedensiz neşelilik haline ise mani diyoruz. Bu haller dış uyaranla olabildikleri gibi nedensiz de ortaya çıkabilir. Belirli bir dış uyarana bağlıysalar, normalden uzun sürmesi durumunda, dış neden olmadan oluyorlarsa başlangıçlarından itibaren bu durum patolojik sayılır. Buna duygudurum bozuklukları (mood disoreders, mizaç bozuklukları) diyoruz. Bu bozukluklar genellikle episodlar halinde seyreder. Episodların niteliğine göre adlandırılır. Önce bu episodların tiplerini görelim.

Major depressif episod (major depresyon)

Kişinin kendisinin bildirmesi ya da başkalarının gözlemiyle belirli, hemen her gün ve yaklaşık gün boyu süren depressif duygulanım, ağlamaklı yüz ifadesi, zaman zaman ağlamalar, kendini çökkün ve bitkin ya da boşlukta hissetme, çocuklarda ve ergenlerde tersine bir irritabilite, huzursuzluk ve sinirlilik, ilgilerde hemen her gün yaklaşık gün boyu süren belirgin azalma, normalde ilgi duyduğu, zevk aldığı şeylerden zevk ve tat alamama, perhizde olmadığı halde önemli derecede kilo kaybı ya da iştah azalması olması, uykusuzluk ya da huzursuz uyku olması, psikomotor ajitasyon ya da durgunluğun belirli olması, yorgunluk, bitkinlik ve belirgin enerji kaybının olması, değersizlik, aşırı suçluluk duyguları, hatta hezeyanları, düşüncelerin belli bir konu üzerine yoğunlaştırılmasında azalma, düşünme güçlüğü, yineleyen ölüm düşünceleri, intihar fikirleri, intihar etmek üzere belli bir tasarım, hatta hazırlığının olması bulgularıyla seyreden bir durumdur.

Buna major yani büyük depresyon denmesi, hemen herkesin yaşayabileceği reaktif depressif duygulanım süreçlerinin minor, yani küçük sayılmasındandır. Major depresyonda yukarıda sayılan bulgulardan birçoğu, en az beşi bir arada gözlemlenir. Kişinin deprime olmasını haklı gösterecek, maddi kayıplar ya da yakınlarının ölümü gibi her hangi bir neden yoktur. Suçluluk duyguları ise zaten anlamsız ve nedensizdir. Bazen hezeyan boyutundadır. Bu durum günlerce, hatta haftalarca sürer. Gün boyu keder ve hatta yas durumu ile kendini belli eder. Keder ve suçluluk geceleri de sürer ve uykuları bozar. Ölüm ve intihar düşünceleri bazen eyleme de geçer ve kişi bir intiharla kaybedilebilir. En azından müteaddit intihar girişimleri olur. Bu nedenle muhafazalı bir serviste kapatılmaları icap eder.

Manik episod

Depresyon durumunun tam tersine olağandışı kabarmış bir mizaç durumu ile belirir. Büyüklük fikirleri, en azından benlik saygısında abartılı artış vardır. Son derecede hareketlidir. Uyku gereksinimi azalmıştır. Sadece birkaç saat uykuyla kalkar ve aynı enerjiyle çalışmaya, yürümeye ya da konuşmaya devam eder. Her zamankinden daha konuşkan, hatta gevezedir. Düşüncelerinde, fikir uçuşmaları dediğimiz, daldan dala atlamalar vardır. Konuşma da buna paraleldir. Dikkati son derecede dağınık ama keskindir. Kolaylıkla gözden kaçabilecek ayrıntıları fark eder. Herhangi bir dış uyaranla dikkati kolayca çelinir. İşinde ya da okulda amaca yönelik işlevlerde belirgin artış vardır. Cinsel etkinliği de artmış olabilir. Kadın hastalar a-

Major depresyon keder ve hatta yas durumu ile kendini belli eder. Keder ve suçluluk geceleri de sürer ve uykuları bozar.

şırı ve abartılı makyaj yapar, dikkati çekecek ölçüde ve uygunsuz açık saçık giysilerle dolaşır. Erkek hastalarda da öz bakımı abartılı şekilde artmış olabilir. Garip giysiler giyebilir. Kişi saatlerce yorgunluk belirtisi göstermeden çalışabilir, hatta işini bahane ederek hiç uyumaz. Tehlikeli girişimlere atılabilir. Elindeki avucundaki parayı düşüncesizce harcar, saçar. Bu yukarıdaki belirtilerden en az üçü ya da daha fazlasının bulunduğu bu dönem en az bir hafta, hatta haftalarca sürebilir. Manik sözcüğü, genel kullanımda söylenen İngilizceden geçme manyak sözcüğünün orijinidir. Bu durum nadiren kronikleşebilir. O zaman çeşitli şekillerde ün yapan belirli "mahallenin delisi" olurlar. Sosyal bağlardan pek etkilenmediği için başı derde girebilir, olmayacak yerde uygunsuz hareketler yapabilir, sarkıntılık eder. Çoğu zaman polisle bu nedenle başı derde girer. Hareketlerindeki aşırılık azalmış ama tavır ve giyimindeki aşırılık halen de göze çarpan bazı hastalar her yerde görülebilir. İstiklal Caddesi üzerinde yakın zamanlara kadar gelen geçenin dikkatini çeken, uzun pala bıyıklı, garip tüylü şapkalar giyen ve abartılı büyüklükte bir tespih taşıyan adam kronikleşmiş mani hastalarına bir örnekti. Gene kronikleşmiş bazı mani hastaları göğüslerinde bir takım madalyalarla ve milli mücadele kılıklarıyla dolaşıp dururlar. Kimseye bir zararları olmadığından biraz da sempatiyle ve toleransla karşılanırlar.

İstiklal Caddesi üzerinde yakın zamanlara kadar gelen geçenin dikkatini çeken, uzun pala bıyıklı, garip tüylü şapkalar giyen ve abartılı büyüklükte bir tespih taşıyan Pala Şair, kronikleşmiş mani hastalarına bir örnekti.

Mikst episod

Gerek manik, gerekse depressif episodlar belirtilerinin bir arada ya da birbirini izleyerek görüldüğü dalgalarla seyreden bir episod türüdür. Bu sürenin en az bir hafta sürmesi gereklidir. Kişi çok hareketliyken depressif içerikli düşünceler buna refakat eder ya da konuşmalarında depressif unsurlar belirgindir. Ya da depresyondayken hızlı bir geçişle birden manik bir tablo sergilemeye başlar. Bu bozukluk mesleki işlevselliği, olağan gündelik yaşamı ağır şekilde bozar. Kendisine ve başkalarına zarar verme olasılığını engellemek için hastaneye yatırılması zorunlu olabilir. Çünkü durumlar arasında geçişler çok hızlıdır ve şimdi çok keyifli ve enerjikken az sonra intihar girişiminde bulunabilir. Ayrıca antidepresan ilaçlarla tedavi sırasında da mikst bir tablo ortaya çıkabilir. Bu bakımdan antidepresan tedavi sırasında hasta yakınlarının uyanık olması şarttır.

Hipomanik episod

Kişinin olağan duygudurumundan açıkça farklı, daha enerjik, daha az yorulan, daha konuşkan, benlik saygısı abartılı hale gelmiş, uyku gereksinimi azalmış, fikir uçuşmaları olan, en azından çağrışımları hızlanmış, dikkati dağınık, daha kolay çelinebilir hale gelmiş bir tablo sergilemesi, olağan aktivitelerde artma, cinsel aktivitede yükselme, daha fazla para harcama, körlemesine iş yatırımları yapma gibi belirtilerle ortaya çıkan episodlardır; ama bu belirtiler manide görüldüğünden daha hafiftir. Hastanın sözel saldırganlığı da artmıştır ve yapmaması gereken kimselere garip şakalar yapar, sataşır ya da yapmaması gereken eleştiriler yapar. Bundan dolayı sosyal ve mesleki zorluklarla karşılaşır ama huyu değişmez. Ayrıca psikotik özellikler de yoktur. Bir episod en az dört gün sürer, ama bu durum haftalar, hatta aylarca sürebilir.

Diğer türler

Duygudurumu bozukluğu, episodların bu şekilde ayrılmasından başka gidişleri ve süreleri bakımından da sınıflanmaktadır. Major depressif bozukluk tek episodla kalabilir. Ama kronikleşebilir de. Katatonik özellikler gösterebilir ya da melankolik özellikleri öndedir. Bütün bu özelliklerin tanıda ayrı ayrı gösterilmesi gerekir. Major depressif bozukluk rekürran, yani yineleyen tipte de olabilir. Bu yinelemeler çok kısa da sürebilir. İki günden iki haftaya kadar süren kısa episodlar olur. Episodlar arasında tam ya da kısmi remisyon olabilir. Remisyon sırasında hipomanik özellikler ortaya çıkabilir. Depressif duygudurumunun iki yıl ya da daha uzun sürmesi halinde **Distimik Bozukluk**tan söz edilir. Bunda durum major depressif bozukluktaki kadar ağır değildir ama gene de enerji yitimi, kederli fikirler, ölüm fikriyle aşırı uğraşı söz konusudur. Nadiren yirmi bir yaşından erken başlar, çoğunlukla genç erişkinlik döneminde, otuz- kırk yaşlarında başlar. Yaşlı kimselerde görülen depresyonlar, hatta distimik bozukluklar da vardır. Çocuklarda depresyon olur, ama onlarda bu depresyon, ajitasyon,

aşırı hareketlilik ve huzursuzluk olarak kendini gösterebilir.

Depressif bozuklukların yukarıda sıralanan tür ve çeşitlerinden başka türleri de vardır. Bunlar arasında genç kadınlardaki **Premenstrüel Disforik Bozukluk** ile **Minor Depressif Bozukluk** sayılmalıdır. Premenstrüel disforik bozukluk menstrüal siklusta, luteal evrenin son haftası içinde belirgin bir depressif durum, belirgin anksiyete, belirgin bir duygulanım oynaklığı, etkinliklere karşı ilgi azlığı ortaya çıkmasıyla karakterizedir. Menstrüasyonun başlamasıyla da bu bulgular çok kısa bir süre içinde ortadan kalkar. Bu semptomlar iş ve okul yaşamında bozulmalara, aksamalara neden olacak ölçüde şiddetli olabilir. Minor depressif bozukluk ise semptomların major depresyon kadar ağır olmadığı ama bir iki hafta sürdüğü bozukluklardır. Eğer bu bozukluk her ay ortaya çıkıyor ve her seferinde iki günden iki haftaya kadar sürüyorsa rekürran (yineleyen) kısa depressif bozukluktan söz edilir. Ayrıca şizofrenide psikotik semptomların düzelme evresinde de bir depresyon ortaya çıkması söz konusudur. Bu, şizofrenin ya da hezeyanlı bozukluğun bir semptomu değil, onun sonucudur. Kişinin sağlıklı tarafı, geçirdiği psikotik atağın sonucunda kederlenir ve o sırada öz benlik saygısı düşer. Bu normal, sağlıklı bir tepkidir. Kişinin kendi kaderine küsmesi gibi bir durumun sonucudur.

İki uçlu duygudurumu bozuklukları

Duygudurumu bozukluklarının büyük bir bölümü iki uçludur. Yani depressif ve manik ya da hipomanik episodların ikisini de gösterirler. Bunlar birbirini izleyebilir ya da aralarında uzun intervaller olabilir. Kural olarak en az bir manik episod bulunması durumunda bipolar durumdan söz edilmelidir. Çünkü mani sadece bipolar durumda görülür. Her mani episodunu er ya da geç bir depressif episod izler. Buna karşılık depresyonları maninin izlemesi gibi bir koşul yoktur. Bipolar durumlar iki tipte olur. Bunlar Bipolar I ve Bipolar II olarak adlandırılır. Bipolar I bozukluğu tek bir manik episodla da olabilir. Rekürran yani yineleyen duygudurum episodları olan kimselerde son episodun türüne göre sınıflama yapılır. Tip I bozukluk, tek manik episodun olduğu, en son episodun hipomanik olduğu, en son episodun manik olduğu, en son episodun mikst tipte olduğu, ya da en son episodun depressif olduğu şeklinde alt tipler gösterir. Bir ya da birden fazla major depressif episodun olduğu durumlarda Tip II bipolar bozukluktan söz etmek gerekir. Episodlar mevsimsel özellikte olabildiği gibi hızlı döngülü de olabilir. Bir de siklotimik bozukluk söz konusudur. Hipomanik semptomlarla giden birçok episodun ve major depresyon özelliklerini göstermeyen depressif episodların birbirini izlediği, zaman zaman iyileşmeler de gösteren bozukluklardır. Genellikle pek ağır bir tablo değildir. İş ve güce, eğitime pek engel olmaz. Ancak depressif dönemlerde kişinin acı çekmesine neden olduğu için ve kişinin yaşama isteğini ve şevkini sık sık tükettiği için tuttuğu kişileri yıldırır.

İki uçlu duygulanım bozukluğu ve genel olarak duygudurum bozuklukları pek çok kimsede bulunur. Kalıtsal özelliklidir. Özellikle iki uçlu bozukluk kalıtsaldır. Bir manik episod geçirmiş olan kimsenin gerek akrabalarında, gerekse çoluk çocuğunda, geçmişte ya da gelecekte başka mani olgularının, en azından hipomanik tiplerin bulunacağı kesindir.

Duygudurum bozukluklarının bir kısmı da fizik hastalıklara bağlı olarak ortaya çıkan ya da bir madde kullanımına bağlı olanlardır. Depressif ya da manik özellikler gösterebilirler. Genel muayenede ve öyküde bir hastalığın bulunması ile ya da madde kullanımının tespit edilmesiyle ayırt edilirler. Madde kullanımında depressif duygu durumu ve bütün etkinliklere rağmen etkinliklerin çoğuna karşı ilgisizlik durumu söz konusudur. Görünüm mikst de olabilir. Aşırı hareketli, taşkın ve neşeli görünmesine karşın bir depresyon, karamsarlık ve keder gölgesi daima bulunur. Ya da durumlar arasında çok hızlı geçişlerle gider. Bu belirtilere psikotik bulgular da eşlik edebilir. Hatta katatonik tablo bile görülebilir.

Duygudurumu bozukluklarının büyük bir bölümü iki uçludur. Yani depressif ve manik ya da hipomanik episodların ikisini de gösterirler.

ANKSİYETE BOZUKLUĞU

Anksiyete kaygı demektir. Anksiyeteyi yaşamında hissetmeyen kimse yok gibidir. Bizim ele alacağımız anksiyete, bozukluk niteliğinde olan yani yaşamın büyük bölümünde, hemen her gün ya da belirli etkinliklere katılma sırasında ortaya çıkan anksiyetedir. Her anksiyete bozukluk sayılamaz. Normal olarak öğrencilerin sınav öncesi, hatta sırasındaki durumları birçok anksiyete öğesini taşır. Askerlikte silahlı nöbet sırasında da anksiyete kişiye eşlik eder. Bunlar normaldir. Anksiyete bozukluklarında çoğu kez panik atak bulunur. Onun için panik atağı önce tanımlamak uygundur. Eski Yunan tanrısı Pan, söylenceye göre zaman zaman sıkıntı ve acı içinde bağırır; bu çığlığı duyan, hisseden canlılar korkularından taş kesilir ya da uslarını yitirip nereye gittiklerine bakmadan kaçışırlarmış. İşte böylesine aşırı korku tepkilerine o tanrının adına izafeten **panik** adı verilir. Panik bozukluk başlı başına bir tanı değildir, ama özellikle anksiyete bozukluklarında görülen bir durumdur. Ayrıca yangın, deprem gibi afetler sırasında ya da savaşta ateş altında ortaya çıkan bir tepkidir. Bu afetler sırasındaki ve savaştaki ölümlerin birçoğu panik içinde taş kesilmeden ve düşünce gücünü tümüyle yitirmeden kaynaklanır. Paniğe genellikle psikosomatik dediğimiz organik değişiklikler de refakat eder. Sararma ya da kızarma, çarpıntı, kan basıncında düşme ya da yükselme, dışkılama ya da miksiyon (işeme) refleksi, mide bulantısı, el ve kollarda uyuşma, buz kesme, karıncalanma duygusu bunların belli başlılarındandır.

Panik atak, aşırı korku ya da kaygı durumunun olmasıyla karakterize, birden başlayan ve on dakika içinde bu belirtilerin dayanılması zor derecelere çıktığı bozukluklardır. (Edward Munch'un "Çığlık-The Scream" adlı tablosunun bir versiyonu)

Panik atak

Panik atak, çarpıntı genel adı altında ele alınan, çarpıntı denen kalp vurumlarının hızlanması ya da kalp vurumlarının şiddetli olarak algılanması ile ortaya çıkan, terleme ve titremelerin de görülebildiği aşırı korku ya da kaygı durumunun olmasıyla karakterize, birden başlayan ve on dakika içinde bu belirtilerin dayanılması zor derecelere çıktığı bozukluklardır. Kişide kaçma ve saklanma dürtülerini uyandırır. Kişi sararıp solar ya da daha nadir olarak kızarır. Terleme "soğuk ter" denilen türdendir. Titremeler bütün bedenin sarsıldığı şiddette olabilir. Nefes darlığı ve boğuluyormuş gibi bir duygu oluşur, soluk kesilir, göğüste sıkışma ve ağrı olur, buna bulantı ve karın ağrısı da katılabilir. Bazen baş dönmesi, düşecekmiş, bayılacakmış gibi olma, sersemlik hissi de olur. Daha nadir olarak gerçekdışı yaşantı duygusu (derealizasyon) ya da kendi benliğini yitirmiş olma (depersonalizasyon) da olabilir. Genellikle bir ölüm korkusu ya da ölecekmiş gibi olma da vardır. El ve ayaklarda, yüzde burun, kulaklar ve dudaklar gibi çıkıntılı bölgelerde uyuşma ya da karıncalanma gibi parestezi-ler de sıktır. Ateş basması ya da tersine üşüme, ürperme olur. Bu belirtiler normal olarak on dakika gibi kısa bir süre içinde en şiddetli duruma ulaşırlar. Korku verici durumun sürdüğü kadar devam ederler.

Fobi denilen nedensiz korkularda hemen daima panik atak da vardır. Fobiler belirli bir şey ya da durumdan duyulan korkulardır. Birçok fobi türü vardır. Diğerleri özgün fobiler adı altında ele alınırsa da açık alan korkusu demek olan Agorafobi panik bozukluğun en önemli refakatçisidir. **Agorafobi** yardım sağlanamayacağı ya da kaçmanın zor olacağı kanısıyla buna yol açan yerlerde ya da durumlarda bulunmaktan anksiyete duyma demektir. Agora, bilindiği gibi eski Helen uygarlığında halkın toplandığı açık alanlara verilen addı. Agorafobide tek başına evin dışında olmak, kalabalık bir ortamda bulunmak, kuyrukta sırada beklemek, köprü üzerinde bulunmak, tren, otobüs ve otomobillerin içinde olmak korku uyandırır. Bu durumlardan olabildiğince kaçınılır. Kaçınma eğer bir ya da birkaç özgül durumla sınırlı ise o zaman özgül fobiden söz edilir. Buna karşılık toplumsal durumlarla sınırlı da olabilir. O zaman da sosyal fobi söz konusudur. Ki bunları daha sonra göreceğiz. Kişi panik bozukluk geçireceği korkusuyla yolda ya da açık alanlarda dolaşmaktan, yürümekten ya da kalabalık yerlerde bulunmaktan kaçınabilir, korkabilir. Bu da yaşamı olumsuz yönde etkiler, kişinin yaşam ve etkinliklerini gittikçe kısıtlar.

Fobilerin nedenleri daha çok çocukluktaki korkulara bağlıdır. İleri yaşlarda fobi gelişmesi pek söz konusu değildir. Sadece kişinin geçirilmiş bir kaza ya da hastalık sonucunda bu fobileri geliştirmesi de daha nadir olmakla birlikte söz konusu olabilir. Özellikle kalp ve sindirim sistemi hastalıklarına bağlı olarak agorafobik tablolar görülebilir. Ama bunlar daha çok geçici basit fobiler tipindedir ve panik bozukluğu da pek göstermez. Buna karşılık agorafobisi olmayan saf panik bozukluklar vardır. Yineleyen bek-

Agorafobi yardım sağlanamayacağı ya da kaçmanın zor olacağı kanısıyla buna yol açan yerlerde ya da durumlarda bulunmaktan anksiyete duyma demektir.

lenmedik ve duruma bağlı olmayan panik atakları olan ve başka ataklar da geleceğine dair bir kaygı geliştiren kimselerde agorafobisi olmayan panik bozukluk tanısı konulabilir. Daha sonra göreceğimiz gibi obsesif kompulsif dediğimiz bozukluğa da panik ataklar refakat edebilir. Özellikle de özgül fobilerle birlikte görülür. Ayrıca panik bozukluk öyküsü olmayan agorafobi tipi de vardır. Agorafobi ve panik bozukluğunun tedavisi zordur. Genellikle davranışçı terapilerle kısmi ve geçici iyileşme sağlanabilirse de aslında uzun bir psikanalitik ya da varoluşçu analitik terapinin kullanımı zorunludur. Buna karşılık ilaç tedavileri de panik atakları bastırabilirler. Ancak bunda da ilaca bağımlılık gelişmesi olasılığı çok yüksektir. Agorafobi için de ilaç tedavisinin bağımlılığa yol açması tehlikesi söz konusudur.

Madde ve bazı ilaçların kullanımı ya da kullanılan bir maddenin yoksunluğu sırasında da gerek agorafobi, gerekse panik bozukluk ortaya çıkabilir. Zaten ilaç yoksunluğu tablosu başlı başına bir fobik reaksiyon gibi seyreder.

Yaygın anksiyete

Yaygın anksiyete kuruntular ve kaygılarla seyreden bir durumdur. Hemen her gün birçok olay ya da etkinlik hakkında aşırı kaygılanma ve kuruntular görülür. Bu kaygılar okul yaşamına ya da iş yaşamına ilişkin, ya da aile içi durumlara ilişkin olabilir. Ayrıca kendi sağlık sorunlarıyla ilişkili olarak da kaygı gelişmesi olasıdır. Kişi kendini bu kaygılardan uzaklaştırıp kurtaramaz. Huzursuzluk, aşırı heyecan çekme ya da tasalanma vardır. Kişi kolay yorulur, düşünceler bir şeye odaklanamaz, zihin durmuş gibidir. Belirli bir irritabilite (çabuk kızma ya da parlama, mutad bazı şeylere tahammül gösterememe) görülür. Kas gerginlikleri, kramplar olabilir, uyku da bozulur, uykuya dalmakta ya da uykuyu sürdürmede güçlük çekilir ya da huzursuz ve dinlendirmeyen bir uyku olur. Kaygı ve kuruntu çok gerçek bir kaygı uyandırıcı nedenden olabildiği gibi kesinlikle gerçek olmayan kuruntulardan da kaynaklanabilir. Ne olursa olsun durum abartılmaktadır. Bu yaygın anksiyete bozukluğu gençlerde sınav sırası ve öncesinde sık görülür. Aynı şekilde erişkinlerde de iş yerinde olan sıra dışı bir gerilimde, örneğin iş yerine müfettişler gelmesi durumunda da reel olarak ortaya çıkabilir. Ama hiçbir elle tutulur neden olmadan da görülebilir. Bazen bu nedensizlik bir psikotik durumu bile andırabilir. Çocuklarda yukarıdaki bulgulardan sadece birinin olması da yaygın anksiyeteyi gösterir. Tedavi gerekirse bugün kullanılabilecek olan pek çok ilaç vardır. Bütün trankilizan ilaçlar anksiyolitik yani anksiyeteyi durdurucu özelliğe sahiptir. Eğer sürekli olursa psikoterapiler gerekli olabilir.

Çeşitli bedensel hastalıklar da anksiyete bozukluğuna neden olabilir, daha doğrusu anksiyete, hastalıklarla birlikte seyreder. Anksiyete ile birlikte olan bedensel hastalıkların başında kalp ve dolaşım sistemi bozuklukları gelir. Hemen her kalp krizine anksiyete eşlik eder. Hareket sisteminin hastalıklarında da yoğun bir anksiyete olabilir. Ayrıca tüberküloz da anksiyetesiyle ünlü bir hastalıktır. Uyum bozukluklarının birçoğunda da anksiyete görülür. Kendini sadece yaygın anksiyete ile belli eden uyum bozuklukları, örneğin okul uyumundaki bozukluklar da vardır. Obsesif-kompulsif bozukluk da anksiyete bozukluklarından biri sayılabilir. Daha doğrusu anksiyete doğuran nedenlerden biridir. Travma sonrası stres bozukluğu adı altında toplanan bozukluklar da başlıca anksiyete ile seyreden bozukluklardır.

Yaygın anksiyete kuruntular ve kaygılarla seyreden bir durumdur.

FOBİLER

Fobi bazı durum ya da canlı, cansız şeylerden korku duymak demektir. En yaygın olanı agorafobidir ki bunu yukarıda görmüştük. Bu başlı başına ayrı bir fobi türüdür. Diğer fobiler **basit** ya da **özgül fobi** olarak adlandırılır. Yüksek yerlerde bulunmak, uçakla seyahat etmek, köpek, fare ya da kedi gibi, yılan, çıyan gibi ya da at, eşek gibi hayvanlardan panik düzeyinde korkmak, kan görmeden korkmak, enjeksiyon yapılmasından korkmak ya da böyle bir durumla karşılaşacağı beklentisiyle kaygılar içinde olmak, bu beklenti içinde anlamsız, belirgin, aşırı ve sürekli korku duymak bu özgül fobinin belirtisidir. Fobik uyaranla karşılaşma her zaman anksiyete tepkisi doğurur ve bu da bir panik atağı biçimini alabilir. Çocuklarda bu anksiyete ağlama, huysuzluk, donakalma, sıkıca sarılma şeklinde kendini gösterir. Kişi korkusunun anlamsız ya da en azından aşırı olduğunu bilir. Fakat uçak korkusunda olduğu gibi bu korkuyu rasyonalize eder, savunur. Fobik uyarandan olabildiğince kaçınır ya da büyük bir sıkıntıyla buna katlanır. Kaçınma anksiyete belirtileri yaşayacağından çekinme kişinin olağan günlük işlerini, toplumsal etkinliklerini ya da ilişkilerini bozabilir. Buna rağmen korkusundan vazgeçmez. Fobik bir panik yaşayacağına ilişkin belli bir sıkıntı vardır.

Fobi tipleri

Fobiler konularına göre tipler halinde toplanabilir. Belli başlı tipler şunlardır:

Hayvan tipi genellikle çocuklukta başlayan bir fobi tipidir. Küçük hayvanlar, böcekler, yılan, akrep gibi gerçekten tehlikeli olabilen hayvanlar ile kedi, köpek gibi evcil hayvanların, hatta at, sığır gibi büyük hayvanların doğurduğu anksiyeteler vardır. Kişilerde belirgin bir rasyonalizasyon çabası vardır. Gene de kendi korkularıyla dalga geçmeye çalışırlar. Panik objesi olan hayvanla kendi aile bireyleri arasında bir özdeşleşme bu fobinin nedenidir. Yoğun davranışçı tedavi ya da analitik tedaviyle ve zorlukla çözülebilir.

Doğal çevre tipinde korkuyu fırtına, yağmur ve kar, yüksek yerler ya da su gibi doğal çevredeki faktörler başlatır. Bu tip fobiler de genellikle geç çocuklukta başlar. Analitik çalışmalarda bu fobilerin, kişideki biyolojik değişimlerle ilgili olduğu kanısına varılmaktadır. Yani çocukta cinsel olgunluğa ilişkin belirtiler ortaya çıkarken fobi objesiyle değişiklik arasında alegorik bir bağlantı kurulmakta ve fobi yerleşmektedir. Fobiye çarpıntı, baş dönmesi ve tansiyon düşme ya da çıkması gibi psikosomatik belirtiler de eşlik edebilir.

Kan-enjeksiyon-yara tipinde de korkuyu kan, yara görme ya da enjeksiyon gibi bedensel bir tıbbi işlem görülmesi başlatır. Bu tip çoğunlukla aileseldir ve korkuya güçlü vazovagal reaksiyon eşlik eder, kişi sararır, düşecekmiş gibi olur, hatta düşer. İleri yaşlarda ortaya çıkması çok nadirdir ve ancak tepkiseldir. Annede ya da babada da, daha hafif şiddette de olsa bu fobi bulunmaktadır. Tedavisi çok zordur.

Durumsal tip fobide korkuyu toplu taşıma araçlarında bulunma, köprüler, asansörler, uçakla uçmak, araba içinde olmak ya da araba kullanmak, kapalı yerlerde durmak gibi özel bir durum başlatır. Bu fobide başlangıç yaşı olasılığı iki kez doruğa ulaşır. Birinci doruk çocukluktadır. İkincisi ise yirmili yaşların ortalarında olur. Bu tipin bazı ailelerde çok daha fazla görülmesi bakımından ve cinsiyetler arası dağılımı, agorafobi ile birlikte olan panik bozukluğuna benzer. Bu da geç buluğ çağında ortaya çıkan bir fobidir ve kadınlarda bir parça daha fazla olur.

Diğer tip: Korkuyu diğer bazı uyaranlar başlatır. Bu uyaranlar soluğun kesilmesinden, kusmaktan ya da bir hastalığa yakalanmaktan korkmaya neden olur. Çocuklardaki masal kahramanlarından korkma tepkisi bunlardan biridir. Eve girmekten, ya da evden çıkmaktan korkma, yabancılardan korkma, tanıdık bazı simalardan korkma buna örnektir. Belirli hastalıklardan olan korku da çok yaygındır. Kişinin kendisine belli bir hastalığın bulaşacağından ya da zaten bir hastalığı olduğundan korkması da vardır. Boşluk fobisi, yani duvarların ve kendisine destek olabilecek olan yapıların olmaması durumunda düşecek gibi olma karakteristik bir korkudur. Çocukların yüksek seslerden korkması da buna örnek teşkil eder. Kıllı eşyalardan, mesela fırçalardan korkma da çocuk yaşlarında başlayan ve ileri yaşlara kadar süren bir korkudur. Bıçak, çatal gibi kesici ve de-

Fobi bazı durum ya da canlı, cansız şeylerden korku duymak demektir.

lici nesnelerin uzak tutulmasını isteyen ve bunlardan kaçınan fobikler de vardır. Bu da daha çok ikincil bir durumdur. Kişinin genellikle saklı intihar korkuları, intihar fikirleri vardır.

Sosyal fobi nedir?

Sosyal fobi tanımadığı insanlarla karşılaşabileceği, ya da başkalarının gözünün üzerinde olacağı kaygısıyla, bir ya da çok sayıda toplumsal eyleme katılmaktan belirgin ve sürekli korku duymaktır. Kişi küçük duruma düşeceğinden, utanç duyacağı tarzda davranacağından korkar. Ve anksiyete içinde kalır. Genel deyimde utangaçlık denilen durum budur. Çocuklarda gençliğin ilk yaşlarına kadar oldukça normaldir. Kız çocuklarında vücutta kadınlık belirtilerinin belirmeye başladığı yaşlarda çok yoğun olarak yaşanır. Çocuk beliren göğüslerinden dolayı utanç içindedir, nasıl duracağını bilemez. Genç erkeklerde de özellikle karşı cinsten olanların, kızların bulunduğu yerlerde ellerini nasıl tutacağını bilememek, abartılı sakarlık şeklinde kendini gösterir. Çocuklarda sosyal fobiden söz edebilmek için tanıdıklarıyla yaşına uygun toplumsal ilişkilere girebilme becerisi olmadığı zaman, sadece erişkinlerle olan iletişiminden başka durumlarda da, örneğin oyun gruplarında da çekingenlik olması durumunda sosyal fobiden söz edilir. Yoksa çocukların gelişme yaşları süresinde yaptıkları sosyal sahneleme durumlarında kaygı ve çekingenlik duymaları normaldir. Daha ileri yaşlarda bir topluluk önünde söz almak, sahneye çıkmak zorunda kalmaktan duyulan korku da bir sosyal fobi şeklidir. Ama sosyal fobi tanısı koyabilmek için bu çekingenlik ve kaçınganlığın benzeri her durumda olması gerekir. Bir defalık çekinmeler tanı için yeterli değildir. Korku bir panik atağı biçimini alabilir. Vazovagal tepkiler, örneğin yüz kızarması ve terleme mutattır. Kişi korkusunun aşırı ya da anlamsız olduğunun bilincinde olabilir. Buna rağmen korkularını alt edemez. Korku veren toplumsal durumlardan kaçınılır ya da yoğun anksiyete ile buna katlanılır.

Sosyal fobi tanımadığı insanlarla karşılaşabileceği, ya da başkalarının gözünün üzerinde olacağı kaygısıyla, bir ya da çok sayıda toplumsal eyleme katılmaktan belirgin ve sürekli korku duymaktır.

Bu korkular, kişinin gündelik, mesleki ya da eğitimsel işlevlerini ya da ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Devlet büyüklerinin, önemli şahsiyetlerin önünde söz ve sahne almaktan duyulan heyecan bir sosyal fobi olarak adandırılamaz. Aynı şekilde, televizyon kameralarının odaklandığı durumlarda da belli bir heyecan duyulabilir. Bu da sosyal fobi tanı kategorisi içinde değerlendirilemez.

Bu durum diğer anksiyete bozukluklarıyla birlikte olabilir. Özellikle panik bozuklukta, ayrılma anksiyetesinde, vücut dismorfik bozukluğu gibi algılama bozukluklarında, şizoid bozuklukta da refakat eden bulgu olarak bulunabilir. Çeşitli madde kullanım bozukluklarında da refakat bulgusudur. Çekingen kişilik bozukluğu da bu fobiyle karışabilen bozukluklardandır.

Çeşitli bedensel hastalıklarda da haliyle bir kaçınma, bir çekingenlik ortaya çıkabilir. Örneğin kekemelikte ya da Parkinson hastalığında böyle bir kaçınganlık normaldir. Bulemia nervozada da kişi durumunun farkındadır ve genel yerlerde yemek yemekten kaçınabilir, başkalarının kendisini izlemesinden kaçınır. Bazen bedensel bir kusur, örneğin obezite ya da kaşeksi, omurga

çarpıklıkları ya da kol, bacak gibi üyelerde olan bozukluklar, örneğin bir Polio sekeli de sosyal fobikmiş gibi bazı tepkilere neden olabilir. Hatta yüzdeki çeşitli özellikler, örneğin iri ya da çarpık bir burun, bir yara izi gibi kusurlar da sosyal bir çekintiye neden olmaktadır. Ancak bunların da vücut dismorfik bozukluğundan ayırt edilmesi gereklidir. Vücut dismorfik bozukluğu, vücutta önemli, dıştan görünen bir çarpıklık olmadan kişinin kendisinde bir biçim özelliği olduğunu vehmetmesidir.

Sosyal fobilerin tedavisi son derecede zordur. Normal olarak grup terapilerinden faydalanabilirler. Ancak o gruba katılmaları da sorundur. Çeşitli destek önlemleriyle katıldıkları zamansa iyi sonuç alınır. Bunun için Batı ülkelerinde utangaçlar kulübü gibi oluşumlar vardır. Birçok tanınmış, büyük isim yapmış insanda da sosyal fobiler olmuştur. Büyük düşünür Bertrand Russel'ın sosyal fobisi ünlüdür. George Washington'un da dişlerinden ötürü ileri yaşlarında sosyal fobi geliştirdiğine ilişkin öyküler vardır. Ama normal kimselerde bedensel kusurların her hangi bir fobik çekinmeye yol açmaması gerekir. Sosyal fobi genellikle çocuk yaşta belirir ve buluğda, ilk gençlik yıllarında doruğuna ulaşır. İleri yaşlarda kendiliğinden geçer ya da bazı reaksiyon formasyonuyla örtülür, şekil değiştirir, hatta kişi çok sosyal birisi haline gelebilir.

OBSESİF-KOMPULSİF BOZUKLUK

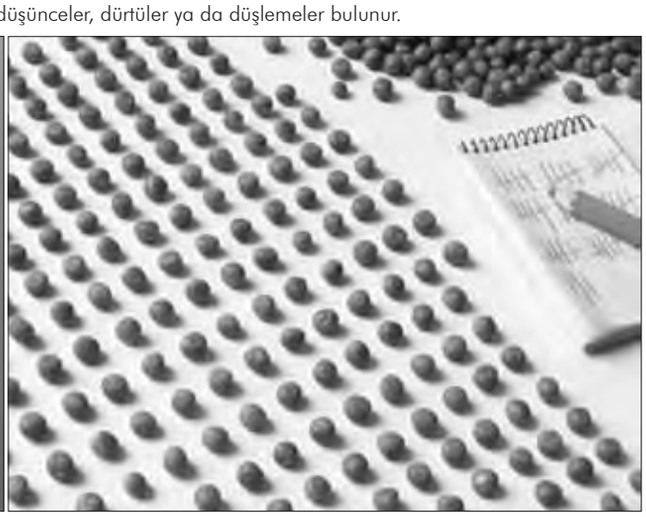
İleride göreceğimiz obsesif-kompulsif kişilik bozukluğu ve kişilik özelliklerinden başka bir de doğrudan doğruya bozukluk niteliğinde olan bir obsesif-kompulsif bozukluk ayırt edilmelidir. Bu da bir anksiyete bozukluğu sayılmaktadır. Normal olarak bazı kimselerde obsesif-kompulsif kişilik özellikleri bulunabilir. Bazı kimseler ise bu karakterlerin egemen olduğu obsesif-kompulsif kişilik yapısı ya da kişilik bozukluğu gösterirler. Burada inceleyeceğimiz obsesif-kompulsif bozukluk ise daha çok bu özelliği taşıyan kişilerde olmakla birlikte bu yapıya sahip olmayan kişilerde de ortaya çıkabilen bir bozukluk olarak ayrıca ele alınmıştır. Bu da meydana getirdiği anksiyeteden ötürü bir anksiyete bozukluğu olarak bu grupta ele alınmaktadır.

Bu bozukluk sırasında görülen obsesyonlarda kimi zaman istenmeden ortaya çıkan, uygunsuz olarak yaşanan ve belirgin anksiyeteye, en azından sıkıntıya yol açan, yineleyici ve sürekli düşünceler, dürtüler ya da düşlemeler bulunur. Düşünceler, dürtüler ya da düşlemeler gerçek yaşam sorunlarıyla ilişkili aşırı üzüntüler ya da yas tepkileri değildir. Kişiler bu düşünceleri, dürtüleri ya da düşlerine önem vermemeye, hatta bunları baskılamaya, bastırmaya çalışırlar. Bunu başarabilmek için karşıt bir düşünce, düş ya da eylem yapmaya çalışırlar. Bu düşünceler ya da düşlemler kendiliğinden rahatsızlık verici nitelikte olabildiği gibi, zararsız nitelikte de olabilir. Bunlar sadece zihne takılır ve kovulamazlar. Dürtüler eyleme dökülmediklerinde soğuk ter ya da gerginlik gibi vazovagal tepkiler belirebilir. Dürtüler sosyal bakımdan son derecede uygunsuz da olabilir. Kişiler bu düşüncelerin, düşlerin ya da zorlanmaların kendi ürünü olduğunun bilincindedir. Yani bazı bozukluklarda görülen, dışarıdan düşünce sokulması gibi değildir. Kişiler bu düşünce ve düşlemelerden çoğunlukla büyük bir sıkıntı duyarlar. Ama bunlara engel olamazlar. Obsesyon sözcüğü yerine Türkçe olarak bunun tam karşılığı olan Saplantı sözcüğü kullanılmakta ve yeğlenmektedir.

Obsesyonların daha çok düşünce ve düşlemler bazında ortaya çıkmasına karşın kompulsiyonlar kişinin çoğunlukla obsesyona bir tepki olarak yapmaktan kendini alamadığı edim ve eylemlerdir. Obsesyona bir tepki olarak ya da katı bir biçimde uygulamaları gereken, kurallarına göre yapmaktan kendilerini alamadıkları yineleyici davranışlara kompulsiyon denilir. Kompulsiyon sözcüğü yerine de Türkçe olarak Zorlantı sözcüğü rahmetli Oğuz Arkonaç tarafından önerilmişse de bu sözcüğün tuttuğu ileri sürülemez. Bu hareketlerin dışarıdan bakanlar için bir anlamı yoksa da hastalar için kendi içinde bir takım alegorik anlamları vardır. Kompulsiyonlar arasında el yıkama ve yıkanma en fazla görülendir. Kişi saatlerce banyodan çıkamayabilir. Daha da yaygın bir kompulsiyon, belirli bir takım sözcükleri ya da sözleri içinden sessiz bir şekilde yinelemektir. Dokunma kompulsiyonları da sık görülür. Kişiler gördükleri bazı eşyaya mutlaka dokunmak zorunda kalırlar. Yürürken yerdeki taşların mutlaka ortalarına ya da birleşme çizgilerine basmak da sık görülen kompulsiyonlardandır. Bu hareketlerin devamlı olması da gerekmez. Bazen ortaya çıkar, sair zamanlarda sükûnete kavuşur, sonra görünürde bir neden olmaksızın gene ortaya çıkabilirler. Bu davranışlar ya da zihinsel eylemler, genel olarak sıkıntıdan kurtulmaya ya da var olan sıkıntıyı azaltmaya yararlar. Ancak zaman içinde giderek nedenlerini tümüyle yitirebilir, bir alışkanlık olarak sürüp giderler. Eşyaların düzeni, düzenli olan eşya ve nesnelerin sayılması ve bu sayıların ikiye, üçe ya da beşe bölünmesi gibi zihinsel faaliyetler sürüp giderler. Masa üzerindeki eşyaların düzene konulması, çok sık yapılan bir şeydir. Televizyondaki Monk dizisinde dedektif Monk tipik bir obsessif-kompulsiftir. Daha önce de Jack Nicholson bir başka filmde mükemmel bir obsessif-kompulsifi canlandırmıştı. Obsesyon ve kom-

Obsesif-kompulsif bozukluklarda sıkıntıya yol açan, yineleyici ve sürekli düşünceler, dürtüler ya da düşlemeler bulunur.

pulsiyonlarda kişi bunların anlamsız ve saçma olduğunu kabul eder ve söyler de ama yinelemekten kendini alamaz. Bunlar belirgin bir sıkıntıya ve zaman yitimine neden olur. Bazen bir saatten fazla zaman alırlar. Bu bozukluk ileride göreceğimiz obsesif-kompulsif kişilik bozukluğundan farklı bir şeydir. Bunda doğrudan doğruya bozukluk söz konusudur. Ancak obsesif-kompulsif bozukluk genel olarak obsesif-kompulsif kişilik bozukluğu üzerinde oluşur. Gene de bu kişilik bozukluğu olmayanlarda da obsesif-kompulsif bozukluk görülebilir. Ama tanıyı koymak için altta yatan bozukluğun bir şizofreni olmadığından emin olmak gereklidir.

Tedavi için çok işe yarayan birçok ilaç vardır. İlaç tedavisinde esas, hastanın obsesyon ya da kompulsiyonlarından duyduğu sıkıntıyı giderek kompulsiyonsuz yaşama alışmasını sağlamaktır. Bunun yanında psikoterapiler uygulanması şarttır. Basit anksiyolitik ilaçlardan başka daha nöroleptik, antipsikotik ilaçların da kullanılması gerekebilir. Bazı obsesyonlarda kişi bunun anormal bir şey olduğunu kabul etmez. O zaman tedavi de o oranda zor olacaktır. İlaç tedavisine psikoterapötik önlemlerin eşlik etmesi şarttır. Psikoterapi olarak davranışçı yöntemlerle yapılan terapiler kadar ve daha kökten olmak üzere varoluşçu terapi yöntemleri ya da analitik terapiler yeğlenmelidir. Davranışçı yöntemlerin başarısı yüksek olabilir, ancak kişinin bu kez tedavinin sağladığı davranışlara obsesif şekilde tutunduğu gözlenebilir. Bu da iyileşmenin gerçekte olmadığı gibi bir kuşku uyandırmaktadır.

BESLENME DAVRANIŞINDAKİ BOZUKLUKLAR

Yemek yeme davranışı bugün pek çok dış etkiye maruzdur. Özellikle de vücut yapısı üzerine medya organlarındaki artan ilgi, bu konuda yazılanlar ve söylenenler, kişilerin toplumun istediği türden bir vücut yapısına sahip olmak isteği geliştirmelerine neden olmaktadır. Aşırı yemek yemek ya da zarif ve ince olmak amacıyla aşırı açlık, çok az beslenmek gibi davranışlar toplumlar arasında fark olmaksızın çağın hastalığı sayılmalıdır. Ancak bu tür davranışlar, yani az beslenmek ve çok aşırı besin almak davranışları, daha bu modalar olmadan da vardı. Dolayısıyla bunu modalara, genel kabul gören durumlara bağlamak doğru değildir. Yeme bozuklukları yemek yememe ve aşırı yemek yeme türünden olmak üzere türlere ayrılır.

Anoreksiya Nervoza

Yaş ve boy uzunluğu bakımından olması gereken en az kiloda ya da bunun üzerinde bir vücut ağırlığına sahip olmayı kabul etmeme ile belirlenen bir durumdur. Beklenenin yüzde 85 altında bir vücut ağırlığına sahip olmaya yol açan bir kilo yitimi ya da büyüme döneminde beklenenin yüzde 85 altında olan bir vücut ağırlığına sahip olmaya yol açan bir biçimde kilo alımını gerçekleştirememe bir anoreksiden söz etmeyi gerektirir. Kişi beklenenin çok altında bir vücut ağırlığına sahip olmasına karşın kilo almaktan ya da şişman biri olmaktan aşırı korkmaktadır. Kişinin vücut ağırlığını ya da biçimini algılama tarzında bir bozukluk vardır. Kendini değerlendirirken vücut ağırlığını ya da biçimini gerçek dışı, anlamsız bir şekilde algılar ve bunda ısrar eder. Vücut ağırlığının düşük olmasının önemini şiddetle yadsır. Gerçek vücut ağırlığı ya da biçimi onu hiç etkilemez. Bunun sonucunda kızlarda ve kadınlarda adet döngüsü tamamen bozulur. Kişi adet göremez olur, yani Amenore ortaya çıkar. Hormon, yani östojen verilmesiyle menstruasyon dönemleri olur. Kişi yemek yememekte, ya da çok az yemekte, ya da yediklerini yapay yöntemlerle, örneğin kusmalarla, ya da laksatif, yani müshiller kullanarak, ya da lavman yaparak çıkarmaktadır.

Anoreksiya iki türde olur; bunlardan biri tıkınırcasına yiyerek, ardından çıkarma yöntemlerine başvurur ve yediklerini çıkartır. Diğer türde ise kişi sadece yemek yemeyi kısıtlamaktadır. Anoreksiya Nervoza daha çok gençlerde görülen bir bozukluk türüdür. Bazen episodlar şeklinde gider, yani bir süre aşırı kilo kaybı ile giden bir yemek yememe süreci vardır ve ardından normale döner. Bir süre sonra yeniden yemek yememe süreci başlar ve kişi kilo kaybeder. Bunun nedenleri son derecede karmaşıktır. Bu davranışın nedenleri arasında gençlerin babalarıyla olan ilişkilerini algılamalarındaki kimi zorluklar, çarpıklıklar sayılmaktadır. Gencin babasına olan aşırı düşkünlüğü, onun derinden sonsuza kadar çocuk kalmak istemesine, büyümeyi kabul etmemesine yol açmaktadır. Baba düşkünlüğünden ötürü anneyle duygusal rekabet de ortaya çıkmaktadır. Anorektiklerin aile yapılarında ve dinamiklerinde de bu duruma neden olan bir takım çarpık davranış ve algılamalar hemen daima vardır. Çoğunlukla kız çocuklarda, genç kızlarda ve genç kadınlarda görülür. Ancak erkek çocuklarda da ortaya çıkabilir ve onda da aşırı ödülleyici ya da kendini geriye çekici bir baba söz konusudur. Anoreksiyada annenin rolü genellikle durumu ağırlaştırıcı bir takım motifler ve dinamikler gösterir. Anoreksiya son derecede habis bir bozukluktur ve hastaların önemli bir bölümü kaybedilir. Tedavisinde dinamik bazlı psikoterapiler hemen hemen tek çö-

Anorektik kişi beklenenin çok altında bir vücut ağırlığına sahip olmasına karşın kilo almaktan ya da şişman biri olmaktan aşırı korkar.

zümdür. Bozukluğun ağızdan beslenme üzerinde kendini göstermesi nedeniyle ağızdan her hangi bir ilaç tedavisi tavsiye edilmez.

Bulimia Nervoza

Anoreksiyanın tam tersi bir bozukluktur. Kişide tıkınırcasına yemek yeme episodlarıyla kendini gösterir. Kişi, aynı zaman dilimi içersinde ve benzer koşullarda çoğu zaman yiyebileceğinden hiç tartışmasız çok daha fazla miktarda olan yiyeceği belirli bir zaman diliminde, örneğin iki saatlik bir süre içinde tüketir. Bu tıkınma episodu sırasında, yeme kontrolünün kalktığı duygusu vardır, örneğin yemeyi durduramayacağı ya da ne yediğini, ne kadar yediğini bilememe duygusunu yaşar. Kilo almak tehlikesine karşı önlemler geliştirir. Örneğin yediklerini tekrar çıkartmaya çalışır, parmağını boğazına sokarak kusar ya da laksatifler alarak çıkartma çabasına girer. Bulimia çıkartma olan ve çıkartma olmayan olmak üzere iki alt tipe de ayrılır. Ya da zaman zaman hiç yemek yememeye çalışır. Ya da aşırı beden egzersizleri yapar. Bu aşırı tıkınma nöbetleri hemen her hafta ortalama iki kez ya da daha sık ortaya çıkar. Ve en az üç ay ya da daha uzun bir süre devam eder. Bazen de sürekli yemek davranışı vardır. Her yemeği saatler sürer. Ünlü Alman filozofu Immanuel Kant'ın saatler süren sofraları ünlüdür. Kuşkusuz ki o da bir bulimik idi. Bazen bulimiayı anoreksi episodlar izler. Mikst bir tip olan bu bozuklukların tedavisi de hemen hemen olanaksızdır. Genel sağlığı çok bozucu olan bu yeme bozukluğunun tedavisi de çok zordur. Herhangi bir ilaç tedavisi yoktur. Davranışçı bazı psikoterapiler denenmişse de fazla olumlu bir sonuç alınamamıştır. Dinamik-analitik terapi yöntemlerinin faydası olmaktadır.

Diğer yeme bozuklukları

Bu ikisinden başka yeme bozuklukları da vardır. Menstrüasyon bozukluklarına ve aşırı kilo kaybına yol açmayan anoreksiya türleri de bunlar arasındadır. Bulimianın bütün belirtilerini gösteren ama tıkınırcasına yemek yemenin ve uygunsuz dengeleyici önlemlerin haftada iki kezden daha az sıklıkla ya da üç aydan daha kısa süre görüldüğü durumlar da vardır. Bazen de olağan vücut ağırlığını koruyan bir kişi, çok az bir yiyecek aldıktan sonra uygunsuz dengeleyici yöntemlere, örneğin iki kurabiye yedikten sonra müshil almaya başvurur. Büyük miktarlarda yiyeceği sürekli çiğneyip tükürme davranışı da görülebilir. Bulimia

Bulimia Nervoza beslenme bozukluğunda kişi yediklerini tekrar çıkartmaya çalışır.

Nervoza'ya özgü uygunsuz dengeleyici davranışlarda bulunmaksızın tıkınırcasına yemek yeme davranışları da vardır. Kilo almaktan hiç kaygılanmaksızın hemen her yemekte aşırı yemek yeme de, yani sıradan oburluk da bulimik özelliklere sahiptir. Genellikle uzun süren toplumsal kaygıların böyle bir takım olgulara neden olduğu dikkati çekmektedir. Özellikle genç kadınların ve kızların modaya uyabilmek için aşırı perhizler yapmalarının ise anoreksi olarak adlandırılması doğru değildir. Çünkü onlarda anorektiklerin kendine özgü ve yukarıda belirtilen ruhsal dinamik özellikleri yoktur. Ancak vücudun ağırlığının boya göre olması gerekenin yarısına ya da daha altına inmesi durumunda bu olguların da artık anoreksi olarak ele alınması doğru olacaktır.

UYKU BOZUKLUKLARI

Uyku nedir?

Uyku bütün çok hücreli hayvanlarda olan bir süreçtir. Bu bağlamda, uyumayan hayvan yoktur denebilir. Uyku sinir sisteminin enerjisinin yenilenmesi için kullanılır. Çeşitli canlı türlerinde gerekli olan uyku süresi farklıdır. Ancak yaşam, uyku ve uyanıklık olarak ikiye değil, bir de REM uykusunun devreye girmesiyle üçe ayrılır. REM, Rapid Eye Movements = Hızlı Göz Hareketleri demektir. Sürüngenlerden yukarı bütün omurgalılarda REM uykusu vardır. Canlılar uyurken gözlemlenecek olurlarsa kapalı göz kapaklarının ardında göz yuvarlarının belirli aralıklarla yatay ve dairesel hareketler yaptığı görülebilir. İşte bu hareketlerin yavaş olduğu Non-REM uyku fazları zaman zaman göz hareketlerinin hızlandığı dönemlerle kesilir. İnsanlarda REM uykusu bütün uykunun yaklaşık ¼'ünü kapsar. Ve erişkin bir insanda günde en az 90 dakikadır. Doğumdan önce, anne karnındayken çocuk hemen hemen sadece REM uykusundadır. Doğumla bu uykunun oranı hızla azalır ve erişkin bireyde toplam uykunun ¼'üne iner. REM uykusu tespit edildiği zaman bunun rüya ile birlikte olduğu anlaşılmış ve bunun rüya fazı olduğu düşünülmüştü. Daha sonraları Non-REM fazında da rüya görüldüğü, ancak bunun REM rüyalarından farklı olduğu anlaşıldı. REM son derecede gerekli bir uyku fazıdır. İnsanlar uykusuzluğa ancak 30-35 saat dayanabilirler. Ancak REM deprivasyonu dediğimiz, kişide REM uykusu başlar başlamaz kişinin uyandırılıp, sadece Non-REM dönemlerin uyutulduğu uyku türlerinde kişiler uyku deprivasyonuna 24 saat bile dayanamazlar. Ve uyanık durumdayken REM'e girdikleri, yani uyanıkken rüya gördükleri görülür. REM uykusu normal uyku periyodunda önce 2-3 dakikalık REM'ler şeklinde başlar ve uyku boyunca bu REM süreleri 25-30 dakikaya kadar uzar. Kişiler bir REM uykusuna girer, birkaç dakika sonra REM kesilir ve Non-REM başlar. Yarım saat kadar sonra dört-beş dakikalık bir REM daha olur. Yani rüyalar rüyasız ya da değ-

Narkolepside gün boyu karşı konulamayan uyku atakları vardır. Kişiler durdukları yerde uyuklamaya başlarlar

şik türden olan rüyalı aralarla kesilir. Bu kural, non-REM rüyaları için söz konusu değildir. REM sırasında olan göz hareketleri görülmekte olan rüyayla pek paralel değildir. Yani bir otomobil yarışı görülürken yatay, uçarken dikey göz hareketleri olmaz. Görülen rüyalarla REM periyotları arasında pek çok eşitleme çalışması yapılmış, rüyaların objektiflendirilmesine çalışılmıştır. REM peryodunda Elektro Ensefalogramlar, yani EEG'ler ve Elektro Muskulografi, yani kaslardaki elektrik akımlarının yazdırılmasında pek çok özgün değişiklikler olmaktadır. Yani çekilen EEG'ye bakarak kişinin REM içinde olduğu anlaşılabilir.

Demek ki canlıların ve insanın uyku ve uyanıklık olarak iki evresi değil, Uyanıklık, Uyku ve REM olmak üzere üç evresi vardır. Bir gün boyunca fizyolojimizin Uyanıklık, Uyku ve REM uykusu arasında bu bölünmesine Sirkadiyen (Gün çevresi) ritm adı verilir. Uykunun bu düzenindeki sapmalar kişi tarafından uykusuzluk olarak algılanır. Bu bakımdan uykusuzluktan yakınan bir kimsede tam bir uyku uyumama hali değil, sadece REM uykularının düzensizliği de söz konusu olabilir. REM uykusu görüldüğü sırada omurilik soğanında bulunan Locus coeruleus denilen bir noktada beyinden omuriliğe doğru giden hareket emirleri üzerine bir blok oluşur. Bu blok, görülen rüyadaki emirleri vücuda geçirmemek içindir. Yoksa rüyasında koştuğunu gören biri, uykusunda da koşmaya başlayabilirdi. Bu blok sayesinde vücut kaslarında kısmi bir felç olur ve ancak gelen çok güçlü emirlerde bu blok aşılabilir ve uykudaki sıçramalar olur. Bunun dışında bazı korkulu rüyalarda olan kaçmak isteyip de kaçamamak, birden ayaklarda felç olduğu duygusu, rüyaya refakat eden bu kısmi felcin algılanmasındandır. Uyku bozukluklarına genel olarak Dissomnia adı verilir. Uykusuzluk da İnsomnia'dır. Uykunun kalitesinde olan bozukluklar primer uyku bozukluklarıdır.

Uyku bozuklukları

Primer İnsomnia: Uzunca bir süre, mesela bir ay boyunca uykuya dalmakta ya da uykuyu sürdürmekte güçlük olması, ya da dinlendirici kalitesi bozuk olan bir uyku olması durumudur. Bunun sonucunda gündüzleri yorgunluk, belirgin bir sıkıntı ve iş ve meslek alanlarında kalite düşmesi ortaya çıkar. Birçok psikiyatrik bozukluğa da, örneğin bazı depresyonlara ya da diğer duygudurumu bozukluklarına uykusuzluk refakat edebilir. Burada ise söz konusu olan başka bir tanıdan olmayan, doğrudan doğruya ve salt uykusuzluktur. Tedavisi için uyku düzenleyici trankilizan bazı ilaçlar önerilir. Çok zorunlu olmadıkça hipnotiklerin yani uyku ilaçlarının kullanılmaması tavsiye edilir. Çünkü hipnotik ilaçlar bütün evreleri olan sağlıklı bir uyku sağlamazlar.

Primer Hipersomnia: Normalde uyku uyunmayan sürelerde, yani gündüzleri uyku episodlarının olması ya da uyku episodlarının uzaması, yani aşırı uykululuk halidir. Bu uyku, meslek alanlarında ve sosyal işlevlerde belirgin bir bozulmaya neden olmaktadır. Ayrıca kişinin kendisi de sıkıntıyla yüklüdür. Hipersomnia, özellikle trafik bakımından ölümcül sonuçlara yol açabilen bir bozukluktur. Duygudurumu bozukluklarında, örneğin depresyonlarda uyku artışı da görülebilir. Bunun tedavisinde de ruhsal-sinirsel yaşamı düzenleyici trankilizan ve sedatifler kullanılabilir. Uyandırıcı türden ilaç ve maddelerin kullanımı ise sakıncalıdır.

Narkolepsi: Gün boyu karşı konulamayan uyku atakları vardır. Kişiler durdukları yerde uyuklamaya başlarlar. Üstelik bu uykular derin, dinlendirici ve kalitelidir. Ancak bir uyku nöbeti, bir sonraki uyku atağını engellemez, Yani "Yeterince uyudum, artık uykum yok." diyemez. Narkolepsiye, yoğun bir duyguya eşlik eden ve kısa süren, iki yanlı, yani bilateral kas tonusu kaybı episodları ile hipnopompik ve hipnogojik halüsinasyonlar, yani uykuya girerken ya da uykuyu andıran durumlarda ortaya çıkan hayaller ve uyku episodunun başında ya da sonunda uyku felçlerinin olmasıyla kendini gösteren evreler de çoğunlukla refakat eder. Bu uyku felçlerine hızlı göz hareketleri uykusuna ilişkin öğeler de sızar. Narkoleptiklerin EEG incelemelerinde de uyku nöbetleri düzensiz olarak, ama mutlaka görülür. Tedavisi için genel sağlığın düzenlenmesi önde gelir.

Solunuma bağlı uyku bozukluğu: Uyku ile ilgili duruma solunumla ilgili bir başka sorun yol açmaktadır. Obstruktif, yani tıkayıcı ya da santral bir uyku apnesi, yani solunumun durması sendromu neden olmaktadır. Ya da santral alveoler hipoventilasyon, yani sinir sistemince kontrol edilen ve akciğer peteklerinin çok az solunum yapmasıyla kendini belli eden bir sendrom söz konusudur. Bunun sonucunda aşırı uykulu olma durumu ya da insomnia olmaktadır. Fazla şişman, göbekli erkeklerde olan uyuklama nöbetleri Pickwick sendromu diye özel bir ad da taşımaktadır. Charles Dickens'in ünlü eseri David Copperfield'deki şişman bir tip olan bay Pickwick zaman zaman uykuya düşmektedir. Tedavisi genel iç hastalıkları ve nörolojiyle birlikte düzenlenmelidir.

Sirkadiyen ritm uyku bozukluğu: Eskiden Uyku-Uyanıklık Düzeni Bozukluğu da denen bu bozuklukta söz konusu olan, yukarıda anlattığımız sirkadiyen ritmdeki bozulmalardır. Bu bozulmalar Jet-Lag denilen ve jet yolcu uçaklarıyla uzun mesafelere, kıtalar arası uçuşlarda bulunan kimselerde geçici olarak ortaya çıkar. Gece vardiyalarında çalışan işçilerde de buna benzer bir bozulma görülür. Bu bakımdan Jet Lag tipi, Değişen mesai saati tipi, Gecik-

meli uyku evresi tipi (isteten erken saatte uykuya dalamama) olmak üzere alt tiplere ayrılır. Çoğunlukla kısa süreli olduğundan özel bir tedavisi gerekmez. Koşulların normale dönmesi ya da etkilerinin azalmasıyla kendiliğinden düzelir.

Parasomnialar

Bu uyku bozukluklarından başka, uykunun **Parasomnia** denilen uyku biçimi bozuklukları da söz konusudur. Parasomnialar uykunun gidişindeki bozulmalardır. Ve önemli rahatsız edici olgulardır:

Kâbus bozukluğu: Gece uykusunda ya da gündüz alınan uykularda genellikle yaşamda kalmaya, güvenliğe ya da benlik saygısına yönelik tehditler içeren korkutucu rüyaları uzun süre anımsayıp, tekrar tekrar uyanmaları da içeren bir bozukluktur. Bu uyanmalar genellikle uyku döneminin ikinci yarısında olmaktadır. Bu durum belirgin bir sıkıntıya yol açar ve uyku düzeni de bozulur. Kişi korkutucu rüyadan uyanır uyanmaz yönelişi normale döner ve tümüyle uyanık hale gelir. Yani bir sonraki başlıkta ele alacağımız uyku teröründe olduğu gibi uyanıldığında bir konfüzyon ve yönelim bozukluğu kâbusta olmaz. Sık oluyorsa dinamik bir psikoterapinin eşlik edeceği ilaç tedavilerine başvurulabilir.

Uyku terörü bozukluğu (Pavor Nocturnus): Genellikle asıl uyku döneminin ilk 1/3'ünde ortaya çıkan ve nedensiz bir dehşet içinde çığlık atmayla başlayan ve yineleyen birden uykudan uyanma episodlarıyla giden bir bozukluktur. Her episodda yoğun bir korku ile birlikte çarpıntı, solunumda hızlanma ve terleme gibi otonomik uyarılma bulguları da vardır. Kişiyi rahatlatmak için gösterilen çabalara tepkisizdir. Kişi rüyasını ayrıntıyla anımsamaz ve bu geçirilen episod için de bir amnezi, bellek yitimi olur. Bu episodlar belirgin bir sıkıntıya, hatta toplumsal, mesleki açıdan bozulmalara da neden olur. Ve elbette bu episodlar bir ilacın, bir maddenin, ya da genel tıbbi durumdaki bir bozukluğun etkisiyle olmamalıdır. Daha çok çocuklarda görülen bir durum olmakla birlikte erişkin kimselerde de olabilir. Ve o zaman ciddi bir ilaç tedavisini gerektirir. Genellikle nöroleptiklerin eklendiği trankilizan ilaçlar kullanılmalıdır.

Somnambulizm (uyurgezerlik) bozukluğu: Genellikle asıl uyku döneminin ilk 1/3'ünde ortaya çıkan, uyku sırasında ve uyur halde yataktan çıkma, kalkma ve gezinme ile belirgin episodların tekrar tekrar olmasına bu ad verilir. Kişi uykusunda gezerken bakışları boştur ve gözünü dikecektir. Kendisine söylenenlere hiçbir tepki vermez. Çok büyük zorlukla uyandırılabilir. Kişi uyandıktan sonra ister hemen, isterse sabahleyin, normal uyanma zamanı geçirdiği episodu hiç anımsamaz. Uyandırıldığı zaman kısa süreli bir konfüzyon ve sersemlik hali, yönelim bozukluğu olur. Ama birkaç dakika sonra tamamen düzelir ve zihinsel yetilerinde hiçbir aksama olmaz. Uyurgezerken kaza geçirme olasılığı oldukça düşüktür. Ama vardır. Özellikle tehlikeli noktalardayken uyandırmamak gerektiği bilinir. Çünkü bilinci yerine gelmeden önceki konfüzyon yüzünden özellikle kaza geçirebilir. Somnambulizmde EEG bulguları REM tarzında bir uyku göstermiştir. Ancak bu sırada EEG çekiminin çok zor olduğu da muhakkaktır. Gene de REM'in hızlı göz hareketleri gözlemlenmektedir. Uyurgezerliğin özgün bir tedavisi yoktur. Çeşitli sedatif ilaçlar tavsiye edilmemektedir.

REM uykusu davranış bozukluğu: Bir diğer parasomnia da REM uykusu sırasında ortaya çıkan ve sıklıkla şiddet gösteren motor etkinliktir. Uyurgezerlikten farklı olarak bu episodlar gecenin daha geç saatlerinde ortaya çıkar. Bu sırada görülmekte olan rüya da canlı olarak anımsanır. Özgün bir tedavisi yoktur. Psikotrop ilaçlar salık verilmez.

Uyku paralizisi: Uyanıklıkla uyku hali arasındaki geçiş sırasında kişinin üzerine çöken felç durumudur. Bu tamamıyla normaldir. Yukarıda anlatılmış olan istemli sinirler üzerine Locus coeruleus'da meydana getirilen blokajın, REM'in normalden erken başlamasından olur. Bir tedaviyi gerektirmez; tamamen normal, fizyolojik bir olaydır.

Bunlar dışında birçok fizik hastalıkta ve ilaç kullanımı yüzünden çeşitli uyku bozuklukları olmaktadır. Elbette madde kullanımı da gerek kullanım sırasında, gerekse maddenin yoksunluğu sonucunda gerek İnsomnia, gerek Hipersomnia ve gerekse Parasomnia olarak birçok uyku bozukluğu olur. Bunlar intoksikasyon sırasında ya da yoksunluk sırasında olabilir.

Parasomnia denilen uyku biçimi bozukluklarına kabus bozukluğu ve uyurgezerlik örnek gösterilebilir.

KİŞİLİK BOZUKLUKLARI

Kişilik ne demektir? Kişilik özellikleri nelerdir?

Kişinin davranışlarının toplamına egemen olan belirli yönelişler vardır. Bu yönelişler kişide çok küçük yaşlarda belirmeye başlarlar ve yaşam boyu sabit kalırlar. Bu yönelişlerin toplamından ötürü kişinin çeşitli olgular, olaylar ve süreçler karşısındaki tutumu ve yönelişi kendine özgüdür ve o kişinin kimliğinin önemli bir parçasıdır. Kişilik özelliklerinin toplamına Karakter de denir. Kişilik ya da Karakter, kişinin kendini ve başka insanları, başka canlıları ve olayları algılama ve yorumlama yollarını, yani genel olarak "Biliş"ini ve ayrıca duygusal tepkilerini, bu tepkilerin görülme aralığını, yoğunluğunu, bu tepkilerin değişkenliği ve uygunluğunu kapsar. Aynı zamanda onun dürtülerini kontrol yetisini, genel olarak güdülerini, kişilerarası ilişkilerini ve işlevselliğini tayin eden bir örüntü oluşturur. Bu sürekli örüntü esneklik göstermez ve hemen bütün kişisel ve toplumsal durumları kapsamaktadır. Gündelik kullanımdaki "kişilik sahibi kimse" ya da "karakter sahibi" gibi alegorik kullanımların gerçekle ilgisi, yalnızca o kimsenin kişilik örüntüsünün toplumun beklentilerine çok uygun ve beğenilecek türden olduğunu anlatmasıdır. Yoksa herkesin belirli bir karakteri, kişiliği vardır ve bu yaşamı boyunca safhalar göstermekle, gelişmekle birlikte kolay kolay değişmez. Belirli değişiklikler ancak kişinin çok ağır bir dizi travmaya maruz kalmasıyla, o da nadiren olabilir. Bu travmalar ancak işkenceye maruz kalmak, ya da toplama kampında bulunmak gibi çok ağır travmalar olabilir ve bunlar sonucunda kişiliğinde değişiklik olmuş kimseler "sakatlanmış" sayılırlar.

Paranoid kişilik bozukluğunda kişi yeterli bir temele dayanmaksızın başkalarının kendisine zarar verdiğinden kuşkulanır.

Kişilik yapısının, örüntüsünün oluşmasının nasıl olduğu üzerine psikoloji biliminde bir takım kuramlar vardır. Bu konuda dinlerden belli başlı felsefe okullarına kadar birçok sav ileri sürülmüştür. Bizim kabul edebileceğimiz, modern psikoloji biliminin doğuşundan beri ortaya atılmış olan kuramlar başlangıçta etnik ya da ırksal grupların kişilik yapılarını oluşturduğu ve bu yüzden bütün Almanların belirli karakter özelliklerini gösterdikleri ve bütün İngilizlerin de onlardan farklı olarak başka kişilikte oldukları şeklindeydi.

Kişilikler konusunda bir süre yaygın olan bir düşünce de ünlü dört sıvı, Kan, Lenf, Safra ve Balgam savıydı. Kan egemenliğinde sayılanların sanguin, balgam egemenliğinde olanların flegmatik olduğu söylenirdi. Konuşmalarımızda şimdi bile sıcak ya da soğukkanlı ifadeleri gibi bu ayrımların izleri sürülebilir. 19. yüzyıl ortasının ünlü psikologu Wilhelm Wundt'a kadar böyleydi. Daha sonra kimi morfolojik özellikler dikkati çekmeye başladı ve piknik olanların şöyle, astenik olanlarınsa böyle kişilikler olduğu ileri sürüldü. Bu morfolojik düşünceler günümüzde de etkindir ve kısmen doğruluk payları da vardır. Daha sonra ise dinamik psikolojinin kavramları ve kuramları öne geçti. Freud'un kişilik üzerine olan düşünce ve buluşları ile Jung'un geliştirdiği kişilik kuramı geçerli hale geldi. Freud'la güdülerin önemi anlaşıldı ve Jung ile de bunun da gerisinde toplumsal dürtülerin ve toplumsal etkilerin önemi belirginleşti. Daha sonra ise davranışçı psikolog ve fizyologların saptamaları önem kazandı. Şimdilerde daha çok eklektik yaklaşımlar geçerlidir. Baldwin'in rol kuramı önem kazanmıştır. Buna göre her insan toplumu içinde çevresinin kendine verdiği ya da kendi seçtiği bir takım rolleri oynamaktadır. Ve onun kişiliği bu roller çevresinde oluşur. Öte yandan İngiliz psikologların savundukları McDougall'ın özellikler kuramı da önem taşımaktadır. Bu kurama göre kişinin doğuştan gelen özellikleri ve sonradan edinilen özellikleri vardır ve bunlar birbirini etkileyerek ve bir tür inşa ederek kişiliği meydana getirmektedirler.

Karakter ve Kişilik sözcükleri insanlık tarihinin en eski çağlarından beri bilinmekte ve çeşitli bağlamlarda kullanılmaktadır. Kişilerin karakterleri kendilerine özgü olmakla birlikte bu karakterlerde o kişiye özgü olarak öne çıkan kimi özellikler vardır. Ve bu egemen özellikler bakımından kişiler gruplanabilirler. Ancak kişiliklerin böyle gruplanması çabaları Kişilik ya da Karakterin toplumsal ve sosyo-ekonomik önem kazanmasından sonra ortaya çıkmış ve insanlar böylece çeşitli kategorilerde toplanabilmiştir.

Belirli tipte karakterleri gördüğümüzde bu kişide şu ya da bu kişilik özelliği olduğunu söyleriz. Belirli karakter özellikleri o kişide baskın ve başatsa o kişinin şu kişilik örüntüsüne sahip olduğunu söyleyebiliriz. Eğer kişinin bu kişilik örüntüsü, içinde bulunduğu toplum ve kültürün genel beklentilerinden belirgin şekilde sapıyorsa ve bu sapma belirli zorluklara neden de oluyorsa o kişide şu ya da bu kişilik bozukluğu olduğundan söz etmemiz gerekir. Kişilik özelliklerini ortaya çıkarmak için psikoloji biliminin saptadığı kişilik envanterleri, kişilik testleri vardır.

Bu envanter ya da testlerde kişilik örüntüsü çeşitli yönlerden değerlendirilmekte ve belirli bir profile ulaşılmaktadır. Ama bu profiller belirli gruplar içinde kategorize edilmez, gruplandırılmaz. Sadece belirginleşen özellikler görünebilir ve böylece kişinin şu ya da bu kişilik yapısına sahip olduğu ileri sürülebilir. Denildiği gibi bu örüntü en geç ileri çocukluk döneminde ortaya çıkmaya başlar ve genç erişkinlik döneminden itibaren sabitleşir. Ondan sonra da büyük travmalar olmadıkça değişmez, değiştirilemez. Bunların bir bölümü kişilik bozukluklarıdır. Ancak kişilik bozukluklarında belirginleşen özellikler farklı ama az ölçüde olmak üzere tamamen sağlıklı bireylerde de bulunur. O zaman sadece şu ya da şu özellikleri olan bir kişilikten söz edilir ama buna kişilik bozukluğu denmez.

Kişilik bozuklukları, neden oldukları toplumsal sorunlar göz önünde tutularak A, B ve C olmak üzere üç küme halinde incelenir. Kişilik, kişinin en önemli varlığıdır. Bu yüzden ne değiştirilmesi talebi, ne de değiştirme çabası olacaktır. Onun için de hiçbiri için bir tedavi yolu ve önerisi yoktur.

A kümesindeki kişilik bozuklukları

Paranoid kişilik bozukluğu: Ağır kişilik bozukluklarından biridir. Kişi yeterli bir temele dayanmaksızın başkalarının kendisini sömürdüğünden, aldattığından ya da kendisine zarar verdiğinden kuşkulanmaktadır. Yeterli nedenler söz konusu olsa bile kişinin bu konulardaki aşırı uğraşı ve özel dikkati sonucunda bunlar görülebilmiştir. Kişi dostlarının ya da iş arkadaşlarının kendisine olan saygı ve bağlılıkları, ya da güvenilirlikleri üstüne sürekli kuşkudadır. Kendi söylediklerinin kendisine karşı kötü niyetlerle kullanılacağından korktuğu için başkalarına mümkün olduğu kadar sır vermemeye, açılmamaya çalışır. Normal konuşmalardan kendisiyle ilgili anlamlar çıkartır, insanların kendisine imalarda bulunduklarından ya da kendisinden söz ettiklerinden kuşkulanır. Onur kırıcı davranışları, haksızlıkları ya da görmezden gelinmeyi bağışlamaz, unutmaz ve sürekli kin besler. Tanık olan başka kimseler bu kanıya varmasalar bile karakterine ya da itibarına saldırıldığı yargısına varır ve öfkeyle ya da karşı saldırıyla birden tepki gösterir. Kendi eşinin sadakatsizliğinden neredeyse emindir ve bunu ispat etmeye de çalışır. Tanı konması için yukarıda sayılan durumların en az dördünün bulunması gerekir. Yoksa sadece paranoid özellikli kişilik yapılarından söz edilebilir. Bu kişilik bozukluğu nadiren bir suç işlemeye neden olacaktır. Sürecinde gerçek bir paranoid psikoz, bir şizofreni gelişebilir. Bu bakımdan tanısında hastalık öncesi anlamında "Premorbid" sözcüğü eklenebilir.

Şizoid kişilik bozukluğu: Kişilerle yakın ilişkilere giremeyen bir bozukluktur. Bu yüzden bir aile yapısına katılamaz, ailenin bir parçası olmaz, yakın ilişkilere girmez. Hemen her zaman tek bir etkinlikte bulunur. Birkaç etkinliği bir arada yürütemez. Bir başka kimseyle cinsel deneyim yaşamaya ilgisi olsa bile bu çok enderdir. Çok az etkinlikten zevk alır. Genellikle eğlenceli, hoş etkinliklere uzak durur. Yakın arkadaşları ve sırdaşları yoktur. Ancak birinci dereceden akrabalarıyla ve onlarla da onların ısrarı üzerine ilişki kurar. Başkalarının övgü ya da eleştirilerine karşı ilgisizdir. Duygusal soğukluk, kopukluk gösterir, ya da tekdüze bir duygu durumu yaşar. Bu bozukluk da ileride bir şizofrenik psikozla devam edebilir. Ya da en azından psikotik episodlar yaşar. Bunun için çoğunlukla tanısında Premorbid sözcüğü eklenmesi uygundur. Tanının konulabilmesi için sayılan özelliklerden en az dördünün saptanması gereklidir.

Şizotipal kişilik bozukluğu: Kişide "referans fikirleri" denilen, gerçek dışı bağlantı kuran düşünceler vardır. Davranışlarını etkileyen ve çevrenin kültürel değerleriyle uyumlu olmayan garip inanışları ya da batıl inançlar, majik ya da "gaipten haber verme" gibi inançları vardır. Telepati ve altıncı his inancı da taşır. Çocuk ve ergenken saçma sapan düşünceleri vardır ya da bunlar üzerinde düşünüp durur. Olağandışı algısal yaşantıları, bunlar arasında bedensel illüzyonları vardır. Acayip düşünüş ve konuşma biçimi olur, örneğin belirsiz, çevresel dediğimiz ayrıntılarla çok fazla vakit geçirerek konuşur, mecazi konuşmaları sıktır, Sıklıkla sadece basmakalıp konuşur. Bazı durumlarda kuşkuculuk ya da paranoid düşünceleri vardır. Duygulanımı uygunsuz ya da kısıtlıdır. Acayip, alışılagelmişin dışında ya da çok kendine özel davranışları ya da görünümü vardır. Birinci derece

Çekingen kişilik bozukluğu, yetersizlik duygularının ve olumsuz değerlendirilmeye aşırı duyarlığın bulunduğu sürekli bir kişilik örüntüsüdür.

yakın akrabaları dışında arkadaşları, hele sırdaşları olmaz. Toplumsal anksiyetesi yakından tanımakla geçmez, kendisi hakkında olumsuz yargılardan çok paranoid korkular da bu bozukluğa refakat eder. Bu sayılan noktalardan en az beşinin bulunması tanı için gereklidir. Bu bozukluk da şizofreni ya da şizofreniform bir psikozla devam edebilir.

B kümesindeki kişilik bozuklukları

Antisosyal kişilik bozukluğu: Kişi tutuklanmasına ya da gözaltına alınmasına neden olan ya da zemin hazırlayan eylemlerde tekrar tekrar bulunur, yasalara uygun toplumsal yaşama ayak uyduramaz. Bunlar yüzünden sürekli yalan söyler, takma isimler kullanır, kişisel çıkarı için başkalarını atlatır. Dürüst olmayan işlere özellikle düşkündür. Bu gün ideolojik görünümlü birçok hareket mensupları arasında antisosyal kişilik bozukluğu olan birçok kimse vardır. Bu kimselerde dürtüsellik de çok belirgindir ve gelecek kaygı ve tasarıları da pek yoktur. Yineleyen kavga ve dövüşlerle belli olan sinirlilik ve saldırı özellikleri vardır. Kendisinin ve başkalarının güvenliğini umursamaz, bir işi sürekli götüremez. Zarar verdiği halde yaptıklarına ya ilgisizdir ya da kendince mantıklı olan açıklamalarda bulunur. Bu bozukluktan söz edebilmek için kişinin en az 18 yaşında olması ve daha küçük yaşlarda davranış bozuklukları da göstermiş olması gerekir.

Borderline (sınırda) kişilik bozukluğu: Genç erişkinlik döneminde ortaya çıkar ve değişik koşullara bağlıdır. Kişiler arası ilişkilerde, benlik algısında ve duygulanımında tutarsızlık ve belirgin dürtüsellikle ayırt edilebilen sürekli bir kişilik örüntüsüdür. Gerçek ya da hayali bir terk edilmeden kaçınmak için sürekli çaba gösterir. Kişileri gözünde aşırı büyütür ve en küçük sapmada yerin dibine sokar, ilişkisi gergin ve tutarsızdır, gelip gider apaçık bir kimlik karmaşası içindedir. Tutarsız benlik algısı ya da kendilik duyumu vardır. Kendine zarar verme olasılığı yüksek alanlarda dürtüselliği vardır. Örneğin para harcamada ölçüsüzdür, pervasızca araba kullanır, madde kötüye kullanımı olur. İntihar girişimleri olur, en azından intihar tehdidinde bulunur, göz korkutur. Duygudurumunda belirgin tepkiselliğe bağlı duygusal irritabilite vardır. Örneğin genellikle birkaç saat süre ile anksiyetesi ya da aşırı sinirliliği olur. Kendini sürekli olarak boşlukta hisseder. Uygunsuz, yoğun öfkesi vardır ya da öfkesini denetim altına alamaz; sık sık hiddetlenir, öfkesi geçmek bilmez, sık sık kavgalara girişir. Gelip geçici paranoid düşünceler ya da ağır dissosiyatif semptomlar gösterir. Bu bozukluk tanısını koyabilmek için yukarıdaki belirtilerden en az beşinin bir arada bulunması gereklidir. Ama unutulmamalıdır ki her toplumda sınırda özellikler taşıyan pek çok insan yaşamaktadır. Toplumumuzda da sınırda özellikler gösteren çok sayıda insan vardır. Bunlar gerek insanlar arası ilişkilerde, gerekse siyasal alanda sorunlara neden olmaktadır.

Histrionik kişilik bozukluğu: Genç erişkinlik döneminde beliren bir kişilik bozukluğu olan bu bozukluk da toplumumuzda oldukça önemli orandadır. Duyguları hızlı değişir ve çok yüzeysel kalır. İlgi odağı olmak için durmadan çabalar ve olamadığı durumlarda hırçın ve rahatsız olur. Başkalarıyla olan ilişkilerinde cinsel ağırlıklı, ayartıcı ya da baştan çıkarıcı davranır. İlgiyi kendisine çekmek için sürekli olarak fizik görünümünü kullanır. Aşırı düzeyde etkilemeye yönelik ve ayrıntılardan yoksun bir konuşma biçimi vardır. Gösteriş yapar, yapmacıklıdır, duygularını abartıyla gösterir. Başkalarından ve olaylardan kolay etkilenir, telkine, ayartmaya çok yatkındır. İlişkilerini olabildiğince yakınlaştırmaya çalışır, kişilerarası ilişkilerin yakınlığı ona yetmez.

Narsistik kişilik bozukluğunda kişi çok önemli olduğu duygusunu taşır, başarılarını ve yetilerini abartır, üstün biri olarak tanınmayı bekler.

Narsistik kişilik bozukluğu: Kendisini beğenmektedir. Çok önemli olduğu duygusunu taşır, başarılarını ve yetilerini abartır, üstün biri olarak tanınmayı bekler. Sınırsız olarak başarı, güç, zeka, güzellik ya da kusursuz sevgi düşleri üzerine kafa yorar. Özel ve eşi bulunmaz biri olduğuna ve ancak çok özel kimselerin kendisini anlayabileceğine inanır. Çok beğenilmek ister, hak kazandığını düşünür. Kendisinin kayırılmasını bekler. Kişiler ile olan ilişkilerini kendi çıkarı için kullanır, amaçlarına ulaşmak için başkalarının zayıf taraflarını istismar eder. Empati yapamaz. Başkalarının duygularını, gereksinimlerini anlamaz. Başkalarını kullanır. Kendisinin kullanıldığına inanır. Kendini beğenmiş ve küstahtır.

C kümesindeki kişilik bozuklukları

Çekingen kişilik bozukluğu: Bu da genç erişkinlik döneminde ve çeşitli koşullarda belirir. Toplumsal ketlenmenin, yetersizlik duygularının ve olumsuz değerlendirilmeye aşırı duyarlığın bulunduğu sürekli bir kişilik örüntüsüdür. Eleştirilecek, beğenilmeyecek ya da dışlanacak olma korkusuyla fazlaca kişilerarası ilişki gerektiren toplumsal-mesleki etkinliklerden kaçınır. Sevildiğinden

emin olmadıkça insanlarla ilişkiye girmeyi istemez. Mahcup düşeceği, alay konusu olacağı korkusuyla ilişkilerinde tutuktur. Toplumsal durumlarda eleştirileceği ya da dışlanacağını düşünür. Yetersizlik duyguları yüzünden yeni ortamlarda ketlenir, kendini toplumsal yönden beceriksiz, kişisel cazibesi olmayan birisi olarak aşağı görür. Mahcup olacağı korkusuyla kişisel girişimlerde bulunmayı ya da yeni etkinliklere katılmayı istemez.

Bağımlı kişilik bozukluğu: Daha çok erken yaşlarda kendini belli etmekle birlikte genç erişkinlik sırasında ciddi boyut kazanan bir kişilik bozukluğudur. Başkalarından bolca destek almazsa günlük kararları vermekte bile güçlük çeker. Yaşamın önemli alanlarında sorumluluk yüklenecek başkalarını gereksinir. Desteklerini yitireceği korkusuyla aynı görüşü paylaşmadığını söyleyemez. Tasarıları başlatma, kendi başına iş yapma zorluğu vardır. Kendine güvenemez. Başkalarının desteğini sürdürebilmek için hoş olmayan şeyleri yapmaya razı olur. Tek başına kaldığında korkulu ve huzursuz olur. Yakın bir ilişkisi sonlandığında destek bulmak için hemen yeni bir ilişkiye geçer.

Obsesif-Kompulsif kişilik bozukluğu: Bu da erken yaşlardan itibaren kendini belli eden bir kişilik bozukluğudur. Ancak çocukların özellikle de yaş dönümleri civarında obsesif özellikler gösterdiklerini de unutmamak gerekir. Bu nedenle obsesif özellik gösteren on iki, on beş yaşlarında bir çocuğu hemen obsesif-kompulsif kişilik bozukluğu adayı olarak kabul etmemek gerekir. Bu kişilik bozukluğu tanısı yalnız erişkinler içindir. Kişi yapılan etkinliğin asıl amacını unutacak derecede ayrıntılar, kurallar, listeler, sıralar, organizasyon ya da program yapma ile uğraşır. İşin bitirilmesini zora sokacak ölçüde mükemmeliyetçilik gösterir, kendine özgü olan katı ölçüler yerine gelmediği için bir işi tamamlayamaz. Boş zamanlarını değerlendirme etkinliklerine katılacağına kendini işe ve üretkenliğe adar. Ahlak, doğruluk ya da değerler gibi konularda aşırı vicdanlı ve kuralcıdır, hiç esnek değildir. Eskimiş ve değersiz şeyleri atamaz, elden çıkartamaz. Çeşitli koleksiyonlar yapar. Koleksiyonculuğu çok değerli bir etkinlik sayar. Başkaları tam kendisi gibi yapmayı kabul etmedikçe görev dağılımı yapmayı ya da başkalarıyla çalışmayı istemez. Para harcama konusunda hem kendisine, hem başkasına karşı cimridir, parayı gelecekte ortaya çıkabilecek kötü durumlar için saklanması gereken bir şey olarak görür. Katı ve inatçıdır.

Burada tekrar dikkatin çekilmesi gereken husus, C kümesindeki kişilik bozuklukları belirtilerinin daha hafif derecelerde tamamen normal kimselerde de bulunabileceğidir. O zaman o kimselere o kişilik yapısında oldukları şeklinde bir tanı ileri sürülebilir, ama kişilik bozukluğu denemez.

Türkiye'ye endemik bir canlı türü

'Ağırlaştırılmış müebbet'

Değerli *Bilim ve Gelecek* okurları. Yazarlar, çizerler, akademisyenler, yayıncılar, gazeteciler, üniversite öğrencileri, meslek sahibi insanlar, doktorlar, öğretmenler, mühendisler, mimarlar, avukatlar, serbest çalışanlar, emekliler, işçiler ve işsizler… hepimiz… Bir an için işi gücü bırakıp düşünün. Tabanı 8 metrekare olan kapalı bir alandasınız. Bütün yaşam alanınız bu kadar. Burada yatacak kalkacak, burada yiyip içecek, burada tuvaletinizi yapacak, duş alacak, çalışacak, yazıp çizecek, yürüyecek, spor yapacak ve burada düşüneceksiniz. Tuvaletiniz, lavabonuz, yatağınız, masanız, sandalyeniz, dolabınız, televizyonunuz, buzdolabınız da bu alanda olduğu için, aslında yaşam alanınız 8 metrekare bile değil, çok daha küçük. Ayağa kalkıp, masa ve sandalyeye çarpa çarpa dört adım attığınızda evreniniz bitiveriyor. Küçücük bir pencereniz var. Günde sadece dakikalarla ölçülebilecek kısa bir süreliğine ince bir güneş ışığı huzmesi içeri süzülebiliyor. Pencere sürekli açık kalmalı, dışarıyla hava alışverişinin tek kanalı o. Soğuk kış günlerinde havasızlıktan boğulma ile soğuktan donma arasında bir seçim yapmalısınız.

İçiniz mi daraldı? Daha bitmedi.

Günün 23 saati buradasınız. Günde sadece 1 saatliğine dışarı çıkma hakkınız var. Dışarı derken, o da küçücük bir alan, ama yine de dışarısı… Dışarıda da tek başınasınız, kimseyle görüşme, konuşma hakkınız yok. 15 günde bir, sadece birinci derece akrabalarınızdan biriyle (anne-baba, eş, çocuk) bir saatliğine görüşebiliyorsunuz. Yine 15 günde bir, on dakikalığına onlardan biriyle telefonda görüşebiliyorsunuz. Bu "haklarınız" da her an bir bahaneyle kısıtlanabilir ve elinizden alınabilir.

Karabasanlar mı bastı? Daha bitmedi. En önemli kısma şimdi geliyoruz.

Bu koşullar süresi belli olan bir ceza değil, dayatılan bir yaşam türü! Ölene kadar buradasınız! Ömrünüzün geri kalanı böyle geçecek. Bu tabuta, diyelim ki, 20 yaşında sokuldunuz. Gençliğiniz burada geçecek, orta yaşlılığınız da… Burada yaşlanacak ve burada öleceksiniz. Sizin evreniniz artık bu kadar. Anne, baba, kardeş, eş, sevgili, dost, arkadaş… insan yok! Güneş, Ay, yıldız, gökyüzü, yağmur, kar, rüzgâr, dağ, çimen, ağaç, çiçek, ova, deniz… doğa yok! Kedi, köpek, kuş, börtü böcek, kelebek… canlı yok! Zaman yok, mekân yok, ufuk yok! Sadece bir günlüğüne, bir haftalığına, bir aylığına, bir yıllığına, on yıllığına, elli yıllığına değil; ölene kadar yok!

Siz "ağırlaştırılmış müebbet"siniz. Başka bir canlı türüsünüz! Sadece Türkiye'ye endemik bir canlı türü!

Bir an dahi olsa bu koşullarda bulunduğunuzu düşündünüz mü? Ey, *Bilim ve Gelecek* okurları… Bu yazıyı çalışma masasında, koltuğuna kaykılmışken, evinde divana uzanmışken, başını yavuklusunun kucağına koymuşken, deniz kenarındaki çay bahçesinde ufuklara bakarken, yolda giderken okuyan değerli okurlar… Yazarlar, çizerler, akademisyenler, yayıncılar, gazeteciler, üniversite öğrencileri, meslek sahibi insanlar, doktorlar, öğretmenler, mühendisler, mimarlar, avukatlar, serbest çalışanlar, emekliler, işçiler ve işsizler… hepimiz… Ey, insanlar… Bu koşullarda bulunduğunuzu düşünebiliyor musunuz? Ne yapardınız? Çıldırır mıydınız? İntihar mı ederdiniz?

Hayır, hiçbirini yapmıyorlar. Yaşıyorlar. İnsanın bir canlı türü olarak devam edebileceğini onlar kanıtlıyorlar! Onları ayakta tutan tek bir umutları var: "Dışarı"daki "insan"ların isyanı! Yani bizlerin… Türümüzün bir üyesinin bile bu koşullarda yaşamasını içimize sindirebiliyorsak, açık konuşalım, insan değiliz demektir. Eğer bu koşullara isyan etmiyorsak, geçmiş olsun *Homo sapiens*!

Ender Helvacıoğlu

Suç, ceza, hapis kavramları ve özgürlükçü hukuk

İdam cezalarının kaldırılmasından sonra düşmanla savaş hukuku bu cezanın yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası denen, tecrit koşullarında geçen, ölene kadar hapis yaptırımını ikame etti. Bu devletin cinayet fiilini anlık olarak değil de gün be gün bedeni ve beyni tüketerek bir ömür boyu sürecek maddi ve manevi ezayla işlemesi anlamına geliyordu. Hükümlünün bu durumu ortaçağın teşhirci infaz anlayışına değişik bir biçimde yeniden dönüldüğünün habercisi gibiydi.

Ercan Kanar
Avukat

Dünya genelinde yönetilenlere iki tür hukuk dayatılır: Uysal ve sessiz olanlar için geleneksel-klasik burjuva hukukunun yani temel hak ve özgürlüklerin biçimsel de olsa asgari ölçüde teminat altına alındığı hukuk. Statükoya muhalif olanlara ise asgari temel hak ve özgürlüklerin dahi verilmediği, "düşmanla savaş hukuku".

"Terörle mücadele yasasının" defactolaştığı bir ortamda infaz problemlerine, hele hele dört duvar arasına kapatma olgusuna eleştirel yaklaşım, reel olanı cesaretle masaya yatırma gereksinimi özgürlükler açısından yaşamsal önem taşımaktadır. Düşmanla savaş hukukuna göre, devletle ve toplumla ilişkisinde yeterli derecede bilişsel güvenceler vermeyenlerin kişi olarak dahi hakları olamaz. Yani bunlar **non-person**dur. Yani kişi bile değillerdir. Normal yurttaş hukukunda ceza ve infaz, "suç" teşkil eden fiile karşılık verilmesidir. Düşmanla savaş hukukunda ise ceza ve infazda amaç, ortada bir fiil olmasa da tehlikenin önlenmesi, tehlikeli olanın da şu veya bu şekilde yok edilmesidir.

İdam cezaları yürürlükte iken, bu, belirli prosedürlerden sonra tehlikeliyi anlık infazla yok etme şeklinde kendisini gösteriyordu. Gerçi uygulamada yine, infaz kararının kesinleşmesinden yasama organının onaylayıp infazın yok edilişine kadar geçen süreye infaz koridoru, ölüm koridoru deniyordu. Ve bu hükümlü için çok ıstırap veren bir işkence süresiydi. İdam cezalarının kaldırılmasından sonra düşmanla savaş hukuku bu cezanın yerine **ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası** denen, tecrit koşullarında geçen, ölene kadar hapis yaptırımını ikame etti. Bu devletin cinayet fiilini anlık olarak değil de gün be gün bedeni ve beyni tüketerek bir ömür boyu sürecek maddi ve manevi ezayla işlemesi anlamına geliyordu. Ağır tecrit koşularında bedenini, beynini, akıl sağlığını gün be gün yitiren hükümlünün durumu bir anlamda da ortaçağın teşhirci infaz anlayışına değişik bir biçimde yeniden dönüldüğünün habercisi gibiydi.

Cezasız ve hapishanesiz bir toplum modeli

Bu kısa yazıda dört duvar arasına kapatma yaptırımına özgürlükçü hukuk felsefesi açısından yaklaşmaya çalışacağız. Suç, ceza, hapishane olgusunu özgürlükçü felsefeyle, köktenci bir yaklaşımla ameliyat masasına yatırmalıyız. Hukuk felsefesi, hukuk sosyolojisi ve adalet psikolojisi ilgilenenlerin azlığı açısından hâlâ bakir alanlar sayılır. Profesyonel hukukçular bu alanlarla okulda iken sadece geçer not almak için ilgilenirler. Mesleğe atıldıktan sonra ise bu dallar küflü raflarda anı olur. Artık pozitif çarkın basit birer cıvataları olunmuştur. Yargıç, bir kasap bir terzi gibidir. Savcı, sakalsız kravatlı bir sorgucu gibidir. Avukat, en politik ve radikal olanları dahi, biraz da geçim derdiyle uysaldır. Alışılmışa, pozitif işleyişin kurallarına eklemlenmiştir. Öğretim üyeleri için ise değindiğimiz dallar bir kültürel, kariyer aracıdır. Derslerde özgürlükçü bakanlar dahi yasa tasarıları hazırlanırken resmi rütbeyle görevlendirildiklerinde insan öğesi yerine "tehlike ve zarar"ı ölçü alan otorite savunucusu kesilirler.

Hukuku göreli özgünlüğü olmayan, temel yapının sadece pasif bir yansıması olarak kabul edenler, insan hakları ideolojisinin hukuka müdahalesini hayali, yapay ve dayanaksız olarak değerlendirirler. Dolayısıyla, neticede de her derde ilaç gibi şu

Toplumsallaştırma ceza ile değil, iyileştirici toplumsal savunma önlemleriyle olmalıdır.

kolaycı anlayışı tekrarlarlar: "Sınıflar ve devlet var olduğu sürece suç da olacaktır, ceza da, hapishane de", "Devletlerin cezalandırma hakkı doğal bir realitedir."

Oysa tezimiz odur ki, sınıflar ve devlet gerçeğine rağmen sınıflı ve devletli sistemlerde de cezasız ve hapishanesiz bir toplum modeli, hukuk ilişkileri ağı örülebilinir. Devletin cezalandırma hakkı değil, toplumsallaştırma görevi olmalıdır. Devlet bireyin sıkıntılarını kaldırmakla yükümlüdür. Toplumsallaştırma ceza ile değil, iyileştirici toplumsal savunma önlemleriyle olmalıdır. Varlıkların nesnel korunması değil, toplumsal yaşam içindeki insan kişiliğinin değer kazanması amaç olmalıdır. Toplumsallık, toplumu oluşturan bireylerin doğal gereksinimlerine toplumun yanıtı olarak anlaşılmalıdır. Yani her bireyin özgürlüğü için herkesin iş birliği. Toplumsal bilince uygun bir adalet ilkesi bu anlayışın minimum işlencesidir.

Suçun kaynağı ve ceza

Ceza aslında toplumun kendini savunması değil, kendini mahkûm etmesidir. Toplumsal savunma önlemleri de acı verici olmamalıdır. Devlet herkese, bireyin kendisine özellikle uygun düşen hareket araçlarını vermek ve çevreyi sağlamak zorundadır. Yasama açısından toplumsal savunmayı gerçekleştiren kurallar, buyruknorm tipinden çok, güvencenorm tipinde olmalıdır. Özgürlük ve onur korunmalıdır. "Suç tipi" kavramından kurtulmak gerekir. Önlemler yönetsel değil, yargısal olmalıdır. Cezaya, güvenlik önlemlerine polisiye tedbirlere hayır demek gerekir. Savunduğumuz bu anlayışa göre cezaevleri gelinen aşamada tüm tezleri iflas eden, tarihin kara bir lekesi haline gelmiş çürümüş kurumlardır. O nedenle bu doktrinsel anlayışa göre firar bir haktır. Bu noktada işaret etmek isteriz ki; " hümanist determinist akım da firar konusunda, özgürlükçü anlayışıyla hem fikirdir. Hümanist determinist akım da şahsa yönelik silahlı şiddet kullanmamak kaydıyla firarı bir hak olarak kabul etmektedir. (Faruk Erem vd.)

Marx'ın 1853'te, ölüm cezası üzerine *Daily Tribune*'de yazdıkları, bakış açısı itibariyle önemli çıkış noktaları içerir:

"Uygarlığı ile övünen bir toplumda ölüm cezasının haklılığına ve yerindeliğine dayanak oluşturabilecek bir ilke bulmak büsbütün olanaksız sayılmasa bile epeyce güç olacaktır. Ceza, genellikle yola getirme ya da yıldırma aracı olarak haklı gösterilmiştir. İyi, güzel ama başkalarını yola getirmek ya da yıldırmak için beni ne hakla cezalandırırsınız? Kaldı ki gözümüzün önünde kabilden beri dünyanın cezayla hiç de yola gelmediğini ve yılmadığını en açık kanıtlarla gösteren bir tarih, istatistik de vardır. Dünyanın cezayla yola gelmediği ve yılmadığı apaçık ortadadır. Soyut hak açısından, insan onurunu teorik düzeyde tanıyan tek bir ceza hukuku öğretisi vardır ki oda Kant'ın Hegel tarafından daha da katı bir formülde özetlenmiş teorisidir. Hegel şöyle yazar: 'Ceza suçlunun hakkıdır, onun kendi iradesinin bir eylemidir. Hakkın ihlali suçlu tarafından kendi hakkı olarak ilan edilmiştir. Onun işlediği suç bir hakkın inkârıdır. Ceza, işte bu hakkın inkârı ve dolayısıyla bizzat suçlunun harekete geçirdiği ve kendi kendisine zorla yüklediği bir hak onayıdır.' Suçluya adaletin salt nesnesi, kölesi olarak bakacağı yerde Hegel'in suçluyu kendi kaderini kendisi belirleyen özgür bir varlık katına yüceltmesi açısından bu formülde aldatıcı bir şeyin bulunduğundan kuşku edilemez. Konuya daha yakından eğilecek olursak, başkaca durumlarda olduğu gibi burada da, Alman idealizminin, kurulu toplum düzeninin kurallarını üstü kapalı biçimde onaylayıp meşru kıldığını görürüz. Gerçek güdüleri ve üzerine baskıda bulunan bin bir toplumsal koşuluyla, somut, gerçek bireyin yerine 'özgür irade' soyutlamasını, yani insanın bir sürü nitelikleri arasından yalnızca bir tekini insan yerine koymak, aldanma ya da aldatma değil de nedir? Cezayı suçlunun kendi iradesinin ürünü sayan bu öğreti, düpedüz eski kısasa kısas hakkının metafizik bir anlatımıdır. Bütün laf şaklabanlıkları bir yana itilerek açık açık konuşulacak olursa, ceza, toplumun nitelikleri ne olursa olsun, hayati önem taşıyan yaşam koşullarının ayaklar altına alınmasına karşı kendisini korumasını sağlayan bir araçtır. Peki ama kendini savunmak için cellattan daha iyi bir araç tanımayan ve kendi vahşetini 'dünyanın en önde gelen gazetesi' aracılığıyla ebedi bir yasa olarak ilan eden bu toplum ne biçim bir toplumdur…? Toplumun belirli bir ulusal kesiminde ortalama suç tutarını yaratan olgunun, bir ülkenin özgül siyasal kurumlarından ziyade modern burjuva toplumunun temel ilişkilerinde yattığı, Quetelet'in 1822/24 yılları için saptadığı tablodan çıkartılabilir… Eğer geniş ölçüde karşılaşılan suçlar tutarları ve sınıflandırmaları yönünden, fiziksel olgularda rastlanan bir düzen-

Her tarihsel kurum gibi; hapishane de bir reform adımı olarak dünyaya doğmuş, çeşitli evreler geçirmiş ve artık ömrünün final sürecine girmiştir.

lilik gösteriyorlarsa, o zaman yenilerinin gelmesi için yer açmak üzere bir sürü suçluyu asan celladı göklere çıkaracak yerde, bu suçları üreten sistemin değiştirilmesi üzerine derin derin düşünmek gerekmez mi?" (Marx, Ölüm Cezası, *New York Daily Tribune*, 18.02.1853, Devlet ve Hukuk Üzerine, Marx-Engels, May Yay, 1977 basım, s.152-153-154)

Aldığımız bu uzun alıntıda; Marx'ın ölüm cezasına karşı olduğunu, cezanın çürüten yapısını, örgüsünü irdelediği, suçun kaynağının toplumsal sistem olduğunun ipuçlarını verdiği anlaşılabilir.

Burjuva hukuk anlayışı cezayı eş değerde tazmin ölçütleri ile geliştirmiştir. Dolayısıyla ceza davası da, genellikle ticari bir sözleşme gibi değerlendirilir.

Özgürlükçü hukuk felsefesi klasik suç, ceza ve hapishane kavramlarına karşı çıkar. Bu anlayışta amaç, toplumu savunmak amacından ziyade, suçluyu tanımayı reddeden topluma karşı bireyi korumak, bunu da toplumsallaştırarak gerçekleştirmektir. Böylelikle, suçluyu toplumdan dışlayarak değil topluma yeniden döndürerek, bireyle birlikte toplumun kendisinin de değişimi sağlanarak toplumsal hak ve özgürlükler korunabilecektir. Yani bireyin toplumsallaşmasıyla birlikte, toplumun da değişmesi, toplumsal karşıtlık nedenlerini giderecek sosyo-ekonomik değişimlerin olması gereklidir.

Örneğin, egemen ceza ve infaz anlayışı hangi suç tipinden olursa olsun cezaevinde hükümlü veya tutuklu olanların en yakınlarına bile şu bilinci aşılar: "inşallah içerde aklı başına gelmiştir, çıktığında akıllı, uysal, işinde gücünde bir insan olur" yani, "suçlu"nun en yakınları dahi ona, devletin infaz ve iktidar bilinciyle şartlanmış olarak yaklaşır. Özgürlükçü hukuk felsefesi açısından ise olaya bir de tam tersinden yaklaşma gereksinimi vardır. Cezaevindeki insan da şöyle yaklaşabilmelidir: "Ben burada dört duvar arasındayken acaba toplumda zaaflarından, eşitsizliklerinden, adaletsizliklerinden, yani suç analığından giderek arınmaya başlamış mıdır? Kaynak, devlet denen ucube güç içerdeki insanlar için dışarıdaki toplumsal koşulları dönüştürmekte yeni adımlar atabilmiş midir?" Bu anlayışta cezaya yer yoktur. Toplumsal savunma belki de her şeyden önce "cezanın kaldırılması" anlayışında en çarpıcı karakteristik simgesini bulacaktır. Yani her suça bir ceza değil ama her bireye eza içermeyen uygun bir önlem. Kuşkusuz şimdi, hapishaneye kapatma dışındaki önlemlerde ceza değil mi denilecek? Burada önemli olan, bedenin ve beynin iktidar tarafından dört duvar arasında kuşatılması, çitilenmesi, çivilenmesinin son buluyor olmasıdır. Kötülüğe karşı devletin kötülüğü olan bugünkü adalet anlayışı terk edilmelidir. Yani Faruk Erem'in tabi-

Mevcut adalet sistemi tüm tezleri ve kurumlarıyla iflas etti.

riyle "suç" işlenmiş, geride kalmıştır. Ama "suçlu insan" yanı başımızda durmaktadır. Bu açıdan bakıldığında mevcut ceza ve infaz hukuku insanın özüne aykırıdır. Çünkü bireyleri eylem ya da zarar olarak suça bağlı "sorumluluk" kavramı aracılığıyla ve dolayısıyla kişinin öznel gereksinimlerine ve durumuna yabancı, hatta çoğu kez karşıt öğeye dayanarak değerlendirmektedir. Özgürlükçü anlayışta ise esas olan özne-faildir. Varlık ya da çıkarların korunması değildir.

Hapishane ile ıslah tezi tarihsel olarak iflas etti

Dört duvar arasına kapatarak özgürlüğü kısıtlamak günümüzde en ağır cezadır. Yukarıda tartıştığımız tarzda cezanın özüne yönelik eleştirileri bir yana bırakarak, kapatmanın egemen suç ve ceza politikası açısından geldiğimiz tarihsel süreçte işlevine bakarsak; savunucularının tüm tezlerinin iflas ettiği gerçeğini hemen yakalarız. Her tarihsel kurum gibi; hapishane de bir reform

adımı olarak dünyaya doğmuş, çeşitli evreler geçirmiş (sosyal mücadelelere ve sosyal gelişmelere tabi olarak) ve artık ömrünün final sürecine girmiştir. İdam cezası açısından, savunucularının tezleri için ne söylenebilirse, hapishane savunucularının tezleri açısından da aynı anti-tezler tereddütsüz söylenebilir, söylenmelidir.

Hapishane tarihçesine bu yazıda uzunca değinmeye gerek yok. Kısaca işaret edersek: 16. yüzyılda Amsterdam Cezaevleri ortaya çıkıncaya kadar; tenkil etmek suretiyle suçluyu zararsız yapma, yani kefaret (intikam) düşüncesi, insanlık dikkate alınmadan egemendi. Roma, Germen ve Frank ceza hukuklarında da bu anlayış geçerliydi.

Kefaret ve para cezaları ortaçağın erken dönemleri için pratik tek ceza aracı idiler. Ortaçağın geç dönemlerinde canavarca bedeni ve hayati cezalar onlarla yer değiştirdiler. 17. yüzyılda ise tarihsel evrim açısından bir reform olarak özgürlüğü bağlayıcı ceza gündeme geldi.

Foucault, hapishanelerin ortaya çıkmasını, azap çekmenin ortadan kalkması ve seyirlik unsurun silinmesi, fakat aynı zamanda bedenin tutuklanması şeklinde ifade etmişti (*Hapishanelerin Doğuşu*, Çev. M. Ali Kılıçbay,1992). Bu şekilde, bedeni kudurtan kefaret cezasının yerine, kalp, düşünce, irade, ruhsal durum üzerinde derinlemesine etki eden bir cezanın geçmesi gerektiği belirtilmiş ve bu durum Mably tarafından, "Ceza, bedenden çok ruha yönelik olmalıdır" şeklinde formüle edilmişti (Foucault).

1789 Fransız İhtilali'nin etkileri, özellikle de İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşananların etkisiyle, savaş sonrasında esen reform dalgaları sonucu, bedel, ibret, kısasa kısas, toplumu kötü ve tehlikeliden koruma tezleri; infaz doktrini felsefesinde yerini, ıslah, kazandırma, iyileştirme, topluma döndürme tezlerine bıraktı. Ancak bu tezlerin de şuur altında aslında önleme, caydırma, korkutma, örnekleme amaçları hep diri olarak var oldu.

Tüm tarihsel evreler, yapılan araştırmalar varılan sonuçlar bu tezlerin cezaevi pratiğince doğrulanmadığını gösteriyor. Kuşkusuz burada şu tartışmayı bir yana bırakarak bakıyoruz. İktidarlar doğaları gereği suç ve ceza üretmeden iktidar olmayı sürdürebilirler mi? Hangi iktidar suçsuz ve cezasız bir adalet sistemini yeğleyebilir? Bu soruları bir yana koyarak statükonun tezlerini reel durumda değerlendirmeye çalışıyoruz.

Hapishane pratiğinden yola çıkarak 1900'lerden beri özgürlüğü bağlayıcı cezanın gereksizliği kanıtlarıyla ileri sürüldü. Hapishanenin gerek özel önleme gerekse genel önleme açısından etkisinin ciddi olmadığı, suçluluğun önlenmesinde de etkisinin çok az olduğu kanıtlandı. Ünlü ceza hukukçusu Franz von Liszt daha 1900 yılında bunu, "eğer bir genç veya bir yetişkin suç işler ve biz onu serbest bırakırsak, onun tekrar suç işleme ihtimali, bizim onu cezalandırmamızdakine göre daha azdır" şeklinde ifade etti.(Rottenschlager Karl, München 1982, İnfaz Hukuku, Prof. Timur Demirbaş, s.72, Seçkin Yay.). Bu durum Foucault tarafından ise şöyle ifade ediliyor: "Hapishanenin suçlu ilam ettiği söylenmektedir; ona emanet edilenleri adeta kaçınılmaz olarak yeniden mahkemelere yönelttiği doğrudur… Cezaevi tekniği ve suçlu insan bir bakıma kardeştirler… Suçluluk, hapishanenin adaletten aldığı intikamdır. Yargıcı çaresiz bırakacak kadar korkutucu rövanştır… Hapishaneden çıktıktan sonra, buraya geri dönme şansı eskisinden daha fazla olmaktadır…"

Ağır tecrit koşularında bedenini, beynini, akıl sağlığını gün be gün yitiren hükümlünün durumu ortaçağın teşhirci infaz anlayışına yeniden dönüldüğünün habercisidir. (Bir mahkûmun çizimi)

Lucas ise, hapishanenin mahpusun ailesini sefalete iterek dolaylı şekilde suçlu imal ettiğini şu şekilde ifade ediyor: "Aile reisini hapishaneye gönderen aynı mahkeme kararı, anneyi her gün yoksunluğa, çocukları terk edilmeye, ailenin tümünü serserilik ve dilenciliğe sürüklemektedir. İşte suç bu bağlantı içinde kök salma tehdidi taşımaktadır." (Foucault).

1950'lerden itibaren yapılan bütün araştırmalar, özgürlüğü bağlayıcı cezaların infazındaki bazı reformlara rağmen, hükümlüye yüklediği sıkıntı ve ıstırap, onun topluma uyumu yönünden ciddi sorunlar yarattığını ortaya koymaktadır. Özellikle hapis süresi uzadıkça "sosyal olmaktan çıkma" riski artmaktadır. Goffman'ın 40 yılı aşkın süredir yaptığı cezaevi sosyoloji araştırması, cezaevlerinin hükümlülerin ve ailelerinin sosyal ve kişisel durumları üzerinde zarar verici etkilere sahip olduğunu ve bununla topluma yeniden dahil olma şanslarının iyileşmelerinden daha zayıf olduğunu ortaya koymuş; mahpusların geleneksel olarak cezaevlerinde tutulmalarında, diğer mahpuslar ve personel vasıtasıyla mağdur olma riskinin büyüdüğünün ve tahliyeden sonra sorunlarını bağımsız çözmede yeteneksiz olduklarını ifade etmiştir (İnfaz Hukuku, Prof. T. Demirbaş).

Kısacası gelinen tarihsel evrede hapsetmenin "haksızlığı cezalandırdığı" (tenkil, adalet ya da kefaret teorisi), "insanları suçlardan korumak" (özel önleme), "faili, cezanın infazından sonra suçsuz bir dünyaya hazırlama" (yeniden sosyalleştirme) işlevleri olduğu tezleri iflas etmiş, bu kurum tamamıyla insanlığa zararlı, çürük bir iktidar zehri deposuna dönüşmüştür.

Bir düşünürün şu sözleriyle çok derinlikli olan bu konuya ilişkin kısa yazımızı bitirelim: “İlişilmez diye bilinen yargılara, tabulara karşı çıkanlar ilkin ‘düşman’ diye duyurulur. Kimileyin de öldürülürler. (…) Başkalarından ayrı düşünenlerin karşısında ‘skandal’ diye haykırılır. (…) Ancak zaman geçtikçe anlaşılır ki, insanlık büyük ilerlemeleri tarihin bir döneminde skandal yaratmayı göze alan özgür düşünürlere borçludur.”

Bazı reform önerileri

Son zamanlarda Amerika’da olduğu gibi hapishanenin özelleştirilmesini, alternatif olarak küreselleşme koşullarında önerenler de vardır. Gerek bu neo-köleci zihniyete gerekse klasik hapishane savunucularına karşı özgürlükçülerin sözü; **hapishane hemen şimdi kapatılmalıdır** olmalıdır. Delileştirme aracı hapishanelerin devlet varken de kapatılması mümkün olabilir diyoruz. Yani ceza ve suç kavramlarından arındırılmış bir hukuk anlayışı pozitif hukuka müdahale edebilir diyoruz. Özgürlükçü felsefe açısından “suçsuz, cezasız ve hapishanesiz” bir toplumsal ilişkiler ağı hedeflenirken, bugünden yarına da önereceğimiz hususlar vardır. İyi bir cezaevi olmaz anlayışını unutmayarak; hapishaneyle dışarı arasındaki farkı en aza indirecek çözümlemeler gündeme getirmeliyiz. Hapishanedekilerin örgütlenme hakkı (dernek, sendika, siyasal parti şubeleri açma), toplantı gösteri hakkı, kendi kendilerini yönetme hakkı, seçme seçilme hakkı, cinsel yaşam hakkı, kendi öğrenimlerini kendilerinin tercih hakkı, gazete-radyo ve televizyon hakkı gündeme getirilmelidir. İnfaz yargıçlığı duruşmalı olmalı ve kararlar verilirken hükümlülerin de içinde yer alacağı jüri sistemi olmalıdır. Çalışmak bir hak olmalıdır. Sigorta ve sendikal haklar sağlanmalıdır. Cezaevi yönetiminde hükümlüler de söz ve karar sahibi olmalıdır. Yani ölçü, dışarıyla olan farkı en aza indirmek olmalıdır; hapishaneler kapatılana kadar.

Değerli hukukçu Faruk Erem cezaevinin anahtarlarının hükümlülerde olmasını savunurdu. Kuşkusuz, kapatmaya son veren, eza niteliği taşımayan düzenleyici ve koruyucu normlar hızla sistem içine yayılmalıdır. Pozitif açıdan da acilen F tipi izolasyon kaldırılmalı, en azından üç kapı üç kilit formülü ve gündüzleri ortak mekan çözümü gündeme getirilmelidir. Cezaevleri idareye bağlı izleme kurullarınca değil, insan hakları ve hukuk kurumlarınca oluşacak izleme kurullarının denetimine açılmalıdır. Cezaevleri özgür ve demokratik bir siteye dönüşmelidir. Hatta cezaevlerinin adı değiştirilmeli, hümanist ve özgürlükçü mesaj verecek bir isimlendirmeye kavuşmalıdır.

İnfazda köktenci ve özgürlükçü hümanist reformların olmamasında muhaliflerin de kafalarında klasik suç, ceza ve hapishane anlayışının egemen olmasının rolü vardır. Muhaliflerin de bakış açılarının irdelenmesi ayrı ve ayrıntılı bir inceleme konusudur.

Dört duvar arasına kapatılanlar ve kapatılma adaylarını potansiyel olarak taşıyan toplum yeni anlayışlar için özgürlükçü “hainleri” yaratabilmelidir.

Başkuş Felsefe Yazıları Dergisinin
7. sayısı Kürt açılımını felsefi bakışla
değerlendiren yazılar içeriyor:

ERSİN VEDAT ELGÜR: SİNAN ÖZBEK'LE SÖYLEŞTİ
"Devlete özgü olan nitelik kibir değil, akıldır!"

MEHMET RATİP
"Açılımın tekçi kültürüne karşı felsefe"

ABDURRAHMAN AYDIN
"Asimetrik savaş"

SAVAŞ ERGÜL
"Kürt meselesi: bir imkânı düşünmek"

ERSİN VEDAT ELGÜR
"Melankoli ve edim ya da kayıp ve eksik"

ONUR KARTAL
"Açılımın imkânını başkasının önceliğinde aramak"

ERDEM ÇİFTÇİ
"Aynaya nasıl bakmalı?"

alef tlf. 212-245 56 27 • 535-717 93 43
info@alefyayinevi.com • alefkitap@gmail.com

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası
Ölünceye kadar tabutta yaşayacaksın!

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, hem şartla salıverilme olanağı bulunmaksızın "ölünceye kadar" sürecek olması nedeniyle hem de infaz koşullarının ağırlaştırılmış olması sebebiyle insanlık dışı bir cezalandırma biçimidir. Dünyanın hiçbir yerinde müebbet hapis cezalarının şartla salıverme olanağı ve tahliye umudu olmaksızın "ölünceye kadar" sürdürüldüğü bir infaz uygulaması yoktur.

Gülizar Tuncer
Avukat

Türkiye'de ölüm cezası uygulaması çok eski tarihlere dayanıyor olmakla beraber, yakın tarihimizden itibaren ele alırsak, yalnızca 12 Eylül askeri darbesinden sonra adli ve siyasi davalardan toplam 50 kişiye verilen idam cezası asılmak suretiyle infaz edildi. Son olarak da 1984 yılında Hıdır Aslan'ın idam edilmesinden sonra ölüm cezası yaptırımı fiilen sona erdi.

Yasal mevzuat ve uygulama

Yasal mevzuat anlamında ise, önce 3.10.2001 tarih ve 4709 Sayılı Kanun'la Anayasa'nın 38. maddesinde değişiklik yapılarak "Savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemez." hükmü getirilmiştir. Getirilen istisnalar nedeniyle yoğun eleştiriler alan bu düzenlemeden sonra, 3.8.2002 tarihinde çıkarılan 4771 Sayılı Kanun'la ölüm cezası yaptırımı ölünceye kadar devam edecek olan "**müebbet ağır hapis cezası**"na dönüştürülmüştür. Bu yasayla birlikte daha önceki tarihlerde idam cezası kesinleşmiş olup infazların onayı için TBMM'ye gönderilen dosyalar da Meclis'ten çekilmiştir.

2003 yılından itibaren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6 ve 13 No'lu ek protokolleri kabul edilerek ölüm cezasının "istisnasız" ve "her koşulda" kaldırılması kabul edilmiştir. 7.5.2004 tarihinde 5170 Sayılı Yasa ile yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte ölüm cezası mevzuattan tümüyle çıkarılarak uluslararası sözleşme ve protokollere uygun hale getirilmiştir. Sonradan çıkarılan 14.7.2004 tarihli ve 5218 Sayılı Ölüm Cezasının Kaldırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'la birlikte ölüm cezası "ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis" cezası olarak yeniden düzenlenmiş olup ilgili mahkemelerce bu kanun uyarınca cezanın nitelemesinde düzeltmeler yapılmıştır.

'Ölünceye kadar'!

Görüldüğü gibi ölüm cezasının yasalardan bütünüyle çıkarılması hayli zaman almış, sürekli yapılan değişikliklerle ve getirilen istisnalarla, tereddütlü ve zoraki biçimde kaldırılan ölüm cezasının yerine neyin konulacağı ve nasıl infaz edileceği tartışmaları yaşanmıştır. Nihayetinde idamdan kolay kolay vazgeçemeyen devlet yetkililerinin ifadesiyle "idamdan beter" bir cezalandırma biçimi olarak "ölünceye kadar" sürecek olan, infaz koşulları itibarıyla da kabul edilemez nitelikteki "ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası" getirilmiştir.

Gerçekten de ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, hem şartla salıverilme olanağı bulunmaksızın "ölünceye kadar" sürecek olması nedeniyle hem de infaz koşullarının ağırlaştırılmış olması sebebiyle insanlık dışı bir cezalandırma biçimidir. Dünyanın hiçbir yerinde müebbet hapis cezalarının şartla salıverme olanağı ve tahliye umudu olmaksızın "ölünceye kadar" sürdürüldüğü bir infaz uygulaması yoktur. Müebbet hapis cezasına mahkum edilenlerin cezalarının infazı sürekli biçimde hukuki denetimden geçirilir ve belirli koşulların yerine getirilmiş olmasıyla birlikte bir süre sonra infaz sona erdirilir. Türkiye'deki gibi şartla salıverilme olanağı baştan yasaklanarak mahpusu cezaevinde öldürmeye yönelik bir infaz rejimi uygulaması hiçbir yerde yoktur. Bu yanıyla bakıldığında cezaevinde ölünceye kadar infaz uygulamasının, yasal olmakla birlikte hukuk dışı ve zalimce bir cezalandırma yöntemi olduğu açıktır.

Kazanılmış hakların ortadan kaldırılması

Bir diğer önemli konu, idam cezasının yerine getirilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla birlikte "kazanılmış haklar"ın ortadan kaldırılması ve "aleyhe hükümlerin geriye yürümezliği ilkesi"nin ihlal edilmiş olmasıdır. Son yasal değişikliklerin yapıldığı döneme kadar idam mahkûmlarıyla ilgili olarak, infaz koşulları açısından 647 Sayılı İnfaz Yasası hükümleri uygulanmakta, süre açısından ise "terör suçu" sayılan suçlarla ilgili 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'na göre infaz süreleri belirlenmekteydi ve TMK'nın 17. maddesine göre haklarında idam cezası verilmiş bulunan hükümlüler 36 yıl, müebbet hapis cezası verilmiş olanlar ise 30 yıl yatmaktaydılar. Oysa 4771 Sayılı Yasa'nın 1. maddesinin B bendi uyarınca: "Bu Kanun hükümlerine göre idam cezaları müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları hakkında Cezaların İnfazı Hakkında Kanun ile 12.4.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun şartla salıverilmeye ilişkin hükümleri uygulanmaz. Bunlar hakkında müebbet ağır hapis cezası ölünceye kadar devam eder" hükümleri getirilmiş olduğundan idam cezasına mahkûm edilenlerin cezasının infazı ölünceye kadar sürecektir.

Ağırlaştırılmış müebbet Muzaffer Öztürk hücresinde.

Böylelikle, idam mahkûmları, işledikleri iddia edilen suç tarihinden ve hatta haklarında verilmiş ve kesinleşmiş bulunan mahkûmiyet kararından yıllar sonra çıkarılan ve eskisinden çok daha ağır hükümler getiren bir yasaya maruz bırakılmışlardır. Üstelik bu yasayla birlikte cezalarının infaz süresi artırılırken daha doğrusu süre olayı kaldırılıp -ölünceye kadar- cezaevinde kalacaklarına hükmedilirken şartla salıverilme kesin biçimde yasaklanarak tahliye umudu bütünüyle ortadan kaldırılmıştır. Yani eskiden idam cezasına hükümlüyken 36 yıl sonra şartla salıverme hükümleri gereği dışarı çıkabilecek konumda bulunan mahpuslara yeni yasayla açık bir yasaklama getirilerek bu hakları ellerinden alınmıştır.

Geçmiş dönemdeki yasalara göre kazanılmış hakları ellerinden alınan mahpusların ilgili yargı organlarına yaptıkları başvurular reddedilirken "zaman bakımından uygulama" anlamında yasal, Anayasal hükümler ile bütün temel hukuk ilkeleri tersyüz edilerek yapılan yeni yasal değişikliklerle atıfta bulunulmuştur ki bu tam bir hukuk hilesidir. Nitekim eski 765 Sayılı TCK'nın 2. maddesinde yer alan "Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun hükümlerinin uygulanacağı, sonradan çıkarılan kanun hükümleri farklı ise ancak lehe olan hükümlerin uygulanacağı" yönündeki hükümler ile sonradan çıkarılan 5237 Sayılı TCK'nın 7. maddesinde yer alan aynı içerikteki hükümler hiçe sayılarak, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren yasanın 7. maddesinde 29.6.2005 tarihinde alelacele yapılan değişiklikle "İnfaz rejimine ilişkin hükümler derhal uygulanır" biçimindeki hükümlerin geriye dönük biçimde uygulanmasına olanak sağlanmıştır. Buna göre de eski idam mahkûmları eski yasaya göre 36 yıl değil de cezanın infazı aşamasında yürürlükte olan yeni kanun hükümlerine göre ölünceye kadar cezaevinde kalacaklardır.

Müebbetler arasında bile ayrımcılık

Üstelik ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla getirilen bu yeni aleyhe düzenlemede dahi kabul edilemeyecek bir ayrımcılık ve buna bağlı olarak da eşitliğe aykırı bir uygulama yaratılmaktadır. Adli-siyasi ayrımı yapılarak ve hatta siyasiler arasında da ayrıca ayrıma gidilerek aynı hukuki statüde bulunanlar arasında eşitsiz bir uygulama geliştirilmektedir. 5275 Sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un 107. maddesinde, adlilerle siyasiler arasında kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara ilişkin şartla salıverilme rejimindeki 2/3-3/4 ayrımına ek olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum edilenler arasında da infaz süresi açısından ayrımcılık yapılmaktadır. Buna göre ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm edilen adli suçlular 30 yıl, müebbet hapse mahkûmlar 24 yıl, çete vb. örgütlü suçlardan ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm edilenler 36 yıl, müebbet hapse mahkum edilenler ise 30 yıl yattıktan sonra serbest bırakılabileceklerdir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası açısından getirilen "ölünceye kadar cezaevinde infaz" uygulamasını yalnızca "Devletin güvenliğine" ve "Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine" karşı işlenen suçlarla sınırlayan anlayış kabul edilemezdir. Suçu ne olursa olsun hiç kimse için bu insanlık dışı cezalandırma infaz rejiminin uygulanmaması gerekir.

İnfaz koşullarının da ağırlaştırılması

Yukarıda belirtildiği gibi idam cezasının yerine getirilen "ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası" ölünceye kadar sürecek olması nedeniyle niteliği itibarıyla zaten çok ağır bir ceza iken bununla yetinilmeyip bir de bu konumdakilerin infaz koşulları daha da ağırlaştırılmıştır. Gerçekten de hapis süresini değiştirme daha doğrusu süresiz hale getirme

yetmiyormuş gibi nitelik anlamında kabul edilemeyecek boyutlardaki bu ağır cezanın infaz koşullarını hafifletmek yerine tam tersine bir yönelimle bir de koşulların ağırlaştırılmış olması, devletin siyasi mahpuslara yönelik düşmanca yaklaşımının bir ifadesidir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm edilenlerin infaz koşullarının ağırlaştırılması, esas olarak 5275 Sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 25. maddesine dayanılarak gerçekleştirilmektedir. Nitekim 5275 Sayılı Yasa'nın 25. maddesi uygulamaya konulunca, daha önce idam mahkûmu iken veya sonraki süreçte bu cezanın "müebbet ağır hapis cezası"na dönüştürüldüğü 2002 yılından beri kendilerine uygulanan infaz rejiminden de daha ağır bir infaz uygulamasına tabi tutulmuşlardır. 2005 yılında çıkarılan bu yasayla beraber eski idam mahkûmları diğer hükümlülerle birlikte aynı derecede sahip oldukları ziyaret, havalandırma, haberleşme vb. haklarından çok daha az yararlandırılmaya başlamış ve tek kişilik hücreye konulmuşlardır. Oysa idam mahkûmu iken veya bu cezaları 2002 yılında müebbet ağır hapis cezasına dönüştürüldüğünde de diğer tutuklu ve hükümlülerle birlikte ziyaret, havalandırma vb. haklardan eşit biçimde yaralandırılmaktaydılar.

1 Haziran 2005 tarihinde uygulamaya konulan 5275 Sayılı Yasa'nın 25. maddesiyle eski idam mahkûmları derhal kalmakta oldukları üç kişilik hücrelerden alınarak tek kişilik hücreye konulmuşlardır. Daha önce tam gün olan havalandırma süreleri günlük yalnız bir saate düşürülmüş olup bu süre içersinde kimseyle temas ettirilmemektedirler. Ayrıca daha önce diğer tutuklu ve hükümlülerle birlikte 10 kişi olarak haftada 10 saat birlikte sohbet edebilme hakları varken (Mevcut haliyle F Tipi cezaevlerinde sayı ve zaman bakımından sınırlamalar getirildiği için genel olarak uygulanamasa da) yeni yasayla birlikte bu hakları da ellerinden alınmıştır. Yine

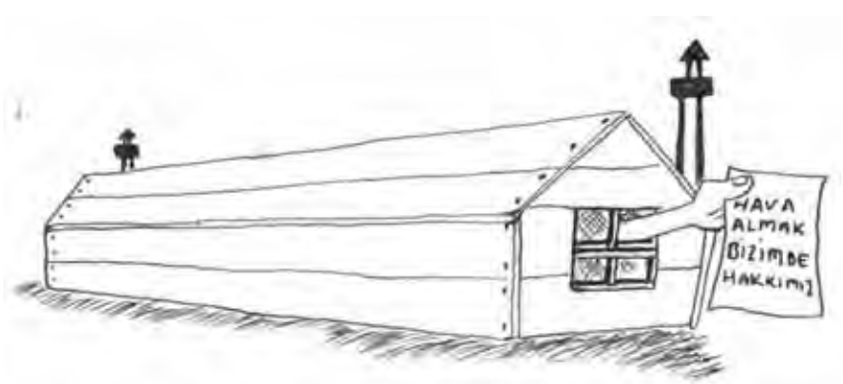

diğer tutuklu ve hükümlüler gibi aileleri dışında arkadaş ziyaretine gelebilecek 3 kişiyle görüş yapabilme hakları da ellerinden alınmıştır. Aileleriyle olan görüşmelerinde ise daha önce aylık 4 kez olan ziyaret hakkı 2'ye, yine daha önce ayda 4 kez olan telefonla görüş hakkı da ayda 2'ye düşürülmüştür. Daha önce var olan anne, baba, kardeş ve çocuklar dışındaki 3. derece akrabalarıyla görüş hakkı ortadan kaldırılmış ve bir saatlik aile görüş süresince aynı anda birden çok kişiyle (anne, baba, çocuk ve kardeşleriyle) görüş yapabilmeleri engellenmiş, aynı saatte gelen yakınlarıyla ayrı ayrı görüştürülmeye başlanmışlardır.

Ölünceye kadar tek başına!

5275 Sayılı Yasa'nın en önemli özelliği "tek kişilik oda" sistemi adı altında hücre cezasının temel bir ceza olarak öngörülmesi ve süreklileştirilmesidir. Bilindiği gibi Ceza İnfaz Yasası'nın 44. maddesinde "hücreye koyma" bir disiplin cezası olarak öngörülmüş olup hükümlünün eylemlerinin nitelik ve ağırlığına göre; 1-10 gün veya en fazla 1-20 gün süreli olabileceği belirtilmiştir. Oysa 25. maddedeki hüküm gereği, hücre hapsi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alanlara sürekli biçimde uygulanmakta ve ek olarak da diğer kısıtlayıcı hükümler ile disiplin cezaları verilerek cezaevindeki yaşam koşulları dayanılmaz hale getirilmektedir. 5275 Sayılı Yasa'nın 25. maddesinin c fıkrasında her ne kadar "Risk ve güvenlik gerekleri ile iyileştirme ve eğitim çalışmalarında gösterdiği gayret ve iyi hale göre; hükümlünün açık havaya çıkma ve spor yapma süresi uzatılabileceği gibi kendisi ile aynı ünitede kalan hükümlülerle temasta bulunmasına sınırlı olarak izin verilebilir" hükmü varsa da bu hüküm ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm siyasi mahpuslara uygulanmamaktadır. Çünkü idareye göre onlar iyileştirme ve eğitim programına uygun hareket etmemektedirler ve daha da önemlisi her zaman için güvenlik bakımından tehlike arz etmektedirler.

Keza Adalet Bakanlığı'nın 22.1.2007 tarihli ve 45/1 Sayılı ("Sohbet Genelgesi" olarak da bili-

nen) Genelgesi'nin "Ortak Etkinlikler" başlıklı Üçüncü Bölüm 11 numaralı bendinde "Yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında bulunan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlülerin sadece kendisiyle aynı ünitede kalan hükümlülerle birlikte, sınırlı olarak bu programlara katılmasına izin verilebilir." hükmü yer almaktaysa da yukarıdaki yasa uygulamasına benzer şekilde bu konumundakiler ne ortak havalandırmaya ne de spor vb. etkinliklerin yapıldığı ortak mekanlara çıkarılmakta, aynı ünitede kalanlar dahil olmak üzere hiçbir mahpusla temas ettirilmemektedirler. Dolayısıyla 5275 Sayılı Yasa ve yukarıda anılan genelgede "sınırlı" biçiminde ifade edilen ve zaman veya birlikte olunabilecek kişiler anlamında getirilebilecek bu sınırlama dahilinde bile olsa bu konumdaki mahpuslar hiç kimseyle görüştürülmemektedirler.

Keyfi 'disiplin cezaları'

5275 Sayılı İnfaz Yasası'nın 25. maddesi kapsamında ağır bir yalnızlaştırmayı hedefleyen bu uygulamalar bütünü ile mahpusların siyasal duruşu ve tretman uygulamalarına karşı konumlanışını esas alan bir infaz rejimi dayatılmaktadır. Üstelik bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de "disiplin cezası" adı altında ağır müebbetliklerin ziyaret, havalandırma ve iletişim hakları gasp edilmekte ve cezaevi yaşamı iyice çekilmez hale getirilmektedir. Ceza İnfaz Yasası'ndaki her şeyi "suç" sayan anti demokratik hükümlere ek olarak, yine aynı yasayla idareye tanınan geniş yetkilerin sınırsız biçimde kullanılmasıyla hak ve özgürlüklerin rahatlıkla ve keyfi biçimde ortadan kaldırılmış olması büyük bir hukuksuzluktur.

Bu yasal zorbalığın sonucu olarak, bugün ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm pek çok hükümlü zaten sınırlı biçimde kullandıkları ziyaret, iletişim vb. haklarını yıllarca kullanamama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Özellikle cezaevindeki hak gasplarının yoğunluğu nedeniyle tek kişilik hücrede kalan ağırlaştırılmış müebbetliklerin direniş yaptıkları Tekirdağ F Tipi gibi cezaevlerinde bu cezalar 5-6 yıl boyunca "ziyaretten men" yasağına kadar varmaktadır. Üstelik tek kişilik hücrede 23 saat boyunca tek başına yaşamak durumunda bırakılan, havalandırmaya çıkarıldıklarında kimseyle konuşamasınlar diye yan hücrelerin kapıları sıkıca kilitlenen, aynı amaçla pencerelerinin önüne dolaplar yerleştirilen mahpuslar bu durumu protesto edip havalandırma saatinin bitiminde içeri girmedikleri ve slogan attıkları için bu ağır cezaları almışlardır.

Ölümcül hastaysan, öl!

5275 Sayılı Yasa'nın 25. maddesinin en önemli özelliklerinden biri de ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm edilenlerin ölümcül düzeyde ağır hastalıkları olsa dahi cezalarının infazına ara verilemeyeceğine dair hükümdür. Bu konumdaki mahpuslara, Ceza İnfaz Yasası'nın 16. maddesinde yer alan infaz ertelemesi hükümleri uygulanmaz, hastalığı hayati tehlike taşıyor olsa bile 25. maddenin I bendindeki "Hükümlünün cezasının infazına, hiçbir surette ara verilemez" hükmü gereğince, ceza infaz kurumunda veya tam teşekküllü Devlet ya da üniversite hastanelerinin tek kişilik ve yüksek güvenlikli mahkûm koğuşlarında cezasının infazı tamamlatılır.

Bu konumdaki mahpusların dışarıya çıkarak tedavilerini dışarıda sürdürmelerinin tek yolu Cumhurbaşkanlığı'nın Anayasa'nın 104. madde gereğince özel af yetkisinin kullanmasıdır ki bu da genellikle uygulanmayan bir yoldur. Nitekim yakın zamanlarda Kemal Gömi adlı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm siyasi mahpusun Adli Tıp Kurumu'ndan alınmış 11 raporu bulunmasına ve aynı içerikte raporları olan bir başka adli hükümlü affedilmiş olmasına rağmen dışarıya çıkması mümkün olmamıştır.

Ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm siyasi mahpusların ölümcül hastalıklarda dahi serbest bırakılmalarının yasaklanmış olması, onlara yönelik insani olmayan yaklaşımın ve zalimliğin bir göstergesidir ki burada artık cezalandırmadan öte cezaevinde öldürme amacı vardır ve devlet için onlar zaten yaşayan bir ölüdür!

Uluslararası hukuk kurallarına aykırı

Yukarıda aktarılan koşullarda cezaevinde tutuluyor olmak, özelikle de "ölünceye kadar" cezaevinde kalacağı öngörülen insanlar açısından açık bir eziyet ve manevi acı yarattığı gibi gayri insani bir muamele-cezalandırma biçimidir. Bu ceza mantığının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 3. maddesinde yer alan "Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz" hükmüne aykırılığının yanı sıra, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 5. maddesinde yer alan "Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez" hükmüne de aykırılık teşkil ettiği ortadadır. Nihayetinde bu hükümlerde yalnızca fiziki ve psikolojik anlamda işkence ve kötü muamele uygulaması yasaklanmamış, kimsenin "insanlık dışı ve onur kırıcı, aşağılayıcı bir cezalandırmaya" tabi tutulamayacağı da belirtilmiştir. Bu yanıyla bakıldığında yüksek güvenlikli cezaevinde ölünceye kadar ağırlaştırılmış infaz

Sincan F Tipi'nden Hasan Coşar'ın kartı.

rejimi altında tutma düzenlemesi, temel insan hakları hukukuna aykırı ve demokratik meşruiyeti olmayan bir düzenlemedir.

Öncelikle "ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası" alan mahpusların "ölünceye kadar" cezaevinde tutulacak olması, dünyanın hiçbir yerinde uygulanmayan, evrensel hukuka aykırı ve insanlık dışı bir cezalandırma biçimidir. Bu uygulama, 5275 Sayılı Ceza İnfaz Yasası'nın genel gerekçesinde yollama yaptığı AİHS ve Evrensel Bildirge dışında, Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi ile Birleşmiş Milletler Asgari Standartları, Mahpusların Islahı İçin Temel Prensipler, Herhangi Bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilenlerin Korunmasına Dair Temel Prensipler Bütünü, BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ve BM'ce kabul edilen diğer bildirgeler ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Cezaevi Kuralları ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Tavsiye Kararlarına aykırıdır. Çünkü yasanın yollama yaptığı bu uluslarüstü belgeler mahpuslar arasında ayrım yapmamakta, özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese ırk, renk, dil, din ve siyasi görüş ayrımı yapmaksızın insani muamele yapılmasını öngörmektedir.

Yukarıda sıralanan uluslararası kurallar bütününde "Cezaevi yaşam koşullarını insan onuruna ve toplumdaki yerleşik kurallara uygun hale getirmek" temel amaç olarak öngörülmekte ve bütün mahpusların hapislik şartlarının gerektirdiği sınırlamalar dışında insan hakları evrensel bildirgesinde yer alan temel hak ve özgürlükleri kullanma hakkına sahip oldukları ifade edilmektedir. Bu nedenle, devletlere hapishane hayatı ile dışarıdaki hayat arasındaki farkı asgariye indirecek önlemler almaları, bu konuda gerekli ortam ve koşulların yaratılması ve hatta mahpusların ileride dışarıya çıktıklarında uyum sorunu yaşamamaları için yurttaşlık, sosyal güvenlik vb. haklarını kullanabilmelerine olanak sağlanması önerilmektedir.

Kapatılmaya ek olarak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan mahpusların "ölünceye kadar" cezaevinde tek kişilik bir hücrede tutularak ölüme terk edilmeleri uluslararası hukuka aykırı, zalimce bir cezalandırmadır. Nitekim BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1990 tarih ve 45/111 sayılı kararıyla "Bir ceza olarak hücre hapsinin kaldırılması veya bu cezanın kısıtlanması yönünde çaba gösterilir ve gösterilen çabalar teşvik edilir" denilmekte olup hücre hapsinin kaldırılması veya bu cezanın kısıtlanması gereği belirtilmektedir. Özellikle tek kişilik hücre hapsinin yarattığı ruhsal ve fiziksel tahribat nedeniyle ancak zorunluluk halinde ve kısa süreliğine başvurulabilecek bir önlem olarak görülmekte ve kaldırılması için öneriler getirilmekteyken, Türkiye'de bunun ömür boyu sürecek bir infaza dönüştürülmesi çarpıcıdır.

Tahliye umudu, şartla salıverme koşulları ve tecrit konusunda Avrupa standardı sayılabilecek Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin tavsiye kararları vardır ve Rec (2003) 23 sayılı öneri 9 Ekim 2003 tarihinde karara bağlanmış olup ve üye devletlerin uzun süreli veya ömür boyu hapis cezası alanlara davranma ilkelerini göstermektedir. Buna göre "Sadece aldıkları cezaları yüzünden ömür boyu hapis cezası ya da başka uzun süreli hapis cezasını almış kişileri ayırmamayı düşünmek lazım" denilmektedir ki "ayırmama ilkesi"ne göre, Türkiye'deki ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm mahpusların diğerlerinden ayrı tek başına bir hücrede tutularak cezalarının infaz edilmesi mahpus haklarına aykırıdır. Yine tahliye umudu (beklentisi) ve koşullu salıverilmenin esasların ilişkin Rec (2003) 22 sayılı kararın 5. maddesinde: "Bir hükümlü cezasının infazına başlarken ne zaman koşullu salıverilme kategorisine gireceği ve hangi kriterlere uyması gerektiğini bilmelidir" denilmektedir ki "ölünceye kadar" infaz rejimi uygulaması bu temel ilkelerin açık ihlalidir.

Özgürlüğünden yoksun bırakarak cezaevine kapatmak zaten bir insana verilebilecek en ağır ceza olduğuna göre bunu daha da çekilmez, katlanılmaz hale getirmek ve işkenceye dönüştürmek suçtur. Nitekim yukarıdaki paragraflarda sıralanan uluslararası kurallar bütünü ile tavsiye niteliğindeki kararlar hiçe sayılarak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan mahpusların diğerlerinden ayrılıp "ölünceye kadar" cezaevinde tek kişilik bir hücrede tutularak ölüme terk edilmeleri de yasal bir işkencedir, zalimce bir cezalandırmadır.

Nitekim 16 Ocak 2010 tarihinde, Almanya'nın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış bir hükümlünün iadesini isteyen Türkiye'nin talebini reddederken dayandığı temel gerekçelerden biri şartla salıverme olanağının bulunmayışıdır. Konuyla ilgili

Alman Anayasa Mahkemesi İçtihatına göre: "…Müebbet hapis cezasını almış bir kişinin yeniden özgürlüğüne kavuşması için genel olarak serbest bırakılma şansının olması, insan onuruna yakışan bir infaz sistemin gereklerindendir. Bu yüzden kişilik gelişmesine bakılmaksızın bir insanın yeniden özgürlüğe kavuşma umutlarını tamamen yitirmesi (Alman) Anayasa madde 1, fıkra 1'de tarif edilen insanlık onuru ile bağdaşmayan bir durumdur. Anayasal ilkeler ışığında ve hukuk devleti ilkesinden kaynaklanan prensiplere göre, Almanya'dan iade edilecek kişiyi iade edileceği ülkede 'dayanılmaz' bir ceza bekliyorsa her halükarda orantısız olduğundan iadesine karar verilemez." Almanya veya diğer Avrupa ülkelerinde mahpusların infaz süreçleri hukuki denetime tabidir ve belirli şartların yerine getirilmesi halinde mutlaka dışarıya çıkabilme hakları vardır.

Türkiye gibi infaz rejimini güvenlik ve tecrit üzerine kurmuş bir ülkede, ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkûm edilen siyasi mahpuslara şartla salıverilme olanağı tanınmaması, hatta bunun kesin biçimde yasaklanmış olması, dünyanın başkaca hiçbir ülkesinde olmayan uluslararası hukuk kurallarına aykırı bir uygulamadır ve daha da önemlisi devletin siyasi mahpuslara karşı acımasızlığının göstergesidir.

İnsan haklarına aykırılık ve AİHM kararları

Türkiye'deki cezaevi koşulları ve özellikle de siyasi mahpusların kaldığı F Tipi Cezaevi koşullarının çok ağır ve insan hakları açısından da tartışmalı bir konumda olduğu biliniyor. Yüksek güvenlikli cezaevlerine dair tüm inceleme ve araştırmalar, hazırlanan raporlar (Bkz. İHD, TİHV, TTB, ÇHD ve İstanbul Barosu'nun hazırladığı raporlar) F Tipi Cezaevleri'ndeki uygulamaların temelinde bireyin yalnızlaştırılmasının hedeflendiğini açıklıkla ortaya koymaktadır. Nitekim "Yüksek güvenlik" tanımlaması adı altında bu cezaevlerinde tutulan mahpuslar diğerlerine oranla daha olağandışı, normal sınırları aşan boyutta bir güvenlik sistemi içinde bulundurulmakta ve temel insan haklarının ihlal edildiği bu uygulamalar yine güvenlik gerekçesiyle kamuoyunun bilgisinden uzak tutulmaktadır.

Bunlara ek olarak bir de ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum edilenlerin 8 metrekarelik bir hücrede, her türlü sosyal ve duyusal izolasyon uygulamasıyla diğer mahpuslardan ayrı tutulmaları ve her türlü insani ilişkiden soyutlanarak yaşamak zorunda bırakılmaları ağır bir tecrit uygulamasıdır ve insan haklarına aykırıdır. Tek kişilik hücreye kapatıldıktan sonra fiziki koşullar itibarıyla asgari düzeyde sağlıklı bir yaşam sürdürebilmelerinin koşulları ortadan kaldırılan mahpusların, güneş ışığından yararlanabilme, rahat nefes alabilme ve temiz havayı soluyabilmeleri dahi engellenmiştir. Havalandırma süresi bir saatle sınırlı olduğu için hiç olmazsa tek kişilik hücrede rahatça hareket edebilmek, spor yapabilmek amacıyla basit değişikliklere gidilmesi, eşyalarını koyabilmeleri için bir dolap yapılması, tuvalet ve mutfak eşyalarının iç içeliğinden ötürü hijyenik bir ortamın sağlanması gibi son derece insani olan talepleri dahi idarece görmezlikten gelinerek reddedilmiştir.

Yüksek Güvenlikli cezaevlerinin mimari yapısı ve fiziki koşulları itibarıyla mahpuslar için son derece olumsuz koşullar içermesi, Avrupa İşkence Önleme Komitesi (CPT)'nin raporlarında da yer almış ve özellikle tek kişilik hücrede ve bir adada yalnız başına tutulan PKK lideri Abdullah Öcalan'ın durumuna dikkat çekilmiştir. İdam cezası kaldırılıp onun yerine "idamdan beter" bir ceza olarak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirilmesinin temel nedenlerinden biri olarak gösterilen Abdullah Öcalan'ı 2007 tarihinde yaptıkları ziyaret sonrasında hazırladıkları raporda "Ulaşılması zor bir adada tek mahkûm olan Abdullah Öcalan 8,5 yıl kadar tutulmaktadır. 16 Şubat 1999 tarihinden beri uygulanan tecrit yıllar boyunca etkisini gösterdi..." tespitini yapan CPT yetkilileri, hiç olmazsa yalnızlığına son verilmesi için gereğinin yapılması önerisinde bulunmuşlardır. Bir süre sonra İmralı adasına başkaca mahpuslar gönderilmiş ve ilk zamanlarda kısmi düzeyde görüşmeler yapabilmişlerse de şu anki durum itibarıyla hem mahpusların kendi aralarındaki görüşmeleri hem de aileleriyle yaptıkları görüşmeleri kayda alınıp yanlarında bir görevli bulundurulduğu için birlikte görüş yapamamaktadırlar.

Avrupa İşkence Önleme Komitesi (CPT) Türkiye'deki tecrit uygulamasını, özel olarak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan hükümlüler açısından incelemek amacıyla Türkiye'ye 7 ile 14 Aralık 2005 tarihleri arasında bir ziyaret gerçekleştirmiş ve konu hakkındaki raporunu 6 Eylül 2006 tarihinde yayınlamıştır. Söz konusu raporun 50. paragrafında "Tecrit tipi rejimin uygulanması, ilgili kişiler hakkında çok olumsuz sonuçlar yaratabilecek bir adım olup, belirli durumlarda, bu uygulama insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele boyutuna varabilir." tespitini yaparak, Türk Hükümeti'ne 25. maddenin yeniden ele alınması konusunda önerilerde bulunmuşlardır.

Sonuç olarak, konuyla ilgili tüm ulusal ve uluslararası kuruluşların, insan hakları örgütlerinin raporlarında da açıkça ifade edildiği üzere hücre hapsi ağır bir cezadır ve uzun süreli bir uygulamanın insan yaşamı üzerinde yaratacağı etkiler de ağır olacaktır. Buna ek olarak hiçbir hukuk sisteminde yer almayan "Ölünceye kadar" infaz uygulamasının idam cezasından bile daha fazla gayri insani, aşağılayıcı, rencide edici, hukuk dışı bir ceza infaz uygulaması olduğu açıktır.

Dışarıya çıkma umudu olmaksızın cezaevinde ölünceye kadar hapsedilmek bir insana verilebilecek en ağır cezadır ve bir süre sonra cezalandırma amacını aşıp eziyet ve işkenceye dönüşmektedir. Dolayısıyla "ölünceye kadar hapis" cezasının niteliği itibarıyla insanlık dışı bir ceza olduğu ve bu tarz cezalandırma-infaz etme biçiminin temel insan haklarına ve özgürlüklere aykırı olduğu bir gerçektir.

Niteliği itibarıyla insani olmayan bu cezalandırma biçiminin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde yer alan ve hiç kimsenin insanlık dışı veya onur kırıcı bir cezaya maruz bırakılamayacağı yönündeki hükme aykırılık teşkil ettiği açıktır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bir ölüm cezası hükümlüsünün bu ceza yerine getirilinceye kadarki süre içinde cezaevinin özel bir kısmında kendine özgü koşullar altında yaşamaya bırakılmasını insanlık dışı muamele olarak görmüştür. AİHM'in "ölüm koridoru" benzetmesi yaparak ölüm bekleyişi olgusunu değerlendirdiği Birleşik Krallığa karşı Soering-14038/88 sayılı kararında 3. madde açısından yaptığı ihlal tespitine benzer biçimde, ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum mahpusların geleceğe dair bütün umutlarını yok etmesine ve cezaevinde öleceği günü beklemesine yol açan bu cezanın kendisi ve uygulamadaki sonuçları da insanlık dışı, onur kırıcı ve aşağılayıcıdır.

Bu nedenle, öncelikle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının niteliği itibarıyla insanlık dışı bir cezalandırma biçimi olduğunun kabulüyle, buna ek olarak infaz yasası gereğince koşulların daha da ağırlaştırılmış olması nedeniyle, insan doğasının inkârına ve mahpusların devlet tarafından yok sayılan, ölü sayılan bir nesneye dönüştürülmek istenmesine karşı çıkmalı, bu acımasız ve zalimce cezalandırma yöntemine karşı var gücümüzle mücadele etmeliyiz.

EVRENSEL KÜLTÜR

AĞUSTOS SAYISI ÇIKTI

DOSYA: PERDESİZ İNTERNET, ÖZGÜR İLETİŞİM

Bütün yurttaşları tektipleştirme eğilimindeki; herkes aynı biçimde düşünsün, herkes aynı biçimde davransın isteyen iktidarın gündemlerinden biri de İnternet filtrelemesi... Ancak filtrelemenin gerekçesi de çocukların ve yetişkinlerin zararlı yayınlardan korunması. Böylece kendisinin ve çocuklarının güvenliğini sağlayamayacak kadar az yetişkin olduğu sanılan yurttaşın korunması işini üstleniyor devlet. Ve onun neyden, ne kadar korunacağına da kendisi karar veriyor.

Mutlu Binark, Ali Rıza Keleş, Doğan Akın, Işık Barış Fidaner, Özgür Uçkan

Aydın Çubukçu Seçimden sonra, büyük kıyametten önce
Ahmet Say Yaşar Kemal'in anlatımında müzik var mı?
Hasan Aksakal Şerif Mardin'in izinde
Sevda Aydın Seray Şahiner'in kadınları... daima hazır
Sevda Karaca Mamak'ta iktidarı delirten kadınlar
Yılmaz Onay Brecht'in "üç kuruşluk"ları
Yonca Saka Hayalden devrime devrimden gerçeğe
Uygur Orhan Babamın, ustamın Çayda Çıra'sı

TEL: 0 212 255 25 46 FAKS : 0212 255 25 87 e-mail: evrenselkulturdergi@yahoo.com

‘Asılmayıp beslenen’lere uygulanan hücre tipi zulüm

Diri diri gömme...

Hücrenin fiziki olarak darlığı, havasızlığı, nemi, güneş görmemesi... Aile, akraba ve arkadaşlarla ilişkinin kesilmesi... Havalandırmanın günde bir saat ile sınırlandırılması... Yan hücredeki arkadaşla bile birlikte çay içme, volta atma gibi en basit ilişkilerin kesilmesi... Pencerenin bir karış açılması nedeniyle sürekli nem ve küf oluşumu... Ölene kadar bu koşullarda yaşayacaksınız! Ağır müebbetliklerin yaşam koşulları, ölene kadar işkence etmekten ve "diri diri gömmekten" öte bir anlam taşımıyor.

Ali Gülmez
Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü / Tekirdağ 1 No'lu F Tipi Cezaevi

Ali Gülmez, 2000 yılında gözaltına alınıp tutuklandı. 2001 yılında Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin kararıyla TCK'nun 146/1. maddesine muhalefetten idam cezasına mahkûm edildi. 2002 yılında idam cezası ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına dönüştürüldü. 10 yıldır cezaevinde kalmaktadır. Ali Gülmez'in ağırlaştırılmış müebbetliklerin cezaevi koşullarını ayrıntılı olarak anlattığı mektubunu okurlarımıza sunuyoruz.

Hem hapishane tarihinden, hem de son yıllarda F Tiplerinde siyasi tutsaklara uygulanan baskı, şiddet ve akla hayale gelmez yasaklarla yaşamın her anının " tam tecride" dönüştürülmesinden görülebileceği gibi, hapishane yönetimlerinden iyi niyet beklenmeyeceğini, onların infaz rejiminin faşist özünün uygulanmasında tutarlı pratikleri olduğunu biliyoruz. Her ne kadar çeşitli hapishanelerde kısmi farklılıklar gösterse de, bu uygulamaların bir devlet politikası olduğu açıktır.

Gerek hukuk çevreleri, gerek demokratik kitle örgütleri, gerekse siyasi çevreler sorunun vahametini kavrayamamaktadırlar; ya da " F Tiplerinin bilinen sorunları" düşüncesiyle "kanıksamakta" ve önemsememektedirler. Sorunun daha iyi kavranabilmesi için, ağırlaştırılmış müebbetliklerin "ölünceye kadar" hangi koşullarda yaşadığını, günlük en basit ihtiyaçlarını, insansız-diyalogsuz-sohbetsiz ortamın kişileri nasıl etkileyebileceğini vb, yaşanan deneyimlerden yola çıkarak anlatmanın faydalı olacağını düşünüyoruz.

Tek kişilik hücrelerin fiziki koşulları

Penceresi olmayan küçük bir tuvaletin hizasına yerleştirilmiş 2 metre boyunda bir ranza, hemen onun bitişiğinde bir pencere. Pencereden kalan kısım havalandırmaya açılan kapı. Ranza kenarında 75x75 cm'lik plastik bir masa ve sandalye. Ranzaya dayanan masa ile karşı duvar arasında iki karış kadar boşluk. İki kapı arasında sadece 5-6 adım süren bu iki karışlık koridorda masaya sürtünerek volta atabilirsiniz.

Eğer 5-10 günlük hücre yaşamı için gelmişseniz, yani geçiciyseniz, yani eşyanız yok ise, masa sandalyeyi atabilirsiniz. İki kapı arası (en uzun mesafe) volta adımı ile 6, koşar adım ile 4 adımdır. Ancak kalıcıysanız, yani burada bir "ömür boyu" yaşayacaksanız, zamanla çoğalacak eşyalarınız nedeniyle raflara, televizyona, buzdolabına sıkış-tıkış yer aramak zorundasınız. Voltalık yer 3-4 adıma düşecektir. Ya da hiç olmayacaktır.

Her türlü olumsuz koşullarda dahi yaşam üretmeye çabalayan tutsaklar için spor yapmak önemlidir, zorunludur. Spor, ne yazık ki, hücrede yapılacaktır. TV, masa ve sandalyeyi uygun yerlere çekerek ancak belli hareketleri yapabileceğiniz bir buçuk m^2'lik bir alan yaratırsınız. Tabi, havayı hesaplayarak!

Hava sorunu, güneşsizlik, nem, kokular...

Havalandırmaya bakan pencerenin yerinin rastgele seçildiğini düşünmek fazlaca saflık olacaktır. Kapı tarafındaki sabit pencere 42 cm'dir. Dolap tarafına gelen ise 29 cm'dir ve bu küçük olan açılır-kapanır pencere bir karış bile açılmaz; çünkü dolaba yaslanır. Ranza ile pencere ortasına özel olarak konmuştur dolap. Dolap ranza tarafına 15-20 cm kaydırılsa

daha rahat açılabilecek olan pencere, açılmasın istenmiştir herhalde!

Hem yüksek duvar ve dar havalandırma nedeniyle rüzgar direk gelemez, havalandırmada daire çizer, hem de içeride sirkülasyon yapacak yeterli alan yoktur. Tuvaletteki fare deliği, pardon havalandırma bacasına takılan ızgara, hava sirkülasyonu amacı ile yapılmış olsa da yeterli olmaktan uzaktır. Bu nedenle sürekli havasızlık hakimdir. Yazın büyük bir bölümünde pencere açık olmasına karşın ciddi bir havasızlık hakimdir. İçilen tek bir sigaradan çıkan duman hücrenin orta yerinde bulutumsu bir tabaka gibi asılı kalır. Çoğu zaman bir havlu ile fırfır yapıp hava sirkülasyonu yaratmak zorunda kalırsınız. "Sigara içmeyiverin" denilebilir. İçilmese (ki kimi hücrelerde tutsaklar içmez, ama havasızlık sorunu da bitmez) iyi olur ama… 24 saat yaşadığımız ve havasını soluduğumuz bu ortamda, her ne kadar ayrı bir bölüm olsa da (kapısı olsa da) tuvalet kokusu, bazen esinti koridor tarafından gelmişse yemekhanenin yemek-yağ kokusu, sayıma gelen kimi gardiyanların tutsağa "tuhaf" gelen parfüm kokusu saatlerce hücreden çıkmaz.

Sürekli nemlilik içerdeki havasızlığı daha da ağırlaştırır. Düzenli temizlemezseniz, yıkamalar sonrası, hücrenin zemininde kimi yerlerde küflenme başlar. Yazın pencere tamamen açıktır; ama tüm bir kış ile ilkbahar ve sonbaharın yarılarından itibaren başlayan soğuk nedeniyle çıkartılan sabit pencere mecburen takılır. İşte bu 6-7 aylık sürede az önce anlatılan havasızlık 2-3 katına çıkar. Rutubet de aynı şekilde.

Uzun süre bu ortamda kalan insanların, astım, nefes darlığı vb. gibi akciğer rahatsızlıkları yaşama (kimilerinde başlamıştır) olasılığını bilim insanlarına ayrıca sormak gerekir.

Kışın en soğuk günlerinde dahi pencere açılmak zorundadır. Kendine hayrı olmayan kalorifer, sık sık pencere açılması nedeniyle hücreyi ısıtmadığı gibi, daha fazla soğuk olmaması için pencerenin sınırlı açılıyor olması havasızlığı da kat kat arttırır. Kapıların sürekli kapalı olması ve gündüz saatlerinde hücrenin yeterince havalanmamış olması nedeniyle kötü hava, farklı kokular hücreye yapışır. Havalandırma kapısının demir aksanında biriken damlalar, dış duvardan sızan akıntılar nedeniyle nem oranı daha da artar ve süreklidir. Kar yağdığında ya da don olduğunda, havalandırma kapısının iç tarafı, yani hücredeki bölümü kat kat buz tutar. Pencereden farklı olarak demir kapı aksanındaki buz, hücreyi buz hücreye çevirir.

Yukarıda, koku, nem, havasızlık hücreye "yapışır" dedik. Kapının sürekli kapalı olması nedeniyle, gün içerisinde içeriye yeterli hava-oksijen girmediğinden duvarlar kendini temizleyemez. Nemle birlikte "hücre kokusu" duvara yapışır.

Güneş pencereden hemen hemen hiç girmez. Havalandırmanın sağ tarafındaki hücre hiç güneş görmez. Yanındaki hücre ise, mayıs sonundan temmuzun yarısına kadar sadece sabah saat 9.00-10.00 arası, yandan bir çizgi şeklinde bir saat kadar pencere dibine vurur. Hücrelerin görüp göreceği güneş bu kadardır. Bu durum duvarlarda ve beton zeminin kimi bölümlerinde küflenmeye neden olur.

Banyo sonrası hücre yapış yapış neme dönüşür. Buhar ya da sıcaklık, fare deliğinden (banyodaki hava deliğine fare deliği denmesi, farenin oradan hücreye girme çabaları, bağırtıları nedeniyledir) çıkamadığı için hücreye yönelir ve zaten hava sirkülasyonu olmadığından duvarlar ve eşyalar nemi yavaş yavaş emer. Banyo sonrası akşam sayımlarında kimi gardiyanların bile koku ve nemden dolayı rahatsız oldukları gözlenmiştir. Bu havaya birkaç saniye maruz kaldıkları halde!

Adli ve siyasi ağırlaştırılmış müebbetlikler

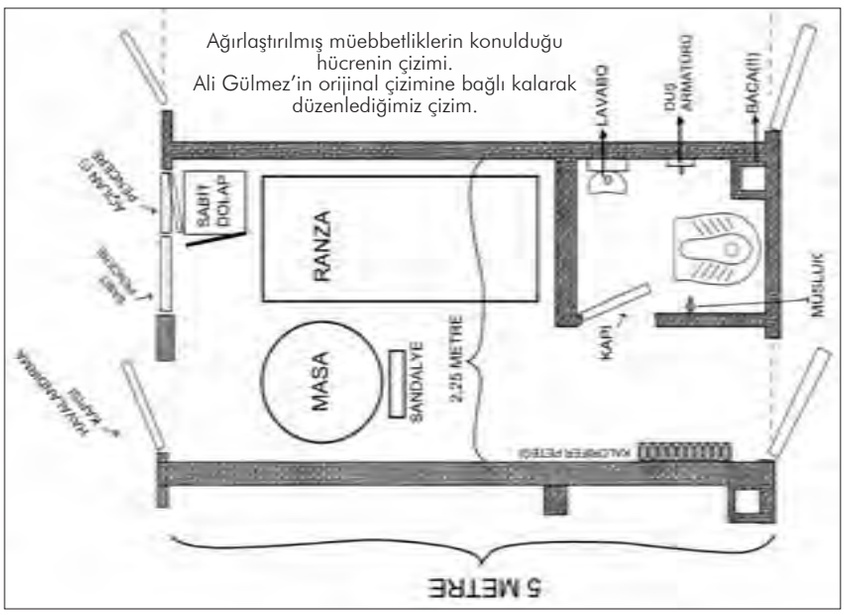
Hücrede ağırlaştırılmış müebbet olarak yaşamak konusu, aslında başlı başına incelenmeli. Her ağırlaştırılmış müebbetliğin kişiliğinin direkt olarak yansıdığı, her hücrede ayrı bir yaşamın kurulduğu, bireyselleşme ve kendini yaşamanın (açık ifade ile kendine "yeni bir dünya" kurmanın) maddi zemininin çok güçlü olduğu bir alandır burası.

Siyasi tutsaklarla, adli mahpusların genel olarak F tiplerindeki yaşamları farklıdır. Adli ve siyasi ağırlaştırılmış müebbetlerin hücre yaşamları da farklılık gösterir. Bu nedenle ayrı ayrı ele alınması daha doğru olur.

Adli ağırlaştırılmış müebbetliklerin infazları, siyasilerden farklı olarak, ölünceye kadar değil 30-40 yıl gibi süreye bağlanmıştır. Adliler için bu durum en "avantajlı" oldukları konudur. Hiç bitmeyen af beklentisi, kısmen de olsa yaşama tutunacakları en önemli (belki de tek) daldır. Bunun dışında tecrit koşulları aynıdır. Her sorunla tek başlarına baş etmek zorundadırlar. Aileleri ve dostları ile iletişimin sınırlanması, soyutlan-

Ali Gülmez hücresinde.

Ağırlaştırılmış müebbetliklerin konulduğu hücrenin çizimi.
Ali Gülmez'in orijinal çizimine bağlı kalarak düzenlediğimiz çizim.

mışlık duygusuna, yaşamı ve olayları yorumlama ve çözüm üretmede yetersizliklere, zamanla içe kapanma, yaşam değerini yitirme ya da saldırganlığa, kendine ya da başkalarına zarar verme vb. gibi onlarca farklı "normal" olmayan kalıcı kişilik dönüşümlerine neden olmaktadır. Kimi örnekleri buraya aktarıp, genel olarak adli ağırlaştırılmış müebbetler böyledir gibisinden bir algılanma yaratmamak için bu konunun ayrıntısına girmeyi gerekli görmüyoruz.

Siyasi ağırlaştırılmış müebbetlerin en önemli "avantajları" ise, siyasal bilinçleri, örgütlü olmaları, yaşama yön verme iradeleri, hangi koşullarda olursa olsun yaşamın zorluklarına karşı direnme misyonlarıdır. Bu iradenin karşısında ise fiziki koşullar bulunur. Yoldaşlarından, dostlarından uzaklaştırılarak tecrit edilmiş olmaları, havalandırma saati sınırlılığı nedeniyle çatıları ve duvarları aşarak irtibat toplarıyla ulaşımın sınırlı olması, yeterince iletişimin kurulamaması, aile çevreleri ve dostlarıyla ziyaret ve telefon haklarının sınırlı olması vb. tecridi kat kat artıran olgulardır. Öte yandan "tek kişilik yaşam" beraberinde, belki ağırlaştırılmış müebbetlik tutsağın dahi ayrımına varamayacağı bir dizi sorunlara kapı aralar.

Ağırlaştırılmış müebbet nasıl banyo yapar, bulaşık yıkar?

Basit birkaç örnek verelim: 1,40x1,00 metrekarelik tuvalette lavabo, duş ve tuvalet taşı bulunur. "Duş" ve banyoyu tuvalet taşı üzerinde yapmak zorundasınız. Lavabo önü kapıya denk geldiği için burada banyo yaparsanız her seferinde hücrenizi su basacaktır. Sular sık sık kesildiği (ve ne zaman kesileceği belli olmadığı) için kova ve leğen yedek su deposu olarak banyo musluğu altında durmak zorundadır. Yani tuvalet taşının üzerinde. Her büyük tuvalette kova ve bidonu lavabo altına çekmek zorundasınız. Tabii bunu yaparken önce içeri girip kapıyı kapatacaksınız, Aksi durumda kova nedeniyle kapı kapanmayacaktır. Her defasın-

Ağırlaştırılmış müebbetlikler

Parmaklarım tutmuyor

Nizamettin Özoğlu, Kırıkkale F Tipi Cezaevi'nde tutuklu. 1992'de yakalandı ve 93 yılında idam cezası aldı. İdam cezası kalkana kadar idam dosyası Meclis'te ilk siyasi dosya olarak tutuldu. İdam kaldırıldıktan sonra ise cezası ağırlaştırılmış müebbette çevrildi ve 2005 yılında yürürlüğe giren 'yeni ceza infaz' yasasıyla birlikte tek kişilik hücreye konuldu. Yani tecrit içinde tecride tabi kaldı. Bu uygulama ile arkadaşlarını göremiyor ve aynı cezaevinde olmalarına rağmen diğer tutukluları tanımıyor. Hücrenin kapıları günün 22-23 saati kapalı tutuluyor. "Zamanımın çoğu 8 metrekarelik küçücük bir alanda geçiyor" diye anlatıyor Özoğlu. Volta atma alanı olmadığı için sürekli yatakta ve uyuyor. 19 yıldır içeride. Bu 19 yılın 18'ini Amasya, Sincan ve Kırıkkale'de geçirmiş. İçeride geçen bu uzun yıllar bedeni üzerinde büyük rahatsızlıklar yaratmış. Şu an bedeni yüzde 80 civarında sakat durumda. Parmakları tutmuyor. Açılıp kapanmıyor. Diğer mahkûmlara ayda 3 kapalı 1 açık görüş yapma izni verilirken, o yalnızca ayda 1 açık 1 kapalı görüş yapabiliyor.

Ölümü çoktan öldürdük

Salih Gün, Kırıkkale F Tipi Cezaevi'nde tutuklu. Evli ve 3 çocuk babası. 1992 yılında Antalya'da PKK davasından yakalandı. 3 yıllık yargılamanın sonunda Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) tarafından idamla cezalandırıldı ve 2005 yılındaki kanun ve infaz değişiklikleriyle cezası ağır müebbetliğe çevrildi. Değişiklikten sonra tek kişilik hücreye konuldu. Hücreye alındıktan sonra ilerleyen bel fıtığı hastalığının yanı sıra sağ kulağı işitme fonksiyonlarını yitirmiş durumda. Sürekli tek renk ve yakına bakmaktan artık yakını görmekte zorlanıyor. Böbrek, mide ve diğer rahatsızlıklarından dolayı sürekli hastaneye gitmek zorunda kalıyor. Ama çoğu zaman kelepçeleri çözmediklerinden dolayı tedavi olmadan geri dönüyor. Ve doktorların askerlerden daha çok kelepçeyi sorun ettiğini yazıyor. Günün 21 saatini hücrede beyaz duvarlarla baş başa geçiriyor. "Duyduğum bir acıyı, sevinci ve haberi paylaşabileceğim kimse yok" diyor Salih Gün ve şöyle anlatıyor: "Ağzımdan çıkan bir ses bile ketum duvarlara çarpıp geri dönüyor. Her zaman yalnızlık ve sessizlik

da leğen boşaltılacak, minimum 50 lt'lik kova kaldırılıp taşınmak zorunda kalınacaktır. Lavaboda el dahi yıkanamamaktadır. Bir tabağın dahi sığamayacağı kadar küçüktür ki eviye görevi görecektir. Bir tabak koyacak yer bulunmayan tuvalette, su kabı için ayrı, bulaşık için ayrı yer, yıkandıklarınızı koyacak da ayrı bir yer bulmak zorundasınız. Ve ne yazık ki böyle bir alan bulunmadığı için, her türlü cambazlığa karşın, hemen her yıkamada tabak yere düşecektir. Bulaşık için günde en az üç kez tekrarlanan bu olayın yıllarca tekrarının sinir sistemi üzerindeki etkisi aslında hiç konuşulmayan, önemsenmeyen, ama çok önemli etkenlerden biridir. Aynı alanda bulaşık, çamaşır, banyo, tuvalet vb. ihtiyaçların karşılanmak zorunda olmasının hijyen açısından sakıncaları ise açıktır. Sağlıksız koşullara mahkûm edilerek bir ömür geçirilmesi için özel olarak tasarlanmıştır hücreler.

Sessizlik de, ses de bir işkence

Sifon sesini bilmeyen yoktur. Teklilerde her blokta 15-16 hücre vardır. Duvarlar bitişiktir. Bırakalım sifonun sinir bozucu gürültüsünü, zorunlu olarak yapılan el yüz yıkama, çamaşır, bulaşık, sebze meyve yıkama, temizlik, lavabo ve duş sesleri birkaç hücreyi rahatsız edecek boyuttadır. Yaşanmış bir örnek verelim: Teklilerde kendi isteğiyle kalan ağırlaştırılmış muhabbetlik olmayan kapısı açık bir arkadaş, sabah yan hücresindeki arkadaşın el yüz yıkarken musluğundan çıkan sesten rahatsız olmuş ve sifonu 3-4 saat açarak "protesto" etmiş; tekli hücrelerdeki 15 kişiye sifon işkencesi yaşatmış; uzun süren sifon sesine gelen gardiyanlarla tartışmış; siyasi tutsakların suların düzenli akması için suç duyurusunda bulunduğu bir dönemde görevlilere "önceden ne iyiydi, günde üç kez akıyordu, şimdi de öyle yapın, suları kesin" diyebilmiştir.

Bu örnek, farklı bir kişiliğin "zaaflı yanı" olarak algılanabilir. Öyledir de. Ancak burada vurgulanmak istediğimiz şey, bu rahatsızlıkları ağırlaştırılmış müebbetliklerin yaşam boyu çekmek zorunda olmasıdır. Hücrenin "sessizliğinde" her türlü sese duyarlılık başlar. Komşu mu sesleniyor, sloganlar ne için atılıyor, kapılar niye dövülüyor vb. vb… Sessizlik içinde 24 ses beklentisidir. Buna çevreden gelen sesler (sifon sesi, üst kat atölyelerinden gelen ses, duvarın dışından gelen sesler vb.), koridor giriş-çıkışları ve hücreden giriş-çıkışların sesleri eklenir. Zamanla kulak çınlamaları, yüksek sese duyarlılık vb. başlar. Sese duyarlılık farkında olmadan yaşamın bir parçası haline gelir. Zamanla yüksek ses çıkarmama ya da gelen yüksek sesi etkisizleştirme tavır ve yöntemlerine girişilir. Diğer hücrelerdeki arkadaşları rahatsız etmemek için, TV, radyo kısık sesle dinlenir, çamaşır-bulaşık yıkanması en az ses ve en çabuk süre ile kotarılmaya çalışılır. Bu durum zaten hareketsiz-durağan ve dar alandaki 24 saatlik yaşamda bir yaşam biçimi olur.

En büyük lüks: ikinci bir insan yüzü

Siyasi ideolojik birikiminiz, deneyiminiz ne olursa olsun; hücre tipi yaşam ile size dayatılan yaşamın ne kadar bilincinde olursanız olun, ne kadar çözümlerseniz çözümleyin, yaşamınız "tek kişilik"tir. Kendinize göre (her tutsağın birbirine benzemeyen, farklı uğraş alanları var-

içindeyim. Sessizlik ölümü çağrıştırıyor. İnsan kendini betondan bir tabutun içerisindeymiş gibi hissediyor ama ölümden korkmuyoruz. Ölümü çoktan öldürdük. Her şeye rağmen içimizdeki yaşam sevinci bize bu koşullarda dahi olsa yaşamayı öğretiyor. Etrafımızda kimseler olmasa da insan artık kendi kendine konuşarak yaşama tutunmaya çalışıyor. İçimizde zengin, zengin olduğu kadar da renkli bir dünya yaratmayı başarabiliyoruz. Evet, etrafımız beton duvarlarla çevrili ve üzerimize onlarca demir kapı kapanmış, toplumdan, yaşamdan, doğadan koparılıp tecrit ve izole edilmişiz. Ama ruh, beyin, yürek kapılarımızı ardına kadar açık tutuyoruz ve bu kapılardan süzülerek toplumla, doğayla ve yaşamla buluşuyoruz. Zira hiçbir güç insanın düşünce, duygu, özgürlük, sevgi ve umut sınırlarını çizemez ve hayal gücünü engelleyemez. Bu yüzden fiziken yalnız olabiliriz, fakat duygu ve düşünce dünyamızda milyonlarla birlikte hissediyoruz ve geleceği birlikte hayal edebiliyoruz..."

Her şey erkeğe göre

Zeynep Avcı, Ankara Sincan Kadın Cezaevi C-4'de tutuklu. 1996 yılından bu yana cezaevinde. Onun erkek tutukluların yaşadığı sorunların yanında bir de kadın olmasından dolayı yaşadığı sorunlar var. İçerideki tüm yönetmeliklerin erkeklere göre düzenlendiğini yazıyor ve bu sorunu dile getirdiğinde ise sadece 'haklısın' deyip sorunu geçiştirdiklerini ifade ediyor. Hasta olmamak için çok uğraştıklarını ancak gene de birçok rahatsızlığının olduğunu belirtiyor. Bel, boyun fıtığı ve kadın hastalıklarından kaynaklı rahatsızlıkları var. 6 ayda bir düzenli kontrole gitmesi gerekiyor. Bu süre ya uzuyor ya da kontrole gittiğinde tedavi sırasında "asker güvenliği" nedeniyle sorununu tam anlatamadan geri getiriliyor.

Derdimizi anlatamıyoruz

Adnan Karakaş, Mardin E Tipi Cezaevi'nde tutuklu. 1992'de yakalandıktan sonra sorguda yapılan işkencelerde başlayan kulak çınlamalarından bir daha kurtulamadığını yazıyor. Ardından Elazığ zindanında yapılan saldırılarda kafasından aldığı darbeler yüzünden iki gözünde görme bozuklukları yaşıyor. Bel, boyun fıtığı, unutkanlık, eklem kireçlenmeleri, romatizma hastalıkları, damar sertliği, ayaklarda varis, aşırı yorgunluk, aşırı kilo kaybı, kemik erimesi ve her iki kolunda da uyuşma oluyor. Hastanelere yapılan sevklerde 6 ay bekletildikten sonra götürülüyor. Götürüldüğünde ise daha derdini anlatmaya başlamadan geri getiriliyor.

dır) yazma, okuma, iletişim, günlük işlere ilişkin bir yaşam kurarsınız. Koşulların bilincinde olan tutsaklar, kendine dayatılan tecrit yaşamına karşı bir direnç yaşamı kurar. Bunun önceliği de kendi kendini -kimliğini- korumaktır. Bu bilinçle dayatılan tüm olumsuzlukları çözümleyecek bir direniş biçimi oluşturulur. Yaşamak bir bakıma direnmektir. Ancak bu da yeterli değildir, üretmek zorundasınızdır. Yaşamı örgütlemek ve yaşamı üretmek… Ancak bunların gerçek anlamda ne kadar hayata geçirilebileceği bir soru işaretidir. Bilmekteyiz ki, insanlar devrimci olunca tornadan geçer gibi sistemin tüm yüklerinden bir çırpıda sıyrılamıyor. Dolayısıyla siyasal-ideolojik düzey ne kadar ileri ya da geri olursa olsun, tek kişilik hücre yaşamında, kişiliklerde daha önceden var olan küçük burjuva zaaflar daha keskin olarak ortaya çıkacaktır.

Yıllarca sohbet etmekten, tartışmaktan, bir güzelliğin coşkusunu ağız dolusu paylaşmaktan mahrum bırakılan insanların, yan hücredeki arkadaşı veya yoldaşı ile sağlıklı bir iletişim kurabilmesi kolay değildir. Ağırlaştırılmış müebbetlerin en büyük lüksü, yan hücrede kalan arkadaşı ya da yoldaşıyla yine sınırlı olarak (birkaç saat) parmaklıklar ardından pencereden sohbet edebilme, ikinci bir insan yüzünü görme, insan sesi duyma lüksüdür. Bu koşullarda, kendini yaşama, durağanlık, duygusallık, tepkisellik, tahammülsüzlük, tepkisizlik, alınganlık, duygusallık, sekterlik vb. her türlü olumsuz duygu durumu rahatlıkla ortaya çıkabilir.

Ali Gülmez (sağda), diğer bir ağırlaştırılmış müebbetlik Muzaffer Öztürk ile birlikte (17.11.2010)

Bu, sayfalarca yazılacak, anlatılacak bir konudur. Hücre tipi infaz rejimimin bu bilinen ağır tahribatları, insanı örseleyen hırpalayan yanları, ağır müebbet koşullarında katlanarak artar. Zaten bu koşullar, bu arazlar çıksın diye, bilinçli olarak organize edilmiştir.

Güneş girmeyen eve doktor, ağır müebbetlik hücrelerine ise Azrail girer!

Ağır müebbet tutsakların bulunduğu fiziki koşullar her türlü fizyolojik ve psikolojik rahatsızlığın üremesine zemin sunan mekânlardır. Özel olarak fizyolojik hastalıkların ne boyutlarda olduğunu görmek için bu tutsakların hastane revir dosyalarına bakmak yeterlidir. Kaldı ki her rahatsızlık için revir tercih edilmemektedir. Akciğerden karaciğere, mideden safraya, kalp ve damar rahatsızlıklarından ağız, diş, göz rahatsızlıklarına kadar tepeden tırnağa her türlü rahatsızlığın üreyip kronikleştiği yaşam koşulları söz konusudur.

Güneşin, havanın, hareket alanının vs. yetersiz olduğu (aslında "yetersiz" deyimi çok hafif kalıyor, "neredeyse yok" demek gerek!) koşullar, Azrail'e erken mesai çağrısı anlamına gelmektedir.

İletişimsizlik ve yalnızlaşma

F tipi cezaevlerinin açılma hedeflerinden biri de **bireyleştirmedir**. Kapıların sınırlı saatte açık olması, teklilerle iletişim kuracak üçlü hücrelerde yeterli hattın olmaması gibi nedenlerle diğer hücrelerdeki dost ve yoldaşlarla iletişim sorunu yaşandığı bir gerçektir. Kimi dönemlerde ya da kışın hava koşulları nedeniyle uzun süreli iletişim kopukluğu olur.

Ağırlaştırılmış müebbetlik tutsak her ne kadar koşulları gereği iletişimsizliğin bilincinde olsa da süreç içerisinde bu nesnel gerçeklik onun yaşamını etkileyecektir. Tek kişilik yaşamın getirdiği bir dizi olumsuz koşullara bu iletişimsizliğin eklenmesiyle yoğun "yalnızlaşma" duygusunun önü açılacaktır. İletişimsizlik, "ulaşılmazlık" gerçekliğine dönüşecektir. İletişiminin kopuk olduğu tutsak, doğal olarak yaşamla "tek başına" mücadele edeceği yaşam biçimleri geliştirecektir.

Dar alanda fotokopi yaşamın etkileri

Tarihsel deneyimlerden de bilinmektedir ki, dar alanda uzun süreli hücre yaşamının getirdiği fiziki ve psikolojik etkiler mevcuttur. Yaşamı paylaştığınız ikinci-üçüncü kişilerin yokluğu nedeniyle kendinizce oluşturduğunuz günlük yaşam, esas olarak fotokopi bir yaşamdır. Okuma, yazma, günlük zorunlu ihtiyaçlar, temizlik vb. belli bir zaman sonra **şartlandırılmış** gibi alışılan bir yaşama dönüşür. Yaşamın farklı renkleri yok olur. Tek farklılık, zaman zaman yakın hücrelere gelen yeni birileridir. Yüzünü görmeseniz de yeni bir insan tanıma heyecanı hissedilir, yaşanır. Okumak, yazmak, çizmek siyasal tutsağın en büyük, en güçlü can simidi olmasına rağmen, rutin (fotokopi) yaşam koşulları beynin faaliyetlerini doğal olarak sınırlar. Kısa süre sonra **unutkanlık**, **dalgınlık** başlar. Çünkü her ne kadar okuduğumuz her yeni şey yaptığımız her düşünsel çalışma beynin reflekslerini harekete geçirse de, önceki yaşama göre sınırlanmış olması nedeniyle durağanlık başlar. Bunun sonucu da unutkanlık ve dalgınlıktır. Hemen hemen her ağırlaştırılmış müebbetlik tutsak bu durumu yaşamaktadır.

Beyin faaliyetlerinin bu denli sınırlanması, duyu organlarının yeterince etkin olmaması belki henüz ayırtına varılmayan pek çok rahatsızlığın da önünü açmaktadır. Kendini ifade edememe, mahkeme ya da hastaneye gidişlerde rastlantı eseri birden fazla kişiyle karşılaşınca nasıl sohbet edileceği konusunda bocalama, kendini kontrol etmekte zorlanma gibi etkiler oluşur.

En fazla 20 gün yatılabilecek bir yerde ölene kadar!

Tek kişilik hücreler, her hapishanenin hücre cezası için yapılmıştır. Hapishane yaşamında en ağır "disiplin suçu" (!) işlemiş tutsaklar için en ağır cezanın çekileceği yer olarak planlanmıştır. Bu en ağır cezaya karşın 1 saat havalandırma hakkı tanınmıştır. Son yasa ile de hücrede en fazla yatış süresi 20 gün olarak belirlenmiştir. Yani şu anda ağırlaştırılmış müebbetliklerin yaşadığı hücreler, "bir defada en fazla 20 gün yatılabilecek" yerlerdir. Mahkûmun ikinci bir hücre cezası var ise, cezaya ara verilerek daha sonra yatırılacaktır. Oysa ağırlaştırılmış müebbetlikler (üstelik ziyaret-telefon vb. sınırlaması ile) burada ölene kadar tutulmaktadır. Hücre cezalarını 20 günle sınırlayan yasa (daha önceleri 30 güne kadar çıkarılmıştı) bu hücrelerde 20 günden fazla yaşanamayacağı tespit edildiği için çıkartılmıştır.

Ağırlaştırılmış müebbetlikler için çıkarılan infaz yasasının esas hedefinin A. Öcalan olduğu bilinir, özel statülü olarak yıllardır ikinci bir tecritle İmralı'da tutulmaktadır. Devletin kendi içindeki hemen her çelişkisinde A. Öcalan'ın tecrit yaşamını gündeme getirmesi rastlantı değildir. Çıkartılan bir çocuk yasasında bile Öcalan'a af gelebileceği, infaz koşullarının iyileşeceği vb. tepkiler gelir. Ağır müebbetlik koşulları **insani yaşam** koşullarından çok öteye olmalıdır. Ağır müebbetliklerin insanca yaşama hakkı yoktur… Her türlü sınırlama, kısıtlama meşrudur! İşte F tiplerindeki tek kişilik hücrelere biçilen yaşam budur.

Sincan 1 No'lu F Tipi Kapalı Hapishanesi'nden Cenan Genç'in bir çalışması.

Ağırlaştırılmış müebbet nasıl 'iyi halli' olsun?

Bu koşullara karşın idarelere verilen inisiyatif ile ağırlaştırılmış müebbetliklere, spor, iş yurtlarından yararlanma, sosyal etkinliklere katılma vb. haklar tanınmıştır. Ancak burada dalga geçer gibi kıstaslar da konmuştur. Ölene dek hücrede tutulacak insanlardan, idarenin belirlediği iyileştirme programlarına uyum sağlama gibi kıstaslar aranmaktadır. Yani tretmana uyarsan! Bir adli şöyle diyordu: "Anlamadım, ağır müebbetliklerden iyi hal bekliyorlar. Hem hücreye at, 1 saat havaya çıkar, hem de iyi hallilik iste. Ağır müebbetlik nasıl iyi halli olsun?"

Özetle, ağır müebbetliklerin şu anki yaşam koşulları, ölene kadar işkence etmekten ve "diri diri gömmekten" öte bir anlam taşımıyor.

öğretmen dünyası

Bağımsızlıkçı Aydınlanmacı Halkçı Öğretmenlerin 32 Yıllık Sesi

Ağustos sayısı çıktı!

* Eğitim dünyasında yaşananlar...
* MEB uygulamaları...
* Okullarımızda neler oluyor ?
* Öğretmenlerden, öğrencilerden makaleler, denemeler, anılar, şiirler, öyküler...

Eğitimde gündemi yakalamak için...

Abone olunuz!

Posta Çeki Numarası: 6100552 Yıllık: 12 Sayı 50 TL. / 6 Aylık 25 TL.

DERGİMİZİN BULUNDUĞU KİTABEVLERİ

AMASYA-Merzifon: Ekin Kırtasiye (0358 513 82 65),
ANKARA-Batıkent: As Renk Kırtasiye (0312 256 77 60),
Kızılay: Dost, İlhan İlhan, Turhan, Deniz Kitabevi (0312 430 13 94),
HATAY-Antakya: Yener Kitabevi (0326 214 85 40),
İSTANBUL- Beyoğlu: Mephisto Kitap Cafe, Kadıköy: Nezih Kitabevi (0216 450 10 10)
İZMİR - Yakın Kitabevi (0232 421 81 69), ORDU-Fatsa: Gülenç Gazete Bayi
SAMSUN - Havza: Şekerci Market (0362 714 11 07)

Necatibey Cad. 13/13 Sıhhiye/ANKARA
Tel: (0312) 229 43 25 Deliçegeçet: (0312) 229 45 26
e-posta: ogdunyasi@gmail.com ogdunyasi@e-kolay.net
web: www.ogretmendunyasi.org

‘Olmaz’ demeyin...

Apartman yöneticiniz yasakları sıralamaya devam ediyor. Yasakların ardı arkası kesilmiyor. Olup bitenleri olduğu gibi, bu yasakları da anlamıyor; duymak, dinlemek istemiyorsunuz. Tek istediğiniz, tüm bunların kötü bir rüya olması. Tek istediğiniz, mantıklı, küçücük bir açıklama. Ama boşuna! Sizi hiç kimsenin duyamayacağı, hiç kimsenin göremeyeceği bir yerdesiniz. Sanki bir kuyuda, karanlıklar, yılanlar, çıyanlar içindesiniz.

Hasan Şahingöz
Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü / Tekirdağ 1 No’lu F Tipi Cezaevi

1994 yılında gözaltına alınıp tutuklanan Hasan Şahingöz, 1995 yılında Ankara 2 No’lu Devlet Güvenlik Mahkemesi’nce TCK’nun 146/1. maddesine muhalefet suçlamasıyla idam cezasına mahkûm edildi. İdam cezasının infazı için dosyası TBMM’de onay beklerken 2002 yılında çıkarılan yasayla cezası ölünceye kadar sürecek olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına dönüştürüldü ve dosyası meclisten çekildi.

Hasan Şahingöz, 19 Aralık 2000 tarihinde gerçekleştirilen operasyon sonrasında götürüldüğü Tekirdağ F Tipi Cezaevinde kalmaktayken, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5275 Sayılı Yasa’nın 25. maddesi ile birlikte 11 yıl boyunca sahip olduğu haklarının önemli bir bölümünden mahrum kılınmış ve kendisine hiçbir açıklama yapılmaksızın kalmakta olduğu üç kişilik hücreden alınarak tek kişilik hücreye götürülmüştür.

Hasan Şahingöz’ün tek kişilik hücreye götürülüş biçimi bile onur kırıcı ve aşağılayıcı bir uygulamaya dönüştürülmüştür. Kalmakta olduğu üç kişilik hücreden götürmek için içeriye baskın yapar biçimde 25-30 kişilik bir gardiyan grubu girmiş ve hücre kapısını, pencereyi, havalandırma kapısını sıkı sıkıya kapatarak kendisine yönelmişler ve kollarından sıkı sıkıya tutup slogan atmasını engellemek için ağzını kapatarak ve sürükleyerek tek kişilik hücreye atmışlardır. Ne olduğunu anlayamayan, nereye götürüldüğünü bilmeyen ve bu koşullarda eşyalarını toplayıp yanında götürme olanağı olmayan Hasan’a eşyalarını daha sonra getirip vermişler ve yine bir açıklama yapmamışlardır. Gelen eşyalar arasında çamaşır ipi ve meyve vb. kesmek için kullandığı bıçağın olmadığını görünce bunları isteyen başvurucuya görevliler “*senin konumundakilere bunları vermiyoruz*” demişlerdir.

Hasan Şahingöz, yaşadığı olayın ne olduğunu ve neden dolayı tek kişilik hücreye atıldığını zaman içinde anlayabilmiştir. 1 Haziran 2010 tarihinde cezaevindeki bütün mahpuslar yeni çıkarılan ve kendileriyle ilgili pek çok kısıtlayıcı hüküm getiren ceza infaz yasasını protesto için açlık grevine başlamışlar ve 7 Haziran’da bırakmışlardır. Hasan da bu açlık grevine katılmış, ayrıca üç kişilik hücreden tek kişilik hücreye götürülüşü ve ziyaret, havalandırma vb. anlamda gasp edilen haklarının geri verilmesi için 7 Haziran günü idareye bir dilekçe vererek açlık grevine devam edeceğini bildirmiştir. Açlık grevinin 70. gününde iki dişinde çürükten ötürü oluşan iltihaplanma nedeniyle dişleri çekilmiş ve antibiyotik kullanma zorunluluğundan ötürü 73. günde açlık grevine ara vermek zorunda kalmış ve bir ay sonra yeniden başlamıştır. Bir ay sonra yeniden başladığında ise, her ayın ilk 10 günü olmak üzere 2 yıl boyunca protesto amaçlı açlık grevini sürdürmüştür. Hasan Şahingöz’e bu uzun süreli açlık grevinden ötürü bir kez disiplin cezası verilmiş, her ay aynı taleplerle yinelenen diğer açlık grevlerine ise ceza verilmemiştir.

Hasan Şahingöz, kaldığı tek kişilik hücrenin ortak havalandırmasına çıkabilecek durumda olan yan hücredekiler dahil olmak üzere hiç kimseyi görememesi, kendisi havalandırmaya çıktığında yan hücredekilerin kapılarının kilitlenmesi, hatta son dönemlerde pencerelerin önünün dahi tümüyle kapatılması, cezaevindeki

görevliler dışında başkaca hiçbir insanla ilişki kuramaması nedeniyle, dışarıdan herhangi uyarıya, etkiye maruz kalmadığı için hiçbir insani tepkiyi ortaya koyamaz hale gelmiştir. Avukatına gönderdiği 21 Nisan 2010 tarihli mektubunda "*… Bu durum kendi kişiliğime, varlığıma yabancılaşmama, benliğimin yavaş yavaş yok olmasına neden oluyor… Neyin önemli neyin önemsiz, neyin doğru, neyin yanlış, neyin gerçek neyin hayal olduğunu bazen birbirine karıştırmaya başladım. Nelere tepki gösterip nelerden hoşlanacağımı, hangi davranışların, davranışlarımın ne gibi sonuçlara yol açacağını artık tam olarak kestiremiyorum. Dışarıdaki hayat, insanlar arası doğal ilişkiler bana yabancılaşmış, benden uzaklaşmış gibi… Bu durum dışarıya, diğer insanlara olan ilgimi, duyarlılığımı da gitgide azaltıyor…*"

Hasan Şahingöz, yüksek güvenlikli bir cezaevinde hiç kimseyle görüştürülmeyip insani paylaşım anlamında sohbet edebilme hakkına dahi sahip olmadığından, yalnızca idarecileri ve infaz koruma memurlarını görmekte, anonsları ve demir kapı seslerini duymakta, böylelikle kendisini yalnızca dışarıdaki değil içerdeki dünyadan, arkadaşlarından da tümüyle yalıtılmış, adeta tek başına hücrede ölüme terk edilmiş halde görmektedir. Bu durumu avukatına göndermiş olduğu aynı tarihli mektupta şu şekilde ifade etmiştir: "*Bu durumda görünen o ki devlet beni asmadı ama, uygulamaları ile beni intihara sürüklemek, kendimi asmaya mecbur bırakmak istiyor.*"

17 yıldır mahpus hayatı yaşayan 1971 doğumlu Hasan Şahingöz'ün *Bilim ve Gelecek* dergisi için kaleme aldığı yazıyı sunuyoruz.

Diyelim ki bir apartmanda yaşıyorsunuz. Bir gün apartman yöneticisinin gelip evinizdeki tüm eşyaları boşalttığını; size sadece demir bir ranza, çelik bir dolap, plastik bir masa, plastik bir sandalye, bir su ısıtıcısı, bir de 20 kanaldan fazlasını çekmeyen bir televizyon bıraktığını düşünün.

Engel olmayı mı aklınızdan geçirdiniz? Olabilir! Ama nafile olacağını bilmelisiniz. Çünkü apartman yöneticiniz yalnız değil; yanında, sizi rahatlıkla etkisiz hale getirebilecek, ağzınızı kapatıp bağırmanıza bile fırsat vermeyecek sayıda güvenlik görevlisi var.

Siz daha ne olduğunu anlayamadan, bir de bakmışsınız ki, eşiniz ve çocuklarınız alınmış götürülüyor. En yakınlarınızdan, akrabalarınızdan, dostlarınızdan, tüm insanlardan koparılıyorsunuz. Artık yalnızsınız. Tek başınıza. Tüm vicdanların kör; sesinize, çığlığınıza tüm kulakların sağır olduğu bir yerde; savunmasız, korumasız bir şekilde, çelik bir dolap, çelik bir ranza, bir plastik masa ve sandalye, 20 kanaldan fazlasını çekmeyen bir televizyon, bir su ısıtıcısı, çıplak bir zemin ve boş duvarlarla baş başa!

Bir umutla pencereye koşuyorsunuz. O da ne? Apartman yöneticiniz, pencerenizin dört adım ilerisine kocaman bir duvar çektirmiş. Duvarın üzerinde dikenli teller. Duvarın yüksekliği herhangi bir şey görmenize izin vermiyor. Aşağıya bakıyorsunuz. "Hiç olmazsa toprağı göreyim" diyorsunuz. Olamaz! Gaddar apartman yöneticiniz, zemini de betonla kapatılmış. Bir avuç toprak, bir tek yaprak, bir tek ot, bir tek çiçek, bir tek böcek bile görmeniz imkânsız. Tıpkı, demir parmaklıklarla kaplanmış pencerenizden dışarı çıkmanızın imkânsız olduğu gibi...

Şaşkınsınız. Korku ve panik içinde... Gelişmelerin iyi ve umut verici bir yanını bulup yakalamaya çalışırken, apartman yöneticisinin destursuz içeri daldığını görüyor, "Burası sana çok büyük!" diye bağırdığını duyuyorsunuz. Yine size hiçbir açıklamada bulunmadan, yanında getirdiği adamlara talimat veriyor. Adamlar, talimatı duyar duymaz, yayından çıkan bir ok gibi fırlıyor; kaşla göz arasında, tüm odaların, mutfağın, banyo ve tuvaletin kapılarına duvar örüyorlar. Artık size sadece salon kaldı! Salonunuz 18 metrekare. Salonunuzun büyüklüğü apartman yöneticinizi rahatsız ediyor. Bir kez daha öfke ile bağırıyor: "Bu kadar yer, buna çok fazla!"

Hasan Şahingöz annesi ile birlikte.

Bu sesi duyan duvarcılar, bir kez daha yaylarından fırlıyorlar. Apartman yöneticisinin sesinin yankısı kaybolmadan, salonun tam orta yerinden bir duvar daha örüyorlar. Artık 9 metrekare bir yerdesiniz. O anda tuvalet ve banyo sorununuzu nasıl çözeceğinizi düşünebilecek durumda değilsinizdir muhtemelen. Ama apartman yöneticiniz gaddarsa da o kadar değil! O düşünüyor, bu sorununuzu nasıl çözeceğinizi ve sahip olduğunuz 9 metrekarenin 1,5 metrekaresine duvarla, kutu gibi bir yer yaptırıyor. Burası, tuvalet, banyo ve bulaşık yıkama yeriniz. Tuvalet-banyo yapma işi bitince, apartman yöneticiniz, yüzünüze bakmadan, "Bak, sana yer yaptık; daha ne istiyorsun, Allahtan belanı mı?" diyor.

***

Bittiğini düşünüyorsanız, yanılıyorsunuz.

Aşağılayıcı, çokbilmiş, görünüş itibariyle kendinden emin ve kendine güvenli bir ses, "Getirin şunu" diyor. Tanıdınız bu sesi. Apartman yöneticiniz!

Güvenlik görevlileri getirip apartman yöneticisinin karşısına dikiyorlar sizi. İkisi, iki kolunuzda. Sıkı sıkı tutuyorlar. Tam karşınızda, burnunuzun dibinde apartman yöneticiniz. Elleri ardında. Korkunuza, kaygınıza, şaşkınlığınıza aldırmadan; ağzından fırlayan tükürük parçalarıyla yüzünüzü ıslatarak; sanki duymuyormuşsunuz gibi bağırarak, tek tek sıralıyor:

- Artık ölene kadar buradasın, ölene kadar! Ölene kadar tek başına!

- Sabah ve akşam 8'de buraya gelecek, seni soyacak ve kontrol edeceğiz. Her geldiğimizde, ayakta ve hazır olda olacaksın. Biz sorduğumuzda, adını ve soyadını söyleyecek, "Burda!" diyeceksin.

- Elektrik parayla. Yemeği de bedava sanma! Sana, kantinde satılan malların listesi verilecek. Hesabında paran bulunduğunda, listede olanlardan satın alabilirsin. İstediğin kadar değil, bizim belirlediğimiz kadar!

Bir şey almak istediğinde, dilekçe yazacaksın. Bir çiklet almak istersen bile! Burada her şey dilekçe ile. Her şey için dilekçe yazacaksın. Dilekçelerini, "Gereğini arz ederim, saygılarımla!" diye bitireceksin. Dilekçelerine cevap verilecek, uygun bulursa, gereği yerine getirilecektir.

- Ayda iki kez ailenle ziyaret yapabilirsin. Ziyaret süresi 1 saat; ses geçirmez camlar ardından telefonla. Ziyarette ancak bir yakınını görebilirsin. Eşini, çocuklarını; anneni, babanı, kardeşlerini aynı anda, yan yana / bir arada göremezsin. Birinci dereceden akraban olmayan hiç kimseyle, kız kardeşlerinin çocuklarıyla bile ziyaret yapamazsın.

- Ayda iki kez, ailenle 10 dakikalık telefon görüşmesi yapabilirsin. Ancak, telefon görüşmesi yapacağın kişilerin, birinci dereceden yakının olduklarını ve telefonun onların üzerine kayıtlı bulunduğunu belgelerle kanıtlamak zorundasın. Telefon görüşmesine başlamadan önce, adını, soyadını söyleyerek kendini tanıtmalısın.

Ziyaret konuşmaların gibi, telefon konuşmaların da tarafımızdan dinlenecek, kayıt altına alınacaktır.

Önceden dilekçe yazıp, talebini iletmezsen, telefon görüşmesi yapamazsın.

Kurallara uymaz, disiplin cezası alırsan; ziyaret, telefon ve mektup-

Ağırlaştırılmış müebbetlikler

Amaç irade kırmak

Ergin Atabey, Bolu F Tipi Cezaevi'nde tutuklu. "Her şeyden evvel içinde tutulduğumuz koşullar mimarisinden gerçekleştirilen uygulamalara kadar bir bütün olarak iradeyi kırmak için inşa edilmiştir. Bunun yanında uygulanan sosyal yalıtım da bize hem fiziksel hem de insani anlamda zararlar veriyor" diye anlatıyor. Kaldığı hücre ışık almıyor. İçerisi karanlık olduğu için lamba sürekli yanıyor ve bu onda görme bozukluğu yaratıyor. Hücrenin hava almayan yapısı nedeniyle özellikle geceleri nefessizlikten uyuyamama sorunu yaşıyor. Diğer tutuklu ve hükümlü arkadaşlarından yalıtılmış, revir hasta vb. zorunlu alanlara götürüldüklerinde bile diğer arkadaşlarıyla görüşmemeleri için özel bir çaba harcanıyor. Sohbet, spor, kütüphane vb. sosyal aktivitelere birlikte çıkarılmıyorlar. Gelen ziyaretçileriyle toplu görüştürülmüyor ve eğer ziyaretçileri gelmişse onlarla tek tek görüştürülüyor. Yalıtma görüşlerde de bitmiyor. Tüm tutuklu ve hükümlülere tanınan 3 kişilik arkadaş görüş hakkı ona/onlara tanınmıyor. Yargıtay'ın aldığı son karar olan birinci dereceden akrabalarının dışında görüşçülerin içeriye alınması uygulaması onlara uygulanmıyor. Diğer tutuklu ve hükümlülere tanınan haftada bir telefonla görüşme hakkı onlara 15 günde bir uygulanıyor. O da disiplin cezası almazsalar. 12 Eylül döneminin uygulamaları daha ince bir tarzda izolasyon teknikleriyle uygulanıyor. Sistemin daha ince bir şekilde insanın düşüncesini duygularını, davranışlarını, biyolojisini, sosyalitesini ve ruhun hedef aldığını söylüyor Atabey ve ekliyor: "İdamların kaldırılması propagandası yapılıyor. Ama bizim için ölünceye kadar hükümlü, diye bir tabirin kullanılması cezalandırmanın korkunçluğunun göstergesi."

Ailemiz de cezalandırılıyor

Mesil Demiralp, Antalya L Tipi Kapalı Cezaevi'nde tutuklu. 1999 yılında yakalanıp 2 yıllık yargılama sonunda ağır müebbet cezası verildi. İçeride verem hastalığına yakalanıyor ve şu anda astım hastası. Kendilerini tedavi eden doktorların umursamazlığına tepki gösterdiğinde doktordan "mahkûmsun, fazlasını bekleme" tepkisiyle karşılaşıyor. Demiralp cezalandırıldıkları yetmiyormuş gibi onlarla birlikte ailelerinin de cezalandırıldığını söylüyor. Diğer mahkûmların ziyaretçileri toplu alınırken onlarınki tek tek alınıyor. Verilen süre ise sadece 40 dk. ve bu süre gelen aile fertlerine bölüştürülüyor. Eğer aileden 4-5 kişi ziyarete gelmişse her biriyle ancak 6-7 dakika görüşebiliyor. Aile belirlenen gün ve süre içerisinde görüşe yetişmez ise o 40 dakika da ellerinden alınıyor. Her şey için plastik malzeme verildiğini, çay için bile plastik bardak verildiğini belirtiyor. Plastik çatal, bıçak, kaşık, tabakların sıcakla temas ettiği anda kokmaya başladığını ifade ediyor. İdarenin güvenlik nedeniyle cam ve metal malzeme vermediğini kendisine söylediğini, oysa içeride boy boy cam olduğunu kaydediyor.

Uzağı seçemiyor

Ramazan Kızıldağ, Adıyaman E Tipi Kapalı Cezaevi'nde tutuklu. 1994 yılında tutuklandı ve 1997 yılında İzmir DGM'de idam cezası aldı. Daha sonra ise idam cezası ağırlaştırılmış müebbet cezasına çevrildi. 3-4 yıl tek kişilik hücrelerde kaldı. Şimdi hücrede değil ancak aynı hücredeki tutuklular gibi tüm sosyal hakları gene de kısıtlanmış durumda. Çok ağır bir hastalığı olmasa da mide yanmaları, uzağı tam seçememe, uzaktaki yazıyı okuyamama vb. rahatsızlıkları var. Diğer ağır müebbetliklerin yaşadığı sorunları Kızıldağ da yaşıyor.

Hasan Şahingöz hücresinde.

laşma hakkından men cezası alırsın. Kuralları çiğnemede ileri gidersen, bu cezaların yanı sıra, bu odadan alınır, hücreye konulursun.

- Aklından çıkarma: Çatal yasak. Mum yasak. Bilgisayar, daktilo yasak. Kasetçalar, her türlü boya kalemi, her türlü yapıştırıcı; mürekkep, dolma kalem yasak. Delgeç, zımba, dakstil yasak. Ailenin, sana yiyecek ve kırtasiye malzemesi getirmesi ve göndermesi yasak. Aynı cinsten üçten fazla giyecek bulundurmak yasak. Temizliğe dikkat etmemek, yemek almamak; kapıya vurmak, marş ve türkü söylemek; her hangi bir protesto eyleminde bulunmak yasak. Üzerinde, "görüldü" damgası bulunmayan, yazılı bir kağıt parçası bile bulundurmak yasak.

Apartmanda yalnız değilsin. Apartman sakinlerinin görüşüp konuşmaları; alışverişte, yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunmaları yasak.

Yasaklara uymamak yasak!

***

Apartman yöneticiniz yasakları sıralamaya devam ediyor. Yasakların ardı arkası kesilmiyor. Siz tüm olup bitenleri olduğu gibi, bu yasakları da anlamıyor; duymak, dinlemek istemiyorsunuz. Tek istediğiniz, tüm bunların kötü bir rüya olması. Tek istediğiniz, mantıklı, küçücük bir açıklama. Ama boşuna! Sizi hiç kimsenin duyamayacağı, hiç kimsenin göremeyeceği bir yerdesiniz. Sanki bir kuyuda, karanlıklar, yılanlar, çıyanlar içindesiniz.

Apartman yöneticiniz, sesini kulaklarınızda bırakarak, dönüp gidiyor. Güvenlik görevlileri ve duvarcılar da peşinden! Arkalarından gitmeye çalışıyorsunuz. Olmuyor. Kapı, sertçe yüzünüze kapanıyor. O anda, odanızın kapısının da değiştirilip, demir kapıya dönüştürülmüş olduğunu irkilerek fark ediyorsunuz. Kapanan demir kapının sesi kulaklarınızı çınlatıyor. Tepeden tırnağa ürperdiğinizi hissediyorsunuz. Başınız dönüyor. Dizlerinizde, kollarınızda hiçbir güç kalmamış gibi. Yine de ayakta durmaya devam ediyor, kapıyı yumruklamaya başlıyorsunuz. "Açın, açın!" diye bağırıyorsunuz. Demir kapının tam orta yerinden, bir şeyin sertçe açıldığını duyuyorsunuz. 30 cm genişliğinde, 12 cm yüksekliğinde mazgalınız! Bir ses "Ne var?" diyor. Sesin sahibini görebilmek için belinize kadar eğiliyorsunuz. Ama sesin sahibini göremiyorsunuz. Çünkü o, dimdik ayakta duruyor; sizse belinize kadar eğilmiş vaziyettesiniz. "Ne oluyor..." diyerek, söze başlayacağınız anda, sözünüz, "Kapıya vurdun, bağırdın; kurumda korku ve panik yarattın; bu yüzden ziyaret hakkından 1 ay men edildin" denilerek kesiliyor! Sizden habersiz açılan mazgal kapağınız, yine sizden habersiz bir şekilde yüzünüze kapanıyor.

Baysal Demirhan'ın bir çalışması.

Güçlükle, adeta ayaklarınızı sürüyerek gerisin geriye dönüyorsunuz. Tüm bu olup bitenler, kendi bedeninizi bile taşıyamayacağınız kadar ağır geliyor size. Altlarında eziliyorsunuz. Sandalyeyi, pencerenin önüne çekip, kendinizi üzerine bırakmak, mümkün olduğu kadarıyla hava almak istiyorsunuz. İstediğinizi gerçekleştirebilmek için, çelik dolabı, pencerenin önünden geriye çekmeniz gerekiyor. Bunu yapmaya kalkışıyorsunuz. Fakat o da ne? Çelik dolap yere sabitlenmiş. Ranzaya koşuyor, onun da yere sabitlenmiş olduğunu görüyorsunuz.

Tek başınıza kaldığınız zaman, ömrünüzü geçireceğiniz, ölümünüzü bekleyeceğiniz bir yerde; kendinizin kullanacağı bir çelik dolabın, bir demir ranzanın duracağı yeri belirleme hakkının bile elinizden alınmış olduğunu fark ediyor, bir kez daha dehşet içinde kalıyorsunuz.

***

Tüm bunlar olamaz mı?

Olamaz mı böyle bir şey? OLUR! Bugün Türkiye hapishanelerinde bulunan ağırlaştırılmış müebbetliklerin başına gelen; ağırlaştırılmış müebbetliklerin içinde bulundukları durum budur.

Bir farkla ki, onlar korku ve panik içinde değiller. Kendilerine dayatılan şartları; adına "oda" denilen tabutluklardaki yaşamı da hiçbir zaman kabullenmediler.

1.07.2011

Büyük Fransız Devrimi - 2

Burjuvazinin karşıdevrimi: 'Restorasyon'

Devrimci Fransa, "Devrim geçirmiş" Fransa'ya dönüşürken "krallık" yeniden kurulacak, 1814'ten başlayarak "Restorasyon" yaşanacaktır. Soyluluğa özenme tekrar yaşanır. Yıkılan aristokrasinin boşluğunu dolduran burjuvalar artık "sonradan görme" de değildirler ve biraz "aristokrat" olmaya ve sayılmaya hak kazanmışlardır. Bu süreç elbette en yukarıdan hızlandırılmaktadır. Napoleon, tıpkı Fransa kralı gibi, bir Avusturyalı prensesle evlenir. Fransa kralından bir eksiği kalmamıştır.

Alp Hamuroğlu

Devrimin ve Cumhuriyetin düşmanlarının saldırısı, çok sert önlemleri zorunlu kıldı. "...iç ve dış düşmanları boğmak" gerektiğinden, "yoksa Devrimin mahvolacağından" söz eden Robespierre, önce Kamu Kurtuluşu Komitesinin, sonra da Genel Güvenlik Komitesinin kurulmasına öncülük etti. Devrim Mahkemeleri çalışmaya başladı. Devrim düşmanları, hainler, soylular, gerici din adamları yargılandı ve çok kişi giyotine gönderildi. Adalet, hızlı olduğu kadar şiddetli de olmalıydı. "Terör Dönemi" olarak adlandırılan bu dönemde (Haziran 1793 - Temmuz 1794) sıkı, tavizsiz, sert ve acımasız uygulamalarla halkın yabancı saldırısına karşı topyekûn direnişi de sağlandı ve 1794 sonunda Alman orduları geri çekilmek durumunda kaldı. Ama savaş şartları sağcı muhalefete hoşgörülü davranmayı mümkün kılmadığı gibi, Hébert, Babeuf gibi radikal önderlerin gruplarını yanlış olarak muhalefete katmaları, Devrim karşıtlarına yapılan baskıyı genişleten bir rol oynamış, muhalefet cephesini büyütmüştü. Robespierre Konvansiyondaki, Devrim ise halkın içindeki dayanağını önemli ölçüde kaybetti.

Robespierre ve Devrimin birçok önderi giyotine gönderildiği için Devrim bocalama içine girdi ve bir iktidar boşluğu doğdu.

Devrim geri çekiliyor

Burjuvazinin 1789'da toplumsal alanda yarattığı fikir birliği, (karşıdevrimci köylü ayaklanmalarını bastırmak için silahlanma ve kitleleri şiddetle ezme zorunlu hale gelince) burjuvazinin üst kesimi aristokrasiye ve kraliyete yanaştığından, kraliyete güvenini her bakımdan kaybetmiş orta burjuvazi de kendi çıkarları peşine düştüğünden, tamamen bozuldu.

Ekonomi önemli ölçüde düzelmişti, para ve ölçü birimleri standardizasyonu olumlu sonuçlar vermişti, besin maddelerinde tavan fiyatı belirlenmesi açlık sorununu çözen ve memnuniyet uyandıran bir uygulama olmuştu, nefret edilen eski vergilerin ve bağışıklıkların ortadan kaldırılması herkesi mutlu etmişti, devletin halkı gözeten kurumlarının ortaya çıkmasını herkes beğenmişti, ama gene de savaş ekonomisi çoğunluk için zorluk anlamına geliyordu. Vergilerin toplanmasındaki aksaklıklar, mali bakımdan büyük sıkıntılara kaynaklık ediyordu.

Asayiş sorunu ortaya çıkmıştı. Yolcu arabaları sürekli soyguncuların saldırılarına uğruyor, ülke-

nin her tarafında gezinen müfrezeler, yolcu arabalarına refakat eden askeri birlikler güvenliği sağlayamıyor, hırsızlıkları ve cinayetleri önleyemiyordu.

Burjuvazinin bütün hoşnutsuz gruplarla birleşmesi sonucu "9 Thermidor darbesi" (27 Temmuz 1794) gerçekleşti. Robespierre ve Devrimin birçok önderi giyotine gönderildiği için Devrim bocalama içine girdi ve bir iktidar boşluğu doğdu.

Bunların sonucunda Konvansiyonu, Cumhuriyetçi olmakla birlikte belirgin gerici özellikleri olan Direktuvar dönemi izledi. İki general milletvekilinin (Pichegru ve Villot) kralcı bir darbe girişimi hazırlığında olması ile "papaz tehlikesi" (önemli sayıda din adamı karışıklık çıkarma niyetindeydi) bahane yapılarak "18 Fructidor darbesi" denilecek olan yeni bir hükümet darbesi yapıldı (4 Eylül 1797). Eşitliği ve genel oy hakkını yok eden yeni anayasa, Devrimden uzaklaşıldığını, halkınsa siyasetin dışına itildiğini gösteriyordu. (1) Liberalizmi kendine uygun gören burjuvazinin, Devrimin ilk dönemlerinden çıkardığı dersle, kitleleri devre dışı bırakmanın şart olduğunu bilince çıkardığı belliydi.

Binlerce papaz (8 binden fazla olduğu bilinmektedir) ve binlerce kralcı idam ve sürgünle cezalandırıldı. Devrim sürdürülüyor gibi yapılırken kitleler arasında da kafa karışıklığı yaratılıyordu.

"Aristokrasinin kralı", yerini "halkın imparatoru"na bırakmıştı. Napoleon kendini Şarlman'ın ardılı ilan etti.

Bonaparte, giyotine gönderilmiş bir Cermen-soylunun dul eşiyle (Joséphine de Beauharnais'le) evlenerek "Cermen-soy"la "devrimi" barıştırmıştı.

'Halkın İmparatoru' Napoleon Bonaparte

Bu durum, Napoleon Bonaparte adındaki Habsburg ordularına karşı İtalya'da zaferler kazanarak sivrilmiş genç bir devrimci topçu subayının bir "kurtarıcı" olarak benimsenmesini, kurtarıcınınsa "18 Brumaire darbesi" ile iktidarı ele geçirmesini sağlayacaktı.

1794'te Toulon'da Robespierre'in erkek kardeşiyle birlikte hizmet verirken (başında bulunduğu topçu birliği sayesinde İngilizler bölgeden uzaklaştırılmış, Toulon kenti kurtarılmıştı) Thermidorcular tarafından suçlanmış, hatta tutuklanmıştı. Serbest bırakıldığında Osmanlı devleti üzerine gönderilecek ordunun başına geçirilmişti. Ama Paris'te, Ekim 1795'deki kralcı ayaklanmanın bastırılması için ondan yararlanılması düşünülmüştü. Paris'e getirilen Bonaparte, askeri yeteneği, girişkenliği ve acımasızlığıyla hem başarılı olmuş, hem saygınlık kazanmış, hem de kendisinden korkulur olmuştu.

İtalyan kökenli Korsikalı Bonaparte ailesinin oğlu bu genç subay, bütün askeri başarısızlıklarına rağmen askerlerinin sevgilisi, bütün ilkesiz siyasal oyunlarına rağmen politikacıların gözbebeği, bütün baskıcı ve despot uygulamalarına rağmen halkın tanrısıydı.

1799 darbesi (18. Brumaire) aslında tam bir karşıdevrimdi ve önce Napoleon'un kişisel diktatörlüğüne, sonra da "Napoleon İmparatorluğu"na dönüştü. Siyasal yazına, "devrim amacından tamamen uzaklaşmış darbecilik" anlamına gelen "Bonapartizm"i hediye etti.

"Aristokrasinin kralı", yerini "halkın imparatoru"na bırakmıştı. Napoleon kendini Şarlman'ın ardılı ilan etti.

Napoleon'un uygulamaları ve "imparatorluk soyluluğu"

Napoleon'un Devrimin ilkeleriyle tersliği, daha 1796'da İtalya seferine çıkarken askerlerini şevklendirmek

Napoleon döneminde, Devrimin birçok yeniliği terk edilecek, birçok alanda eskiye dönüş yaşanacaktır. 1794'te sömürgelerde de kaldırılmış olan kölelik, yeniden geri gelir.

için söylediği sözlerden belliydi. "Sizleri dünyanın en verimli ovalarına götüreceğim, en büyük zenginlikleri fethedeceksiniz." (2)

Darbeci Napoleon, Devrimin yıktıklarını yeniden kuruyor, Devrimin yaptıklarını yok ediyordu. Devrim yapan topluma "üstün millet" özelliği yüklemeye çalışan Napoleon, Devrimin insanlığa ayrımsız olarak uygun gördüğü eşitlik ve kardeşlik ilkelerini de böylece bozmuş oluyordu. Başka toplumları esaretten kurtarmak için savaşmak istenmişti, ama özgürlük militarizmle, bağımsızlık saldırganlıkla, Devrimi ihraç fetihçilikle, halkın katılımı kişisel yönetimle, cumhuriyetçilik despotizmle, vatan imparatorlukla, vatanseverlik zulümle yer değiştirmişti. "Fransızlar" artık "büyük millet"ti. Soyluların marazi düşleri bütün sınıflara geçmiş durumdaydı. "Fransız olarak doğmak başlı başına bir seçkinlik, bir soyluluk demekti." (3)

"Fransızlık" uğruna yaratılan İngiliz düşmanlığı kontrolden çıktı. Mümkün olabilseydi İngiltere adası işgal edilecekti.

Devrimin yurt savunması temelinde gönüllü askerlik olarak ortaya çıkardığı uygulama, sürekli savaşlarla aşındı. "Napoleon savaşları", hedefler sürekli büyüdüğünden hep daha çok askere ihtiyaç duyulmasına yol açtı. Hem bunun doğal sonucu, hem de kitlelerin sürüklendikleri savaşlardan yorulması, Napoleon'un zorunlu askerlik uygulamasını mecbur kılmasına varacaktı. Bunun anlamı ise, gönüllü ve istekli askerliğin bitmesi, savaşmanın külfete ve inanmadan savaşmaya dönüşmesiydi. Devrimci ve şevkli ordu, yerini bıkkın ve cansız bir orduya bıraktı. Başarısızlıkların art arda gelmesinde bunun önemli bir payı oldu. Ordudan kaçışlar kitlesel bir hal aldı, yüz binlerce asker birliğini terk etti.

Devrimi durdurmak için bütün siyasal gruplar dağıtıldı. Devrimciler, Jakobenler, cumhuriyetçiler, eşleri ve yakınlarıyla birlikte takibata uğradı, hapislere atıldı, sürgünlere gönderildi.

Yurttaşlık sona erdi, artık kişiler vardı. Vergiye bağlı seçme hakkı sistemi yerine konan, söylemde ve görünüşte demokratik yeni seçim sistemi milleti siyasal hayatın dışına attı. Güya 1792'de kazanılmış haklar geri veriliyordu. (4)

Yargıçların, Eski Rejimde olduğu gibi varlıklı sınıflar arasından gelmesi, yargıç yardımcılığının ve adli pratiklerin ücretsiz kılınmasıyla sağlandı. Bu yüzden adalet görevlerine ancak zenginler istekli olabiliyor ve başvurabiliyor, böylece de yargıçlık gibi memuriyetler halka kapanarak burjuvazinin tekeline giriyordu. (5) Üstelik zenginler arasından gelen yargıçlar ve savcılar, düşük ücretlerle çalışmalarına karşın -görevleri sayesinde- her geçen gün daha da zenginleşeceklerdi. (6)

Napoleon'un bu iktidar döneminde 1 Mart 1808 kararnamesiyle yeni sınıfın, burjuvazinin soyluluk sistemi kurulacak, eski soyluluğun değil ama yeni bir soyluluğun unvanları olarak eski unvanlar tekrar kullanılmaya başlanacaktır. "Kraliyet soyluluğu" (Frank soyluluğu) gitmiştir, ama aynı unvanlarla "yeni" bir soyluluk, "imparatorluk soyluluğu" başlamıştır. (Üstelik Napoleon sonrası dönemdeki imparatorluk soyluluğu, "krallık soyluluğu"nun hanedanını da değiştirmiş, Bourbon Hanedanı yanı sıra, başka bir hanedan, Orleans Hanedanı da iktidar olmuştur.)

"Robespierre, en sonunda, bu asalak ve tembel soyluluğun kellesini kopardı, ama toprak kaldı, toprağın yeni ağası ise, aynı kendinden öncekiler gibi, yeniden aristokratlaştı." (7)

Bir süre sonra Frank-Cermen soyluluğu tekrar meşrulaşacak, hatta belirli ölçüde itibar kazanacak, eskisi kadar olmasa bile, Eski Rejimdeki gibi soyluluğun gövdesi ve esas karşılığı olmasa bile, "yeni" soyluluk içinde yer alabilecektir. Bonaparte, giyotine gönderilmiş bir Cermensoylunun dul eşiyle (Joséphine de Beauharnais'le) evlenerek Cermensoylulara cesaret vermiş, davetliler listelerine onları da dahil edip "Cermen-soy"la "devrimi" barıştırmıştı.

Yani durum tersine dönmüş, döndürülmüştü. 1816'da, kralın giyotine gönderilmesi kararının alınmasından on altı yıl sonra ölüm cezası yönünde oy kullananlar, bu konuda çıkarılan bir yasa yüzünden başka ülkelere göçmek zorunda kalacaktır.

Napoleon 'dinin gerekliliğini' keşfediyor!

Napoleon, dine, Kiliseye, papazlara, Devrimin gösterdiği tepkinin benzeri bir anlayışa sahip değildi. Belki başında cereyana uygun davranmaktaydı, ama Papayla (VII. Pius) anlaşma yapması (konkordato) (8), imparatorluk tacını papanın olduğu bir törende almak istemesi, Papalığı itibarlı bir hale getirdiğini göstermeye çalışması, Hıristiyanlığın merkezi haline getirmek için Papalığı Paris'e taşımak hevesi, hüküm giymiş din

Yahudi asıllı Alfred Dreyfus (1859-1935) Fransız ordusunda bir subaydı. 1894'te Almanya hesabına casusluk yapmakla suçlandı, yargılandı ve mahkûm edildi.

adamlarına aflar çıkarması, din görevlilerine eski imtiyazlı haklarını tekrar tanıması, devlet memuru olmaktan çıkarılmış papazları yeniden devlet memuru yapması, memur statüsüne geçirilmeyen din görevlilerini de maaşa bağlaması, bütün kilise çalışanlarını askerlikten muaf kılması, zaman zaman dini yobazca savunduğunu gösteren konuşmalar yapması, Devrimin temel eğilimleriyle bağdaşmayan uygulamalarının giderek artacağını da gösteriyordu. Napoleon'un elinde "devrim", dini "yeniden canlandırmıştı". Demokrasinin yabancılaştırdığı din, dine bağımlılığı yok eden demokrasinin ortadan kalkmasıyla tekrar ayağa kalkıyordu. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılışı rejimi sona erdirildi. Kiliseye siyasal ve sosyal hayattaki eski işlevi ve belirleyiciliği verildi. Devletin laik özelliği yok oldu. Devletle Kiliseyi birleştirirken, yeniden güçlenmiş Gallikancılığa (9) ilgisiz kalırken, elbette Napoleon'un amacı devleti Kiliseye ve dine mahkûm etmek değildi, aksine, bunları kendi imparatorluk emellerine alet etmeye çalışıyor, vicdanları papa aracılığıyla eline alıp kullanmak amacını güdüyordu. Ancak, Napoleon iktidarını ve tahtını kaybedeceği için bu girişimler sonuç vermeyecekti.

Napoleon imparator olduktan sonra kendisine müneccim tuttu. Dinin, düzenin ve istikrarın gereği olduğunu, eşitsizliğe katlanılmasını sağladığını açıkça söylüyordu. "Papazlar, filozoflardan, Kant'lardan, bütün Alman hayalperestlerden daha iyidir" diyordu. (10) Aslında Napoleon, Devrimin "gelenekle" kopardığı bağı tekrar kurmaktaydı. (11) "Gelenek", geride kalması gereken ve geride kalandı, Eski Rejimdi, çürümüş ilişkilerdi, gericilikti, ama Napoleon'un ona ihtiyacı vardı. Code Napoleon olarak anılan yeni Medeni Kanun, yenilikler getirdi, yerel yasaları merkezileştirdi, ama güneyin Roma hukuku ile kuzeyin örfi hukuku (Cermen hukuku) arasında, Devrimin eşitlikçi ilkeleri ile Direktuvar'ın mülkiyetçi, kişisel diktatörlüğe muhtaç, otoriter ve baskıcı anlayış ve uygulamaları arasında bir orta yol aramış ve bulmuştu. Örf ve adetlere dayanan hukuk medeni alandaki yerini kaybetti ama kadın-erkek arasındaki eşitsizlik (12) başta olmak üzere bütün eşitsizlikler yasallaştırılmış ve kalıcılaştırılmış oldu.

Mezhepler arası durumda ise yüzyıllar öncesine dönüldü. Protestanlar Katolikler karşısında edilgen bir duruma getirildi. Fransa Katolik bir ülke, Fransız devleti Katolik bir devletti artık.

Din adamlarının Devrime bağlılık andını içmiş olup bu dönemde anttan vazgeçmeyenler görevlerini kaybetti. Hatta Devrimin önderlerinden rahip Abbé Grégoire (13) öldüğünde, ölmeden önce andından vazgeçmediği için kendisine son dinsel tören bile yapılmayacak, ona "son görev" yasaklanacak, yasağı çiğneyerek bunu yerine getiren bir piskopos, üstelik karşıdevrimci olmasına rağmen, işini kaybedecektir.

Devrim tarafından gafil avlanan büyük mali güçler de sonuçta Devrimden fazla yara almadan kurtulmuştu. Devrimin seyrine sonradan "60 bin kapitalist ve küçük bir spekülatörler yığını" olarak yön de verdi. (14)

Devrimin önderi burjuvazinin halktan kopması, halka karşıtlık yanında tam bir gericileşmeydi.

Kölecilik ve antisemitizm geri geliyor

Devrim dalgası geçtikten sonra, Napoleon döneminde, Devrimin birçok yeniliği terk edilecek, birçok alanda eskiye dönüş yaşanacaktır. 1794'te sömürgelerde de kaldırılmış olan kölelik, yeniden geri gelir. 20 Mayıs 1802'de yürürlüğe giren bir yasanın 1. maddesine göre sömürgelerde "Fransız yurttaşı statüsü yalnızca beyazlara ait olacaktır". "2 Temmuz'da beyaz olmayanların anavatan topraklarına girmeleri yasak"lanır. 19 Şubat 1903'ten sonra beyaz-siyah evliliği de artık "yasak"tır. (15) Devrimin sömürgeler konusundaki anlayışı tersyüz edilmiştir. İngiltere'nin hakimiyet alanlarında aynı sömürgeci anlayışlarla etkin olmaya çalışılır. Bunun sonucunda Napoleon dönemi aynı zamanda İngiltere ile sömürge savaşları dönemi de olacaktır.

Köleliğin kaldırılmasından zarar gören köle sahipleri ve köle ticareti yapanlar, Cermen-soylularla ve büyük toprak sahipleriyle doğal olarak müttefik olmuş, ticaret merkezlerinin ayakta tuttuğu Jirondenler de

Napoleon Avusturya ve Prusya üzerine kendisi bizzat orduların başında olarak sefere çıktı.

bu ittifaka sonradan katılmıştı. İktidara gelen yeni sınıflar köle ticaretinin ve sömürüsünün önemini bildikleri için ittifakı canlandırdılar. Fransa'nın ticaret kentlerinin esas ilişkisi sömürgelerle olduğu için bu merkezlerin ayakta kalması köleliğin devamına bağlı gibiydi. Sömürgelerde plantajların sahipleri, kölelik olmadan işlerini yürütemezlerdi. Devrime gösterdikleri "uyum", yalnızca melezle beyaz arasındaki farkı törpülemekten ibaretti.

Devrim, köken farkını topluma unutturduğu zaman Yahudilik de düşmanlık konusu olmaktan çıkmıştı. Avrupa'daki geleneksel antisemitizm ilkönce Fransa'da bir kırılmaya uğradı. Ayrıca Devrim Yahudileri yurttaş saymak ve Fransızlık içine almakla bir başka devrim daha yapmıştı. Bütün bunların Yahudilik içinde ve Yahudiler arasında da bir karşılığı olacaktı. Fransa Yahudileri Fransız oldular ve Fransa'yı vatan bildiler. Karşıdevrim ise bu durumu tersine çevirmeye yöneldi. Yahudiler Fransız değildi, onlara güvenilmezdi, her zaman sorun çıkartabilirlerdi, düşmanlara hizmet edebilirlerdi vb. Antisemitizm Fransa'da yeniden uyandırılıyor, Yahudi düşmanlığı yeniden başlatılıyordu. Tırmanma yüzyılın sonuna doğru "Dreyfus Olayı"yla (16) noktalandı.

Eski ve yeni soylular el ele

Sınıfsal konumu belirten unvanlar başta olmak üzere eski unvanlar tekrar kullanılmaya başlandı. Eşitliğin gereği olarak Devrimin yasakladığı hitaplar hatırlanarak yeniden kullanıma girdi. Unvanlar hem geri gelmekte, hem yenilenmekte, hem de yeni sınıfın yaygınlığı ölçüsünde artmaktaydı. Binlerce yeni kont ve baron ortaya çıktı. Eski rejimde soyluluğun simgesi ve zorunluluğu olan perukalar tekrar kullanıma girdi.

Devrimci Fransa, "Devrim geçirmiş" Fransa'ya dönüşürken "krallık" yeniden kurulacak, Napoleon'un kesin yenilgisinden sonra, 1814'ten başlayarak "Restorasyon" yaşanacaktır. Sonraki on yıllarda yıkılıp yıkılıp birçok kez daha kurulacak olan krallık, Devrimin iktidarın sınıfsal niteliğini değiştirmesinin dışında her şeyi geri getirmeye çalışacaktır.

Soyluluğa özenme tekrar yaşanır. Burjuvaziyi hor gören ve burjuvalara karşı olan aristokrasi sindirilmiş, sinmeyenler burjuvazi için "tehlike" olmaktan çıkmıştır. Boşluğu dolduran burjuvalar artık "sonradan görme" de değildirler ve **biraz** "aristokrat" olmaya ve sayılmaya hak kazanmışlardır. Eski rejimin aristokratik görgü ve ritüelleri yeniden canlanır ve benimsenir. Bu süreç elbette en yukarıdan hızlandırılmaktadır. Napoleon, aynı Fransa kralı gibi, bir Avusturyalı prensesle evlenir. Fransa kralından bir eksiği kalmamıştır. Bonaparte soyadlı çocukların adları, Charles, Louis, Richard, Henri gibi yıkılan eski rejimin kralların adlarıdır.

Devrimden, Fransa'dan ve Fransız olmaktan kaçan göçmenler geri gelmeye başlar. Hem davet edilirler, hem de durumu değerlendirip dönmekte bir sakınca olmadığını anlamışlardı ve kendiliklerinden dönmeye başlamışlardır. Ancak dönmeleri kadar önemli olan şey, itibarlı olmaları ve görevler, mevkiler edinebilmeleridir.

"Eski" soyluluk ile "yeni" soyluluk arasındaki buzların çözülmesi, devletin ve iktidarın -eşit bir şekilde olmasa da- her bakımdan paylaşılmasıyla birlikte yürütülür. Bizzat Napoleon, yıkılan krallığın giyotinden her nasılsa kurtulmuş yüksek görevlilerini, hatta **parlament**lerini, yeni mahkemelere görevli olarak getirir. Dört yüzyıldan beri kraliyet başsavcı yardımcılığı görevini yürüten ailenin mensuplarından 1790'daki kraliyet savcısı Séguier, yüksek adalet cihazının başındadır. Eski aristokrat ailelerden gelenler, Devrimde yararlıklar göstermiş olanlarla birlikte atanır, hatta birlikte çalışacakları komisyonlara ve kurullara sokulur. (17) Amaçlanan, belli ki "kaynaştırma"dır.

Waterloo Savaşı, Napoleon'un sonu oldu.

Napoleon'un adli kurumların mensuplarına övgüler düzmesi, hakim ve savcıların itibarlarını sürekli yükseltmesi, "hukukçuluğu" yüceltmesi, iktidar yılları boyunca ona büyük bir rahatlık sağlayacaktır.

Restorasyonda Devrimin yenilikleri ve temel ilkeleri silikleştirilir, birçoğu tersine döndürülür. Kadın-erkek eşitliği konusunda savunulanlar unutulur. Gerçi Devrim kadınları yüceltmekle birlikte devrimciler kadınların erkeklerle eşitliği konusunda son derece tutuk olmuşlardır, ancak Kraliyetin, Eski Rejimin, kadınları resmi görevlerden, kamu hizmetinden uzak tutma geleneği öyle keskin bir biçimde hortlar ki, İkinci Dünya Savaşı sonrası 11 Nisan 1946 kanunlarına kadar başta adalet mekanizması olmak üzere memuriyetin geniş alanları kadınlara yüzyıldan fazla bir süre tamamen kapalı kalacaktır. Örneğin, kadınlar barolara ancak 1 Aralık 1900 yılında çıkan bir yasayla girebileceklerdir. Fransa'daki ilk kadın yargıç, Yüksek Temyiz Mahkemesinde üye olarak görevine ancak 16 Ekim 1946'da başlayabilecektir.

Eski Rejimdeki her şey yeniden inşa edilmektedir. Devrimi terk ediş, Devrimin bütün uygulamalarında ve yeniliklerinde kendini göstermektedir.

Napoleon döneminde Avusturya-Prusya

"Fransız ulusu, fetih amacıyla hiçbir savaş girişiminde bulunmayacak ve kuvvetlerini hiçbir halkın özgürlüğüne karşı kullanmayacaktır." (Aralık 1791) şeklindeki bir Devrim kararnamesi, Napoleon döneminde hiç hatırlanmamakla kalmadı, Fransa'nın Avrupa'nın her yönünde "devrimi yayma", hatta dünyanın her yerine "uygarlığı götürme" girişimleriyle tam olarak tersine de döndü. İnsan Hakları Bildirisi'nde açıklanan ilkelere ve fetihlerin reddine dayanan "devrimci diplomasi" bitmişti.

İtalya ve İspanya "devrimi yaymak" için düşünülen alanların ilkleriydi. Mısır ve Ortadoğu'nun ise "uygarlığa", "devrimin uygarlığı"na ihtiyacı vardı!

Devrim Fransası, Alman devletlerinin müdahale girişimlerine tepki göstermekte elbette haklıydı ve Alman devletleri bu tepkiyi gerçekten hak etmişti ama bu tepki "Napoleon savaşları" döneminde, 1791 ilkelerinin gene çiğnenmesiyle ve acımasızca gösterilecekti.

Napoleon Avusturya ve Prusya üzerine kendisi bizzat orduların başında olarak sefere çıktı. Durdurulamadı. Hep ilerledi.

Napoleon 12 Temmuz 1806'da on altı Alman prensliğinden oluşan Ren Konfederasyonu adlı kuruluşu Almanya'ya dayattı ve 1 Ağustos 1806'da da Kutsal İmparatorluğun sona erdiğini açıkladı. Fransız orduları işgal ettiği Alman topraklarında dört yeni il kurdu, birçok düzenlemeler yaptı. Bu uygulamalar 120'ye yakın Alman "devletini" de ortadan kaldırmıştı.

Ekim 1806'da Berlin'deki kralın Napoleon'a verdiği ültimatom bir haftada Prusya'nın başında parçalandı. Prusya'nın Napoleon ordularına yenilmesiyle, bütün Prusya'da "Napoleon Yasaları" geçerli kılındı. Hatta Prusya'nın damarına basmak ister gibi ve belki de bunun için, "Yahudilerin kurtuluşu" bile gündeme getirildi ve Yahudilere Fransız dayatmasıyla "özgürlükleri" verildi. 1807 Barış Anlaşması (Tilsit), 1808 Belediye Yasası, 1812 Kurtuluş Fermanı hep buna yönelikti ve Napoleon devri bitince (Belediye Yasası hariç) hepsi feshedilecek, durum gene eskisi gibi olacaktı.

GELECEK SAYI

Fransız Devrimi ve Almanya

DİPNOTLAR

1) İki dereceli seçim, belirli miktarda vergi verenlerin oy hakkına sahip olması gibi yeni kurallar kitleleri siyasetin dışına atmak amacıyla düşünülmüş ve uygulamaya konmuştu.

2) "Sizi dünyadaki en verimli ovalara götürmek üzereyim. Zengin eyaletler, büyük şehirler avucunuzun içinde olacak." (Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler / 1494-1789,* Dost Kitabevi, Ankara, 2002, s.65)

3) George Sand, *Histoire de ma vie,* Gallimard, Paris 1970, s.736; akt. Furet, 1989, s.96.

4) A. Aulard, *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi – Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi / 1789-1804,* 3 cilt, TTK Yayınları, Ankara 1987, s.974-75.

5) Tek tük bazı istisnalar da görüldü. Restorasyon döneminde Paris Yüksek Mahkemesi Başsavcısı Bellart fakir bir at arabası yapımcısının oğluydu. İkinci İmparatorlukta Yüksek Temyiz Mahkemesi BaşkanıTroplong yoksul bir aileden geliyordu ve çalışma hayatına küçük bir belediye memurluğu ile başlamıştı.

6) Seine Mahkemesi'nde savcı yardımcısı olan Mongie, 1846'da, zamanının en ünlü ve muhteşem malikanesi olan Pont-Sur-Seine'i, herkesin hayret bakışları arasında, zamanının en yüksek gayrimenkul değerlerinden biri olan 800 bin Franka satın almıştı. Paris Yüksek Mahkemesi'nin üyelerinden Paillet, dünyanın en değerli yazma ve kitap koleksiyonlarının sahiplerinden biri olarak ünlenmişti.

7) H. Heine, Börne, IV, 29.

8) 1801'de yapılan bu anlaşmaya göre, Katolisizm "Fransızların büyük çoğunluğu"nun dini oluyor, yüz yıldan fazla sürecek ve bazı bölgelerde halen de yaşayacak olan "barış" dönemi, siyasal iktidarla din arasındaki karşılıklı çıkar uzlaşmasının yeni bir şeklini yaratıyor, halk tabanı olmayan karşıdevrim, kitlelerin din bağlılığını değerlendiriyordu. Geniş bilgi için bkz. Server Tanilli, *Din ve Politika /"Laik Barış"ın Dostları ve Düşmanları,* Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2008, s.21-23.

9) Papalığın yetkilerinin geçerli olması gerektiğini savunan Ultramontanizme karşı olan akımların genel adı olan Gallikanizm, Fransız Devrimi ile birlikte coşkusunu ve etkisini önemli ölçüde yitirdi. Kralcı ve parlamenter olarak iki türü olan Gallikancılık, 1869'daki I. Vatikan Konsili ile bir daha hatırlanmamak üzere yok oldu.

10) Pelet, *Opinions de Napoleon,* L. b. 44-246, 8, s.223; akt. Aulard, cilt III, s.1011.

11) Ayrıntılı bilgi için bkz. *Napoleon I. / Ich – Der Kaiser I,* Band 4, Mundus Verlag, 1999, s.34-38.

12) *Code Napoleon*'la kadınlara medeni hakları tanıyan, mirasta eşitliği sağlayan, gerektiğinde karşılıklı anlaşma ile boşanmayı mümkün kılan Devrim döneminin uygulamaları yok edilecek, kadınlar, "aile başkanı"nın, yani kocanın egemenliği altına sokulacaktır.

Kadınların sözleşme yapma konusunda "aciz" olduklarının, seçme-seçilme haklarına sahip olamayacaklarının hükme bağlanması, en az otuz ülkenin toplumsal gelişimini etkileyecek, 20. yüzyılın ortalarına kadar birçok yerde (birçok "gelişmiş Batı" ülkesinde) geçerliliğini sürdürecektir (Davies, s.761).

13) 1791 piskopos da olan Grégoire (Henri, 1750-1831), bütün devrimci meclislerde görev aldı. Cumhuriyetin dilde birliği emrettiği görüşünün sahibi olarak bütün yurttaşların Fransızca konuşması gerektiğini savundu. Fransızcanın yerleşmesinde ve ulusal dil haline gelmesinde rolü önemlidir.

14) Fernand Braudel, *Maddi Medeniyet ve Kapitalizm,* Ağaç yayıncılık, İstanbul 1991, s.134.

15) Canfora, s.59.

16) Yahudi asıllı Alfred Dreyfus (1859-1935) Fransız ordusunda bir subaydı. 1894'te Almanya hesabına casusluk yapmakla suçlandı, yargılandı ve mahkûm edildi. Hakkında verilen haksız karar uzun mücadelelerle yıllar sonra düzeltildi. Dönemin bütün önemli aydınlarının katılımıyla üç bin imzalı bir dilekçe hazırlanmış, bu konudaki çabalar Fransa'daki ırkçılığa ve gericiliğe karşı belirleyici sonuçlar doğurmuştu.

17) Marcel Rousselet, *Adalet Tarihi,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1963, s.74 ve 82-83.

İslam ülkelerinde bilim neden geriledi?

İslam dünyası 12. ve 18. yüzyıllar arasında, sanki kilisenin Avrupa'da yaptıklarını taklit etmiştir. Yunan felsefesi ve bilimi terk edilmiştir. Artık, ilim Halik'e ulaşmak için yapılacaktır. Akli ilimler yerine vahyi ilimler öne çıkarılmıştır. Bunun sonucu ağır olmuş, İslam'ın altın çağı, giderek İslam'ın ortaçağına dönüşmüştür.

Prof. Dr. Timur Karaçay
Başkent Üniversitesi

Bu yazıda, kendisi inançlı bir Müslüman olan nükleer fizikçi Pervez Hoodbhoy'un görüşleri esas alınarak, İslam'da bilimin neden gerilediği anlatılacaktır. Eğitimin görevlerinden birisi, toplumda biriken bilgi ve değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasıdır. Ancak, toplumun bilgisi kendisine "nakledilen bilgi"den ibaretse, o toplumda bir kuşaktan ötekine geçişte bir ilerleme olamaz. Toplumun sürekli ilerleyebilmesi için, her kuşak kendisine "nakledilen bilgi"ye yeni bilgiler ekleyerek sonraki kuşağa nakletmelidir. Yeni bilgi ekleyebilmek için, "bilgi"nin üretilmesi gerekir. Bu düşünce bizi, kaçınılmaz olarak şu sorulara götürür:

- Neden bazı toplumlar bilgi üretiyor, bazıları üretemiyor?
- Günümüzde bilgi üreten (dolayısıyla teknoloji üreten) toplumlar nasıl oluştu?
- Bilgi üretemeyen toplumlar nasıl oluştu?

Yanıtı kolay olmayan bu sorulara, farklı bakış açılarıyla farklı yanıtlar verilebilir. Verilebilecek yanıtlar ancak kitaplar dolduracak, ciddi bilimsel araştırmalarla ortaya konabilir. Bu yazı, böyle büyük bir iddiayı taşımadığı gibi, konuyu biraz daha daraltarak İslam ülkelerinde bilgi üretiminin neden geri kaldığını, güvenilir araştırmacıların ortaya koyduğu düşünceleri özetleyerek vermeye çalışacaktır.

Uzun zamandır siyaset bilimciler dünya ülkelerini üç sınıfa ayırırlar: **gelişmiş ülkeler**, **gelişmekte olan ülkeler** ve **az gelişmiş ülkeler**. Ulusal gelirden kişi başına düşen payın oranları esas alınarak dünya coğrafyasına baktığımızda, bu sınıflandırmaya çekincesiz katılabiliyoruz. Bu sınıflandırmada İslam ülkelerinin yerlerini belirlemek istediğimizde, petrol zengini olanları dışlarsak, geri kalanları gelişmemiş ülkeler sınıfına koymakta tereddüt etmiyoruz. Bu tabloda Türkiye'nin yeri istisnai bir durumdadır ve o istisnayı yaratan neden, yönetim biçiminin bir İslam devleti olmayışıdır.

Gelişmişliği, bilgi üretim düzeyleri ile sınıflandırmak için İslam ülkelerine topluca baktığımızda, bugün hiçbirisinde bilgi üretiminin gelişmiş ülkelerin ulaştığı düzeyde olmadığını görüyoruz. Petrol zengini olan İslam ülkeleri de bu kategori içindedir. O zaman karşımıza çıkan soru şudur: Neden İslam coğrafyasında bilimsel devrim olmadı?

Bu soruya yanıt arayan çok sayıda bilim insanı vardır. 18. ve 19. yüzyılın batılı oryantalistleri, İslam dünyasındaki bilimsel hareketleri görmezden geldiler. Bunun nedeni, Avrupa'nın, bilim ve teknolojide (dolayısıyla askerlikte) kesin üstünlüğünü kurana kadar, İslam dünyasını kendisine yönelik bir tehdit olarak görmesidir. Özellikle, Hıristiyan teolojisinin İslam'a karşıtlığı bilinçli bir güdüm altında sürmüştür. Bir bakıma, İslam'ın kendi yerini almasını engellemek için ortaya koyduğu reflekstir. Ancak 20. yüzyılda, batılı bilim insanları İslam bilimini tarafsız incelemeye başlamışlar ve sonuçta, İslam'ın altın çağı dediğimiz 8. ve 12. yüzyıllar arasındaki döneme haklı övgüler yağdırmışlardır.

Sorumuzun yanıtı İslam ve Hıristiyan toplumlarında bilgi üretiminin karşılaştırmalı tarihinde yatar. Henüz, doyurucu karşılaştırmalı bilim tarihi araştırmaları ortada yok. Ama 20. yüzyıl araştırmacılarının ortaya koyduğu gerçekler bize ışık tutacaktır.

Bilim, bilimsel bilgi, bilimsel yöntem nedir?

Bilimin yüzlerce tanımını bulabilirsiniz. En genel biçimiyle, bilim, sistematik bilgiler topluluğudur. Bu tanım esas alınırsa, bilginin nasıl üretildiği sorusuna yanıt vermek gerekir. Felsefe açısından, bilgi üretiminde iki yol izlenir: tümdengelim ve tümevarım.

Matematik tümdengelimli bilgiler topluluğudur. Euclid'in aksiyomları 2000 yıl geometrinin temellerini oluşturdu. Raphael'in "Atina Okulu" tablosundan Euclid'i gösteren bir kesit.

Tümdengelim: Tümdengelim, genel bir yasadan özel sonuçlar çıkarma işidir. Örneğin, "Düzlemsel bir üçgenin iç açıları toplamı 180 deredir." diyen yasadan "İkizkenar bir üçgenin iç açıları toplamı 180 derecedir." diyen özel sonucu çıkarabilirsiniz. Bu çıkarımı deney ve gözlemle yapmayız; yani, çok sayıda ikizkenar üçgen çizip onların iç açılarını ölçmeyiz. Doğrudan mantığın $p \rightarrow q$ çıkarım kuralını kullanırız. Bu çıkarımda her deney ve gözlemde kaçınılmaz olarak oluşan hatalar yoktur; bizi kesin ve doğru sonuca ulaştırır. Bu sürece akıl yürütme (logical reasoning) diyoruz. Matematikte teorem diye ifade ettiğimiz yasalar böyle elde edilir. Tabii, bir matematiksel sistemin temelinde aksiyomlar yatar. Onlar, ispat edilemeyen varsayımlardır. Bütün matematiksel yapı onlara dayanır. Aksiyomları değiştirdiğimizde, farklı bir matematiksel yapı ortaya çıkar. Bunun tipik örneğini, farklı geometrilerin ortaya çıkışında görüyoruz. Öklid geometrisi, bir doğruya dışındaki bir noktadan bir ve yalnızca bir tane doğru çizilebileceği aksiyomunu kabul eder. Öklid'in beşinci postülatı ya da paraleller postülatı diye bilinen bu kuralı ispatlamak için, dünyanın en zeki insanları 2000 yıl boyunca boşuna uğraştılar. Hiçbiri ispatlayamadı. Sonunda, 19. yüzyılın ilk yarısında birbirlerinden habersiz olarak Macar matematikçi János Bolyai ile Rus matematikçi Nikolai Ivanovich Lobachevsky, Öklid'in beşinci postülatı yerine "Bir doğruya dışındaki bir noktadan sonsuz sayıda paralel doğru çizilebilir" aksiyomunu koyarak hiperbolik geometriyi kurdular. Tabii, bu yol açılınca, Öklid'in beşinci postülatı yerine "Bir doğruya dışındaki bir noktadan hiçbir paralel doğru çizilemez" aksiyomunu koyan parabolik geometri de ortaya çıktı. Şimdi ortaya çıkan üç geometri sisteminin her biri kendi içinde tutarlıdır; yani bir sistem içinde elde edilen teoremler birbirleriyle çelişmez. Ama farklı sistemler içinde aynı hipotezler farklı sonuçlara götürür. Başka bir deyişle, herhangi bir aşamada ulaştığımız yasa (sonuç) en başta varlığını kabul ettiğimiz aksiyomlara dayanıyor. O demektir ki, en başa sistemin değişmez temel yasalarını koyuyoruz. Her sonuç o yasalardan ya da o yasalardan çıkan başka sonuçlardan elde ediliyor. Çıkarım işlemi, mantık biliminin kurallarına uygun yapıldığı sürece, sistem içindeki bilgiler arasında çelişki olamaz. Bu tür bilgi sistemlerine tümdengelimli diyoruz. Matematik tümdengelimli bilgiler topluluğudur. O nedenle, bir matematik sistem içinde çelişki doğamaz.

Öte yandan, değişmez yasaların başlangıçta kabul ediliyor olması nedeniyle, tümdengelimli bilgiler, bilimsel bilgi olarak kabul edilmez. Çünkü kabul edilen temel yasaların (aksiyomların) gerçekliği doğrulanamaz.

Dinler de öyledir. Her din, en başa değiştirilemez yasalarını koyar. O yasaları doğrulayamazsınız. Ama bir dine inanan kişi, o yasaları sorgusuz kabullenmiş olur. Ahlak kuralları da öyledir. Bir toplumun benimsediği ahlak kurallarının doğruluğu ispatlanamaz. Ama toplumu biçimlendirir. Farklı toplumlar farklı ahlak kurallarını benimseyebilir. Evrensel ahlak kuralı yoktur.

Bu nitelikleri nedeniyle, tümdengelimli bilgiler, bilimsel bilgi olarak kabul edilmez. Bundan çıkan sonuç şudur: Dini bilgiler ve ahlak kuralları bilimsel bilgi değildir.

Tümevarım: Tümevarım, fizik, kimya, biyoloji gibi temel bilim dallarında bilimsel bilgi üretiminin asıl yöntemi olarak kabul görür. Deney ve gözlemlerden elde edilen sonuçlardan genel doğa yasaları çıkarılmaya çalışılır.

Temel bilimler doğanın gizlerini arar. Dolayısıyla, doğaya ait gerçeklerin var olduğunu kabul ederek yola çıkar. Gözlemlere ya da sezgilere dayalı hipotezler kurar. Ondan sonra hipotezlerini bıkmadan, usanmadan denemeye, gözlemeye başlar. Deney ve gözlemlerden çıkan sonuçları yasalaştırmaya çalışır. Yasalar genelleşerek kurama dönüşür. Bilim insanını sıradan insanlardan ayıran mihenk taşı buradadır. Çok sayıda deney ve gözlem sonucuna bakarak, oradan doğanın bir yasasını çıkarmak sıradan bir iş değildir. Elbette, bu işi yapabilmek için yeterli bilgi birikimine sahip olmak yanında her insanda olmayan bir yaratıcı akıl gücüne sahip olmayı da gerektirir. Örneğin, antik çağlardan beri yıldızların hareketleri gözlenmekte ve gökyüzü haritaları hazırlanmaktadır. Bugünkü astronomi bilgilerimize sahip olmayan birisinin, söz konusu gökyüzü haritalarını inceleyerek Kepler'in gök cisimlerinin hareketlerini belirleyen yasalarını ortaya koyması beklenemez. Bunu yapabilen kişi, doğanın bir yasasını açığa çıkarabilen ve bir teori kurabilen bilim insanıdır.

Bütün bu aşamalarda, bilim insanı, ulaştığı sonuca giden hipotezler

Bilimsel bilgi üretiminde deney ve gözlemin asıl yöntem olarak kabulü, bugüne dek elde edilen çok sayıda doğa yasasını ortaya koyan sağlam bir yöntemdir.

Antik Yunan bilim ve felsefesi çağdaş mantık, matematik, felsefe, fizik, kimya ve biyolojinin temeli olmuştur. Raphael'in "Atina Okulu" tablosu, antik Yunan düşüncesinin simgesi oldu.

ile yaptığı deney ve gözlemleri bütün ayrıntılarıyla ortaya serer. Ondan sonra, dünyanın dört bir yanındaki bilim insanları, ortaya konan yasa ya da kuramı aynı hipotezler altında tekrarlamaya başlarlar; aynı sonuca varıp varamayacaklarını denerler. Bu demektir ki, bilimsel bir yasa ya da kuram, isteyen herkes tarafından tekrarlanabilir olmalıdır. Bu tekrarların asıl hedefi yasayı doğrulamaktan çok, yanlışlamaktır. (1) Eğer birisi aynı hipotezler altında yasanın söylediği sonucun çıkmadığını gösterebilirse, o yasa bilimsel olma sıfatını yitirir. Tabii, yasayı yanlışladığını söyleyenin yaptıklarının da tekrarlanabilir ve her tekrarda aynı sonucu veriyor olması gerekir.

Bilimsel bilgi üretiminde deney ve gözlemin asıl yöntem olarak kabulü, bugüne dek elde edilen çok sayıda doğa yasasını ortaya koyan sağlam bir yöntemdir. Özellikle, tekrarlanabilir ve yanlışlanabilir oluşu, ona bilimsel bilginin gücü dediğimiz üstün bir nitelik kazandırmaktadır. Ancak, bazı deney ve gözlemler tekrarlanamaz. Örneğin bir deprem tekrarlanamaz. Milyon yıllar öncesine ait bir fosil tekrar yaratılamaz. Bu durumlarda, mukayese ve mantıksal çıkarım yollarına başvurulur. O nedenle, bilimsel bilgi üretimini yalnızca tekrarlanabilen deney ve gözleme dayandırmak, konuya aşırı sınır koymak olur.

Antik Yunan bilim ve felsefe anlayışı

Antik Yunan bilim ve felsefe anlayışı farklı doğrultularda gelişmiş ve MÖ 300'lü yıllarda doruğa erişmiştir. Mantık ve geometride yaptıkları günümüzde dimdik ayaktadır. Bilim ve felsefe alanında canlıyı, insanı, maddeyi, doğayı bilebilmek için üstün çaba harcamıştır. Kuşkusuz, antik Yunan bilim ve felsefesi çağdaş mantık, matematik, felsefe, fizik, kimya ve biyolojinin temeli olmuştur. Akıl melekesini öne çıkaran bu düşünce sistemi, önce İslam uygarlığının sonra batı kültürü dediğimiz egemen kültürün harcını da karmıştır. Çok incelenen bu alan, bu yazının konusu değildir. Ama İslam kültürünün, sonunda bu harçla inşa edilen yapıyı nasıl yıktığına değineceğiz.

2. yüzyılda İskenderiye'de yaşayan Claudius Ptolemaeus'ün (Batlamyus, MS 85-165) ortaya koyduğu dünya-merkezli evren modelini, Hıristiyan ve İslam teolojileri benimsediler.

Ortaçağ Hıristiyanlığı bilime karşı

Hıristiyanlığın Avrupa'da yayılmasıyla, antik Yunan bilim anlayışı, uzun süreli bir kesintiye uğramıştır. Özellikle, 5. yüzyıldan başlayarak 15. yüzyıla dek süren 1000 yıllık bu uzun kesintiyi yapan ve bu dönemin "ortaçağ karanlığı" diye adlandırılmasına neden olan etmenin kilise olduğu tartışmasız kabul edilir. Avrupa'daki bu karanlık dönemin *Rönesans* ile sona erdiğini biliyoruz. Elbette Rönesans aniden ortaya çıkmadı ve ortaçağ birden sona ermedi. Hiçbir sosyal oluşum aniden başlamaz ya da aniden bitmez. Karanlık çağa giriş gibi çıkış da bir süreç yaşamıştır. Ortaçağ karanlığını yaratan kiliseye başkaldıran düşünceler, gene o kilisenin mahzenlerinde yeşermeye başladı. Ortaçağ Hıristiyanlığı, insan aklının prangaya vurulduğu 1000 yıllık trajik bir öyküdür. Sonunda, insan, kendi aklını özgürleştirmek istedi ve bunu başardı.

Her inanç kurumunda köktenciler kolayca türemiştir ve onlar daima aklın özgürlüğüne karşı durmuşlardır. Köktenciler, bağlı oldukları dinin Ortodokslarıdır; inançsız saydıkları kişileri tanrı adına cezalandırmayı kendilerine verilmiş ilahi bir görev sayarlar. Bu olgu her inanç kurumunda yaşanmıştır. Ancak, köktencilere bu ortamı ya da olanağı sağlayan süreci doğru tanımlamalıyız. O süreci yaratan gene inanç kurumunun kendisidir.

Pervez Hoodbhoy'un (5) sözleriyle, konuyu önce Hıristiyan teolojisi açısından ele alacağız. Kilisenin apaçık amaçları şunlardı:

- Toplumların düzeni kilisenin koyduğu kurallara (dogmalara) uyacak şekilde biçimlendirilmelidir. Bunun için ibadet, yemek, evlilik, seks, çalışma gibi bireyin yaşamını etkiyen her alanda kilise kural koymuş ve koyduğu kuralları gerektiğinde şiddet kullanarak uygulatmıştır.

- Kilise kuralları tanrının buyruğudur; asla sorgulanamaz; ona karşı gelinemez.

- Ortaya konulan kurallardan birinin ihlaline bile göz yumulamaz. Çünkü bir kuralın ihlal edilebilmesi, ötekilerin de ihlal edilebileceği sonucunu doğurur. Böyle olması kilise otoritesinin çökmesi anlamına gelir.

- Özellikle, özgür düşünceye yol açacak bilim kesinlikle yasaktır. Evrenin gerçeklerini zaten kutsal kitap ve onun tercümanı kilise ortaya koymaktadır.

Hıristiyan Ortodoksluğu, Rönesans'tan önceki 1000 yıl boyunca Avrupa'yı bu katı kurallarla yönetmiştir. Ortaya koyduğu kurallar zinciri, giderek, batıl inançlara dönüşmüştür. Aklın özgürlüğüne gem vurmuş, bilgi üretimini ve bilimin gelişimini engellemiştir. Kendi öğretisi dışında kalan bilginin öğretilmesini şiddetle bastırmıştır. Dini mahkemeler (engizisyon mahkemeleri) on binlerce kişiyi sorgudan geçirmiş; çoğunu işkenceyle ve ölümle cezalandırmıştır.

Sonuçta toplumlar, yüzyıllarca süren din bağnazlığının esiri olmuştur. Bugün hepimize apaçık görünen bilgileri ortaya koyanlar şiddetle ceza gördüler. Hıristiyanlığın karşı çıktığı bilimsel gerçeklerden bazıları tipiktir ve İslam kültürüne de (kılık değiştirmiş olsa bile) geçmiştir. Bazılarını anımsamak, konuyu açıklamaya yetecektir.

Wycliffe, fosillere dayanarak dünyanın yaşının birkaç yüz bin yıldan çok olduğu görüşünü ileri sürdü. Bu söylem kutsal kitabın söylemiyle uyuşmuyordu. Başpiskopos James Ussher (1581-1656), dünyanın kuruluşunun MÖ 23 Ekim 4004 Pazar günü saat 09:00 olduğunu, *İncil*'i inceleyerek hesapladığını söyledi. Sonra, o zaman ölmüş olan Wycliffe'in kemiklerinin mezarından çıkarılarak parçalanıp denize atılmasını emretti. Böylece, münafıklık mikropları dünyadan temizlenecekti.

Kilise, 2. yüzyılda İskenderiye'de yaşayan Claudius Ptolemaeus'ün (Batlamyus, MS 85-165) ortaya koyduğu dünya-merkezli (geocentric) evren modelini, Hıristiyan ve İslam teolojileri benimsediler. 1540 yılında Nicolaus Copernicus (1473-1543), güneş-merkezli (heliocentric) evren modelini ortaya koyana kadar, bu modelin toplumlarca benimsenen bir alternatifi ortaya çıkmadı. (Aslında, Copernicus'tan çok önceleri antik Yunan, Hint ve İslam bilginleri arasında evrenin yer merkezli olmadığına işaret edenler çıkmıştır. Bunu söyleyenler arasında matematikçi ve astronom Sisamlı Aristarchos (MÖ 310-230), İslam bilgini Nasureddin Tusi (1201-1274), Uluğ Bey'in Doğancıbaşısı Ali Kuşçu (1403-1474) anılmalıdır.)

Hıristiyan teolojisini sarsan Copernicus, dünyanın ve diğer gezegenlerin güneş etrafında döndüklerini söyleyen kuramını ancak ömrünün sonlarında yayınlayabilmiştir. Çünkü kilise, geocentric evren modelini benimsemişti ve onun aksini düşünenler engizisyon mahkemesince ölüme mahkûm edilirdi. Gerçekten, kiliseninkinden farklı görüşleri savunduğu için Galileo Galilei (1564-1642) engizisyon mahkemesince müebbet hapse mahkûm edildi. Bu olaya Bernard Show şu yorumu getiriyor:

"Hangi evren modelinin seçildiği konusu, aslında kiliseyi bu denli gazaba getirmesi gerekmeyen basit bir fiziksel gerçektir. Ama kilise otoritesi daha derin düşünür. Çünkü

Aziz Augustin (354-430), bütün hastalıkların cinlerin, fırtınaların da şeytanın işi olduğunu söylemişti.

Hıristiyan teolojisi bir yandan İbrani yazıtlarına ve antik Yunan felsefesine uzanır; öte yandan İsa'nın göğe çıkışını anlatır. Evren modelini yıktığınız zaman, tanrı kelamı kabul edilen kutsal kitapları yazanın evreni bilmediği sonucuna ulaşılır. O nedenle, kilisenin evren modelinin değiştirilmesine hoş görüyle bakması beklenemez."

Andrew Dickson, Hıristiyanlıktaki batıl inançlara ilginç örnekler veriyor. Onlardan bazı alıntılar yapmak, İslamlığa giren batıl inançlara benzerliğini ortaya koyması bakımından ilginç olacaktır.

Hıristiyan teolojisini sarsan Copernicus, dünyanın ve diğer gezegenlerin güneş etrafında döndüklerini söyleyen kuramını ancak ömrünün sonlarında yayınlayabilmiştir.

Kilisenin tezleri

Dünyanın yuvarlak olduğu tezine şiddetle karşı duran teologlar şöyle diyordu: Dünyanın öteki tarafında ağaçlar aşağı doğru büyüyecek ve yağmurlar yukarı doğru mu yağacak? Buna inanacak kadar akılsız insanlar olabilir mi?

Aziz Paul (5-67): "Bütün hastalıkları iblisler yaratır."

Origenes (185-253): "Açlığa, kısırlığa, havanın bozulmasına, salgın hastalıkların yayılmasına yol açanlar cinlerdir. Cinler, alt atmosferin bulutları arasına gizlenerek dolaşır ve kendilerini tanrı olarak gören kâfirlerin sunduğu kan ve tütsülere gelirler."

Aziz Augustin (354-430): "Hıristiyanların bütün hastalıkları cinlere atfedilmelidir; en çok da yeni vaftiz olmuş Hıristiyanlara ve hatta yeni doğmuş masum bebeklere eziyet çektirmektedirler."

Papa V. Pius (1504-1572), "Vücut zayıflıkları günahtan kaynaklanır. Günahtan arınmak için bir maneviyat tedavisi gerekir" emrini verdi. Bunun üzerine şifalı kutsal nesnelere sahip olduğu bildirilen kilise ve manastırlara muazzam paralar aktı.

Kilise: "Çiçek ve kolera gibi bulaşıcı hastalıklar İlahi Takdir'indir. O hastalıklara karşı aşılanmak, hastalığı savuşturmaya kalkışmak Tanrıyı daha çok kızdırır."

Kilise, kadavraların kullanılması yasaklayarak bilimsel tıbbın gelişmesi engelledi.

Kilise, "Kuyruklu yıldızlar, adalet mahkemesinde Tanrının günahkâr dünyaya salladığı infaz kılıcı yerine geçen ateş toplarıdır." demişti. 17. yüzyılın sonuna kadar, astronomlar içtikleri ant yüzünden, kuyruklu yıldızların bilinen fiziksel yasalarla hareket eden gök cisimleri olduğu gerçeğini söyleyemediler. 1705 yılında Edmond Halley, şimdi kendi adıyla anılan kuyruklu yıldızın yörüngesini Newton ve Kepler yasalarını kullanarak buldu. Ayrıca periyodunu da hesapladı ve yıldızın 76 yıl sonra tekrar görüneceğini söyledi. Halley'in hesaplarının doğruluğu, o zamandan beri hep gözlenebildi.

Aziz Augustin: "Fırtınalar şeytanın işidir."

Papa XIII. Gregory, şeytan kovmak için fırtınalı günlerde çan çaldırdı.

Papa VIII. Innocent, 1484 yılında büyücü kadınların kasırga, don, dolu, sel gibi afetlerin oluşmasında rol oynadıkları gerekçesiyle cadı avı başlattı. Binlerce kadın işkenceye tabi tutuldu.

Papa VIII. Innocent, 1484 yılında büyücü kadınların kasırga, don, dolu, sel gibi afetlerin oluşmasında rol oynadıkları gerekçesiyle cadı avı başlatmıştı.

Çevrelerindekilere göre daha yüksek olan kilise binalarını sık sık yıldırım çarpıyordu. Sonunda, kilise yıldırımın şu beş günahın sonucu olduğunu ilan etti: pişman olmamak, şüphecilik, kiliselerin onarımını ihmal etmek, din adamlarına ödenen aşar vergisinde hile yapmak.

1750-1783 yılları arasında Almanya'da 400 kilise yıldırımdan hasar gördü, 120 çancı yaşamını yitirdi. 1752 yılında Benjamin Franklin, yıldırımın bir elektrik akımı olduğunu keşfetti ve binaları korumak için paratoner kurulmasını önerdi. Boston'da kiliseler paratoner kullanmaya başladı. Ancak 1755 yılında Massachussetts'de meydana gelen depremin sorumluluğu Benjamin Franklin'in paratonerlerine yüklendi.

Ortaçağ Hıristiyanlığının aklın özgürlüğünü bastırmak için yaptıklarının listesi çok uzundur. Listeyi uzatmak yerine, Avrupa halklarının geçmişten iyi ders aldıklarını vurgulamak daha öğretici olacaktır. Bugün Avrupa halkları, hiçbir toplumda olmadığı kadar din ile devlet işlerinin ayrımına duyarlıdır. Bu duyarlılığın kilise üzerindeki etkileri büyük olmuştur. Kilise artık geçmişteki hatalarından dikkatle sakınmakta ve hatta geçmişte yaptığı hatalar için özür dilemektedir. Bunun iki önemli örneği Vatikan Kilisesi'nin Galileo'dan ve Anglikan Kilisesi'nin Darwin'den özür dileme anlamına gelen açıklamalarıdır.

Kilise, Engizisyon'da yargılanıp mahkum edilen Galileo'dan ancak 1983'de özür dileyebildi.

Galileo ve Darwin'den özür

9 Mayıs 1983 günü özel bir törende Papa II. John Paul Galileo'nun engizisyon mahkemesinde yargılanıp ömür boyu evinde mahkûm e-

dilmesi için özür sayılan şu mesajı yayınlamıştır:

"Galileo olayı sırasında ve sonrasında edindiği deneyim, Kilise'nin daha olgun bir tutum içine girmesine yol açmıştır… Mütevazı ve sürekli bir incelemeden sonra, kilise inancın temelini, belli bir çağın bilimsel sistemlerinden ayırmayı öğrenmiştir."

Darwin'in 1859 yılında yayınlanan *Türlerin Kökeni* adlı yapıtı bütün inanç kurumlarının şiddetli tepkisine neden oldu. Çünkü inanç kurumlarının dayandığı temel ilke "yaratılış" inancıdır. Darwin ise, bu inancın yerine "evrim" kuramını koymuştur. Çatışma kaçınılmazdı.

Ne var ki, gene toplumsal bilinç, kiliseyi yola getirdi. Darwin'i aforoz etmiş olan Anglikan Kilisesi, onun doğumunun 200. yılı bağlamında Eylül 2008 tarihinde şu mesajı yayınladı:

"Seni yanlış anladığımız, sana karşı gösterdiğimiz ilk tepkide hatalı oluşumuz ve bu sebeple başkalarının da seni yanlış anlamasına yol açtığımız için özür dileriz."

Güneş merkezli evren modeli evrene bakışımızı, evrim kuramı ise canlılığa bakışımızı kökünden değiştirdi. Her ikisine de inanç kurumları başlangıçta şiddetle karşı çıktı. Sonra toplum baskısı altında kalan Hıristiyan teolojisi her iki kurama daha hoşgörülü bakmaya başladı. Ancak, inanç kurumlarının karşı durduğu üçüncü büyük kuram Einstein'in 1904 yılında ortaya koyduğu görelilik kuramıdır. En azından cennet ile cehennemin evrenin neresinde olduğu konusunda kafaları karıştırdığı için, inanç kurumları henüz Einstein'dan özür dileme noktasına gelemediler.

Görünüş odur ki, bilimin alanı genişledikçe, teolojinin alanı daralıyor. Çatışkılar devam edecektir; ama sonunda kazanan bilim olacaktır.

İslam'ın altın çağı

8. ve 12. yüzyıllar arasında İslam dünyasında bilgi üretimi ve eğitim kilise etkisindeki Hıristiyan dünyasından farklı bir gelişim çizgisi izledi. Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarından miras kalan çok zengin bir kültüre sahip olan Ortadoğu, ayrıca, antik Yunan ve Bizans'tan gelen eğitim görenekleri yanında İran ve Hint eğitim görenekleriyle de tanıştı; onları harmanladı. Bunun sonucu olarak Ortadoğu'da çok verimli bir bilim ortamı oluşmaya başladı. İslam bilimi bu zengin kültürün üzerinde yeşermeye başlamıştı. Abbasiler döneminde (750-1258) bilginlerin önü açılmıştı. Bağdat dünyanın bilim merkezi olmuş, bilginler bu merkezde toplanmaya başlamıştı. Beytü'l Hikme (Abbasi halifesi Me'mun tarafından 830'da Bağdat'ta kurulan kütüphane), Yunan, Latin, İran gibi farklı kültürlerin Arapça çevirilerini içeren büyük bir kütüphane ve bilim merkezi oldu. MÖ 300'lü yıllarda var olan İskenderiye Kütüphanesi'nin rolünü oynayabilecek hale geldi. Francis Ghiles (2) Nature dergisindeki makalesinde bu durumu şöyle özetliyor:

Beytü'l Hikme (Abbasi halifesi Me'mun tarafından 830'da Bağdat'ta kurulan kütüphane), Yunan, Latin, İran gibi farklı kültürlerin Arapça çevirilerini içeren büyük bir kütüphane ve bilim merkezi oldu.

"Bin yıl önce Müslüman bilimi doruğa çıktı; bilime ve özellikle matematik ile tıp alanında çarpıcı katkılar yaptı. İslam, görkemli günlerinde, Bağdat'ta ve Güney İspanya'da binlerce kişinin akın ettiği üniversiteler kurdu. Yöneticiler çevrelerini bilim insanı ve sanatçılarla doldurdular. Museviler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar özgürlük ruhu içinde yan yana çalışabildiler. Bugün tüm bunlar birer anıdan başka bir şey değildir."

Beytü'l Hikme, Moğolların istilasıyla, 1258'de Hülagû Han tarafından yakılmış, Bağdat sokaklarında binlerce kişi katledilmiş, bilim insanları bölgeyi terk etmiştir. Beytü'l Hikme dışında başka bir bilim merkezi olmadığı için, Ortadoğu'da İslam o tarihten sonra bilgin ve filozof yetiştiren ortamdan yoksun kaldı. Bunun sonucu olarak, İslam'ın altın çağı (İslam Rönesansı) diye adlandırılan bu parlak dönem, meyvelerini veremeden kapanmış oldu. Bu olgu, kuşkusuz, yalnız İslam kültürü için değil, dünya kültürü için de büyük bir kayıptır. Ama İslam'ın altın çağını kapatan başka nedenler de vardır.

İslam'da bilimin gerilemesi tek bir nedene bağlanamaz. Kuşkusuz, Haçlı Seferleri ve Moğol istilası gibi askeri etmenler, İslam bilimini gerileten nedenler arasındadır. Köktencilere göre, İslam'da bilimin gerileyiş nedeni İslami değerlerin yok olmasıdır. Elbette, İslam dünyasında siyasi istikrarın sağlanamayışı tek başına önemli bir etkendir. Bunlara toplumsal ve ekonomik nedenler her zaman katılabilir. Gerilemenin ağırlıklı nedenini askeri yenilgilere bağlamak alışkanlığı vardır. Bu alışkanlığın da çok gerçekçi olmadığını söylemeliyiz. Çünkü istilacı ordu sayıca sınırlıdır ve işgal kalıcı olursa, zaman içinde istilacı, farkına varmaksızın yerel kültürle kaynaşır.

Bu durumda, gerilemenin başlıca neden(ler)ini belirlerken, belgelere dayalı tarih araştırmalarına güvenmek daha doğrudur. Geçen yüzyıl içinde, İslam bilimi ve toplumu ile ilgili çok sayıda güvenilir tarih araştırmaları yapılmıştır. Bu araştırmalar şu gerçeği ortaya koyuyor: İslam biliminde gerilemenin başlangıcı ile İslam'da köktenciliğin ortaya çıkışı eşzamanlıdır. Katı softalık, hoşgörüsüzlük ve fanatiklik güç kazandıkça bilim insanlarının alanı daralmış, sayıları azalmış ve giderek bilim gerilemiştir.

Peki ama, katı softalık İslam'da nasıl ve neden ortaya çıktı? Buna verilecek yanıt, İslam'da köktenciliğin ortaya çıkışının ve önlenemez gelişiminin, öteki inanç kurumlarında-

İmam Gazzâlî (1058-1111) vahyi bilginin akli bilginin önüne geçmesi gerektiğini savunuyordu.

ki gelişim çizgisini izlediğidir. İnancın dogmalarıyla, özgür aklın ortaya koyduğu gerçeklerin bağdaştırılması gibi zor bir görev her dinde yaşanmıştır. Hemen her inanç sisteminde, başlangıçta yapılan şey şudur: Akli bilgi ile vahyi bilgi karşı karşıya gelince, geçiş hakkı daima vahyi bilgiye tanındı. Bu olgu, sonunda bilimsel gelişmeyi durdurdu. Hıristiyanlıkta ortaçağın oluşmasını yaratan neden, İslam'ın altın çağını sona erdiren nedenle aynıdır.

Mutezileci akım

İslamlığın erken dönemlerinden başlayarak, kadercilerle özgür iradenin savunucuları sonu gelmez tartışmaların içine düştüler. Aristoteles'in mantık kurallarıyla donanan ve aklın özgürlüğünü savunan Kadâriler insanın, önünde duran birçok seçenekten istediğini seçebileceğini, *Kuran*'daki bazı ayetlerle savunuyorlardı. Bu doktrin açıkça kaderciliğe karşıdır ve aynı zamanda politik içeriklidir. Çünkü bu doktrin "zalim" nitelemesini yapıştırdıkları Emevi yönetiminin, toplumun kaderiymiş gibi kabul edilemeyeceği anlamını özünde taşıyordu. Bu olgu, adaletsizliğe karşı isyan hakkını içinde barındıran devrimci bir İslam anlayışıdır.

Bu anlayışın karşısında "Cebriye" denilen bir mezhep oluştu. Aslında Cebriye üç ayrı mezhepten oluşur: Cahmiye, Naccariye ve Zirariye. Cebriye mezhebinin mensupları her olayın tanrının emriyle olduğuna inanan katı kadercilerdi. Emeviler, kendi egemenliklerini tehdit eder gördükleri için, özgür iradenin savunucuları olan Kadâriler'e büyük darbe indirdiler ve liderleri olan Ma'bed Cuhani'nin kafasını uçurdular.

Büyük baskı altında kalmasına rağmen, Kadâri doktrini ortadan kaldırılamadı, zamanla Mutezilecilik (sıra dışılık) hareketine dönüştü. 8. yüzyılın başlarında Vasil İbn Ata Mutezilecilik okulunu kurdu. Cebriye mezhebinin katı köktenciliğine karşı duran Mutezilecilik, İslam'da inançla aklı bağdaştırmayı amaçlayan bir doktrin olarak varlığını hep sürdüregelmiştir. Özellikle Abbasiler döneminde etkili oldular. Bu düşünce akımın düşünce alanlarının ne denli geniş ve özgür olduğunu gösteren aşağıdaki örneği vermek uygun olacaktır.

Mutezileci doktrin, mantığın vahiy kadar önemli olduğunu savunarak, akli bilgi ile vahyi bilginin uyuşmazlık gösterdiği yerlerde, *Kuran*'a güncel yorum getirerek akli bilgiyi öne çıkaran pratikler geliştirmişti. Elbette karşı görüş, bu pratiği kutsal kitaba saygısızlık olarak yorumluyordu. Mutezile doktrini bunu şu zekice düşünceyle savuşturuyordu: *Kuran* ezeli değildir, Tanrı tarafından yaratılmıştır. Eğer *Kuran* ezeli ise; yani onu Tanrı yaratmadıysa, ezeli *Kuran*'ı yaratan başka bir Tanrı olmalıdır. Böyle olması Tanrı'nın birliğine aykırıdır. Bir başka dayanakları da şuydu: *Kuran* Musa'nın sözlerini içeriyor. Musa dünyevi bir yaratıktır. Ezelden gelen bir kitap, sonradan gelen birinin sözlerini nasıl içerebilir?

Günümüzde çoğu ilahiyatçının dillendirmeye cesaret edemeyeceği bu tartışmanın özünde yatan şey şudur: Mukaddes kitap ezeli değildir; o halde ayetler çağın koşullarına göre yorumlanabilir.

Pervez Hoodbhoy, bu akımı şöyle yorumluyor: Mutezilecilik, İslam karşıtı ya da İslam'ın dışından gelen

Fârâbî (879-950), İbn Sînâ (980-1037) ve İbn Rüşd (1126-1198) gibi filozoflar İslami öğretiyi bilim ve felsefenin akılcı öğretisiyle birleştirmeye uğraştılar.

bir doktrin değil, doğrudan doğruya İslam'ın içinden gelen devrimci bir görüştür.

Mutezilecilere karşı duran akımın öncüsü, eski bir rasyonelci olan Ebu Hasan el-Aşari'dir. Köktenci Sünni İslam'ın düşünce sistemini yerleştiren Aşari, Tanrı'yı insan biçiminde betimliyor:

"Tanrı'nın tahtına sağlam biçimde yerleştiğini kabul ediyoruz. Nasıl olduğunu sormadan, Tanrı'nın iki eli olduğunu kabul ediyoruz. Nasıl olduğunu sormadan, Tanrı'nın iki gözü olduğunu kabul ediyoruz. Nasıl olduğunu sormadan, Tanrı'nın bir yüzü olduğunu kabul ediyoruz. O'nu duyup gördüğümüzü doğruluyoruz."

Bu görüşe karşı çıkan Mutezililer Tanrı'yı şöyle betimliyor:

"O ne bir vücut, ne nesne, ne hacim, ne şekil, ne et, ne kan, ne kişi, ne de maddedir… Duyuların ona erişemeyeceği gibi, insan O'nu herhangi bir şeye benzeterek betimleyemez… Gözler O'nu göremez, görüş O'na ulaşamaz (1, 4).

Hem Şiileri hem Sünnileri kapsayan Mutezileci akım ciddi bir güce erişmişken, neden İslam'da doktrin kavgalarına son veremeyip çöküşe geçti? Hoodbhoy'un buna yanıtı şudur: Mutezilecilik doktrininin, inancın akılcı bir temelini oluşturduğu kabul edilebilir. Ancak kesin olarak reddedilmesi ve yok edilişi iki nedene dayanır. Birincisi, devlet erkine erişmeleri dürüstlük ve hoşgörü yolundan sapmalarına yol açtı. Bazı baskıcı halifelere yakın olan Mutezililer de halifelerin hoşgörüsüzlüğüne alet oldular. İkincisi, akıl ile vahyin bağdaştığını söylemelerine rağmen, pratikte kaçınılmaz olarak akli bilgiyi vahyi bilgiye üstün tuttular. Örneğin, *Kuran*'ın ezeli olmadığı gibi görüşler dini dogmaya ciddi tehdit oluşturuyor ve dolayısıyla kendi karşıtını kolayca yaratıyordu.

Sünni Halife el-Mütevekkil (9. yüzyıl) döneminde tutucu kesim büyük bir güç kazandı. Şiiler ve Mutezililer tüm yönetim kademelerinden temizlendiler, işkence gördüler ve büyük ölçüde yok edildiler. Akılcılığı benimseyen bilginler yavaş yavaş ortadan yok oldular. Bu olgu, İslam'da akli bilgi ile vahyi bilgiyi birleştirme hareketinin sonu oldu. 19. yüzyıl reformcularının cılız ve bireysel çabaları dışında, İslam'da bu yönde ciddi düşünce akımları oluşamadı.

Zaman zaman İran, Moğol, Selçuklu ve Haçlı ordularının tehdidi altında kalan Emeviler ve Abbasiler, Müslümanlığın yayıldığı geniş topraklarda merkezi bir otorite kuramadılar. Merkezi otoritenin olmadığı yerlerde yetişen Fârâbî (879-950), İbn Sînâ (980-1037) ve İbn Rüşd (1126-1198) gibi filozoflar İslami öğretiyi bilim ve felsefenin akılcı öğretisiyle birleştirmeye uğraşıyordu. Bilginin tevhidi diye adlandırılan bu akımın düşünürleri, kendi önlerine ördükleri bu duvarı aşamadıkları için, ilham aldıkları antik Yunan düşünürlerini geçemediler.

İslam'ın ortaçağı

Beytü'l Hikme yakıldıktan sonra, İslam dünyası onun yerini alabilecek bir bilim merkezi kuramadı. Merkezi yönetimden uzak coğrafyalarda önemli filizlenmeler başlamıştı. Rasathaneler iyi almanaklar (zîc) düzenlediler. Almanaklar yıldızların gök haritasındaki yerlerini, kıbleyi, namaz vakitlerini belirlemek gibi önemli sayılacak astronomi bilgileri ürettiler. Ancak daha öteye gidip İskenderiyeli Batlamyus'u aşamadılar. El-Harezmi (770-840), El-Battani (858-929), Ebul Vefa (940-998), Beyruni (973-1051) gibi isimler matematik, trigonometri ve astronomi alanlarında önemli pratik bilgiler ürettiler. Bunlar da büyük teoremlere dönüşemedi. Biyolojik bilimler, pratik tıp ve eczacılığın sınırlarını aşıp doğa araştırmasına dönüşemedi. Henüz kimya ile simya ayrımı yokken *Câbir ibn Hayyân, İbnü'l Heysem* gibi bilginler doğa bilimlerinde *(fizik, kimya)* deneye başvurdular. Bütün bu çabalar, dünyada bilimsel bilgi üretimine atılan ilk adımlar sayılırlar. Ancak kurumlaşamadılar, bilimin gerektirdiği sürekliliği kazanamadılar. Bilgi üretimi kuşaktan kuşağa geçmek yerine, hevesli kişilerin çabaları ve yaşamlarıyla sonlandı. Dolayısıyla, ortaya çıkan pratik bilgiler bilimsel teorilere dönüşemedi.

İslam araştırmacısı Ignac Goldziher'e göre, daha 1250'lere gelmeden, İslam dünyası bilimde ve eğitimde ortaçağ Katolik Kilisesi'nin düşünce sisteminin etkisine girmeye başlamıştı. Antik Yunan felsefe ve mantığı yavaş yavaş terk ediliyordu. Bu yönelişte, akli ilimler yerine vahyi ilimleri öne çıkaran İmam Gazzâlî'nin (1058-1111) etkisi büyüktür. Gazzali, Mutezilecilerin tam tersini söylüyor, vahyi bilginin akli bilginin önüne geçmesi gerektiğini savunuyordu. Aristoteles, Platon ve Sokrates gibi antik Yunan filozoflarına saldırmakla kalmıyor; İbni Sina, Farabi ve öteki İslam düşünürlerini imansızlar olarak niteliyordu. Gazzali'nin Müslümanlıkta ağırlık kazanan görüşleri, Selçuklulara ve Osmanlılara da geçmiştir.

İslam dünyası 12. ve 18. yüzyıllar arasında, sanki kilisenin Avrupa'da yaptıklarını taklit etmiştir. Yunan felsefesi ve bilimi terk edilmiştir. Artık, ilim Halik'e ulaşmak için yapılacaktır. Bunun sonucu ağır olmuş, *İslam'ın altın çağı*, giderek *İslam'ın ortaçağı*na dönüşmüştür. Bu dönemde, önce Selçuklu Türkleri, sonra Osmanlılar merkezi İslam devletinin (en büyük) sahibidirler. Her büyük imparatorlukta olduğu gibi,

Ali Kuşçu, Fatih Sultan Mehmed'in huzurunda.

devletin güvenliği ve devamı her şeyin üstündedir. İnanç (mezhep) tartışmalarına son vermek, İslam hukuku oluşturmak, amaca uygun eğitim kurumları kurmak öncelikli hedefler arasındadır. *Sünni öğretisi* bu işe çok uygundur. *"Akli bilimler"* geriye itilmiş, *"nakli bilimler"* öne konmuştur. "Halik'e ulaşmayan mahlukat'ın bilgisi değersizdir". Medreseler, dergâhlar, tarikatlar din merkezli eğitim verirler. Bu dönemin mükellimleri *"vahyi"* bilgiyi *"akli"* bilgi ile bağdaştırmaya uğraşırken, mutasavvıflar *"vahyi"* bilgiyi insanın duyu ve sezilerine dayandırmaya uğraşıyordu. Bilim ve bilgi üretimi ancak fıkıh, hadis, kelam, tefsir gibi İslami ilimlerden ibarettir. Bu çerçevede, "akli" bilgiler, ancak "vahyi" bilgileri açıklamak için vardır. Devlet desteği ile yaygınlaşan ve kurumlaşan medreselerde yapılan iş bilim değil, Ehlü'l- İlm adı verilen İslam bilginlerinin İslami bilgiler öğretimidir. Bazı medreselerde matematik ve astronomi derslerine yer verildiği görülse de, bu alanlarda bilgi üretimi yoktur. Üstelik altın çağ döneminde, Ehlü'l-İlm geçimini başka uğraşlarla kazanıyor, bilgi üretiminde bağımsız kalabiliyordu. Bu dönemde ise, medresede öğretim yapan müderrisler, geçimlerini yaptıkları öğretim faaliyetinden kazanıyorlardı. Dolayısıyla, medresenin ilkelerine uymak zorundaydılar; bilgi üretiminde, altın çağın alimleri kadar özgür değillerdi.

Geri kalmışlığa tepki

İslam'da geri kalmışlığa karşı üç türlü tepki doğmuştur: Kutsal savaşçılar (restorasyoncular), yeniden yapılanmacılar, pragmatistler.

Kutsal savaşçılar: Başarısızlığın tek nedeni olarak İslam'da doğru yoldan sapılmasını görürler. O nedenle, idealize edilen eskiyi aynen geri getirmek için kutsal savaş çağrısı yaparlar. 70'li yıllardan beri Ortadoğu'da, Pakistan'da ve Uzakdoğu'da ortaya çıkan ve potansiyel güç kazanan *Müslüman Kardeşler, Cemaat-ül İslam, Hizbullah, El-Kaide* gibi örgütler laik bilimsel düşünceye ve tüm yeniliklere karşıdırlar. Onlara göre modern bilimin bütün dallarına kötülük bulaşmıştır, hiçbir ahlaki değerle yönetilmemektedir.

Yeniden yapılanmacılar: Modern uygarlığın beklentilerini İslam'ın öğretileri ile bağdaştırmayı amaçlayan bir akımdır. Bu akım, teolojiyi yeniden yorumlamayı gerekli görür. Gerekçeleri oldukça gerçekçidir. İslam, başlangıçta bilim ile çatışmaya girmedi ve altın çağını yarattı. Demek ki, İslam inancının bilim ile bir sorunu yoktur. Beliren çatışma, İslam teolojisinin dini yanlış yorumlamasından kaynaklanıyor.

"Akli bilimler" geriye itildi, "nakli bilimler" öne kondu

Pragmatistler: Bu akımın amacını şöyle tanımlamak yanlış olmayacaktır. Siyasal ve ekonomik yaşamın gerekleri ile inancın gereklerini birbirleriyle çatıştırmamak için, onları gündeme almadan hayatın akışını sürdürmek. Günümüzde Müslümanların çoğunluğunun, belki farkında bile olmadan bu akımın içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Avrupa uyanıyor

İslam dünyası kendi ortaçağına girmişken, Hıristiyan dünyası Rönesans'ı yaşamaya başlar. 15. yüzyılda Avrupa kiliseye baş kaldırmıştır. Kentlerde üniversiteler kurulmaya başlanmıştır. Bu üniversitelerin medreselerden önemli bir farkı vardır. Üniversiteleri kuran devlet değil, burjuva sınıfıdır. Dolayısıyla, üniversiteler merkezi bir otoriteye bağlı değildir. Her biri kendi öğretim programını serbestçe düzenleyebilmektedir. Rönesans'ın ortaya çıkış nedeni, kilise baskısını yok etmek, aklı özgürleştirmektir. Bu olgunun Avrupa üniversitelerine büyük etkisi vardır. Her şeyden önce, üniversiteler laik eğitim veriyor, profesörleri özgürce araştırma yapıyor ve düşüncelerini yayabiliyor. Orada yapılan iş, medreselerde olduğu gibi "vahyi bilgi"nin nakli değil, "akli bilgi"nin üretilip yayılmasıdır. Sonunda modern bilimin doğuşu başlamıştır.

İslam toplumu ile Hıristiyan toplumunu farklı biçimlendiren esas etmen budur. Beş yüzyıl "vahyi bilgi"nin nakli ile uğraşan İslam toplumu bilgi üretimini unuttu. Hıristiyan toplumu ise, bu süre içinde, bağnazlıklardan sıyrılıp "akli bilgi" üretmeyi sürdürdü.

Akdeniz'in güney sahilindeki toplumları kuzey sahilindeki toplumlardan farklı yapan neden, kaderleri değil, yüzyıllar boyunca onlara sunulan eğitim sistemidir. 12. yüzyıldan beri akıl melekelerini kullanmaktan alıkonulan toplumların bilgi üretmesi nasıl beklenebilir?

Bugün, dünya siyasal haritasına bakan her göz şu gerçeği görür: İslam ülkelerinin coğrafyası iklim, yerüstü ve yeraltı zenginlikleri, insan kaynağı (nüfus) vb kıyaslamalar yapıldığında gelişmiş ülkelerin çoğundan daha avantajlıdırlar. Öyleyse, içinde yaşadıkları geri kalmışlığı, yokluğu ve sefaleti yaratan nedeni arayıp bulmalıdırlar. Ortaya çıkan yedi yüzyıllık açığı kapatmanın, özgür akıldan başka bir yolu yoktur.

KAYNAKLAR

1) A. J. Arberry, *Revelation and Reason in Islam,* George Allen&Unvin, London, 1965.
2) Francis Ghiles, "What is wrong with Muslim Science", *Nature,* 24 Mart 1983.
3) Ignac Goldziher, *Studies in Islam,* Oxford Univ. Press, 1981.
4) A. Guillaume, *Islam,* Penguin, New York, 1954.
5) Pervez Hoodbhoy, *Islam and Science,* Zed Books, London, 1990.
6) A. I. Sabra, *Greek Science in Islam,* History of Science, XXV. 1987.
7) George Sarton, *Introduction to the History of Science,* New York, Krieger, 1975.
8) Bernard Shaw, *The Complete Prefaces of Bernard Shaw,* Paul Hamlyn, London, 1965.
9) Andrew Dickson White, *A History of the Warfare of Science with Theology,* 1978, Gloucester, Mass, 1978.

Komediye giden yoldaki trajedi Birikim dergisi

Marksizm ve solun liberalleştirilmesi olarak okunabilecek sivil toplumculuk kendi politik stratejisini uzlaşmacı aranışlarda, sınıfın temel bir açıklama birimi olarak yadsınmasında ve esas mücadelenin toplum ile kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız bir şekilde ele alınan ve kendi varlığını toplumun karşısında konumlandıran devlet arasında olacağını salık veren liberal tezlerde ortaya koydu. Bu konuda başı çeken Birikim dergisi, Türkiye solunu yalnızca liberalize etme çabası değil aynı zamanda muhafazakârlık ile ittifak haline girebilecek bir unsur olarak inşa etmek hususunda özel bir misyona sahip olmuştur.

Taylan Karslı

"*Eski materyalizmin bakış açısı, sivil toplumdur, yeni materyalizmin bakış açısı ise, insan toplumu ya da toplumsal insanlıktır.*"
(Karl Marx, *Alman İdeolojisi* -Feuerbach-10. Tez, Sol Yayınları, s.24.)

1980'e gelindiğinde sivil toplumcu, devlet-toplum çelişkisini analizlerinin merkezine yerleştiren, üretici güçler ve üretim ilişkilerinin belirleyici niteliğini ekonomik determinizm eleştirisi adına tersine çevirerek ideoloji ve kültüre asli bir önem atfeden ve tüm bunların Marksizm ve sol içi olduğunu iddia eden yeni bir sol akım baskın bir eğilim olarak ortaya çıktı. Marksizm ve solun liberalleştirilmesi olarak okunabilecek bu sivil toplumculuk kendi politik stratejisini ise uzlaşmacı aranışlarda, sınıfın temel bir açıklama birimi olarak yadsınmasında ve esas mücadelenin toplum ile kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız bir şekilde ele alınan ve kendi varlığını toplumun karşısında konumlandıran devlet arasında olacağını salık veren liberal tezlerde ortaya koydu. Tüm bu stratejilerin dayanak noktalarının ekonomik determinizm eleştirisi üzerinden Marksizmde aranmaya çalışılmış olması ise Marx'ın 10. tezini veri aldığımızda onun en temel noktasından nasıl tahrif edildiğini görmeyi mümkün kılmakta. Etkisini özellikle Avrupa komünizminde ve Türkiye'de ise *Birikim* dergisinde izleyebileceğimiz bu süreç gerek Marksizmin gerekse de sosyalizm tahayyülünün liberalize edilmesinin ve bu anlamda kapitalizmle barışık kılınma çabasının en güzel örneği olarak belirir. *Birikim*'in Türkiye seyrini reel sosyalizm eleştirisi üzerinden sosyalizmi yeniden tanımlama çabalarında ve buna dayanak oluşturan insan kavramına yüklediği anlamdan hareketle takip ettiğimizde ise sosyalizmin liberalleştirilmesinde bu iki hususun birbirinden ayrılamayacak bir bütün oluşturduğunu görmüş oluruz.

1989'da ikinci defa yayın hayatına başlarken söz konusu süreci tanımlayan Ömer Laçiner, sosyalizmin içinden geçilen süreçte bir bunalım yaşadığını ve yaşanan bunalımın en önemli faktörlerinden birisinin SSCB yorumlu Marksizm yaklaşımı olduğunu vurgulayarak bu sürece teorik bir müdahalede bulunduklarını ifade eder. Gerçekten de *Birikim* dergisi daha yayın hayatına başladığı ilk sayıdan itibaren sosyalizmin bunalımlarından dem vurmuş, bu bunalımın kendilerince hangi noktalardan kaynaklandığını analiz etmeye çalışmış, Laçiner'in de vurguladığı gibi kendisine "teorik bir müdahalede" bulunmak gibi bir rol biçmiş ve sosyalizmin neden başarısız olduğu sorusuna 70'lerin hakim atmosferinin içinden cevap üretmeye çalışarak sosyalizmi yeniden tanımlama çabasına girmiştir.

Ekonomizm üzerinden gelişen sosyalizm eleştirisi

Birikim'in bu evreden itibaren genel hatları ile iki ana ayak üzerinden sosyalizmi tanımlamaya ve doğru olanın kendi sosyalizm yorumu olduğunu anlatmaya çalıştığı görülür. Bunlardan ilki, Laçiner'in Marksizmin ekonomizm tarafından çarpıtıldığı yorumu üzerinden belirir. Marksizmin ekonomizm yorumu olarak değerlendirdiği yaklaşımı teorik düzlemde ele alışı esas olarak kapitalizmden sosyalizme nasıl geçileceği, sosyalist devim ve sosyalist toplum tasavvuru bağlamında gerçekleşir. Yanıtını aradığı soru sosyalizmin kapitalizmin içinde bu geçişe imkan verecek şekilde kendisini var edip edemeyeceğidir.

Birikim dergisi solun liberalleştirilmesinin araçlarından biri oldu.

Marksizmin ekonomizm yorumu olarak değerlendirdiği yaklaşımı eleştirmesinin ana sebebi ise bu değerlendirme biçiminin devrim ve sosyalizm fikrinin temelini oluşturduğu savıdır. Onun ekonomizm eleştirisinin esas motivasyonu kaynağını Marksizmin yanlış yorumlandığı üzerinden değil Marksizmi ele alış biçiminin politik stratejileri bire bir belirliyor oluşundan alır. Dolayısıyla ekonomizm eleştirisi her ne kadar Marksizm içinden gerçekleştirilmeye çalışılsa da sonuçları itibariyle teorik değil politik bir amaç etrafında şekillenir. Temel kaygının Marksizmin yorumlanmasındaki yanlışlığa müdahale değil onu değerlendirme biçimlerinin geliştirdiği devrim ve sosyalizm stratejisi olduğunu Laçiner'in şu ifadesinden çıkarmak mümkün olmakta.

"Evet temel soru, sosyalist devrim teorisinin hangi (nasıl) gerçekliklere dayalı olarak kurulduğu sorusudur. Ancak bu yapıldığında sosyalist devrim teorisinin belli bir tarihi andaki geçerliliğini savunabildiğimiz ölçüleri edinebiliriz." (1)

Temel sorunun bu şekilde sunulması sosyalizme geçişin nasıl ve hangi gerçekliklerde mümkün olacağının yanıtının aranmasını gerektirir. Ama bu yalnızca böyle bir çabayı değil aynı zamanda bu geçişe temel olacak geçerli koşulları hangi ölçülerin vereceğinin de bulunmasını gerektirir. Laçiner'in ekonomizm eleştirisinin böyle bir politik çaba ile ilişkisi bulunmaktadır. Ona göre sosyalizmin temel bunalımlarının önemli bir faktörü olan ekonomik determinizm mevcut sol akımların devrim ve sosyalizm projelerinin üretilmesine kaynaklık etmiş ve bu durum sosyalizmin yaşadığı krizin önemli göstergelerinden birisi olarak belirmiştir.

Ekonomizm eleştirisine dayanak oluşturan bir açıklama biçimi: İnsan kavramına atfedilen anlam

Laçiner'in tam da bu noktadan hareketle üretici güçlerin gelişmesinin nasıl bir anlama sahip olduğunu, Marksizmin bu hususta nasıl bir yaklaşım geliştirdiğini açıklamaya girişerek kapitalizmden sosyalizme geçişin hangi yolla gerçekleşebileceğini bir başka deyişle kendi pozisyonunu yaratmaya çalıştığı görülür. Gerek kapitalist gerekse de sosyalist üretim biçiminde asıl üretici gücün üretici insan faktörü olduğunu belirten Laçiner, kapitalizm ve sosyalizme özgü üretici güçlerin tek bir toplumsal formasyonda aynı faktöre yaslandığını ve bu açıdan asıl değişimin buradan hareketle mümkün olacağını belirtir. Ona göre kapitalizmden sosyalizme geçişin anahtarı da buradadır. Kapitalizmden sosyalizme geçiş üretici insan faktörünün niteliksel dönüşümüne bağlıdır. Yani kapitalizmin veya sosyalizmin zaferini belirleyecek olan esas nokta üretici insanın niteliksel bir dönüşümü gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğidir.

Burada insan kavramına yüklenen anlam liberalizmin insana dair geliştirmiş olduğu yaklaşım ile örtüşecek unsurları içerir. İnsan, üretim ile ilişkilerinden ve içinde bulunduğu toplumsal koşullardan bağımsız olarak değerlendirilir. Hal böyle olunca insana ilişkin algı biçimi felsefi bir alandan insan doğası olarak gelişir. İnsana dair bu kavrama biçimi ile demokrasi mücadelesinin kimlikler üzerinden tanımlandığı politik stratejinin üzerinde yürüdüğü ortak zemin tam da bu noktada belirir. Bu ortak zemin Wood'un "sınıftan kaçış" olarak tanımladığı süreci yani sınıfların toplumsal mücadelede merkez dışında bir unsur olarak değerlendirilmesini ifade eder. Sınıfların analiz dışı bırakılması ilkin siyaseten sosyalizmin ikinci olarak da felsefede materyalizmin liberalleştirilmesi anlamına gelmiştir. İlkinde sosyalizmin bir tür demokrasi mücadelesi olarak kurgulanması, ikincisinde ise bu politik stratejinin üzerinde yükseldiği insan yaklaşımının Marx'ın 10. tezde ifade ettiği eski materyalizmin bakış açısına (üretim sürecinden ve sınıflardan bağımsız olarak ele alınan ve tüm bunlarla ilişkisiz bireyci sivil toplum yaklaşımı) denk düşmesi anlamında. Buradaki temel sorun da zaten Laçiner'in üretici güçleri yalnızca üretici insan faktörü ile sınırlandırmış olması ve bu kavramı kullanış biçimidir.

Oysa üretici güçler yalnızca "üretici insan" faktöründen ibaret değildir. Laçiner'in üretici insan olarak kullandığı ancak toplumsal üretim sürecinde insan emeği olarak değerlendirilen bu unsur, üretimini üzerinde gerçekleştirdiği doğa ve kendi üretiminin somut ürünleri olan ve Marx'ın maddeleşmiş emek olarak tanımladığı emek ürünü olan nes-

Birikim dergisi Genel Yayın Yönetmeni Ömer Laçiner.

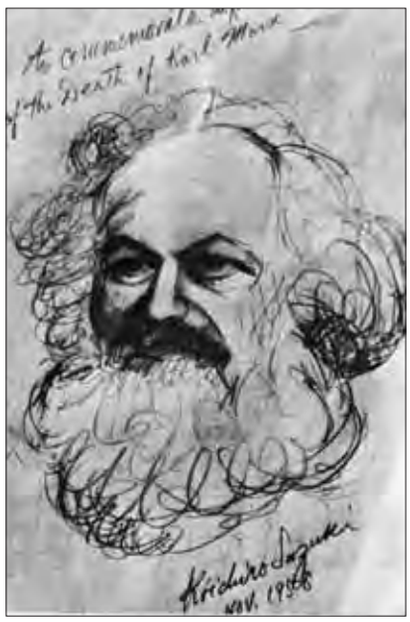

neler ile bir ilişki halindedir. Dolayısıyla üretici güçler, insan emeği, Marx'ın "insanın organik olmayan bedeni" olarak tanımladığı doğa ve bu üretim sürecinin sonunda ortaya çıkan emek ürünü ile bir bütünlük oluşturur. Laçiner'in üretici güçleri yalnızca üretici insana indirgemesi ve üretici güçlerin gelişmesinin toplum biçimlerini de değiştirebileceği üzerinden üretici insan etkinliğinin gelişimini kapitalizmden sosyalizme geçişin ana etkeni olarak değerlendirmesi bu anlamıyla Marx'ın üretici güçlere ilişkin olarak geliştirdiği bütünlüğün daraltılması doğrultusunda işlev görür. Bunun sonucu ise insanın üretim sürecinin birbiri ile ilişki halindeki unsurlarından ve elbette bu ilişkinin kendi somut tarihselliğinden kopartılmış olması ve bundan dolayı da bizzat bu üretim sürecine özgü olan özel mülkiyet ve yabancılaşmanın analiz dışı bırakılmasıdır. Oysa Marx'ın *1844 El Yazmaları*'nda insan kavramını ele alış biçimi Laçiner'in Marksizmi en temel noktadan nasıl tahrif ettiğini gösterir. Laçiner'in üretici insan kavramını Marx'ın emek, doğa ve emek ürünü ile ilişkili bir biçimde ele aldığı insan kavramının yerine yerleştirmeye çalışarak bu üretim sürecine içsel olan yabancılaşma ve özel mülkiyet ilişkilerini gizlemesi karşısında Marx'ın *El Yazmaları*'nda meseleyi nasıl ele aldığını kısaca değerlendirmekte fayda var.

Marx, *El Yazmaları*'nda insanı bir tür varlığı olarak değerlendirir. Nedir peki bu tür varlığı? Marx'ın bu soruya verdiği yanıt, insanın üzerinde yaşadığı doğa ile **bilinçli** bir şekilde ilişkiye girmesi ve bu anlamda **özgür bir varlık** olmasıdır. İkinci nokta ise insan üretiminin hayvanların üretiminden (Marx'ın bununla anlattığı yuva yapmak vb.dir.) farklılaşmasıdır. Marx, hayvanların yalnızca fiziksel gereksinimleri için ürettiğini ve en önemlisi **kendi türünün ölçüleri çerçevesi içinde ürettiğini** insanların ise fiziksel gereksinimlerinin dışında ve **kendi türünün ölçülerini aşan bir boyutta ürettiğini** belirtir. Kısacası insanların bilinçli ve alet kullanan bir tür varlığı olması dolayımı ile hayvanlardan farklı olarak kendi türünün ihtiyaçlarının ötesinde **artık** üretme yeteneğine sahip olduğunu belirtir. Burası oldukça önemlidir. Zira Marx'ın 10. tezde dile getirdiği önermenin *Birikim* örneğinde somut olarak nasıl tezahür ettiği ve Marksizme yönelik tahrifatların hedef aldığı noktanın neresi olduğu görülür. Marx'ın üretim süreci ile ilişkisiz sivil toplum temelinde değil "toplumsal insanlık" kavramı çerçevesinde ele aldığı yabancılaşma, özel mülkiyet, kapitalizm ve özgürlük kavramlarının birbirleri ile girmiş olduğu ayrılmaz ve sıkı ilişkidir hedefte olan.

Marx'ın buradaki açıklamalarında ilk elden doğa ile ilişkiye giren insanın temel niteliğinin bilinçli, özgür ve artık üreten bir varlık olduğunu not etmek gerekir. İkinci soru ise doğanın temel niteliğinin ne olduğudur. Marx doğayı, bitkileri, hayvanları, havası, suyu ile kısacası bütün kaynakları ile "insanın dolaysız bir yaşama aracı" ve "yaşam etkinliğinin bir aracı" (2) olarak değerlendirir. Yani insan hem doğayı kullanarak yaşar hem de kendi hayat etkinliğini onun üzerinde üretir. Marx'ın işçi ile emeğinin ürünü arasında kurduğu ilişki aslında onun temeli olan insan ile doğa arasında kurduğu ilişkinin bir uzanımıdır. Nasıl ki emeğin ürünü maddeleşmiş emek ise doğa da insan emeğinin nesnesidir. Bu durumu Marx şu şekilde ifade eder:

"Demek ki insan ilk olarak nesnel dünyanın işlenmesinde, bir tür varlığı olduğunu gerçekten tanıtlamaktadır. Bu üretim onun etkin türsel hayatıdır. Bu üretim yoluyla ve bu üretim dolayısıyla, doğa insanın kendi eseri ve kendi gerçekliği olarak görünür. Dolayısıyla emeğin amacı, insanın türsel hayatının nesneleştirilmesidir: çünkü kendini yalnızca bilinçte olduğu gibi ussal biçimde değil, aynı zamanda gerçeklikte, etkin olarak bir kere daha yaratır ve böylece kendi yarattığı dünyada kendini seyredebilir." (3)

Marx'ın işçi ile emeğinin ürünü arasında kurduğu ilişki aslında onun temeli olan insan ile doğa arasında kurduğu ilişkinin bir uzanımıdır.

Doğada insanın kendi emeğinin eserini seyredebilmesi insan emeğinin doğada maddeleşmesi anlamına gelir. Özel mülkiyet, artık üretimi ve özgür bir tür varlığı olan insan arasındaki ilişki tam da bu noktada devreye girer. İnsanın kendi üretiminin nesnelerinin elinden alınması insanın yalnızca kendi üretiminin nesnesine yabancılaşması anlamına gelmez aynı zamanda organik bedeni olarak tariflenen doğanın da insanın elinden alınması sonucunu verir. Marx, bunun ortaya çıkardığı sonucun insanın özgür etkinliğinin basit bir araca dönüşmesi olduğunu belirtir.

İnsan emeğinin ürünü olan nesnelerin, üretilen artığın ve bunların bir bileşeni olan üretim araçlarının insanın elinden koparılması ve Marx'ın tarif ettiği üzere bir başka gücün elinde toplanması, yani toplumsallaşmış nesnelerin özel mülkiyete geçmesi yalnızca sınıflı toplumlara bir geçiş olarak anlam kazanmaz. Bu durum bilinçli bir tür varlığı olan insanın özgürlüğünün de kaybedilmesi, bilinçli bir varlık olarak belirlediği nesnelerin ve doğanın belirlenimine girmesi kısacası insanın köleleşmesi anlamına gelir. Marx'ın özel mülkiyet, yabancılaşma ve insan arasında kurduğu bu ilişkinin politik sonucu ise kendisini iş-

Devrimsiz bir sosyalizm fikrinin babası Eduard Bernstein.

çi sınıfının toplumun bütününü özgürleştireceği önermesinde gösterir.

"Yabancılaşmış emeğin özel mülkiyetle ilişkisinden çıkan bir başka sonuç da, toplumun özel mülkiyetten, vb. kölelikten kurtulması, işçilerin kurtulması gibi politik bir biçimde anlatımını bulmaktadır; bunun böyle olması, yalnız onların kurtuluşunun önemli olduğundan değil, işçilerin kurtuluşunun evrensel insanlığın kurtuluşunu içermesinden ileri gelmektedir – işçilerin kurtuluşu insanlığın kurtuluşunu içerir, çünkü işçilerin üretimle ilişkisinde insanın köleliğinin bütünü vardır ve köleliğin her ilişkisi bu ilişkinin sadece biraz değişik şekli ve sonucudur." (4)

O halde Marx'ın analizlerinden anlıyoruz ki Laçiner üretici güçleri "üretici insan" ile sınırlandırarak yalnızca yabancılaşma ve özel mülkiyet ilişkilerini gizlemekle kalmamakta aynı zamanda bu değerlendirmenin politik sonucu olan sosyalist bir devrim ile bütün toplumun özgürlük yolunda ilerleyebileceği tezini ve kapitalizmin de bir kölelik düzeni olduğu gerçeğini gözden kaçırmaktadır. Daha da önemlisi analizin zeminini kaydırarak ve bu politik sonucu kendisine hedef alan bir başka politik sonuç çıkartarak işlevsiz kılmaya çalışmaktadır.

Laçiner'in ekonomik determinizm eleştirisinin arkasında esas olarak bu amaç yatar. Marx'ın *1844 El Yazmaları*'nda işçi sınıfının kurtuluşunun toplumun bütününün kurtuluşu olacağına dönük vurgusu ve daha sonradan *Alman İdeolojisi*'nde işçi sınıfının toplumun bütününü özgürleştireceği biçiminde beliren politik önermesi ile özel mülkiyet, insan emeği ve doğa arasında kurduğu ve kendisini esas olarak üretim düzeyinin özgül ağırlığı noktasında gösteren analizleri arasındaki kuvvetli ilişkiyi Marksizmin ekonomik determinizm tarafından tahrif edildiği savı ile başka bir zemine kaydırarak geçersiz kılmaya çalışır. Marksizmin ekonomik indirgemeci yorumlarının gerek kapitalizmi gerekse de sosyalizmi analiz edemediğini ileri sürerek bu doğrultuda kuramsal bir müdahalede bulunmak ile bu tespit üzerinden Marksist düşünce sistemini kendi özsel dayanak noktalarının dışına taşımak arasındaki çelişki tam da kapitalizmden sosyalizme nasıl geçileceği sorusuna verilecek yanıtta kendi politik-ideolojik stratejisine uygun ölçütleri yaratma çabası çerçevesinde anlam kazanır. Sosyalizm tasavvurunun kapitalizmin üretim ilişkileri üzerinden eleştirilerek değil de ancak olması gereken bir sosyalizm tasavvurundan hareketle yapılması gerektiği biçimindeki ifadelerinin böyle bir anlamı bulunur:

"Bilimsel tavır, kapitalist toplum biçiminin sosyalist toplum biçimi ışığında anlaşılması ve eleştirilmesini gerektirir. Çünkü bir toplum biçimi olarak kapitalist toplum, toplum biçimlerinin gelişiminin son evresi değildir. Bu bakımdan kapitalist toplumu bilimsel açıdan eleştirebilmek için öncelikle sosyalist toplum biçiminin ne olduğu bilinmelidir. Bunun için sosyalist toplumun somutta gerçekleşmesini beklememiz gerekmez. Toplum biçimlerinin gelişimi teorisi, bize sosyalist toplumun ana hatlarıyla bir modelini verecektir. Bu modelin öğeleri ışığında eleştireceğiz kapitalist toplumu." (5)

Marx'ın analizleri karşısında nafile bir çaba! Kapitalizmi üretim ilişkileri ve somut göstergelerden hareketle eleştirmenin bilimsel olmayan bir tavır, sosyalizm **modeli** üzerinden eleştirmenin ise bilimsel bir tavır olduğunun ileri sürülmesi karşısında bırakalım bilimin somut olgulardan hareketle ilerlediğini düşünmeyi, Laçiner'in materyalist felsefeden ne anladığının da şüphe götürdüğü görülmekte. Bu müthiş "materyalist" yaklaşımın arkasındaki niyetin ne olduğunu anlamak için şu soruları soralım. Kapitalizm hangi sosyalizm modeli üzerinden eleştirilecektir? Laçiner'in "teorik müdahalesinin" yansıması olan sosyalizme geçiş stratejisi nasıl bir somutluğa sahiptir? İşte bütün giz buradadır. Bu sorunun yanıtına giden yolun ana hatlarını ise onun ekonomik determinizm üzerinden eleştirdiği Bernstein ile ilgili bir başka ifadesinde görmek mümkün.

"İlk ve teslimiyetçi biçimiyle Bernstein ekonomizmi, kapitalizmin krizlerini önleyebildiği yargısına varınca devrimden de vazgeçti. Kapitalizm üretici güçleri geliştirebiliyorsa sosyalizme gidiliyor demekti. Devrim, krizle mümkündü çünkü. Ama kimse Bernstein'ın sosyalizmden vazgeçtiğini söyleyemez. O, üretici güçler böyle geliştikçe sosyalizme varılacağı fikrini, bu son amacı terk etmemişti." (6)

Ne kadar da iyi niyetli bir açıklama çabası! Ekonomizm eleştirisi üzerinden özel mülkiyeti, sınıfları ve sömürü ilişkilerini analizin merkezinden çıkarmak, kapitalizmle sosyalizm arasındaki mücadeleyi bu eksenden alarak yalnızca insanın dönüşmesi mücadelesine bağlamak ve devrim istemeden de sosyalizmin istenebileceğini ileri sürmek. Bu yaklaşımın dayanağını da Bernstein'da bulmak. İşte Laçiner'in sosyalizm modeline giden ve sosyalizmi dönüştürücülük işlevinden arındıran güzergâh. Artık tilki dönüp dolaşıp kürkçü dükkânına kapağı atmıştır. Laçiner ve *Birikim* çevresinin Bernstein'ı ekonomik determinizm ile eleştirmesi ama dönüp dolaşıp Bernstein revizyonizmine demir atması oldukça manidardır. Laçiner her ne kadar Bernstein eleştirisi yapar gibi görünse de sonuçta Bernstein revizyonizmini örtük olarak

kabul etmiştir. Bu ifadelerin kapitalizmden sosyalizme nasıl geçileceği sorunu çerçevesi içinde belirtilmiş olmasının önemi buradan ileri gelir.

Reel sosyalizm eleştirisi

Birikim'in nasıl bir sosyalizm sorusuna üretmiş olduğu yanıtın ikinci ayağını ise reel sosyalizm uygulamasına karşı aldığı tavır ve Sovyetler Birliği eleştirisi oluşturur. Güzergâh bir kere çizildikten sonra sıra artık bunun belli bir somutluğa oturtulmasına gelmiştir. Üstelik bu model oluşturma çabası reel sosyalizm uygulamasının somut göstergeleri üzerinden yapılır. Peki, Laçiner'in "kapitalist toplumu üretim ilişkileri somutluğundan değil bir sosyalist toplum modeli üzerinden eleştirelim" biçimindeki parlak önerisi, sıra bir sosyalizm modeli oluşturmaya gelince neden somut ve tarihsel bir gerçeklik olan reel sosyalizm eleştirisi üzerinden yürümekte ve bu öneri bu noktada geçerli olmamaktadır? Ne zaman somut olgulardan hareket edilmesi gerektiğini ve ne zaman bu somut olgulardan hareket etmenin bilimsel olmayacağının kıstasını Laçiner hangi gerekçeye dayanarak belirlemektedir? Bunun için rasyonel bir gerekçe aramaya gerek yok. Zira Laçiner, bizden anlattığı hikâyeye inanmamızı bekler.

Laçiner, sosyalizm modeli oluşturma görevine Sovyetler Birliği ve reel sosyalizm eleştirisi ile Türkiye'de yürütülecek olan sosyalist mücadele arasında bağlantı kurarak başlar.

Sosyalizmin ortadan kalkmasının ardından emek modern bir kölelik düzeyine geriledi. (Salgado'nun bir fotoğrafı)

"Kendi işimize bakmamız için, örneğin Türkiye'de sosyalist mücadeleyi yürütebilmemiz için niçin öncelikle bu hayati temel sorundan ve bu bağlamda düşünülen Sovyetler Birliği sorunundan başlamamız gerektiği de aydınlığa kavuşturulmalıdır." (7)

Laçiner'in bu ifadesi yalnızca Türkiye'de yürütülecek sosyalist mücadelenin izleyeceği seyrin sosyalizmin yaşadığı sorunların anlaşılması gibi bir rabıtaya indirilmesi açısından önem taşımaz. Burada daha önemli olan nokta, *Birikim* dergisinin Türkiye'de yürütülecek sosyalizm mücadelesinde kendisine itibarlı bir konum kazandırmaya ve bu doğrultuda açacağı alanda ideolojik-politik argümanlarının meşruiyetinin üretimini sağlamaya çalışmasıdır. Sol içinde kendisine alan açmak için her şeyden evvel o alanın içinden konuşulmalı, kendi ideolojik-politik hattının sosyalist olduğu vurgulanmalı, daha da önemlisi kendisini Marksizm içi olarak sunmalıdır. *Birikim* dergisinin de kendisini bir kere Marksizm ve sol içi olarak tanımladıktan sonra solun ve Marksizmin aslında ne olduğu ve ne olmadığı tartışmasını başlatması bu doğrultuda bir işlev görür. Sosyalizm eleştirisi, Marksizm yorumu, sosyalizmin nasıl olması gerektiği gibi tartışmaları daha ilk sayılarında "Sovyetler Birliği Sorunu" başlığına bağlayarak bunun üzerinden cevap üretmeye çalışması ise oldukça manidar bir çaba olarak anlam kazanır. *Birikim* dergisinin daha başlangıç aşamasında nasıl bir rol ifa ettiğini anlayabilmek için bu çevrenin sosyalizm tasavvurunun Sovyetler Birliği ve reel sosyalizm karşıtlığından zuhur ettiğini vurgulamak gerekir.

Reel sosyalizm eleştirisinde kilit bir kavram olarak devlet

Reel sosyalizm eleştirisinde oldukça dikkat çeken nokta, Laçiner'in Sovyetler Birliği'ni sosyalizmden komünizme geçiş süreci üzerinden eleştiri konusu yapmasıdır. Komünizme geçiş aşamasında Marksizmin öngördüğü süreç ile Sovyetler Birliği'nin politik uygulamaları arasında bir çelişki olduğunu ileri sürer. Ona göre Sovyetler Birliği'nde yaşanan toplum biçiminin sosyalizm olup olmadığının ve komünizme geçiş sürecinde yol alıp almadığının temel göstergesi devlet aygıtının işlevi ve sistemdeki ağırlığıdır. Sovyetler Birliği'nde yaşanan sürecin devlet aygıtının giderek yetkinleşmesi olduğunu belirten Laçiner, özellikle 1925 sonrasında temel amacın sosyalizmden komünizme geçiş sürecinin tersine işleyecek bir biçimde devlet aygıtının denetim ve etkinliğinin artırılması olduğunu belirtir. Buradan hareketle de devletin sönümlenmesi amacına doğru yol alması gereken Sovyetler Birliği'nin bunun tam tersine bir yol izlediğini ve bu durumun sosyalizmin ilkeleri ile örtüşmediğini ileri sürer. Oysa Marksizm kapitalist toplumda insanın yalnızca devlet değil aynı zamanda özel mülkiyet, sınıflar ve iş-

bölümü tarafından belirlendiğini ve bu belirlenimleri aşabildiği ölçüde özgürlüğe doğru yol alabileceğini, bunun ise ancak sınıflı toplumların ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağını anlatır. Dolayısıyla komünizme geçişin ve insanın özgürleşmesinin ölçütleri yalnızca devlet ile sınırlandırılmamıştır. Sınıfların, özel mülkiyetin, işbölümünün ve bir bütün olarak sömürü ilişkilerini üreten sınıflı toplumların aşılması özgür bir topluma geçişin olmazsa olmaz parametreleridir. Ve en önemli ayrım noktası olarak belirtilmelidir ki devlet ortadan kaldırılacak değil sönümlenecek bir kurumdur. Laçiner meseleyi tam da bu noktada Marksizmin öngördüğünün dışında kapsamı yine daraltarak açıklama çabasına girmiştir. Peki ama Laçiner neden bu bütünlük üzerinden değil de yalnızca devlet üzerinden reel sosyalizm eleştirisi yapmaktadır? Bu sorunun yanıtını Laçiner'in devlet meselesini sosyalizmin aslında ne olduğu ve ne olmadığı sorununa bağlamak üzere vardığı nokta üzerinden bulmak mümkün. Ona göre reel sosyalizm kendisini refah ve kalkınma sorununa bağlamış ve sosyalizmin bu unsurlar bakımından kapitalizmden daha gelişkin bir sistem olduğu yaklaşımını geliştirmiştir.

"Elbette böylesi bir anlayış, sosyalizmi bir toplum biçimi olarak değil, bir kalkınma yöntemi saymak demektir. (…) Burada artık Marksizm yoktur. Marksizm tüm bağlayıcılığını, teori, bir hedef olarak içeriğini yitirmiştir. Sosyalizm bir ekonomi, devlet mülkiyeti ve planlı üretim yapmak demektir artık." (8)

Bu ifadelerden Laçiner'in reel sosyalizmle sorununun ne olduğu görülmektedir. Sosyalizm elbette yalnızca kalkınma ve devletin ekonomideki mülkiyeti üzerinden tanımlanamaz yahut bu noktalara indirgenemez. Ancak bu durum sosyalizmde kamu mülkiyetinin, planlı üretimin var olmayacağı ve ekonominin toplumun çıkarları doğrultusunda kurgulanamayacağı anlamına da gelmez. Bu açıdan sosyalist toplum tahayyülünün kamu mülkiyetine, kalkınma ve refaha indirgenemeyeceği eleştirisi sosyalist toplumun temel parametreleri olan bu unsurların bizzat sosyalizme yabancı ve ona içkin olmayan unsurlar olarak değerlendirilmesini haklı göstermez. Laçiner ise tam da bunu hedefler. Sosyalizmin temel unsurlarını sistemden arındırmak için bir meşruiyet yaratma çabasıdır söz konusu olan. Bunu ise elbette ki Marksizm içinden yapmaya çalışmaktadır.

Laçiner'in sosyalizm tasavvuru

Sosyalizmde devletin ağırlığını kalkınma ve refah bağlamları üzerinden reel sosyalizm tasavvuruna bağlayan Laçiner, bunun karşısına ise kendi sosyalizm tasavvurunu yerleştirir. Bu noktada reel sosyalizm eleştirilerini Avrupa komünizmi ile arasına mesafe koymaya çalışarak gerçekleştirme amacı taşısa da Laçiner'in gerek kalkış noktası gerekse de vardığı noktaya dikkat edildiğinde onun sosyalizm tasavvurunun Avrupa komünizminin başlangıç ve varış noktaları ile örtüştüğü görülür. Bu doğrultuda Marx'ın kafa emeği ile kol emeği arasındaki çelişkinin ortadan kalkmasını sosyalist toplumun baş koşulu olarak gördüğünü belirten Laçiner, sosyalist toplum için bu baş koşulun oluştuğunu bakın nerede aramaktadır.

"Bugün bilimsel-teknik devrim ile insanların önüne serilen imkânların niteliği işte bu baş koşulun oluştuğunu gösteriyor bize. Otomasyon kol emeğini giderek azaltmakta, emek kontrol fonksiyonuna dönüşmekte ve en önemlisi bilgi, bilgi araçları vasıtasıyla herkesin erişebileceği hale gelmekte, toplumsallaşmaktadır. Artık doğal yeteneklerin sınırı aşılmak üzeredir ve bir ölçüde bu doğal yeteneklere göre de ayrımlaşabilen kafa-kol emeği farkı objektif olarak giderilebilme yolundadır.

"Emek bir geçim aracı olmaktan çıkmaktadır. Çünkü bilimsel-teknik gelişme ile artan üretim, toplumun mevcut emek potansiyelinin giderek daha azıyla elde edilir hale gelmiştir. Artan emek potansiyeli daha değişik ve yeni etkinlik alanlarına yönelebilir. Böyle bir yönelim, geçim endişesinin ister istemez işe koşturduğu insanları, benimsediği herhangi etkinlik alanında tüm yaratıcı niteliklerini kullanan ve ancak bunu yapabildiği zaman hayati ihtiyacını giderdiğini bilen insanlar haline getirir." (9)

Ne etkileyici bir açıklama! Kafa ile kol emeği arasındaki çelişkinin ortadan kalkma emarelerini ve bu anlamda sosyalizme geçişin anahtarını kapitalizmin emek süreçlerinde geçirdiği değişimin içinde bulan Laçiner'e sormak gerekmektedir. Emek kendi doğal yeteneklerini aradan geçen otuz beş yılın ardından halen daha aşmak üzere midir? Kafa ile kol emeği arasındaki ayrım ortadan kalkmış ve emek bir geçim aracı olmaktan çıkmış mıdır? Ve daha da önemlisi emek üretim sürecinde kendisini belirleyen ve sınırlandıran unsurları aşarak kendi potansiyelini farklı etkinlik alanlarına yönlendirebilmiş midir? Laçiner'den aradan geçen otuz beş yılın ardından yanıt beklenmektedir. Ancak onun böyle bir zahmete katlanamayacağını belirterek ilk elden biz cevaplayalım.

Sosyalizmin ortadan kalkmasının ardından emeğin modern bir kölelik düzeyine gerilediği, değil farklı etkinlik alanlarına yönelmek üretim sürecindeki işbölümünün çok daha katı ve aşılamaz bir niteliğe bürünmesinden dolayı mevcut pozisyonuna çakılıp kaldığı, geçinebilmek için değil yalnızca asgari ücret elde edebilmek için dahi çalışmak zorunda olduğu, öte taraftan geleneksel işçi sınıfından farklı beğenilere, yaşam

biçimine sahip beyaz yakalı olarak tariflenen işçilerin de mevcut emek piyasasındaki bu durumdan hiç de muaf olmadığını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde Laçiner'in teorisi ile mevcut olgular arasındaki çelişkiyi görmek kaçınılmazdır.

Laçiner'in söz konusu açıklamalarının referans noktalarının neresi olduğu ise İspanya Komünist Partisi Genel Sekreteri Manuel Azcarate'nin Avrupa komünizminin oluşumunda bilimsel-teknolojik değişimin rolüne ilişkin olarak yapmış olduğu değerlendirmeler ve bu sürece atfettiği önem dikkate alındığında daha açık bir şekilde görülebilmektedir. (10) Avrupa komünizminin gelişimini açıklarken Bernstein revizyonizmi ile arasına mesafe koyma çabası gösteren ve esas etkili faktörün bilimsel/teknolojik alanda yaşanan gelişmeler olduğunu belirten Azcarete ile yine Bernstein'a mesafeli yaklaşan ve sosyalizmin tanımını emek süreçlerinin içinde bulan Laçiner arasındaki örtüşme oldukça belirgin bir şekilde ortaya çıkar.

Peki, bir taraftan Marksizmin temel taşlarını yerinden kaydırarak onu kendi liberal ideolojik konumlanışı ile uyumlu hale getirme çabasının, diğer taraftan da bu durumu Marksizmin esas yorumu olarak sunarak kendisini Marksizm ve sol içi tanımlamanın nasıl bir anlamı vardır? Rosa Luxemburg'un Bernstein özelinde reformizm savunucularının bu hususta kullanmış olduğu yönteme ilişkin açıklamaları Laçiner ve *Birikim* dergisi için de pekâlâ geçerlidir.

"Her kim ki bir sosyalist olarak tanınmak fakat aynı zamanda bu yüzyılda insan beyninin en büyük ürünü olan Marksist öğretiye savaş ilan etmek isterse, herkesin önünde bu öğretinin taraftarı olduğunu açıklamak ve **Marksist öğretinin kendisinde, ona karşı savaşın dayanak noktalarını aramak zorunda kalarak, sonuncusunu ise sadece onun geliştirilmesi olarak sunarak**, ona farkında olmaksızın bir saygı gösterisi ile başlamak zorunda kalır." (11)

Sonuç

Birikim'in 70'li yılların ortasından itibaren başlayan serüveni bu minvalde gelişmiştir. 89'da yeniden yayın hayatına başladığında özellikle liberalizm ile muhafazakârlığın konsolide edilme çabalarında *Birikim*'in oynadığı işleve dikkatlerimizi çevirdiğimizde göreceğimiz şey tam olarak budur. Türkiye solunu yalnızca liberalize etme çabası değil aynı zamanda muhafazakârlık ile ittifak haline girebilecek bir unsur olarak inşa etmek hususunda da özel bir misyona sahip olmuştur. Bunun için ise kendisini Marksizm ve sol içi olarak tanımlamış ve buradan hareketle de hem Marksizmin hem de sosyalizmin liberal bir tahrifine imza atmıştır.

Bernstein'ın reformist strateji doğrultusunda Marksizmin esas geçerli yorumunun ne olacağına yönelik açtığı tartışmadan hareketle açılan yoldan Kautsky devam etmiş ve Avrupa komünizminin politik stratejisinde cisimleşen liberal çizgi Türkiye'ye 1970'li yıllarda *Birikim* aracılığıyla ithal edilmiştir. Gerek Marksizmin yorumlanmasında gerekse de kendi politik stratejileri açısından hiçbir biçimde özgünlük taşımayan bu akım kendisini Avrupa komünizmin referans noktalarına bağlı kılmış ve bu düşünceyi Türkiye'ye ithal ederek bunun üretilmesi doğrultusunda işlev görmüştür. Avrupa komünizminin ideolojik haritasına uyumlu bir biçimde toplumun değiştirici aktörü işçi sınıfı olmaktan çıkmış, sömürü ilişkileri dışlanmış, emek-sermaye çelişkisinin başatlığı reddedilmiştir. Tüm buradan hareketle de sivil toplum ve demokrasi söyleminde kendisini gösteren bir sosyalizm tahayyülü boy vermiştir. *Birikim*'in kuramsal beslenme kaynaklarının onu bugün itibariyle getirdiği nokta ise ortadadır.

"Thomas Carlyle'nin bir sözü vardır: Eğer bir papağana arz ve talep demesini öğretirseniz karşınızda bir iktisatçı bulursunuz. Demokrasi ve sivil toplum lafları öğreten bir papağan ise belki her şey olabilir, ama Marksist olamaz." (12)

DİPNOTLAR

1) Ömer Laçiner, *Ekonomizm Konusu ve Marksist Tarihi Gelişim Teorisine Bakış I, Sosyalizmin Bunalımı: Ne Yapmalıydık?* içinde, Birikim Yayınları, s.252.
2) Karl Marx, *1844 El Yazmaları*, Birikim Yayınları, s.80.
3) Karl Marx, a.g.e., s.82.
4) Karl Marx, a.g.e., s.88.
5) Ömer Laçiner, a.g.e, s.254-255.
6) Ömer Laçiner, "Ekonomizm Konusu ve Marksist Tarihi Gelişim Teorisine Bakış II", a.g.e., s.278.
7) Ömer Laçiner, "Sovyetler Birliği Sorunu I", a.g.e, s.329.
8) Ömer Laçiner, a.g.e, s.337.
9) Ömer Laçiner, "Uluslararası Sosyalist Harekette Bunalım", a.g.e., s.62.
10) Manuel Azcarate, "What is Eurocommunism", marxist.org.
11) Rosa Luxemburg, *Sosyal Reform mu Devrim mi?*, Belge Yayınları, s.42.,vurgu bana ait.
12) Metin Çulhaoğlu, soL Haber Portalı, röportaj, 29.12.2010

Osmanlı yönetiminin devrim korkusu (1856-1872)

Devrime karşı ıslahat

Babıâli, sınırları çevresinde cumhuriyet rejimlerine gücü oranında izin vermeyeceğini ortaya koymuştu. Hariciye Nezareti yazışmalarında cumhuriyet kavramı devrim, devrim ise entrika ve komplo ile birlikte kullanılıyordu. Devrimci bir hareket veya bir cumhuriyet, Osmanlı coğrafyası için istikrarsızlık kaynağı olarak tanımlanmıştı. Babıâli'nin 1856'dan sonra Paris Barış Anlaşması ile kurulan yeni Avrupa düzenini koruma amaçlı muhafazakâr bir dış politika yürüttüğü söylenebilir.

Kuntay Gücüm

Islahat Fermanı olarak anılan Hat-ı Humayun'daki vaatleri gerçek ve radikal reformlar olarak nitelendiren Hariciye Nazırı Fuad Paşa, 26 Mayıs 1856 tarihinde Londra Büyükelçisi Musurus Bey'e şu cümleyi yazar: "Avrupa, fermanın ülkede manevi bir devrim yani yedi yüzyıl süren bir durumun değişimi olduğunu yadsımamalıdır." (1) Bu ifade, Islahat Fermanı dönemi Hariciye Nezareti yazışmalarında devrim kavramına olumlu bir anlam yüklenen ender örneklerden biridir. Babıâli'nin devrim kavramını, daha çok reformculuğun karşıtı olarak menfi bir anlamda kullandığı görülür.

Özellikle büyük güçlerin reformlarda yeterli ilerlemenin gösterilmediği gerekçesiyle Babıâli'yi sıkıştırdıkları dönemlerde, Osmanlı hariciyesi eleştirilere reformlarla imparatorluk yönetiminde geçmişten köklü bir kopuşun gerçekleştirildiğini söyleyerek cevap verecektir. Fuad Paşa'nın devrim kavramına başvurmuş olması da, bu vurgunun kuvvetlendirilmek istenmesinden kaynaklanıyordu.

Islahat Fermanı ilan edilirken (1856).

Fuad Paşa 27 Şubat 1867 tarihinde Londra ve Paris'teki Osmanlı Büyükelçiliklerine gönderdiği bir sirkülerinde şunları söyler: "Türkiye'de gerçekleştirilenler basit bir idari reform değildir; girişilen ve büyük ölçüde tamamlanmış sosyal ve dini reformdur. Biz kendi ortaçağımızı yirmi yılda aştık, Avrupa onu ortadan kaldırmak için dört yüzyıl uğraşmıştı." (2) Devamında Fuad Paşa, bu köklü değişimin İmparatorlukta barış yoluyla, Avrupa'da ise kanlı mücadelelerle gerçekleştiğini de hatırlatır.

Babıâli, geçmişten kesin bir kopuşun çok kısa bir sürede ve kansız gerçekleştirilebilmesinin, reformlardaki başarılarla mümkün olduğunu savunuyordu. Babıâli'ye göre Avrupa ise aynı değişimi devrimlerle gerçekleştirmeyi denemiş, bu yüzden de bu değişimler hem birkaç yüzyıl sürmüş, hem de kanlı olaylara neden olmuştu. Ali Paşa, Fransız Büyükelçisi Bourée'ye yazdığı kişisel bir mektupta, devrimlerin Fransa ve Avrupa'ya nelere mal olduğunun görüldüğünü, düzenin ancak bir yüzyıllık emek ve kan seli sonucunda yeniden kurulabildiğini söyler. (3) Hariciye Nezareti'nin çeşitli yazışmalarında, İmparatorluğun ise reformist politikalarla kendisine yöneltilen birçok eleştiriyi haksız çıkarttığı iddia edilir. Örneğin 1870 yılında Rüstem Bey'e gönderilen bir talimatta, diğer ülkelerin benzer değişimleri kanlı devrimlerle gerçekleştirebildiği, fakat İmparatorluğun aynı süreci kansız yaşadığı iddia edilerek "bu, haksız bir şekilde fanatizmle suçlanan Türk milletinin tolerans ruhuyla hareket ettiğinin açık bir kanıtı değil midir?" deniliyordu. (4)

Devrimci olarak nitelendirilen Avrupalı siyasetçiler içinde en fazla üzerinde durulan isimlerden biri Giuseppe Garibaldi'dir.

Toplumu değiştirme yöntemi olarak devrimlere karşı reformculuğu savunan Tanzimat yönetiminin, Avrupa devrimlerine sert tepkiler verdiği görülür. İçerdeki muhalefetin, özellikle de gayrimüslim tebaa içindeki milliyetçi hareketlerinin devrimci bir yöne evrilmesi ihtimali, Islahat Fermanı döneminde İmparatorluk Hükümetinin devrimci hareketlere karşı hassasiyet göstermesinin ilk akla gelen nedenidir. Fakat bu dönemde Babıâli'nin Avrupa'daki devrimci hareketlere tepkisinin başka nedenleri de olduğu anlaşılıyor. Bazı örnek olayların incelenmesi, bu konuda çeşitli bilgilere ulaşılmasını sağlayabilir.

Babıâli'nin Batılı devrimci korkusu ve Garibaldi örneği

Devrimci olarak nitelendirilen Avrupalı siyasetçiler içinde en fazla üzerinde durulan isimlerden biri Garibaldi'dir. Osmanlı diplomatlarının Garibaldi değerlendirmesini, Babıâli'nin İtalya'daki Ortaelçisi Rüstem Bey'in şu cümlesi özetliyor: "Her ne kadar devrimci ateşi İtalya'da yoğunlaşsa da, Avrupa'daki tüm demokratik isyan hareketlerini cesaretlendirmekten geri durmadığı biliniyor." (5) Bir kısmı doğrudan Osmanlı İmparatorluğu'nu hedef alan Garibaldi tarafından imzalanmış bildiriler, Babıâli'nin endişelerinin çok da dayanaksız olmadığını gösterir. (6)

İstanbul Hükümeti için en korkutucu senaryo, Garibaldici partinin, boşta kalmış bazı maceracı insan kaynaklarıyla buluşabilme ihtimaliydi.

1860 yılların başında Garibaldi'nin faaliyetlerine karşı gösterilen hassasiyet, İtalya'daki Osmanlı konsolosluk örgütlenmesinin gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiğini düşündürecek kadar yüksektir. (7) Osmanlı diplomatik misyonu, İtalyan Hükümeti ile çeşitli temaslarında Garibaldi'den duyulan rahatsızlığı dile getirir. Kendi ifadesiyle Rüstem Bey'in amacı, İtalyan Hükümeti'nin "Garibaldi ve partisinin tahriklerini ve Osmanlı eyaletlerinde dolaşan devrimci ajanların faaliyetlerini" kınamasını sağlamaktır. (8) Garibaldi'nin Doğu'ya yönelik faaliyetleri, Rüstem Bey'in önemli mesai konularındandı.

Napoli'de 1862'de yaşananlardan sonra, Babıâli uzun süre Garibaldi'nin Adriyatik'in Doğu sahillerine bir sefer düzenleme ihtimalinden çekindi. Lord Russell, Atina'daki İngiliz Büyükelçiliği'ne Garibaldi'nin Yunanistan Hükümeti ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyanlar örgütlemek üzere Yunanistan'a hareket edeceğini bildirmiş, Atina'daki Osmanlı diplomatik misyon şefi Fotiades Bey de, kendisiyle de paylaşılan bu bilgiye raporunda yer vermişti. (9) 22 Ekim 1863'de Hariciye Nazırı Ali Paşa, İmparatorluğun dış temsilciliklerine gönderdiği bir yazıda, Garibaldi'nin Adriyatik'in Doğu sahillerine yönelik projelerinden söz etmiş, gerekli tedbirleri almadığı için İtalyan Hükümeti'ni eleştirmişti. (10) Paris Büyükelçisi Mehmet Cemil Paşa da 1864'de Garibaldi taraftarı İtalyan gönüllüleri taşıyan bir geminin Osmanlı sahillerine doğru hareket ettiğini ileri sürdü. (11) İstanbul'a çeşitli tarihlerde benzer istihbarat raporları ulaşmaya devam etti.

Dönemin Osmanlı diplomatlarından Musurus Bey.

Hariciye Nezareti yazışmalarında Girit'teki gibi bazı isyanlarda da Garibaldici grupların olası tehlikelerine dikkat çekilir. Osmanlı konsolosluklarından gelen raporlarda Garibaldici partinin Girit'te yardım komiteleri kurduğu, bazı Garibaldici militanların Yunanistan'a geçmeye çalıştığı bildiriliyordu. (12) Hatta 1867 Mayıs'ında Atina sefareti, İtalya'daki bazı komiteler ile Yunanistan'daki kimi örgütlerin Garibaldi ve Mazzini yönetimindeki bir merkezi komite altında toplanmasının planlandığını bildirdi. (13) Fotiades Bey'in iddiasına göre komitenin amacı Roma, Napoli, Girit, Epir gibi kimi bölgelerin federasyon çatışı altında birleştirilmesiydi. Rüstem Bey, bu projenin devrimci kafalardaki bir hayalden ibaret olduğunu ve ciddi bir sonuç doğurmayacağını iddia etse de, Atina'dan gelen bilgiyi teyit etti. (14)

Rüstem Bey, Eylül 1866 tarihinde, İtalyan demokratik komiteleriyle Girit göçmenlerine yardım amaç-

Paris Komünü (1871) Osmanlı Hükümeti üzerinde de korku yarattı.

lı temasların kurulduğuna ilişkin bilgileri İtalyan Dışişleri Bakanı ile paylaştığını bildiren raporunda da şunları yazmıştı. "Bakana, aralarında önemli sayıda paralı askerin bulunduğu Garibaldici birliklerin terhisinin işsizliğe yol açacağını ve hayatını kazanmak için zenginlikten mahrum, zahmetli ve onurlu işlerine geri dönmek konusunda yeterince istekli olmayan çok sayıda adamı devrimci ajanların tahriklerine terk edeceğini anlattım." (15)

Garibaldi'nin Doğu politikası

İstanbul Hükümeti için en korkutucu senaryo, Garibaldici partinin, boşta kalmış bazı maceracı insan kaynaklarıyla buluşabilme ihtimaliydi. Büyükelçiliklerden gelen kimi raporlar, istihdam imkânı bulamayan maceracıların, Osmanlı topraklarını devrimci siyasal amaçlar arkasına saklanarak yeni umut kapısına dönüştürebileceklerine ilişkin bilgiler içerir. Örneğin İtalyan devriminden sonra işsiz kalmış eski militanların, Garibaldi'nin Adriyatik'in Doğu sahillerine düzenleyeceği bir seferde kullanılmasından çekiniliyordu. Babıâli'nin bu korkusu sebepsiz değildir ve bazı tecrübelere dayanır. İtalyan ordusundaki Macar lejyonu örneği, bu tecrübeler hakkında önemli ipuçları veriyor. 1862'de İtalyan Hükümeti hizmetindeki bazı Macar lejyonu mensupları Osmanlı topraklarına geçmek için görevlerinden ayrılmak istemiş, bu talebi Garibaldi'nin planlarının bir parçası olarak algılayan Babıâli, İtalyan Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunarak hayata geçirilmesini engellemeye çalışmıştı. (16) Hem Rüstem Bey'den hem de Musurus Bey'den gelen raporlarda, Garibaldi'yle ilişkili olduğu düşünülen bu girişim nedeniyle İmparatorluk sahillerindeki güvenlik önlemlerinin artırılması, yerel yetkililerin tehlike hakkında bilgilendirilmesi için uyarılar yapılıyordu.

Garibaldi'nin Doğu politikasının amacı, daha çok Avusturya'yı Doğu'dan sıkıştırarak İtalyan birliği önündeki engeli ortadan kaldırmaktır. Daha 1860 yılında Musurus Bey, Garibaldi'nin Osmanlı topraklarını Avusturya Hükümeti'ne karşı Macaristan'a kadar uzanan bir ayaklanma örgütlemek için faydalanmayı düşündüğünü yazar. (17) Babıâli'nin, Avrupa'daki bazı projelerin, Doğu'ya devrimci ihracına yol açmasından, bu devrimci grupların ülkelerindeki siyasi amaçlarına ulaşmak için, Osmanlı eyaletlerinde faaliyet göstermesinden çekindiği anlaşılıyor.

İmparatorluğun gelecek güvencesinin yıkımı ve Paris Komünü

Fransa-Prusya savaşı hem İmparatorluğun güvendiği dengelerin yıkılmasına ve Paris Barış Anlaşması'nda gedikler açılmasına, hem de II. İmparatorluk rejimini sonlandırarak 19. yüzyılın en önemli devrimci hareketlerinden biri olan Paris Komünü'ne yol açmıştı. Fransa-Prusya savaşı gündeme geldiğinde, Ali Paşa bu savaşın tüm dünya için bir felaket olacağını, Türkiye'nin de bu felaketten en fazla zarar görenler arasında yer alacağını söyler. (18) Savaşın Almanya lehine sonuçlanmasından sonraki diplomatik temaslar üzerine de, İmparatorluğun gelecekteki güvenlik unsurlarından biri olarak nitelendirdiği Paris Barış Anlaşması'nın kurban edildiğini yazacaktır. (19)

Daha savaş devam ederken Paris Büyükelçisi Mehmet Cemil Paşa, gelişmelerin bir iç savaşa doğru gidebileceğine ilişkin tespitler yapar. 13 Ekim 1870 tarihli raporunda kızıl cumhuriyetçiler ve sosyalistler tarafından kışkırtılan düzensizlik ve anarşiye karşı ulusal Savunma Hükümetinin enerjik önlemler alması gerektiğinden söz eder. (20) 27 Ekim tarihli raporunda da, Hükümetin ülkeyi savunacak tedbirler yerine Cumhuriyeti güçlendirmek için çaba harcamasını, biraz da eleştirel bir üslupla dile getirir, monarşik bir rejim düşüncesinin kızıl cumhuriyetçiler tarafından engellendiğini yazar. Raporunda kamuoyuyla ilgili de şu bilgiye yer verir: "Kamuoyu, haklı olarak, kızıllardan ve sosyalistlerden, sonuç olarak şu anki savaştan hemen sonra gelmesi muhtemel bir sivil savaştan çekiniyor." (21) 29 Ocak 1871'de de Paris'te canlı bir ticari hayatın devam edememesinin sonuçlarının ciddi olarak hissedildiğini, bu yüzden şehirdeki durumun kritik olduğunu bildirir. (22) 9 Şubat tarihli raporunda ultra-cumhuriyetçilerin halkta heyecan yaratamadığını iddia etse de (23), gelişmelerden tedirginlik duyduğu anlaşılıyor. Mehmet Cemil Paşa, Paris Komünü günlerinde

Paris Komünü adına Babıâli'ye gönderilen dostluk mesajı. Genelde o tarihlerde devletler arası mesajlarda "Majesteler Sultan'ın Hükümeti ile ..... hükümetinin dostluğundan" söz edilir. Burada Paris halkı ile Türk halkı arasında dostluktan söz edilmiş. "Eşitlik, Kardeşlik, Özgürlük" sloganı da antet olarak kullanılmış.

yaşananları Versailles'dan izleyerek aktaracaktır. Paris'in kontrolünün Komün'de olduğu günlerde, Thiers Hükümeti Komün'e karşı savaşını Versailles'dan yönetiyordu. (24) Raporlarında, Komüncüler ile Hükümet arasındaki çatışmalar hakkında detaylı bilgiler vardır.

Komün Hükümeti'nin kuruluşunu, Mehmet Cemil Paşa aracılığıyla Babıâli'ye bildiren 9 Nisan 1871 tarihli ve Dış İlişkiler Delegesince imzalı yazıda, Komün'ün Paris halkı ile Türk halkı arasındaki bağın güçlendirilmesini arzuladığı söylenerek, İmparatorluk Hükümeti'ne dostluk çağrısı yapılıyordu. (25) Bu çağrı karşılık bulmadığı gibi, Hariciye Nezareti yazışmalarında, Komün yönetiminden hep olumsuz ifadelerle söz edildiği görülür. (26)

Mehmet Cemil Paşa 6 Nisan tarihli raporuyla devrimcilerin Paris'e hâkim olduğunu ve yeni bir hükümet oluşturduklarını, Hükümetin de güçlerini takviye ederek ayaklanmaya karşı koymaya çalıştığını yazar. (27) 13 Nisan'da da Paris'le ilgili şu değerlendirmeyi İstanbul'a iletir: "Başkentte daha önce hiç olmadığı kadar terör hüküm sürüyor; Başpiskopos ve çok sayıda rahip hapsedildi, Katedral ve pek çok kilise soyuldu." (28) Aynı raporda ordunun Komün'ü destekleyebileceğine ilişkin endişelerin sonlandığını, ordunun Komün'e karşı tavrını açıkça ortaya koyduğunu da bildirir. Nisan ayının ortasında çatışmalar Osmanlı büyükelçilik binasının bulunduğu yere kadar ulaşmıştı. (29)

Mayıs ayı başında kaleme alınan raporlarda, gelişmelerin devrimcilerin aleyhine döndüğü vurgulanır. 4 Mayıs tarihli raporda Komün'ün merkezinde şaşkınlığın hâkim olmaya başladığını, sorunların aşılması için "Comité de Salut Public" adıyla yeni bir komite kurulduğunu bildirerek şunları yazar: "93 devriminin bu kötü karikatürü, hiçbir parti tarafından desteklenmeyen isyanı kurtaramayacaktır; 30 Nisan Pazar günü tüm Fransa'da yapılan belediye seçimlerinde büyük çoğunluk aşırı liberal ve hatta Cumhuriyetçi olsa da, hiç de komüncü bir görüntü vermiyor." (30) 11 Mayıs'ta da Mehmet Cemil Paşa, Thiers tarafından Parislilere hitaben yayınlanan ültimatomun olumlu etki yarattığını, kamuoyunun Hükümet ve meclis etrafında toplandığını iddia eder. (31) 1 Haziran tarihli raporunda da bazı komüncülerin direnişi sürdürmesine rağmen 28 Mayıs itibarıyla isyanın kesin olarak yenildiğini, Komün'ün birçok önderinin öldürüldüğünü, yaklaşık bin kişinin hapsedildiğini bildirir. (32) Komüncülerin Paris'te yaptıklarını bir trajedi olarak anlatan raporda, şu ifade yer alır: "Sonunda Paris nefes alıyor."

Avrupa devletleri Fransız Hükümeti'ne, Komün'e karşı yardım önerdiğinde, Babıâli de aynı öneriyi tekrarladı. 31 Mayıs'ta Mehmet Cemil Paşa, Babıâli'nin bu yöndeki kararını Fransız Hükümeti'ne iletmek, Osmanlı konsolosluklarını Hükümete her türlü yardımı yapmaları için talimatlandırmak ve Osmanlı gemilerinin komüncülerin yakalanması için kullanılabileceğini önermekle görevlendirildi. (33) Mehmet Cemil Paşa 7 Haziran'da bu öneriyi Thiers'e iletti. (34)

Tarihteki ilk proletarya iktidarı olan Paris Komünü iki ay dayanabildi. Komün düştükten sonra Paris sokaklarında büyük bir katliam yaşandı.

1872 yılına gelindiğinde Mehmet Cemil Paşa, Komün'ün tehditlerine dikkat çekmeye devam ediyordu. 6 Şubat 1872 tarihinde Enternasyonal adlı örgütün genel bir ayaklanmayla komünü yeniden kurmaya çalıştığını, polisin bu örgütün üyelerini takip ettiğini bildirdi. (35) O yıllarda Enternasyonal, Osmanlı hariciyesini de meşgul eden konulardan biriydi.

Birinci Enternasyonal'in 1872'deki bir eylemini temsil eden resim.

Ali Paşa: "Kendisine Enternasyonal diyen iğrenç örgüt"

Babıâli'nin, Enternasyonal adlı uluslararası işçi birliğini, Avrupa ülkeleri kadar önemli bir tehdit olarak algıladığı anlaşılıyor. Ali Paşa, İspanya Kralı'nın Enternasyonal'e karşı hükümdarların ortak hareket etmesi önerisine katıldığını açıklamıştı: "İspanya Kralı'nın önerisini tamamıyla paylaşıyorum. Eğer hükümetler sert davranmazlarsa, mevcut entrika odaklarının ortadan kaldırılması için acele edilmezse, büyük bir yangın tüm Avrupa'yı tutuşturmakta gecikmeyecektir." (36) Ali Paşa çeşitli yazışmalarında Enternasyonal'i "iğrenç örgüt" olarak anıyordu.

Osmanlı diplomasisi, Enternasyonal'i sadece Batı Avrupa'ya ait bir sorun olarak görmez. Fotiades Bey, özelikle Batı Avrupa'da yoğunlaşan örgütün, faaliyetlerini Berlin, Londra, Viyana, Milano, Polonya, Yunanistan ve hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun eyaletlerine kadar yaygınlaştırdığını rapor etmişti. (37) Rüstem Bey'in Petersburg'dan gönderdiği 562/332 sayılı raporunda da Enternasyonal'in teşkilatını yenileyerek üye ve komite sayısı artırdığına ilişkin bilgiler geldiğini, faaliyet alanına Türkiye'yi de dâhil etmek istediğinden şüphe edilmemesi gerektiğini bildirdi. (38) Fotiades Bey'in 6 Ekim 1871 tarihli raporunda da İtalyan bakanların uyarılarını aktarmıştı. İtalyan kabine üyeleri Enternasyonal'in Doğu'daki faaliyetlerinin Avrupa'daki kadar tehlikeli olabileceğini, İmparatorlukta yaygın sanayinin bulunmaması nedeniyle örgütün propagandasının sosyal bir karakterde olmasa bile politik bir karakterde ortaya çıkabileceğini ileri sürmüşlerdi. (39) İngiliz Hükümeti de, 30 Eylül 1871 tarihli gizli bir yazıyla Babıâli'den, Enternasyonal'in Osmanlı topraklarında faaliyet gösterip göstermediği hakkında bilgi talep etti. (40)

İstanbul'dan Avrupa'daki Osmanlı diplomatik misyonlara giden çeşitli yazılarda da İmparatorluk Hükümetinin Enternasyonal'e karşı oluşturulacak her türlü devletler arası işbirliğine hazır olduğu ısrarla vurgulanır. Örneğin Mehmet Cemil Paşa'ya gönderilen bir talimatta aynı görüş tekrarlanmıştı: "Sayın Büyükelçi, size Babıâli'nin, Enternasyonal'in yaymaya çalıştığı iğrenç ve korkunç prensiplerin propagandasını engellemek amaçlı tüm anlaşmalara katılacağını bildirmek istiyorum." (41) Hariciye Nazırı Server Paşa da, Babıâli'nin bu tehdit karşısında hiçbir mali fedakârlıktan geri kalmayacağını belirttikten sonra şöyle yazmıştı: "Fakat benim fikrime göre, fesadı önlemek için en etkili ve pratik önlem, tüm hükümetlerin aralarında anlaşması olacaktır. Tüm ülkelerin polis idareleri, Enternasyonal'le mücadele amacıyla ilgili tüm gelişmeleri karşılıklı olarak paylaşacaktır." (42) Mehmet Cemil Paşa da Fransız Dışişleri Bakanı'na, yasama organlarının ayrı ayrı alacakları kararların yabancı topraklardaki mültecileri kapsayamayacağından, uluslararası işbirliğinin kaçınılmaz olduğunu söylemişti. (43)

Osmanlı diplomasisinin, büyük güçlerin hükümetler arası işbirliği konusundaki yaklaşımlarını İstanbul'a titizlikle raporladıkları görülüyor. Avrupa hükümetleri, ortak hareket edilmesi konusunda fikir birliği sağlamışlardı. Sadece ABD Hükümeti adına Blacque Bey'e Enternasyonal karşıtı birlikteliğe katılmayı düşünmedikleri, yasaların Amerika doğrudan tehdit edilmediği sürece hükümetin müdahalelerini yasakladığı söylenmişti. (44)

Sonuç

1871 yılında Ali Paşa, yönetimindeki Eflak-Boğdan'daki siyasi gelişmeler üzerine, Eflak-Boğdan Prensi'nin, devrimci partinin varlığını kabul edip İmparatorlukla ilişkisinin bu parti tarafından yönlendirilmesine izin vererek, komşu eyaletleri ayaklandırmayı amaçlayan komitelerin kuruluş ve çalışmalarına göz yumarak, kendisinin de şikâyet ettiği durumdan sorumlu olduğunu yazmıştı. Devamında da Eflak-Boğdan'daki hükümdarlık krizine karşı Cumhuriyet önerileri için de şunları söylüyor: "Babıâli'nin bu nitelikte bir suç icraatını onaylamasının veya müsamaha göstermesinin mümkün olmadığını dile getirmeye gerek görmüyorum. Cumhuriyetçi form sadece vassallık ilişkisini ortadan kaldırmayacak, aynı zamanda Prenslikleri bir daha içinden çıkartılması imkânsız derinlikte bir anarşi uçurumunun içine atacaktır. Ayrıca Prenslikler komşularına karşı devrimci entrikaların gerçek bir merkezi haline dönüşecektir." (45)

Karl Marx Enternasyonal kongresinde konuşuyor.

Babıâli, sınırları çevresinde cumhuriyet rejimlerine gücü oranında izin vermeyeceğini ortaya koymuştu. Hariciye Nezareti yazışmalarında cumhuriyet kavramı devrim, devrim ise entrika ve komplo ile birlikte kullanılıyordu. Devrimci bir hareket veya bir cumhuriyet, Osmanlı coğrafyası için istikrarsızlık kaynağı olarak tanımlanmıştı. Nitekim Babıâli, Fransız Cumhuriyet Hükümeti'ni tanımak konusunda da isteksiz bir tavır gösterir. Kendi kararını ilan etmeden önce, İngiltere'nin tanıma kararını açıklamasını bekleyecektir. Fransız Hükümeti'nin tepkisine rağmen Mehmet Cemil Paşa, Fransız Dışişleri Bakanı Jules Favre'a, Hükümetinin, büyük güçlerin kararını bekleyeceğini, tek başına inisiyatif almayacağını söylemişti. Babıâli'nin tanıma kararı ancak 24 Şubat 1871 tarihinde Jules Favre'a gönderildi. (46)

Komün düştükten sonra Paris sokaklarında kalan barikatlar (29 Mayıs 1871).

Babıâli'ye göre reformlarla gönenci artan Osmanlı İmparatorluğu, komşuları için reformlarını daha sağlıklı sürdürebilecekleri bir ortam yaratıyordu. Yunan Dışişleri Bakanı Osmanlı topraklarını kastederek ülkesinin sınırlarında yaşananların, ülkesindeki mali ve idari reformlarda zorluklara neden olduğunu söylemesi üzerine Ali Paşa şu cevabı kaleme alır: "Tanrıya şükürler olsun, Yunanistan'a sınır ülkeler gerçek bir sükûnetin tadını çıkartıyor. Komşu ülkelerin güvenlik ve istikrarlarını bozacak sürekli devrimlerin kurbanı değiller; Yunan Kabinesi için hiçbir tasaya sebep olmayacaklar ve dâhili reformlarıyla ilgilenmesini engellemeyecekler." (47)

Babıâli'nin 1856'dan sonra Paris Barış Anlaşması ile kurulan yeni Avrupa düzenini koruma amaçlı muhafazakâr bir dış politika yürüttüğü söylenebilir. Garibaldi örneğinde de görüldüğü gibi, anlaşmanın imzacı devletlerinin konumlarına zarar verecek siyasi projelerin, Babıâli'yi doğrudan tehdit edeceği düşünülmüştür. Yani Garibaldi'nin Avusturya'ya karşı Roma için geliştirdiği planlar, Babıâli için de tehdit oluşturuyordu ve Garibaldi'nin Doğu politikası, büyük ölçüde Roma sorununun bir yansıması olarak görülmüştür. Rüstem Bey, 1867'de İtalyan ve Yunan devrimci komitelerinin planlarının gerçekçi olmadığını söylerken, bu tespitini Garibaldi'nin Roma planlarının, sakin bir ortam arzulayan İtalyan Hükümeti tarafından desteklenmeyeceği öngörüsüne dayandırır. (48)

Ayrıca liberal sistemdeki istikrarsızlıkların yarattığı ortamda türeyen maceracılığın, İmparatorluk toprakları için tehlike olmasından korkuluyordu. Örneğin Babıâli, Girit'te yaşananlardan da Ada'ya dışardan gelen ve nezaret yazışmalarında devrimci olarak anılan gönüllüleri sorumlu tutacaktır. Girit kriziyle ilgili Yunanistan'a verilen ve İmparatorluk adına diplomatik bir zafere dönüşen 11 Aralık 1868 tarihli notanın birinci maddesi, gönüllü çetelerin dağıtılması ve yenilerinin kurulmasının engellenmesiydi. (49) Osmanlı diplomasisi, 1867'de Girit krizi nedeniyle zor günler yaşanan İmparatorluk Hükümeti'nin, bir yıl sonrasında bu notanın altına imza atabilecek noktaya gelmesinin, reformlardaki atılımlarla mümkün olduğunu düşünüyordu. Yani gönüllü çetelere üstünlük kurulabilmesini sağlayan, reformist politikalardı.

Hariciye Nezareti yazışmalarında devrimciler ile maceracı işsizler neredeyse eşanlamlı kullanılmıştır. Kavramlar arasında kurulan bu paralellik, devrim olgusunun nasıl anlaşıldığını da açığa vuruyor. Avrupa'da dolandırıcılar tarafından kurulan sözde Doğu Hıristiyanlarını kurtarmak amaçlı çeşitli komiteler bile, Babıâli tarafından devrimci tehdit olarak algılanabilmiştir. (50) Bu da siyasi maske altındaki dolandırıcılık faaliyetlerine, hak ettiğinden fazla önem yüklenmesine, Hariciye Nezareti ve maliye üzerinde gereksiz bir yük oluşmasına neden oluyordu. Nitekim İtalyan Hükümeti hizmetindeki bazı Macar lejyonu üyelerinin, Doğu'ya geçmek istediklerine ilişkin haberler üzerine Ali Paşa şu değerlendirmeyi yapar: "Maliyemizdeki olumlu gelişmeye tedirgin gözlerle bakan düşmanlarımız, yeni zorluklarla karşı karşıya kalmamızdan mutluluk duyuyorlar." (51)

1856'da başlayan süreçte Babıâli'nin reform adımlarını büyük güçlere duyururken, bu reformların Sultan'ın liberal politikasının kanıtı olarak sunulduğu görülür. 1856'da sadece İmparatorluk Avrupa uyumuna dâhil edilmemişti. Paris Barış Konferansı'nın 28 Şubat tarihli seansında İngiliz, Fransız ve Avusturya delegelerinin İstanbul'daki yeni düzenlemelerin liberal karakterine saygılarını dile getirerek ve bu açıklamalarını 2 no'lu protokole kaydettirerek (52), aslında Babıâli'nin Avrupa liberal siyasi sistemine kabul edildiğini de resmileştirdikleri ifade edilebilir. 1850'leri ekonomik açıdan sistemli bir liberalleşme dönemi diye niteleyen Hobsbawn, liberallerin devrimlerin tehlikeli olduğunu ve temel taleplerin devrimsiz bir şekilde karşılanması gerektiğini keşfettiklerini, burjuvazinin devrimci

Bir Enternasyonal toplantısının temsili resmi. Devrimin hayaleti Osmanlı'ya da ulaşmıştı.

Babıâli, sınırları çevresinde cumhuriyet rejimlerine gücü oranında izin vermeyeceğini ortaya koymuştu. Islahat Fermanı devrimci gelişmeyi engellemek için ilan edildi.

bir güç olmaktan çıktığını tespit eder. (53) 1848'den sonra liberalizm, radikal demokrat ve sosyalist hareketlerden ayrışarak bunlara karşıt bir siyasi anlayış haline dönüşmüştü. Babıâli'nin devrimlere karşı tutumu, bu liberal çizginin devamı kabul edilebilir. Enternasyonal üzerine Osmanlı hariciyesinin yazışmalarında toplum ve medeniyete yapılan vurgunun, liberal toplum ve liberal medeniyete işaret ettiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

İsmail Soysal, 1789 Devrimi'nin İstanbul'daki yankıların açıklarken "bidayette Türkler İhtilale karşı tamamen alakasız kalmışlardır" diyor. (54) 1789'da tepkisiz kalan Babıâli'nin reformlarla liberal cephenin parçası haline dönüşmesinin, Paris Komünü'ne gösterdiği refleksin önemli nedenlerinden biri olduğu söylenebilir. İmparatorluk diplomasisi, bu liberal sistemi zedeleyeceği görülen devrimci gelişmelerin uluslararası bir mutabakatla bertaraf edilmesini savunuyordu. Zaten kendisi için güvence olarak gördüğü mevcut sistem, 1856'da uluslararası bir anlaşmanın üzerine bina edilmişti. Uluslararası istikrarın korunması için, bu anlaşmanın korunmasının zorunlu olduğu düşünülmüştür. Nitekim Babıâli'ye göre devrimler, medeniyet ve sosyal düzen kadar barış için de bir tehlike oluşturur. Rüstem Bey'in İmparatorluğu İtalyan Kralı nezdinde temsil ettiği günlerde, İtalyan devrimci Mazzini için yazdığı şu cümle, Osmanlı diplomatlarının devrimci algısına iyi bir örnektir: "Tutuklanması sadece iyi bir siyasi icraat değil, ayrıca dünya barışına da büyük bir hizmet olacaktır." (55)

Tanzimatçılar her ne kadar devrimleri eleştirseler de, aslında Fransız Devrimi'nin kavramlarıyla kendilerini ifade ettikleri söylenebilir. Hepimiz aynı Sultan'ın çocuklarıyız söylemiyle kardeşlik vurgusu yapılır. Osmanlıcılık siyasetinin esasını müsavat yani eşitlik oluşturur. Zaten Tanzimat'ın temel iddiası, tüm sınıflar (farklı din grupları) arasındaki eşitliktir. Sıklıkla dinsel kültler hakkındaki yazışmalarda da olsa, özgürlük kavramına da başvurulmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında bütün eleştirilerine rağmen Tanzimat'ın da, sadece kronolojik olarak değil, siyasetten de devrimlerle başlayan sürecin dışında kalamadığı görülüyor.

DİPNOTLAR

1) Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, HR. SFR. (03), 27/18/1.
2) B.O.A., HR.SYS., 478/1/102.
3) 23 Ağustos 1870, Ali Paşa'dan Bourée'ye; Bibliotheque Nationale, Departement des Manuscrits, N.A.F. 22920, p. 5.
4) B.O.A., HR.SYS., 884/1/45.
5) B.O.A., HR. SYS., 788//4/9.
6) Örneğin *Journal de Diritto* adlı basın organının 31 Temmuz 1862 tarihli sayısında yayınlanan Garibaldi imzalı bir deklarasyonda şöyle sesleniliyordu: "Sırbistan ve Makedonya despotizmle onurluca savaşıyorlar. Onlara destek olmak sizin görevinizdir; Avusturya ve Türkiye'ye karşı silahla ayaklananlara yardım taşımak sizin görevinizdir. Silahların altında yürüdüğü bayrak ne renk olursa olsun özgürlük amacı tektir." Halklar bu gerçeği anladığında despotizmin dünya üzerindeki egemenliğinin son bulacağını iddia eden deklarasyon, Habsburg kibrinin devrileceği, Osmanlı'nın ise kendi ıssızlığına geri gönderileceği iddiasıyla biter. (B.O.A., HR. SYS., 788/7/39)
7) Rüstem Bey, Garibaldici hareketlerin Türkiye aleyhtarı faaliyetlerinden söz ettiği 28 Kasım 1861 tarihli raporunda, bir süredir İtalya'daki Osmanlı konsolosluk örgütlenmesinin gözden geçirilmesini önerdiğini hatırlatır. Yeni konsolosluklar açılması gerektiğini, gerekirse İtalya'nın çeşitli bölgelerini kapsayan bir gezi yaparak bunu bizzat gerçekleştirmeye hazır olduğunu, böyle bir projenin, Babıâli'yi ilgilendiren konularda istihbarat toplayabilmek için zorunlu olduğunu yazar. (B.O.A., HR. SYS., 788/7/12)
8) 7 Ağustos 1862; Rüstem Bey'den Ali Paşa'ya; B.O.A., HR. SYS., 788/7/37.
9) 9 Nisan 1862; Fotiades Bey'den Ali Paşa'ya; B.O.A., HR. SYS., 788/7/19.
10) B.O.A., HR. SYS., 788/7/48.
11) 29 Temmuz 1864; Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya; B.O.A., HR. SYS., 788/7/90
12) (15 Ocak 1871, Vullitch Efendi'den Rüstem Bey', B.O.A., HR.SYS., 1815/1/6.) Rüstem Bey de, İtalya'daki bazı gizli komitelerle ilişkisi olan bir kaynaktan, Yunan gönüllüleri ile devrimcilerin, Girit'tekine benzer hareketleri Ada dışında da örgütlemeye çalıştıklarını öğrendiğini bildirmişti. (16 Ocak 1867, Rüstem Bey'den Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS. , 1815/1/7.)
13) 22 Mart 1871, Fotiades Bey'den Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 1815/1/61.
14) 11 Ağustos 1867, Rüstem Bey'den Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS. , 1815/1/62.
15) 6 Eylül 1866, Rüstem Bey'den Ali Paşa'ya; Otoman Diplomatic Documents on "The Eastern Question" II The ctetan Uprising 1866-1869, Part 1 May 1866 to Septembre 1867, Edited by Sinan Kuneralp, İstanbul, 2010, The ISIS Pres, p. 62.
16) 30 Haziran 1862'de Londra Büyükelçisi Musurus Bey, Rüstem Bey'e İtalya Hükümeti hizmetindeki bazı Macar lejyonu mensuplarının, Makedonya'ya gitmek üzere görevlerinden ayrılmak için başvurduklarını bildirdi. (30 Haziran 1862, Musurus Bey'den Rüstem Bey'e, B.O.A., HR.SYS., 787/5/1.) Rüstem Bey, İtalyan Hükümeti'ne başvurarak bu şahısların Türkiye'ye kabul edilmeyeceğini bildirdi, düşmanca bir faaliyetin engellenmesini istedi. (04 Temmuz 1862, Rüstem Bey'den Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 787/5/2.) Osmanlı diplomasisi, Macar lejyonundaki bu hareketi Garibaldi'nin planlarının bir parçası olarak algılamıştı ve gerek Torino, gerekse Londra'daki temaslarında konuyu bu yönüyle gündeme getirdi. İtalya'daki konsolosluklar bu kişilerden gelen vize başvurularının kabul edilmemesi için uyarılmıştı.
17) 29 Kasım 1860; Musurus Bey'den Ali Paşa'ya; B.O.A., HR. SYS., 788/7/1.
18) 11 Temmuz 1870, Ali Paşa'dan Cemil Paşa'ya, L'Empire Otoman et l'Europe Decouments diplomatiques Ottomans Sur la Guerre Franco-Prussienne, Le Commune de Paris et l'İnternationale Socialiste, Reunie et Publié par Sinan Kuneralp, İstanbul, 2008, Les Editions ISIS, p. 18.
19) B.O.A., HR.SYS., 884/5/13.
20) 13 Ekim 1870, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/1/59.
21) 27 Ekim 1870, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/1/68.
22) 29 Ocak 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/1/82.
23) 9 Şubat 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/1/98.
24) Mehmet Cemil Paşa da, diğer büyük güçlerin diplomatik misyon şefleriyle birlikte Paris yerine Versailles'da ikamet etmeyi tercih etti. Paris'teki diplomatik misyonlar, Fransa-Prusya savaşından itibaren Paris dışında seyyah bir hayat sürüyordu. Savaş devam ederken Fransız Ulusal Savunma delegasyonu, Paris'teki diplomatik misyonlara, hükümet merkezinin Tours şehrine taşınacağını, isteyen misyonların da Paris'i terk etmesi için gerekli kolaylığın sağlanacağını bildirmişti. Mehmet Cemil Paşa aynı yazıyı 11 Eylül 1870'de aldı. (11 Eylül 1870, Jules Favre'dan Mehmet Cemil Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/1/35.) İlk başta Mehmet Cemil Paşa Paris'i terk etme konusunda tereddüt gösterir. (13 Eylül 1870, Mehmet Cemil Paşa'dan Jules Favre'a, B.O.A., HR.SYS., 439/1/33.) Fakat Ekim ayı raporlarını Tours'dan gönderdiği görülür. 8 Aralık 1870 tarihli raporunda da Ulusal Savuma Hükümeti delegasyonunun Tours'dan Bordeaux'ya taşınacağını duyurduğunu, kendisinin de ertesi gün Bordeaux'ya hareket edeceğini yazdı. (8 Aralık 1870, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/1/70.) 1871 yılının Mart ayında Fransız hükümeti çalışmalarına Paris'te devam etme kararı aldı. Mehmet Cemil Paşa da, diğer diplomatik misyonlarla birlikte 15 Mart'ta Paris'e döneceğini bildirdi. (12 Mart 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SFR(04), 208/35)

Paris'e dönen Mehmet Cemil Paşa, raporlarını Versailles'dan yazmaya başladı. Fransız Hükümeti bir dönem başkenti, devrimlerin merkezi olan Paris'ten tamamıyla Versailles'a taşımayı düşündü. Bu proje gerçekleşmedi, fakat Tulleries iktidarın merkezi olmaktan çıktı. Mehmet Cemil Paşa da Paris'teki devrimci gelişmeleri, Versailles'dan izlemişti.

25) B.O.A., HR.SYS., 439/3/15.

26) Babiâli'ye iletilmek üzere Mehmet Cemil Paşa'ya Komün adına gönderilen sirküler, Paris'te bulunan diğer diplomatik misyon şeflerine de gönderilmişti. Mehmet Cemil Paşa diplomatik misyonlarca bu sirkülerin bir belge olarak değil, gülünç bir paçavra olarak nitelendirildiğini, ilk başta misyon şefleri tarafından geri iadesinin düşünüldüğünü, fakat bunun Komün'ü muhatap ülkeleri vatandaşlarına karşı kışkırtmasından korkulduğundan vazgeçildiğini, bu insanlarla yazışma yapılmamasının, sadece çıkarlar bazı taleplerde bulunmayı gerektirdiğinde ilişki kurulmasının benimsendiğini bildirdi. (13 Nisan 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/3/14.)

27) 6 Nisan 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/3/5.

28) 13 Nisan 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/3/7.

29) 16 Nisan 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/3/3.

30) 04 Mayıs 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya , B.O.A., HR.SYS., 439/3/25.

31) 11 Mayıs 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/3/35.

32) 1 Haziran 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/3/46.

33) B.O.A., HR.SYS., 439/3/42.

34) 8 Haziran 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/3/43

35) 16 Şubat 1872, Mehmet Cemil Paşa'dan Server Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/5/16.

36) 7 Haziran 1871, Ali Paşa'dan Fotiades Bey'e, B.O.A., HR.SYS., 439/5/1.

37) 26 Mayıs 1871 Haziran 1871, Fotiades Bey'den Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/5/2.

38) 13/29 Haziran 1871, Rüstem Bey'den Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/5/3.

39) 6 Haziran 1871, Fotiades Bey'den Server Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/5/9.

40) B.O.A., HR.SYS., 439/5/10.

41) 5 Temmuz 1871, Ali Paşa'dan Mehmet Cemil Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/3/59.

42) (20 Temmuz 1872, Server Paşa'dan Fotiades Bey'e, B.O.A., HR.SYS., 439/5/18.) Server Paşa bu görüşlerini, İspanya Kralı'ndan gelen hükümetler arası işbirliği çağrısı üzerine kaleme almıştı. İspanyol Hükümeti'nin sirkülerinde şu ifade yer alıyordu: "Güçlü ve akıl almaz teşkilatı ve birkaç yıl içindeki hızlı gelişimi, sosyal düzenin korunmasını isteyen herkesin ciddi olarak dikkat göstermesine neden oluyor." Sirkülerde en liberal kurumsallıklarda bile Enternasyonal'e tahammül edilemeyeceği belirtilir. (B.O.A., HR.SYS., 439/5/19.)

43) 12 Nisan 1872, Mehmet Cemil Paşa'dan Server Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/5/21.

44) 26 Nisan 1872, Blacque Bey'den Server Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS., 439/5/28.

45) B.O.A., HR.SFR (04),

46) 24 Şubat 1871, Mehmet Cemil Paşa'dan .Jules Favre'e, B.O.A., HR.SYS., 439/2/18.

47) 29 Ağustos 1866, Ali Paşa'dan Fotiades Bey'e; Otoman Diplomatic Documents on "The Eastern Question" II The Ctetan Uprising 1866-1869, Part 1 May 1866 to Septembre 1867, Edited by Sinan Kuneralp, İstanbul, 2010, The ISIS Pres, p. 43.

48) (11 Ağustos 1867, Rüstem Bey'den Ali Paşa'ya, B.O.A., HR.SYS. , 1815/1/62.) Rüstem Bey'e göre Mazzini kredilerini yitirmiş, Garibaldi ise prestijini kaybetmişti. Bu yüzden İtalyan ve Yunan komitelerinin Garibaldi ve Mazzini başkanlığında birleştirilmesi, sonuç alıcı bir proje değildi. Rüstem Bey, prestijini yitiren Garibaldi'nin İtalyan Hükümeti'nin desteği olmadan çalışmalarını sürdüremeyeceğini, bu koşullarda İtalyan Hükümeti'nin de Roma'ya yönelik Garibaldi politikalarını ret edeceğini düşünüyordu.

49) B.O.A., HR.SYS., 486/1/39.

50) Örneğin 1863'de diplomatik misyonlardan Babiâli'ye, Mehmet Bey adlı şahsın *Comité de la Lutte Sacrée* adlı bir örgüt oluşturarak Arnavutları ayaklandırmaya çalıştığına ilişkin raporlar ulaşıyordu. (B.O.A., HR.SYS., 1789/2/1.) Mehmet Bey, sergerde olan hizmet eden Kaplan Bey'in oğluydu. Faaliyetlerini durdurma ve Yunan-Arnavut komiteler hakkında bilgi vermek için Babiâli'den para talebinde bulundu. (31 Mart 1864. Rüstem Bey'den Âli Paşa'ya. B.O.A., HR.SYS., 1789/2/22) Âli Paşa, Rüstem Bey'e gönderdiği talimatında, gerekli ödemenin yapılmasını, eğer Mehmet Bey doğrudan İstanbul'a gelmeyi kabul ederse, Babiâli'nin daha da mutlu olacağını yazmıştı. (7 Nisan 1864. Âli Paşa'dan Fotodies Bey'e B.O.A., HR.SYS., 1789/2/14.) Mehmet Bey, vaat ettiği gibi İstanbul'a gitmeyecek, hastalığını bahane ederek Atina'da kalacaktır. Aynı yıllarda benzer çok sayıda dolandırıcılık faaliyetleri de, Osmanlı diplomasisini meşgul etti.

51) 23 Temmuz 1862, Ali Paşa'dan Musurus Bey'e, B.O.A., HR.SYS., 787/5/10.

52) Traité de Paix Signé a Paris le 30 Mars 1856 Entre LA Sardaigne, L'autriche, La France, Le Roaume Uni de La grande Bretagne et d'Irlande, La Prusse, La Russie et La Turquie Avec Les Conventions Qui En Font Partie, Les Portocoles de la Cenference et La Declaration Sur Les Droits Miritimes en Temps de Guerre, Turin, İmprimerie Royal, 1856, P.50.

53) Eric Hobsbawn, *Sermaye Çağı 1848-1875* , Ankara, 2004, Dost Yayınevi, s. 32.

54) İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diplomatik Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara, 1999, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.101.

55) (24 Mart 1864; Rüstem Bey'den Ali Paşa'ya; B.O.A., HR. SYS., 788/7/78.) Bu yazışma Mazzini'nin İmparatorluk topraklarına yönelik bir sefer planladığına ilişkin duyumlar üzerine kaleme alınmıştı.

Agora Kitaplığı'ndan

SİYASET >

OBAMA VE İMPARATORLUK
Fidel Castro
Türkçesi: Osman Akınhay

Soğuk Savaş'ın başrol Küba Devrim'inin önderlerinden Fidel Castro, bu kitapta Obama'nın seçim sürecine ve yönetimdeki ilk yılına önemli bir bakış atıyor. Sağlık sorunları sebebiyle günlük hayattan 2006 yılından bu yana uzak kalan Küba lideri, kendine özgü ve açık sözlü üslûbuyla dünyada gerçekleşen olaylara düzenli olarak yayınlanan düşüncelerinde değiniyor...

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR >

EŞKIYALAR
Eric J. Hobsbawm
Türkçesi: Osman Akınhay

"Sosyal eşkıyaların ufku -köylülerinki gibi- dar ve sınırlı kaldığından, tarihe yaptıkları müdahalelerin sonuçları da doğallıkla kendi bekledikleri sonuçlar olmayabilir. Ancak bu, eşkıyalığın tarihsel bir güç olarak önemini anlatmaz. Hem her halükarda, dünyanın büyük toplumsal devrimlerini gerçekleştirenlerin kaç tanesi, kalkıştıkları şeyin fiili sonuçlarını öngörebilmiştir ki?"

ROMAN >

YALAN-ROMAN
Emile Ajar
Türkçesi: Naim Hakimian

"Kendimden kaçmak için her yolu denedim. Hatta Svahili dilini öğrenmeye bile kalkıştım; benden fersahlarca uzak olsa gerekti. Çalıştım, çok uğraştım; ama boşuna, Svahili dilinde bile kendimi anlıyordum, aidiyet yakamı bırakmıyordu. Bu arada beni anlamayacak ve benim de anlamayacağım birini aramaya devam ediyorum..."

ÇİZGİ-ROMAN >

HÜRREM SULTAN
Catherine Clément
Türkçesi: İsmail Yerguz

Türkiye'de bir televizyon dizisiyle gündeme gelen ve daha en başından sansüre uğrayan bir aşk üçgeninin değişik hikâyesi: Kanuni Sultan Süleyman, Hürrem Sultan ve Pargalı İbrahim Paşa. Tutkulu aşkın, ihtirasların ve iktidar kavgasının çalkantılarında; beş yüzyıl öncenin gerçeklerini dahi içine sindiremeyen bir ülkenin resmi tarihinin uzağında...

Hasan Torlak htorlak@hotmail.com

Öte dünyadaki ruhlarla özdeşleşmiş

Sığla ağacı

Sığlanın cins adı olan Liquidambar, Latince akıcı anlamına gelen liquidus ile Arapçada amber kelimelerinin birleşiminden oluştuğundan, adının anlamı "akıcı hoş koku"dur. Yani ağacın bilimsel adında bile iki farklı dilin birleşimi, sığlanın kültürler arasında birlikteliği sağladığının, endemik kokularımızın farklı kültürleri kendi potasında birleştirdiğinin göstergesidir

Ülkemizde "günlük" veya sığla ağacı olarak adlandırılan *Liquidambar orientalis*, Anadolu'da 65 milyon yıldır yaşamaktadır. (1) Dünyada sadece Türkiye'nin güneybatısında yetiştiğinden ülkemize endemik ağaçlardandır. (3) Sığla ağacı, dere boylarını, taban suyu yüksek alanları, nemli, humuslu toprakları ve sıcağı sever. Sığla, tabanında sürekli su ister, su basar ormanları sever. Sığla ormanlarının görünümü tropikal yağmur ormanına benzer. Sığla ormanları çok özel bir flora ve fauna yapısına sahip olup buralarda tespit edilen 200 bitki türünden çoğu endemiktir. (2)

Sığlanın cins adı olan *Liquidambar,* Latince akıcı anlamına gelen *liquidus* ile Arapçada *amber* kelimelerinin birleşiminden oluştuğundan (2), adının anlamı "akıcı hoş koku"dur. Yani ağacın bilimsel adında bile iki farklı dilin birleşimi, sığlanın kültürler arasında birlikteliği sağladığının, endemik kokularımızın farklı kültürleri kendi potasında birleştirdiğinin göstergesidir

Sığla yağı, yüzyıllardır Muğla insanının gelir kaynağı olmuştur. Ağacın balsamı (yağı) alınmış kabukları "buhur" olarak kullanılır. Sığla yağı elde etmek için mart ve nisan aylarında ağaç gövdelerine çizikler atılır. Ağacın reçinesi buralarda damla damla birikerek bir katman oluşturur. Yani bitki bu maddeyi kendini tedavi etmek için üretir. Temmuz ayından itibaren gövde üzerinde biriken salgı ve kabuklar özel bıçaklar ile kazınır. Sığla balsamı Hipokrat'tan bu yana birçok hastalıkta kullanılır. Binlerce yıldan bu yana ilaç sanayisinde hammadde olmuştur. Sığla yağı içindeki maddeler cilt için çok yararlıdır. Yaralarda, egzama türü cilt hastalıklarında, gonore, sedef, basur, mide yaraları ve ülser gibi hastalıklarda kullanılır. Antiseptik sığla yağı, bu yaraların üzerini kaplayarak kısa sürede iyileşmesini sağlar. Bazı hayvanlar yaralarını, ağaçtan akan balsama sürerek tedavi etmektedir. Eski Mısır'da ölülerin mumyalanmasında kullanılan sığla yağı, sahip olduğu antiseptik özelliği nedeniyle çok iyi bir koruyucudur. Antik dönemde Fenikelilerin en önemli ihraç ürünlerinden olan sığla, o yıllarda insanları ve hayvanları rahatsız eden haşerelere karşı doğal bir böcek ilacı olarak kullanılıyordu. Osmanlı İmparatorluğu döneminde sığla yağı sünnet olan çocukların yaralarının çabuk iyileşmesi için kullanılmıştır. Bunun dışında *Liquidambar orientalis*'in kabuklarından elde edilen balsam antiseptik, deri lezyonu, ülser, astım-bronşit, mantar enfeksiyonu, balgam söktürücü, gonore, sedef, basur gibi hastalıklarda dahili ve merhem şeklinde kullanılır. (5) Denizli, Antalya ve Muğla illerinde ülser hastalığında sığlanın balsamı balla hap yapılıp içilir. Bodrum yöresinde Sığla yağı ülser gibi mide hastalıklarında yenir. Sığla yağı mide ağrılarına çok yararlıdır, ağız çatlaklarına da iyi gelir. Bu balsam Muğla dolayında yanıklarda merhem olarak kullanılır. (6, 7)

Sığla ağacının oluşturduğu ormanlar yazın ferahlatıcı bir hava oluşturur. Bu nedenle sığla ormanları bölge halkı tarafından özellikle sıcak yaz günlerinde ve tatillerde piknik yapmak için tercih edilen mekânlar arasında yer alır. Ha bir de halkımız piknik yaptığı bu özel ormanlara çöplerini gelişigüzel bırakmasa ne de iyi olur. Sığla ağacının odunu da güzel kokuludur. Sığla yağı, güzel kokusu ve tedavi edici özellikleri nedeniyle en eski Akdeniz uygarlıklarından beri kullanılagelen bir salgıdır. Mısır piramitlerindeki mumyalarda sığla yağının varlığı tespit edilmiş, buhur kalıntılarına rastlanmıştır. Mısır kral mezarlarında MÖ 14. yüzyılda sığla yağı içeren kaplar bulunmuştur. Asur kil tabletlerinde de sığla yağından söz edilmektedir. Parfümün tarihi, insanoğlunun ateşi keşfettiği ve bazı ağaçlar ile reçinelerin yanınca diğerlerine göre daha güzel kokular yaydıklarını ayırt edebildiği ilk zamanlarda başlamıştır. Eski Mısır kraliçesi Kleopatra'nın sığla yağını aşk iksiri ve parfümü olarak kullandığı söylenir. Günümüzde de sabun ve parfümeri sanayinde sığla yağı kullanıl-

maktadır. Ayrıca bu yağ tütüne güzel koku vermek için de kullanılır. (1) Parfümeri ve kozmetik sanayinde kullanılan en önemli doğal maddelerden biri olan sığla yağı, sadece ülkemizde üretildiğinden büyük önem taşımaktadır. Parfümlerin kaliteli olması için yararlanılan sığla yağı, kozmetik sektöründe yaşlanmayı geciktirici ve cildi onarıcı kremlerde de kullanılmaktadır. Bu tür ürünlerin pahalı olması ise sığla yağı üretiminin sınırlılığından kaynaklanmaktadır. Sığla yağı uzun süren işlemler sonucunda elde edildiğinden fiyatı yüksek bir hammaddedir. (4)

Sığla balsamı ve buhuru dinsel ritüeller açısından da çok değerlidir. Ağaçtan sığla yağı eldesinden artakalan kuru yongalar (buhur), yüzyıllardır pagan tapınaklarında, kiliselerde, camilerde ve havralarda kötü ruhları uzaklaştırmak ve ortama huzur getirmek amacıyla kullanılmıştır. Sığla buhurunun dumanı, eski medeniyetlerdeki insanlar tarafından bir tılsım olarak değerlendirilirdi. Onun, insanın ruhunu rahatlattığına, hatta buhur yakıldığında şeytanı, kötü ruhları ve zararlı böcekleri bölgeden uzak tuttuğuna inanılırdı. Buhur binlerce yıldan beri Anadolu'da mistik bir görev üstlenmiştir. Egzotik kokusu dinler üstü bir harç, bütünleşme sağlamaktadır. Halk inancında, negatif enerjiyi kovan özelliği ile nazara karşı koruyucu olarak kullanılmaktadır. Bayramlarda ve cenazelerden sonra ölü evlerinde buhur yakılmaktadır. Buhurun her türlü kötülüğü yok ettiğine dair inanç bugün de sürmektedir. (1)

Sığla ağacının gövdesi.

Günlük ağacı, antik çağlarda kutsal alanlarda tütsü ve bu alanları kokulandırmak için kullanılırdı. Ayrıca mitolojik bir kuş olan ve kendi küllerinden yeniden doğan *Phoenix* (Anka), öleceğini anladığı zaman sığla ağacı dallarını toplamaya başlar, öldükten sonra yanan sığlanın küllerinden bu kuş yeniden doğardı. (4) Sığla ağacının ana yaşam alanı olan Muğla ilindeki bir antik kentin adının da *Phoenix* olması ilginçtir. Antik Anadolu'nun güneybatı uygarlıklarındaki tapınak ve sunaklar endemik sığla kokuluydu besbelli. Görüleceği üzere sığla ağacı yeniden doğuşu simgeleyen bir ağaçtır. Antik tapınak ve kutsal alanlarda koku olarak kullanılması ile birlikte yeniden doğuşun sembolü olması, sığla ağacının yayılış alanlarında yer alan Karya, Likya ve Pisidya yöresinde ölen insanların cenaze törenlerinde kullanılmış olmasını akla getirmektedir. Arkeologlar, ölen insanların cesetlerinin yakılması (Kremasyon) uygulamasının çıkış yerinin Anadolu Neolitik Çağı olduğunu belirtmektedirler. (8) Ölülerin yakılmasının nedenlerinden biri ruhun öbür dünyaya daha hızlı gitmesi, bedeni daha rahat terk etmesinin sağlanmasıdır. Sığla ağacının yanarken çıkardığı kendine özgü koku, ölen kişinin ruhunu sembolize ettiğinden, ruhun bedenden çıkarken izleyeceği yolun göstergesi sığla ağacının tuhaf kokusu olmakta, dolayısıyla ölü yakma kültürünü doğuran unsurlardan birinin de Anadolu'nun endemik sığlası olduğu düşünülmektedir.

Nitekim günümüz Muğla köylüleri perşembe günleri, cenaze ve benzer toplanmalarda sığla ağacı dallarını yakarlar. Bunun amacı ölen kişilerin ruhlarının ait oldukları yere dönmelerini sağlamaktır. Yani sığla ağacı tütsüsü, antik çağdaki kremasyon ritüelinden kaynaklanan uygulamalarla günümüzde de bedenlerin ruhlarını öte dünyaya taşımaktadır. Hatta yöre köylüleri ruhların öbür tarafa gitmesi için yaktıkları bu ateşle ilgili, ölü ruhlarının gitmeleri gereken yere gitmediklerini ve yeryüzünde kaldıklarını açıklarken "geliyola da gitmiyola,

Muğla yöresinde bir sığla ağacı ormanı.

ondan bu ateşi yakıyoz" sözcüklerini kullanmaktadır. Sığla buhurunun yanık ve etkileyici bir kokusu vardır. Bu koku neşe veya ferahlık değil insanın içine bir ağırlık çöktürür. Ağaca "günlük" denilmesinin nedeni bazı günlerde sığla tütsüsünün yapılmasıdır. Dolayısıyla ölen insanlar ve öte dünyadaki ruhlarla özdeşleşen bir ağaçtır o.

Marmaris ve Köyceğiz dolayında sığla ağacı yapraklarından ıspanağa benzer çok lezzetli bir yemek de yapılır. Sığlanın taze yaprakları bazen pirinçle haşlanmaktadır. Osmanlı döneminde İzmir, Aydın, Saruhan ve Menteşe dolayı "Sığla sancağı" olarak adlandırılırdı. Diğer bir deyişle Osmanlı yönetimi, Anadolu'nun güneybatısına bu yöreye özgü ve endemik olan sığla ağacının adını vermişti. Eh ne diyelim, darısı lokal endemik bitki ve ağaçlarımızın yetiştiği diğer yörelerimizin başına. (9)

DİPNOTLAR

1) Okan Ürker, Semra Yalçın; "Sığla Ormanı", *Tübitak Bilim ve Teknik*, Nisan 2011.

2) Nurşen Arslan, Hakkı Çopuroğlu, Burcu Çalışır; "Sığla, Akdeniz'in Tılsımı", TC Çevre ve Orman Bakanlığı, Özel Çevre Kurumu Başkanlığı Sığla Eylem Planı Eğitim Projesi Broşürü, 2008.

3) Necati Güvenç Mamıkoğlu, *Türkiye'nin Ağaçları ve Çalıları*, NTV Yayınları, İstanbul, 2007.

4) Cenk Durmuşkahya, "Sığlaağacı", *TÜBİTAK Bilim ve Teknik* Dergisi, Yıldız Takımı ilavesi Aralık 2009.

5) Hüseyin Fakir, Mehmet Korkmaz, Bilgin Güller; "Medicinal Diversity of Western Mediterennean Region in Turkey", JABS, *Journal of Applied Biological Sciences* 3(2), 2009.

6) Ekrem Sezik, Erdem Yeşilada; "Uçucu Yağ Taşıyan Türk Halk İlaçları", Uçucu Yağlar, Prof. Dr. K. Hüsnü Can Başer'e 50. Yaş Armağanı, 1999.

7) Füsun Ertuğ, "Bodrum Yöresinde Halk Tıbbında Yararlanılan Bitkiler", 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Bildirileri, 29-31 Mayıs, Eskişehir, 2002.

8) Nevzat Çevik, *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Adetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2000.

9) Hasan Torlak, "Anadolu Kültüründe Sığla Ağacı", *Yolculuk* Dergisi, Kamilkoç Yayını, Temmuz 2011.

Deniz Şahin

Bellediği yüzü 5 yıl unutmuyor
Akıllı ol, kargaya bulaşma!

Yapılan son araştırmalara göre, bir kargayı kızdırdığınız takdirde, yüzünüzü beş yıl boyunca unutmayabiliyor. Araştırma sonucundaki bulgular, kargaların "tehlikeli insanlar" olarak gördükleri kişilerin yüzlerini, sıradan bir kuşun ömrü olarak belirtilebilecek bir süre boyunca hatırlayabildiğini gösteriyor. Bir karga tehdit altında hissettiğinde bu kişilere saldırabilir; akrabalarını, hatta bazen tanımadığı diğer kargaları da toplayıp bir çete oluşturabilir. Üstelik bu karga grubundaki her bir karga, saldırdığı kişinin yüzünü aklında tutup, tehlikeli olarak sıfatlandırıp, bu kişiye buna uygun reaksiyon gösterebilir.

Proceedings of the Royal Society B. kapsamında yayınlanan son makaleye göre, bir karga tehlike hissettiği durumda buna neden olan insanı aklında tutup bu kişiye, başka kargaların da katılımıyla saldırabiliyor. Katılan her bir karga bu kişiyi tehlike olarak gördüğünden tek bir karganın başından geçen kötü bir deneyimin tüm diğer karga topluluklarında da aynı sonuca neden olduğu makale kapsamında anlatılıyor. Kargaların oldukça gelişmiş bir hafızası olduğundan, bir karga ile zıtlaşan bir insanı yıllarca sürebilecek bir misilleme bekliyor.

Makalenin eş yazarı John Marzluff'un açıklamalarına göre, rahatsız edilen kargalar ilk olarak şiddetli çığlıklarla etrafta bulunan diğer kargaları bölgeye çekerek onların da saldırmasını sağlıyor. Çalışmalarda, 2-15 kargadan oluşabilen bu çetelerin araştırma sırasında Marzluff ve ekibini bazen havadan bazen ise birkaç metre uzaktan 100 metre boyunca takip ettiği görülmüş.

Washington Üniversitesi Orman Kaynakları Bölümü'nde profesör olan Marzluf ve arkadaşları Heather Cornell ve Shannon Pecoraro, kargaları kışkırtmak için farklı bir yöntem denemişler. Her biri özel maskeler takarak Seattle etrafındaki beş bölgede 7-15 kargayı yakalayıp, bağlayıp, geri salmışlar. Salınan kuşlar anında maske takanların peşine düşmüş, çığlıklarını duyan etraftaki diğer kargalar ise onlara katılmış ve kızgın bir çete oluşturmuş. Daha sonra araştırmacılar farklı maskeler takıp farklı bölgelere gitmişler. Bu bölgelerde, daha önceden yakalanmayan kargalar tarafından anında tehlikeli olarak belirlenip kovalanmışlar. Buradan çıkan sonuç, kargaların birebir tecrübeye ihtiyaç duymadan, sosyal yollarla öğrenebildiği. Kovalamacaya kilometrelerce öteden farklı kargalar da katılıp yeniden bir çete oluşturmuş.

Bir karganın hafızasında tehlikeli olarak belirlenen bir yüz, büyük ihtimalle bir daha asla unutulmuyor. Yapılan çalışmaları açıklayan Marzluff, kargalardaki hafızanın en az beş yıl sürdüğünü söylüyor. Kargaların çoğunluğu gençken ölüyor, ancak ölmeyenler doğada 15-40 yıla kadar yaşayabiliyor. Bu süreçte yaşadıkları önemli karşılaşmaları da muhtemelen hatırlıyorlar.

Önceki araştırmalardan, kargaların oldukça akıllı kuşlar olduğu biliniyor. Kargalar alet yapabiliyor ve kullanabiliyor, gelecekte olacak şeyleri öngörebiliyor, başka hayvanların bildiği şeyleri anlayabiliyor ve bu araştırmanın da sonucuna göre kendi tecrübelerinin yanı sıra başka kargaların da tecrübelerinden öğrenebiliyorlar. Bu özellikler yalnızca birkaç hayvan tarafından öğrenilebilen kavramlardır.

Marzluff, diğer sosyal, uzun ömürlü ve insanlara yakın yaşayan canlıların da benzer şekilde bilgi paylaşımında bulunabileceğinden şüpheleniyor. Bu olasılık dahilindeki canlılara çakallar, rakunlar, martılar, güvercinler ve fareler örnek olarak verilebilir. Tüm bu canlı türleri sosyal ve deneme yanılma ile öğrenme özelliklerini kullanabilme potansiyelinde.

Hayvanlar alemine bakıldığında, insanlar bir dil kullanabilme yeteneği sayesinde avantajlıdırlar, çünkü bu sayede kelimeler yardımıyla başkalarını bir tehlike konusunda uyarabiliriz. Ancak görüldüğü üzere sesler yoluyla anlaşma kargalar için yeterli olamamakta, zira anlaşılabilmek için görsel bilgiye de ihtiyaçları var.

Binghamton Üniversitesi Biyoloji Bilimleri Bölümü'nden Anne Clark bu buluşla ilgili *Discovery News* dahilinde yaptığı açıklamada, bu araştırmanın, bireylerin uzun süreli çalışmalarının uyarlanabilir sosyal öğrenme anlayışının çok iyi bir şekilde altını çizdiğini söylemekte. Clark'a göre, kargalarla çalışan kişiler kargaların birden fazla yollarla sosyal iletişimini mümkün kıldığına şaşırmayacaktır, ancak bunun için bu tür biçimsel deneylerle testlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Cornell laboratuarında ornitoloji (kuş bilimi) bölümünden Kevin McGowan, Clark'ın açıklamalarına destek veriyor. Ancak McGowan'a göre bu deneylerin sonucu, hayvanların sadece birebir deneyimlerle öğrenebildiğini düşünen kişiler için oldukça şaşırtıcı olabilir. Sosyal canlıların sosyal olması için birçok iyi neden olduğunu düşünen McGowan, bu çalışmanın canlıların kendi türlerinden başkalarıyla iletişim kurabilmesinin avantajlarını çok iyi bir şekilde gösterdiğini belirtmekte.

Kaynak: http://news.discovery.com/animals/angry-crows-memory-life-threatening-behavior-110628.html

Hazırlayan: Naz Kanıt
İstanbul Teknik Üniversitesi

Av avcıyı idrarından tanıyor mu?

Eğer küçük bir hayvansanız, etrafınızda sizi yemek isteyebilecek canlılar olup olmadığını bilmek oldukça yararlıdır. Harvard Tıp Okulu'ndan Stephen Liberles ve meslektaşları; aslan ve ayıları da içeren çeşitli hayvanat bahçesi sakinlerinden aldıkları idrar örneklerini analiz ettiler ve kemirgenlerin kokuyu kullanarak bu hayvanları nasıl tespit ettiklerini keşfettiler.

The Proceedings of the National Academy of Science'de yayınlanan araştırmaya göre; etçil idrarında fare ve sıçanların etçillerden kaçmalarını sağlayan yüksek konsantrasyonda kimyasallar bulundu.

Kimyasalların, bir yırtıcının avını tanınmasına izin verdiği daha önce tespit edilmişti. Fakat bu, daha önce iki türün temas edip etmediğine bakılmaksızın bir hayvanın herhangi bir potansiyel yırtıcıyı algılamasına izin veren, cinse özgü ipucunun ilk örneğidir.

Araştırmacılar, 2001 yılında keşfedilen ve işaretli amin bağlantılı reseptörler (TAARs) olarak adlandırılan bir grup gizemli koku reseptörünün analiziyle başladılar. Bu reseptörler birçok omurgalıda değişen miktarlarda bulunur. Örneğin, farelerde 15, sıçanlarda 17, insanlarda 6 tanedir. Hangi kimyasalların onlara bağlandığı konusunda çok az şey bilinir.

Liberles ve arkadaşları, bu reseptör ailesinin bir üyesi olan ve vaşak idrarıyla güçlü bir şekilde aktive olmasıyla bilinen TAAR4'ü buldular. TARR4, online olarak satılır ve bahçıvanlar tarafından tavşan ve kemirgenleri uzaklaştırmak için kullanılır.

Ayrıca araştırmacılar reseptör aktivitesinden sorumlu 2-feniletilamin adlı molekülü çıkarmayı başardılar. Daha sonra molekülün vaşaklara özgü olup olmadığını merak ettiler. Fakat diğer hayvanlardan elde edilen idrar her zaman kolay satın alınabilir olmuyor. Liberles'in laboratuvarında yüksek lisans öğrencisi ve çalışmanın ilk yazarı olan David Ferrero, "Ayrıca ticari ürünler kirlenmiş olabilir. Oysa biz sadece doğal ürünler kullandığımızdan emin olmak istiyorduk" diyor.

Böylece araştırmacılar New England ve Güney Dakota hayvanat bahçesi de dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan idrar örnekleri topladılar. Onların koleksiyonu aslan, kar leoparı ve yabani kediler gibi yırtıcılardan; inek, zürafa, zebra gibi otçullara kadar 38 farklı türü kapsıyordu. Ayrıca insan, kedi ve çeşitli kemirgenleri de test ettiler.

Çalışma alışılagelmiş değildi. Örneğin bir zürafa, idrarını tasa çıkarmaya eğitimli olmak zorundadır. Örneğin, Ferrero işbirliği yapmayan bir jaguarla karşı karşıya kaldı. O kafese yaklaşırken, hayvan kafesin parmaklıklardan dışarı atladı.

Aslan, kaplan ve yabani kedilerdeki yüksek seviyeleri de hesaba katarsak etçillerin idrarında bir hayli yüksek miktarda 2-feniletilamin vardır. Otçullardaki idrar seviyeleri ise 3000 kat kadar daha düşüktür. Araştırmacılar henüz bu fikri kabul etmiş olmasa da; 2-feniletilamin, et ürünü olabilir. Liberles ve ekibi 2-feniletilamin'in rolünü bir kafes içinde, kendi başına ya da aslan idrarı içine birkaç damla koyarak iki kere kontrol ettiler.

Fareler ve sıçanların kafesin belli bir kısmından uzak kaldıklarını fark ettiler. Fakat aslan idrarından kimyasalı uzaklaştırmak için bir enzim kullandıklarında 2-feniletilamin damlaları artık hiçbir reaksiyona sebep olmadı.

Trieste, İtalya, Uluslararası İleri Araştırmalar Okulu'nda (İnternational School for Advanced Studies) fizyolog Anna Menini; "TAAR reseptörlerinin rolü hâlâ biraz gizemli. Burada içgüdüsel davranışların kontrol edilebileceğine dair ilk ikna edici delillere sahibiz." diyor. Ayrıca bu çalışmanın, koku alma çalışmalarına, içgüdüsel tepkileri tetikleyen koku reseptörlerinin koku alma sisteminin bir parçası olan ancak insanlarda bulunmayan vomeronazal organda bulunduğu dogmasını sorguladığını da sözlerine ekliyor.

İnsanlar TAAR4 için aktif bir gene sahip olmadıkları halde; onların koku alma epitellerinde -burun boşluğu çatısındaki özel doku- TAAR4 bulunur.

Araştırmacılar hâlâ TAAR4'ün hayvan davranışlarını kontrol ettiğine dair kesin kanıt bulamıyorlar. Bir fare, reseptörleri alındıktan sonra etçil idrarıyla karşı karşıya geldiğinde korkusuz olmalıdır. Bu konuda çalışmasını sürdürürken aynı zamanda beyin devrelerinin reseptörlerle aktive olması hakkında da çalışan Liberles, "Bu nörobilim alanında büyük bir kara kutu. Algı hakkında çok şey biliyor ve davranışları gözlemleyebiliyoruz. Fakat beyinde bu ikisi arasında köprü kuran devreyi bulmak zorundayız. TAAR4 bize bunun için yol sağlıyor." diyor.

Kaynak: The smell of a meat-eater. Chemical in urine alerts prey species to nearby predator. (20 Haziran 2011) http://www.nature.com/news/2011/110620/full/news.2011.375.html

Hazırlayan: Büşra Ahata
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik lisans öğrencisi

Beyin hücresinden kalp hücresine...

Araştırmacılar uzun yıllardan beri tüm hücre çeşitlerini yeniden programlamayı deniyorlar. Kalp hücresi, rejeneratif (yenileyici) tıpta en rağbet gören hücrelerden birisi. Çünkü araştırmacılar, kayıp dokunun değiştirilerek hasarlı kalbin onarılabileceğini düşünüyorlar. Bugün ise Pensilvanya Üniversitesi Perelman Tıp Fakültesi'ndeki araştırmacılar RNA transferi ile kalp hücresi olmayan hücrenin, kalp hücresine direkt dönüşebildiğini ilk kez gösterdiler.

Hücrelerin kimliği, mesajcı RNA (mRNA) adı verilen ve proteinin nasıl yapıldığı hakkında kimyasal bilgi içeren moleküllerle belirlenir. Araştırmacılar, mRNA'ları kullanarak astrosit (yıldız şeklindeki beyin hücreleri) ve fibroblastları (cilt hücreleri) kalp hücresine dönüştürdüler.

Dr. James Eberwine ve arkadaşları çalışmalarını *Proceedings of the National Academy of Sciences* dergisinde yayınladılar. Bu yaklaşım, kardiovasküler hastalıklarda hücre düzeyinde tedavinin mümkün olabileceği fikrini ortaya çıkarıyor.

Eberwine, "Kalp hücresi oluşumu için öne sürülen bu yaklaşımdaki yenilik, RNA kullanımıyla bir hücreyi bir başka hücre tipine ara basamak olmaksızın dönüştürülebilmemizdir" diyor. Bilim adamı kalp hücresi mRNA'larını lipid-aracılı transfeksiyon (aktarım) yöntemi ile astrosit ya da fibroblastlara fazla miktarda yüklemiş. Bu RNA popülasyonu (translasyon ile veya diğer RNA'ların ekspresyonlarının değişimiyle), konak hücre çekirdeğindeki DNA'yı, hücrenin kendi RNA popülasyonunun değişmiş hücrenin RNA popülasyonu olacak şekilde yönlendirir ve bu, konak hücrenin fenotipik olarak hedeflenmiş hücreye değişimini de beraberinde getirir.

Grubun kullandığı yöntem (Transcriptom Induced Phenotype Remodeling ya da TIPeR), diğer

Küçük elektronik cihazlar için ortamdaki elektromanyetik enerjiyi yakalayan aygıt

Bilim insanları, radyo ve televizyon vericileri, cep telefonu ağları ve uydu haberleşme sistemleri gibi kaynaklar tarafından iletilen enerji yakalama ve koşumu için bir yol keşfettiler. Çevremizdeki havadan ortamın enerjisi temizlenerek kablosuz sensörler, mikroişlemciler ve iletişim çipi gibi güç ağları için yeni bir yol sağlanabilir.

"Etrafımızı çevreleyen çok büyük miktarda elektromanyetik enerji bulunmaktadır fakat kimse içine dokunamamıştır" diyor araştırmanın yöneticisi, Georgia Teknik Okulu, elektrik ve bilgisayar mühendisliği bölümü profesörü Manos Tentzeris. "Farklı frekans aralığındaki sinyallerin bir çeşidini kullanmamıza izin veren, güç toplama yeteneğini büyük ölçüde artırmamızı sağlayan ultra geniş bant anten kullanıyoruz." diye ekliyor.

Tentzeris ve ekibi sensörleri birleştirmek için mürekkep püskürtmeli yazıcıları (inkjet printers), antenleri ve kâğıtta veya esnek polimerdeki enerji temizleme yeteneğini kullanıyor. Kendinden güç alan kablosuz sensörler kimyada, biyolojide, savunma ve sanayi için sıcaklık ve basınç ölçmede kullanılabilir.

Bu enerji temizleme teknolojisinin tanıtımı, 6 Temmuz'da Spokane'deki İEEE Antenleri ve Yayma Sempozyumu'nda yapıldı. Araştırmaya dayanan bu buluş, içlerinde Uluslararası Bilim Kurumu, Federal Karayolları İdaresi ve Japonya Yeni Enerji ve Endüstriyel Teknoloji Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın (NEDO) da bulunduğu birçok sponsor tarafından desteklendi.

İletişim cihazları, birçok farklı frekans aralıkları veya gruplarda enerji aktarır. Ekibin temizleme aygıtı, bu enerjiyi yakalayabilir, AC'den TC'ye dönüştürebilir ve daha sonra kondansatörde ve pillerde depo edebilir. Temizleme teknolojisi, şimdilik FM radyo frekanslarından, 100 megahertz (MHz) ile 15 gigahertzi (GHz) (veya daha fazla) kapsayan bir dizi olan radarlara kadar avantaj sağlayabiliyor.

Temizleme deneylerinde kullanılan yüzlerce mikrovat güç veren TV bantları ve çoklu bant sistemlerinin bir milivat veya daha fazla güç üretmesi bekleniyor. Ölçülen güç, çeşitli sensörler ve mikroişlemcileri içeren birçok küçük elektronik cihazın çalışması için yeterli geliyor.

Georgia Teknik ekibi süper kondansatörler ve devirli çalışma ile enerji temizleme teknolojisini birleştirerek yaklaşık 50 milivatlık güçlendirme yapmayı hedefliyor. Bu yaklaşımda, enerji gerekli güç seviyesine ulaştığında bir pildeki gibi süper kondansatör inşa ediyor ve kullanılıyor.

Bilim insanları, yarım kilometre uzaklıktaki bir televizyon santralinden alınan enerjiyi kullanarak bir sıcaklık sensörünü üretmeyi yakın zamanda başarmıştı. Havadaki elektromanyetik enerjiyi tutarak basit bir şekilde aktive edebilen mikroreseptör temelli mikrokontrolörü içeren başka bir uygulama hazırlıyorlar.

Georgia Elektronik Dizayn Merkezi araştırma görevlisi olan Tentzeris'in açıklamasına göre kullanılan elektromanyetik bant dizisi enerji temizleyici cihazların güvenilirliğini artırıyor. Eğer bir frekans dizisi kullanılan çeşitlilikten dolayı geçici olarak zayıflarsa, sistem hâlâ diğer frekansları kullanabilecek.

Temizleme aygıtları tek başına veya diğer üretim teknolojileriyle kullanılabilir. Örneğin, temizleme enerjisi, gün içerisinde bir pilin güneş etkisiyle oluşan elementlerle dolmasına yardım eder. Gece ise, güneş hücreleri güç sağlamadığında, temizleme enerjisi pilin dolma-

laboratuvarlarda kullanılan Uyarılmış Pluripotent Kök Hücre (Induced Pluripotent Stem Cell) ya da iPS yönteminden farklı. iPS yönteminde konak hücrenin öncelikle pluripotent hücreye, sonrasında büyüme faktörleriyle hedef hücre tipine farklılaştırılması gerekmekte. TIPeR ise bir hücrenin çekirdeğinin bir başka hücreye aktarılması ve böylece üretilen RNA'lar üzerinden hücre fenotipinin değişmesine yönelik eski çekirdek transfer işlemlerine daha çok benziyor. tCardiomyocyte çalışması, nöronları TIPeR yöntemini kullanarak tAstrositlere dönüştüren Eberwine laboratuvarındaki önceki çalışmaları takip ediyor.

Grup öncelikle kalp hücresinden mRNA'ları izole etmiş; sonra bunları konak hücreye yerleştirmiş. Böylece astosit ya da fibroblast mRNA'larına göre kalp hücresi mRNA populasyonu hücre içinde daha baskın hale gelmiş. Kalp hücresi mRNA'ları sitoplazmada proteinlere çevrilmiş. Bu kalp hücresi proteinleri, konak hücrenin gen anlatımını etkileyerek kalp hücresi genlerinin anlatımının yapılmasını ve o proteinlerin üretilmesini sağlıyor.

Astrositten kalp hücresine dönüşüm rotasında grup, tek hücre mikroarray analizi (Single Cell Microarray Analysis) ile yeni hücrenin RNA profiline, hücre şekline, immünolojik ve elektriksel özelliklerine bakmış. Çalışmanın yazarı şunları söylüyor: "TIPeR yöntemiyle oluşturulan tCardiomyocyt'ler temel bilimler için önemli faydalar sağlarken, kalp hücresi tedavisinin taranmasındaki potansiyel kullanımını düşünmek hiç de zor değil. Dahası hastalardan tCardiomyocytes üretilmesi, ilaç tedavisi etkisini belirlemek amacıyla yapılan taramanın kişiye özgü olmasına; yeni ilaç taramalarına ve muhtemel hücresel tedavi olanaklarına izin verecek."

Kaynak: "A Change of Heart: Researchers Reprogram Brain Cells to Become Heart Cells" http://www.sciencedaily.com/releases/2011/07/110708160346.htm

Hazırlayan: Ece Selçuk
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

sını devam ettirir veya boşalmasını önler.

Kullanılan ortamdaki elektromanyetik enerji bir sistem yedekleme şekli de oluşturabilir. Bir batarya veya güneş toplayıcı/pili paketi tamamen başarısız olursa, temizleme enerjisi potansiyel olarak kritik işlevleri sürdürürken kablosuz bir tehlike sinyalini iletmek için sisteme izin verebilir.

Bilim insanları, bu enerji aygıtlarını kağıtlarda veya polimerler gibi esnek kağıtlarda basmak için inkjet teknolojisini kullanıyor (bu yöntemi sensörler ve antenleri üretmek için zaten kullanıyorlardı). Sonuç; kendinden beslemeli, ucuz ve hemen hemen her yerde bağımsız olarak işlevini yerine getirebilen kağıt tabanlı kablosuz sensörlerdir.

Elektrik birleşenleri ve devrelerini yazdırmak için Georgia araştırmacıları bir standart malzeme olan inkjet yazıcı kullanıyor. Fakat Tentzeris'in "eşsiz bir ev tarifi" olarak adlandırdığı gümüş nanopartikülleri veya bir emülsiyondaki nanopartikülleri ekliyor. Bu yaklaşım, ekibin RF bileşenleri ve devrelerinin yanı sıra karbon nanotüpler gibi nanomalzemelere dayalı yeni çıkan algılama cihazlarını da baskılamasına olanak sağladı.

Tentzeris ve çalışma ekibi 2006 yılında antenlerin inkjet baskısını başlattığında, kağıt tabanlı devrelerin sadece 100 veya 200 MHz'lik frekanslarda çalıştığını hatırlatıyor Tentzeris ve Vasileios Lakafosis'in birçok projesinde yer alan Rushi Vyas, "Bir polimerde basarsak, çalışma kabiliyeti 15 GHz'ten 60GHz'e çıkan devreler basabiliyoruz." diyor.

Araştırmacılar kendinden beslemeli, kablosuz, kağıt tabanlı sensörlerin kullanımının yakın zamanda çok ucuz olacağına ve yaygınlaşacağına inanıyorlar. Otonom çoğalmanın sonucu olarak, ucuz sensörler başvurular için kullanılabilir. Bu başvuruların içeriği:

- Havalimanı güvenliği: havalimanları, hem çoklu güvenlik ilgisini hem de radar ve sinyal cihazlarından kaynaklanan çevredeki enerjinin çok büyük miktarını barındırır. Bu iki faktör, patlayıcılar ya da kaçak nükleer malzemeler gibi potansiyel tehditleri tespit etme yeteneğine sahip çok sayıda kablosuz sensörler için doğal bir ortam oluşturur.

- Enerji birikimi: sıcaklık ve nem koşullarının izlenmesi, ısıtma ve klima maliyetlerinde son derece önemli tasarruf yapılması için bir eve boydan boya kendinden beslemeli kablosuz algılama aygıtları döşendi. Bugünün algılama cihazlarının çoğundan farklı olarak, çevre dostu kağıt tabanlı sensörler arazi doldurmada çabucak aşınmaya uğruyor.

- Yapısal bütünlük: Kağıt veya polimer esaslı sensörler yapıların çeşitli türleri boyunca basıncı izlemek için yerleştirilmiş olabilir. Binalarda, köprülerde ya da uçaklardaki kendinden beslemeli sensörler sessizce problemleri izler; alışılmadık bir durum tespitinde belki de uzun yıllar boyunca bir sinyal gönderir.

- Gıda ve çabuk bozulan malzemelerin depolama ve kalitesini izleme: gıdalardaki ucuz sensörler sorunlarla karşılaşıldığında bozulma gösteren kimyasallara bir erken uyarı göndererek onları tarayabilir.

- Giyilebilen biyo-izleme cihazları: gelişmekte olan bu kablosuz teknoloji, tıbbi konularda hastanın otomatik gözlemi için yaygın olarak kullanılır hale gelebilir.

Kaynak: http://www.sciencedaily.com/releases/2011/07/110707131545.htm

Hazırlayan: Sibel Karaman
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik bölümü
Lisans öğrencisi

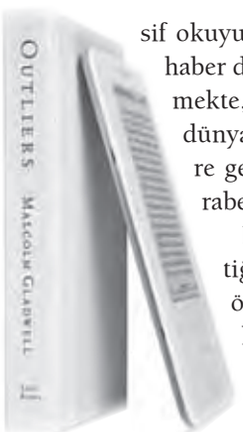
İzlem Gözükeleş izlemg@gmail.com

Elektronik kitaplar

Bugün elektronik kitapların yaygınlaşıp basılı kitapların yerini almasını olanaksız görenler çıkabilir. Birçok bilgisayar kullanıcısı hâlâ basılı yayınları elektronik kitaplara tercih etmektedir. Ama, günümüzde bile, yeni nesil, kütüphaneye gitmek, ansiklopedileri karıştırmak yerine Wikipedia'ya, Google'a sormayı tercih ediyor. Dolayısıyla, Amazon ve benzeri şirketlere karşı şimdiden önlem alınması ve mücadele edilmesi gerekir.

Praksis dergisinin 2001 yılında yayımlanan ilk sayısının hemen başında E. P. Thompson'un sözlerine yer verilir:

"Sosyalistlerin asla yapmamaları gereken şey, kendilerini tümüyle yerleşik kurumlara -yayınevleri, ticari medya, üniversiteler, vakıflar- bağımlı olmalarına izin vermektir. Bu kurumların tümü baskıcıdır demiyorum- muhakkak ki onlarla birlikte pek çok şey yapılabilir. Ama sosyalist entelektüeller doğrudan kendilerinin olan bir alan kaplamalıdırlar: Kendi dergileri, kendi teorik ve pratik merkezleri olmalıdır. Herkesin not ya da terfi için değil, toplumu dönüştürmek için çalıştığı, eleştiri ve özeleştirinin hararetli ama aynı zaman karşılıklı yardımın ve teorik ve pratik bilgi değişiminin de yoğun olduğu yerler: Bazı yönlerden geleceğin toplumunu önceden canlandıran yerler."

Bugün medyadaki yeniden yapılan(dır)mayı göz önüne alırsak, *Bilim ve Gelecek*'in, *Evrensel Kültür*'ün, *Birgün*'ün vb gazetelerin/dergilerin varlığı daha önemli hale gelir. Geleneksel gazete ve dergiler, toplum için hâlâ önemlidir. Ancak bugün bilişim ve iletişim teknolojileri (BİT) alternatif iletişim ilişkileri yaratmıştır. Ana akım medyada, düzenin bekçileri tarafından onaylanmadığı için yer alamayacak haberler, makaleler ve araştırmalar İnternet aracılığıyla hızla okuyucuyla buluşabilmektedir. Bunun yanında, kitle iletişim araçlarının pasif okuyucusu/izleyicisi birçok günlük gazete için haber değeri taşımayan kendi hikâyesini yazabilmekte, olayları kendi ucuz kamerasından tüm dünyaya iletebilmektedir. Kitaplara ve filmlere getirilen yasaklar İnternet'in varlığı ile beraber geçersiz kalmaktadır.

Kısacası İnternet, Thompson'un belirttiği "bazı yönlerden geleceğin toplumunu önceden canlandıran" bir yer potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi ve İnternet'in demokratik alt yapısının korunması gerekir. Bu bağlamda, İnternet'e yönelik ilk tehdidi biliyoruz: site engellemeleri, kullanıcıların gözetlenmesi ve filtreler aracılığıyla hükümetlerin İnternet'e getirdikleri düzenlemelerle oluşan tehdit. İkinci tehdit ise daha sinsidir ve çoğu zaman fark edilmemektedir. Aslında medya ve bilişim tekelleri, hükümet düzenlemelerinden daha büyük bir tehdit oluşturmaktadır. İnternet'i bilginin eşit ve özgür paylaşımı için bir ortam olarak gören İnternet kullanıcıları ile tekeller arasında yoğun bir mücadele vardır. Ayrıca, söz konusu tekellerin, hükümetlerin İnternet'e getirdiği/getirmek istediği sınırlamalar ve yasakların oluşturulması konusunda büyük payı vardır. Fakat gerek hükümetlerin kendi iktidarlarını gerekse de tekellerin çıkarlarını korumak adına attıkları adımlar ve getirdikleri düzenlemeler İnternet'e dışsal olan ve uygulamaya konduktan sonra bile geri püskürtülebilecek hamlelerdir. Tekeller ise fikri mülkiyet hakları çerçevesinde yürüttükleri tartışmalar ve bu doğrultuda BİT uygulamalarına ekledikleri sınırlamalarla doğrudan İnternet'in altyapısına müdahale etmekte ve erkenden önlem alınmazsa kalıcı hasarlar oluşturabilmektedirler. Örneğin, Microsoft'un İnternet Explorer ile İnternet'i kuşatma planı, Firefox'un ortaya çıkmasıyla başarılı olamamıştır. Fakat web geliştiricilerinin, web standartlarından ayrılarak Microsoft standartlarına uygun hazırladıkları web siteleri hâlâ erişim sorunları yaratmaktadır. Tekellerin bu eğiliminin daha iyi anlaşılması için

Stallman'ın "e-Kitaplardaki Tehlike" başlıklı yazısına bakmakta fayda vardır. (1).

Bir yanlış anlaşılmaya neden olmamak için en başta belirtelim: Yazıda bahsedilen elektronik kitaplar kullanıcıların İnternet'ten indirdiği pdf ya da html uzantılı ve hiçbir özel mülk yazılım olmaksızın da okunabilen kitaplar değil. Şirketlerin sadece belirli yazılım ya da donanımla okunabilmesi için tasarladığı kitaplar.

Stallman, basılı kitaplarla Amazon'un elektronik kitapları arasındaki farkları aşağıdaki gibi ortaya koymaktadır. Bu farklar, BİT'in bireyi özgürleştirme potansiyelinin yanında, tam tersi bir potansiyele de sahip olduğunu göstermektedir.

Basılı kitapların genel özellikleri şunlardır:

- Anonim olarak satın alınabilir. Kredi kartıyla ya da taksitle alışveriş yapmadığınız sürece kimliğinizi beyan etmek zorunda değilsiniz.
- Aldığınız kitabın sahibi sizsiniz.
- Kitaptaki kullanım haklarınızı sınırlayan bir lisans imzalamak zorunda değilsiniz.
- Kitabı okumak için, sizi kitabı satın aldığınız yere bağımlı kılan herhangi bir özel araca gereksinim yoktur.
- Aldığınız kitabı başka birine hediye edebilir, ödünç verebilir ya da satabilirsiniz.
- Kitabı tarayabilir ve fotokopide çoğaltabilirsiniz. Hatta bazı durumlarda bunu yaparken telif hakkı kanunlarını bile ihlal etmiş olmazsınız.
- Kimse kitabınızı imha edemez. (Stallman böyle yazmış, ama Türkiye'de bunun böyle olmadığını biliyoruz.)

Amazon'un elektronik kitapları Kindle adlı elektronik kitap okuyucusu ile okunabilmektedir. Kindle aşağıda görüldüğü gibi okuyucu sınırlandırmaktadır:

- Anonim olarak bir kitabı edinemezsiniz. Kendinizi tanıtmalısınız.
- Bazı ülkelerde Amazon, kullanıcının kitaba sahip olmadığını söylemektedir.
- Kitabı okuyabilmek için kitap üzerindeki haklarınızı sınırlandıran bir lisansı kabul etmek zorundasınız.

- Kitabın formatı gizlidir ve kitap sadece kullanıcıyı sınırlandıran özel mülk bir yazılımla okunabilir.
- Satın aldığınız kitabı başkasına hediye edemezsiniz ya da satamazsınız. Ancak bazı durumlarda, aynı sistem üzerinde bulunan başka bir kullanıcıya bir süreliğine ödünç verebilirsiniz.
- Kitabın kopyalanması teknik olarak sınırlandırılmıştır. Hukuksal açıdan bakıldığında ise kullanıcının telif haklarından daha sınırlayıcı bir lisansı kabul ettiği görülür.
- Kullanılan özel mülk yazılımın sunduğu arka kapıdan girilip, satın aldıktan sonra sahibi olduğunuzu düşündüğünüz kitap şirket tarafından silinebilir.

Son madde, satın aldığınız kitabın Amazon tarafından silinebilirliği, bir komplo teorisi olarak görünebilir. Fakat Amazon 2009 yılında, kullanıcıların izni olmaksızın, bir kitabı Kindle'dan silmiştir. Amazon, kitabın Kindle'a buna hakkı olmayan bir şirket tarafından yüklenmiş olmasını gerekçe göstermiştir. Bu nedenle, ilgili kitabı kullanıcı cihazlarından silmeye hakkı olduğunu düşünerek hareket etmiştir. Bu silme işleminin ironik yanı ise silinen kitabın George Orwell'in 1984 adlı kitabı olmasıdır...

Bugün elektronik kitapların yaygınlaşıp basılı kitapların yerini almasını olanaksız görenler çıkabilir. Birçok bilgisayar kullanıcısı hâlâ basılı yayınları elektronik kitaplara tercih etmektedir. Başbakan Erdoğan seçim meydanlarında tüm çocuklara elektronik kitap vermekten söz ediyordu. Bu vaadin ne zaman gerçekleşeceği henüz net olmasa da, er ya da geç gerçekleşecektir. Elektronik kitaplarla eğitim alan çocuklar, bizler gibi basılı yayınları tercih etmeyecek, uzun makalelerin çıktısını almayacak. Günümüzde bile, yeni nesil, kütüphaneye gitmek, ansiklopedileri karıştırmak yerine Wikipedia'ya, Google'a sormayı tercih ediyor. Dolayısıyla, Amazon ve benzeri şirketlere karşı şimdiden önlem alınması ve mücadele edilmesi gerekir.

Elektronik kitaplar, sadece bir örnektir. BİT, medya ve bilişim tekelleri tarafından tuzaklarla donatılmaktadır. İnternet kullanıcıları ve şirketler arasında, mülkiyet hakları çerçevesinde kıyasıya bir mücadele vardır. Önümüzdeki sayılarda bu mücadelenin telif hakları (copyright), patentler, Sayısal Sınırlamalar Yönetimi gibi farklı boyutlarına değinilecek.

KAYNAKLAR

1) Stallman, R., The Danger of e-Books, http://stallman.org/articles/ebooks.pdf, son erişim tarihi 20.07.2011.
2) http://www.nytimes.com/2009/07/18/technology/companies/18amazon.html, son erişim tarihi 20.07.2011.

richarddawkins.net: Tekrar merhaba!

Erişim yasağı olan web sitelerinden biri de Richard Dawkins Vakfı'na ait olan http://richarddawkins.net adresli siteydi. Bu site, Harun Yahya takma adlı Adnan Oktar'ın kendisine hakaret edildiği iddiasıyla, Şişli 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin ihtiyati tedbir kararı ile 03.09.2008 (Değişik İş 2008/199 sayılı ihtiyati tedbir kararı) tarihinde erişime kapatılmıştı.

Prof. Dr. Yaman Akdeniz, "İnternet: Girilmesi Tehlikeli Ve Yasaktır" adlı kitabında Oktar tarafından talep edilen ve uygulanan "hakaret nedeniyle site kapatma"ların 5651 Sayılı Kanun'un 9. maddesi'ne aykırı olduğunu belirtiyordu. Nitekim ilgili 5651 Sayılı Kanun'a göre erişim yasağı ancak 8. maddede yer alan durumlarda söz konusuydu. Oktar'ın talebi ise 9. madde kapsamına girmekteydi. Bu maddeye göre, içerik nedeniyle haklarının ihlal edildiğini iddia eden kişinin herhangi bir sitenin kapatılması ya da mahkemenin bu yönde karar vermesi söz konusu olamıyordu.

İçeriğin yayından çıkarılması ve cevap hakkı

MADDE 9- (1) İçerik nedeniyle hakları ihlâl edildiğini iddia eden kişi, içerik sağlayıcısına, buna ulaşamaması halinde yer sağlayıcısına başvurarak kendisine ilişkin içeriğin yayından çıkarılmasını ve yayındaki kapsamından fazla olmamak üzere hazırladığı cevabı bir hafta süreyle internet ortamında yayımlanmasını isteyebilir. İçerik veya yer sağlayıcı kendisine ulaştığı tarihten itibaren iki gün içinde, talebi yerine getirir. Bu süre zarfında talep yerine getirilmediği takdirde reddedilmiş sayılır.

(2) Talebin reddedilmiş sayılması halinde, kişi onbeş gün içinde yerleşim yeri sulh ceza mahkemesine başvurarak, içeriğin yayından çıkarılmasına ve yayındaki kapsamından fazla olmamak üzere hazırladığı cevabın bir hafta süreyle internet ortamında yayımlanmasına karar verilmesini isteyebilir. Sulh ceza hâkimi bu talebi üç gün içinde duruşma yapmaksızın karara bağlar. Sulh ceza hâkiminin kararına karşı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre itiraz yoluna gidilebilir.

(3) Sulh ceza hâkiminin kesinleşen kararının, birinci fıkraya göre yapılan başvuruyu yerine getirmeyen içerik veya yer sağlayıcısına tebliğinden itibaren iki gün içinde içerik yayından çıkarılarak hazırlanan cevabın yayımlanmasına başlanır.

(4) Sulh ceza hâkiminin kararını bu maddede belirtilen şartlara uygun olarak ve süresinde yerine getirmeyen sorumlu kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İçerik veya yer sağlayıcının tüzel kişi olması halinde, bu fıkra hükmü yayın sorumlusu hakkında uygulanır.

Üstelik Oktar'ı "rahatsız eden" içerik, site yönetimince eklenen bir haber ya da makale olmayıp, sadece bir okuyucu yorumuydu. 5651 Sayılı Kanun'un 5. maddesinin ikinci fıkrasında ise şöyle yazmaktaydı:

"Yer sağlayıcı, yer sağladığı hukuka aykırı içerikten, ceza sorumluluğu ile ilgili hükümler saklı kalmak kaydıyla, bu Kanunun 8 inci ve 9 uncu maddelerine göre haberdar edilmesi halinde ve teknik olarak imkân bulunduğu ölçüde hukuka aykırı içeriği yayından kaldırmakla yükümlüdür."

richarddawkins.net sitesi yaptığı açıklamada, bu konuda ne kendilerine resmi bir şikayet geldiğini, ne de mahkemede aleyhlerine bir dava açıldığının kendilerine resmen bildirildiğini belirtti. Prof. Dr. Yaman Akdeniz'in de içinde bulunduğu bir grup hukukçunun yasal girişimleri sonucunda site üzerindeki tedbir kararı kaldırıldı. Kadıköy 4. Asliye Hukuk Mahkemesi kararında, "siteye girerek yorum yapan üçüncü şahıslara ait içeriklerden Richard Dawkins sitesinin sorumlu olmadığını ve İnternet yoluyla hakaret davalarında izlenmesi gereken yolun 5651 Sayılı Kanun'un 5 ve 9. maddeleri olduğu"nu belirtti. Fakat, Oktar'ın mahkeme kararını temyiz yolu açık.

richarddawkins.net sitesi yaptığı açıklamada Türkiye'deki hukuk ekibine ve tüm okuyucularına teşekkürlerini iletti ve Türkiyeli okuyuculara "Tekrar merhaba" dedi.

Enel Hak İsyanı: Hallac-ı Mansur

Ömer Tuncer

İslam kültürü, Kemalist Devrim'den bu yana, özellikle felsefe, sosyoloji, tarih, kültür tarihi, arkeoloji gibi sosyal bilim alanlarında çalışan bilim insanlarımızın iyice dışladığı, neredeyse yok saydığı bir alan. Oysa Anadolu kültürünün içinden çıktığı ve günümüzü etkisi altında tuttuğu bir alan. Son birkaç on yılda, Arapça-Farsça okuyabilen ilahiyatçılarla ilahiyat kökenli tarihçiler tarafından büyük bir sabır ve çalışkanlıkla ortaya çıkarılıyor. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın, Prof. Dr. Mikâil Bayram'ın, Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'ün çalışmalarını saygıyla anmak gerekiyor. Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, ilahiyat alanındaki geleneksel yanlışların doğrusunu, bilimsel bir anlayışla yaptığı araştırmalarla gözümüzün önüne seren çalışmalarını kültürümüze kattı.

Yaşar Nuri Öztürk, son olarak, Türkiye Alevi-Bektaşi kültürünün üzerine oturduğu Hallac-ı Mansur ve onun "Enel Hakk (Tanrı Benim)" düşüncesini ayrıntılı biçimde inceliyor. 2 cilt, toplam 700 sayfayı aşkın kitabının önsözünde, bu çalışmayı 40 yıldır sürdürmekte olduğunu, ancak şimdi yayınlanacak olgunluğa geldiğini söylüyor.

Birinci cildin yarıya yakını, Hallac-ı Mansur düşüncesini ortaya çıkaran ortamın ayrıntılı bir incelemesi. İslam düşüncesinin kuruluşundan Hallac'a gelinceye değin yaklaşık 300 yıl boyunca geçirdiği iç çatışmaları tarihsel, düşünsel ve kültürel açıdan ele alıyor. Muhammed peygamber döneminden hemen sonra ortaya çıkan tutucu Sünnî yozlaşmaya karşı duran İslam akılcılığı Mu'tezile düşüncesinin ayrıntılarına inerek, Zenc İsyanı'nı, İslam sosyalistleri Karmatileri ve Karmatiliğin temel düşüncesi içeren İhvanussefa metinlerini ele alıyor. Bugüne değin gelen, günümüzü derinden etkileyen "dincilik" ile "dinîlik" arasındaki ayırımın sınırlarını belirginleştiriyor.

Çalışma, dördüncü bölümünden başlayarak Hallac-ı Mansur'un yaşamı, düşüncesi, siyasal görüşleri, siyasal uygulamaları ve öldürülmesi ile sürüyor. Yaşar Nuri Öztürk, kendisinin bağlı olduğu İslam inancının da kurucusu Ebu Hanife'nin yaşamı ve görüşleri ile koşutlukları da araştırıyor.

İkinci ciltte araştırma, Hallac'ın Arap, Türk kültürüne, Endülüs İslamına, Hindistan'a ve Avrupa'ya etkilerini ele alarak gelişiyor. Ardından oldukça uzun bir bölüm, 20. yüzyılda düşünsel dizgesini Hallac etkisiyle oluşturduğu anlaşılan Muhammed İkbal'e ayrılmış. Bu kez Yaşar Nuri Öztürk, Hallac'tan gelen düşüncelerin Muhammed İkbal üzerindeki baskın etkisini ayrıntılı olarak ele alıyor. O denli baskın ki Muhammed İkbal düşüncesini "Hallac'ın yeniden zuhuru" olarak niteliyor. İkbal'in düşüncelerini dinsel, düşünsel ve siyasi açıdan destekleyen yorumlar getiriyor.

ENEL HAK İSYANI: HALLAC-I MANSUR (Darağacında Miraç)
Yaşar Nuri Öztürk, Yeni Boyut:47, Birinci Basım Nisan 2011, 732 s.

Hallac'ın yapıtlarını teker teker saydıktan ve ayrıntılı alıntılar yaptıktan sonra en önemli yapıtı sayılan, vasiyetname niteliğindeki "Tavasin"in çevirisini veriyor ve genişleten açıklamalar getiriyor; geleneksel adıyla: "şerh ediyor".

Yaşar Nuri Öztürk'ün, inançlı Müslüman bir bilim insanı olarak, kendi anlayışı doğrultusunda dile getirdiği eleştirilerinin, düşünsel kökenine Hallac'ı yerleştirmiş olan Anadolu Alevi anlayışıyla uyuştuğunu söylemek olanaksızdır. Dolayısıyla bu çalışması, Alevî inancının Hallac-ı Mansur'a bakışı ile Sünnî inanca sahip bir ilahiyatçının bakışı arasında bir tartışmayı da kışkırtıyor, ortam hazırlıyor. Şimdiye değin tartışılmaya bile değer bulunmamış, dolayısıyla incelenmemiş olan konunun, Yaşar Nuri Öztürk'ün açtığı yoldan tartışılması, umulur ki, tarih, kültür tarihi, özellikle de sosyoloji alanlarında çalışan bilim insanlarının dikkatini çeker ve yeterli bilgi birikimine (özellikle de Arapça-Farsça'ya) egemen yeni bilim insanları yetişmesine neden olur. Günümüz Anadolu insanının içinden geldiği kültürel etkilerin ortaya çıkarılabilmesi için, bu konuyu akademik düzeyde inceleyen bilim insanlarına gerek olduğu açıktır. Üstelik alan, son birkaç on yılda, üç-beş bilim insanının yaptığı araştırmalarla tükenecek gibi de değildir. İslam kültürünün, günümüz Anadolu'su üzerine, öte yandan dünya kültür tarihine olan etkileri ve katkıları, özellikle de objektif bakabilen bilim insanları tarafından, neredeyse hiç araştırılmamış olarak duruyor.

İslam kültürünün büyük kavgalarla geçmiş olan ilk dönemlerinin Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda ortaya çıkan yansımaları bilimsel yöntemlerle yeterince araştırılmamıştır. Ankara ve Osmanlı devletlerinin kuruluşundaki etkileri, ortaya çıkan çatışmaların kökenleri, kuruluş döneminde yazılmış olan kitaplar, Babaîlik, Alevilik ve Bektaşiliğin ortaya çıkışı, Şeyh Bedreddin ve isyanının üzerine oturduğu düşünsel yapı ile Osmanlı-Safevi çatışmasının kökenindeki gerçek nedenler, etkileri ve sonuçları bugüne değin tarih, kültür tarihi ve sosyoloji tarafından gereğince açıklanabilmiş değildir. Kaldı ki Ahi Evren'in varlığı bilinen, çoğunun metinleri elimizde bulunan 25 kitabından yalnızca ikisinin, Şeyh Bedreddin'in 42 kitabından yalnızca *Varidat*'ın Türkçe'ye çevrilmiş olması, Anadolu kültürü açısından çok büyük eksikliktir. Bu kitapların incelenmesi, dönemin kültürünün, tarihsel olaylarının ve günümüze etkilerinin doğru yorumlanabilmesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca, Haçlı Seferleri ile Avrupa'ya taşınan etkileri, Avrupa Renaissance'ının üzerine oturduğu kültürel tabanın ortaya çıkarılması açısından da olağanüstü önem taşımaktadır. Dahası belki çağdaş evrensel kültürün kökenlerinde, Avrupa merkezcilerin sandığı gibi yalnızca Antik Helen ve Hıristiyan kültürü değil, en az onlar denli güçlü, önemli etkileri vardır.

Özetle, Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'ün kapsamlı çalışmasının dışlanmayacağını ve yaratacağı tartışma ortamının ilgili bütün bilim alanlarında doğurgan yeni gelişmelere yol açacağını umuyoruz.

Çocukların sorularına kıymayın efendiler…

Nalân Mahsereci

Einstein, henüz 5-6 yaşlarındayken, dayısının ona aldığı pusulanın, nereye döndürürse döndürsün hep aynı yönü bulan ibresine bakıyor mutlu bir hayretle. Bu ibreyi hep aynı yöne yönelten kuvvet de neyin nesi? Adam olacak çocuk sorusundan belli olur … mu desek?.. Şu söz de onun: "Bende özel bir yetenek arayanlar yanılıyorlar, sadece iflah olmaz bir anlama merakım var."

Profesör Kant'ın En Çılgın Günü
Jean Paul Mongin, Resimleyen: Laurent Moreau , Çev. E. Burak Şaman, Nisan 2011, 64 s.

Şu koskoca evrene, doğaya, canlılara, insanlığın maddi nesneler ve anlamlar dünyasına, karmaşık görünen bağlarla bağlanmış topluma, tahmin edilemez insan davranışlarına doyurulmaz bir merakla bakan çocuklarımız, potansiyel birer Einstein, potansiyel birer filozofturlar aslında. Arasız sorarlar: Bu nedir? Şu ne demek? Neden böyle? Nasıl oluyor?

Hazır yanıtlar ve bilgilerle onları kalıplamadan, yaşam ve eğitim sistemimizin tornasından geçirip birörnek akıllar olarak çıkarmadan önce; yaratıcı sorular sorup, yaratıcı yanıtlar bulabilen, otoriter yargıların dışında düşünebilen birer merak küpüdürler.

Basit ama çoğu zaman çok anlamlı olan bu sorular aniden karşısına dikilince, biz büyükler ne yapar: Vakit darlığından mustaripse, çoğunlukla baştan savıcı yanıtlar verir. Ya da tüm bildiğini didaktik bir biçimde anlatmaya girişir. İyi bir yanıtı yoksa, bilmediğini çaktırmamaya çalışarak geçiştirir. Bütün bu tutumlar, çocuğun yanıtlar karşısında tatmin olmazlığı nedeniyle, çoğunlukla işe yaramayacak; hatta belki en kötü durum olarak, karşılıklı bir zıvanadan çıkmayla sonuçlanacaktır… Bana en doğru gelen, yeri geldiğinde "Bilmiyorum" da diyebilmek; "taze aklı" birlikte yanıt aramaya teşvik etmek… Bulunan yanıtların üzerine gene sorularla gitmek… Sistemli düşünmeyi, düşünürken olgulardan, gözlemlerden ve hatta deneylerden yola çıkmak gereğini küçükle birlikte deneyimlemek… Yani bir anlamda çocukça "felsefe" ve "bilim" yapmak…

Descartes Amca'nın Kötü Cini
Jean Paul Mongin, Resimleyen: François Schwoebel , Çev. Savaş Kılıç, Nisan 2011, 64 s.

Hani o çoğu duruma cuk oturan örnekteki gibi, balığı vermek değil, balık tutmayı öğretmek… Öncelikle bilginin kendisini değil, bilgiye ulaşma yöntemini aşılamak… Felsefe ve bilimin hayata dair ilk gözlemlere ve bu en basit sorulara kıymet vererek başladığını da kavratarak…

Filozoflar da çocuktu…

Anne-babaları bu çabalarında besleyecek nitelikli yayınlar var artık ülkemizde. Kısa bir süre önce yayıma başladığından, güncelliği nedeniyle öncelikli ve ayrıntılı olarak söz etmek istediğim, Metis Yayınları'nın "Küçük Filozoflar" dizisi.

İlk dört kitabını kitapçılar ve e-kitapçılarda bulabileceğiniz dizide, ele alınan ve alınacak filozoflar, Descartes, Kant, Marx, Sokrates, Lao Tzu, Leibniz, Ricoeur, Einstein, Diyojen…

Descartes Amca'nın Kötü Cini, *Profesör Kant'ın En Çılgın Günü*, *Karl Marx'ın Hayaleti*, *Bilge Sokrates'in Ölümü* kitaplarında, her bir filozofun temel düşünsel uğraşı alanları, ayırt edici soruları, biyografik ayrıntılarla renklendirilerek ve çocuklara hitap edecek bir kurguya yerleştirilerek, anlatımı destekleyen resimler eşliğinde veriliyor.

Descartes, Kant ve Sokrates kitaplarının yazarı, felsefeci Jean Paul Mongin, her bir filozof için ayrı bir kurgu ve özgün bir üslup geliştirmiş. Örneğin, Kant'ı, 24 saat içinde anlatmayı yeğlemiş. O bir gün içine Kant'ın yaşam alışkınlıklarını, temel eylemlerini ve bu eylemlere eşlik eden düşünme süreçlerini, felsefesinin temel yönelimlerini ve sorularını yerleştirmiş. Kitap Kant'ın ömrü boyunca hiç dışına çıkmadığı Doğu Prusya'da yer alan Köninsberg Kenti'nde uyanışıyla başlıyor, üniversiteye giderken yolda Rousseou'ya rastlayışı, Köningsberg Üniversitesi'nde verdiği ders, bir zamanlar ders verdiği soylu bir öğrencisinden aldığı aşk mektubu, limanın karşısındaki kahvede geçirdiği zaman, dostlarıyla yediği yemek ve bütün bunlara eşlik eden "bilim, ahlak ve din" üzerine düşünme süreçleriyle devam ediyor ve fırtınalı gecenin filozofumuzda esinledikleriyle sonlanıyor.

Karl Marx'ın Hayaleti
Ronan de Calan,Resimleyen: Donatien Mary, Çev. Cemal Yardımcı, Mayıs 2011, 64 s.

Mogin, Descartes'ı "İki kere iki yoksa dört etmiyor mu? Bu koca dünya yoksa bir rüya mı? Çocukluğumdan beri bir sürü yanlış fikrin doğru olduğunu sanmadım mı?" gibi sorularla boğuştuğu tek bir gece içinde ele alıyor. Hollanda'daki evinde, soğuk bir kış akşamında Descartes, sobayla ısıtıp, kandille aydınlattığı odasında gölge-ışık oyunları arasında, papağanı Eflatun'u, "kötü bir cin" gibi algılarken, duyuların yarattığı dünyanın gerçekliğini sorguluyor. Filozofumuz metodik şüpheciliğini kendi varlığını bile sorgulamaya kadar vardırırken, şüphe etmeden düşüncelerinin temeline alacağı bir noktaya, felsefesini özetleyen "Düşünüyorum, öyleyse varım" cümlesine ulaşıyor.

Bilge Sokrates'in Ölümü
Jean Paul Mongin, Resimleyen: Yann Le Bras, Çev. Necmiye Alpay, Mayıs 2011, 80 s.

Mogin, Sokrates'i anlatırken, Sokrates'a yaraşır bir kurgu ve üslup kurma-

yı uygun bulmuş. Atina sokaklarında gezinerek ve kapatıldığı zindanda ölüme hazırlanırken, uzun konuşmalarla ve dostlarıyla, öğrencileriyle diyaloglarıyla "adalet ve ahlak" üstüne, "bilgi ve cehalet" üstüne felsefe yapıyor Bilge Sokrates. Bilginin bulmak değil, aramak olduğunu; bilgeliğin özünün "hiçbir şey bilmediğini bilmek" olduğunu söylüyor.

"Çıtır Çıtır Felsefe" dizisi
Brigitte Labbé, Resimleyen: Jacques Azam, Çev. Azade Aslan, Günışığı Kitaplığı.

Bir başka felsefecinin, Ronan de Colan'ın kaleme aldığı, *Karl Marx'ın Hayaleti*, dizinin bence en eğlenceli kitabı. Colan kurguyu, pek sevimli resmedilen Karl Marx'ın hayaletinin peşindekilerden kaçışı ve ürünlerini, fabrikalarla rekabet edemediklerinden hayatlarını devam ettirecekleri fiyata satamaz hale gelen çiftçi ve dokumacıların köylerini, evlerini terk etmek zorunda kalıp fabrikada işçi olma süreçleri, emekçilerin patronlar karşısındaki hak mücadeleleri gibi aksiyonlar üzerine kurduğundan, kitap içerdiği hareketlilikle küçük okurun ilgisini sıcak tutmada avantaj kazanıyor. Pek tabii, kitapta yer verilen ve Marx'ın kuramında önemli yer tutan, "Şimdiye kadar filozoflar dünyayı yorumlamakla yetindiler. Önemli olan onu değiştirmektir" sözü, Marx'ın dizide ele alınan diğer filozoflara dair bir değerlendirmesi olarak da ulaşıyor küçük okurlara.

Ne yazık ki felsefe, ülkemiz kültürel ikliminde, genel olarak "hayata yabancı" bir etkinlik olarak algılanır. Ya anlamsız bulunur ve küçümsenir, ya da ulaşılamayacak kadar yüceltilir; her iki tutum da felsefeden uzak durmakla sonuçlanır. "Küçük Filozoflar" dizisinin bu algıyı kıracak bir niteliği var. Dizide her bir filozofun günlük yaşamı içinde ve yaşam öyküsünden kimi ayrıntılarla, yani "yaşayan bir insan" olarak ele alınmış olmasının, filozofların da, sağlık sorunları olan, örneğin besin hazımsızlığı çeken, âşık olan, bir kadının hayaliyle heyecanlanan, aklındaki sorularla uykusu kaçan, bizlere benzeyen insanlar olarak sunulmalarının önemi var. Felsefe bu filozofların yürüyüşlerine, yemek yemelerine, uykusuzluk çekmelerine eşlik eden bir etkinlik; yani felsefe yaşamlarının içinde, seçkin bir uğraşı değil. Günlük yaşamlarındaki olgular ve etkenlerle etkileşim halinde felsefe yapıyorlar. Bu noktada dizi kitaplarının, bir anlamda felsefeyi ve filozofları "hayata yakın" kıldığını söyleyebiliriz.

Dizinin bir diğer önemli niteliği de,tüm kitaplar özelinde, felsefenin temelde yöntemli düşünme olduğunu göstermesi. Filozoflar, temel sorular sorarak ve yanıtların üzerine yeni sorular ekleyerek, düşüncelerinde ilerliyor; adeta temellerinden başlayarak bir düşünsel yapı kuruyorlar. Kitapların kurguları da, bu düşünsel yapının inşa sürecini içerecek biçimde hazırlanmış. Örneğin *Bilge Sokrates'in Ölümü* kitabında, Sokrates'in karşısındakiyle diyalog içinde düşünürken, düşünsel kanıtlara ulaşması ve düşünmeye o kanıtı temel alarak devam etmesi, yani "Sokratik yöntem"i, netlikle veriliyor.

"Filozof Çocuk" dizisi
Oscar Brenifier, TUDEM Yayınları.

Kitapların niteliklerinden söz ederken, her birine özgün birer kimlik kazandıran bir diğer etkenden, farklı sanatçılarca yapılmış ve anlatımı hem besleyen, hem de ona katkılar yapan resimlerinden söz etmemek olmaz. Kitapların resimlerinin hepsi birbirinden renkli, keyifli; örneğin *Karl Marx'ın Hayaleti* ve *Bilge Sokrates'in Ölümü* kitaplarınınki, daha çok sembolik nitelikli. Ama ben en çok, Descartes kitabının resimlerini beğendim. Descartes'ın düşle, hayalle gerçeğin karıştığı bir ortamda, duyularla elde edilen bilginin gerçekliğini sorgulamasına son derece uygun, gerçekle gerçeküstüyü büyük bir uyumla iç içe geçiren bir atmosfer taşıyor resimler. Kitabın içeriğini zenginleştiren kimi incelikli ayrıntılarla da bezenmişler: Descartes'ın yatağının başındaki, İsa'nın doğumuna dair sahneler içeren ikonun içeriğinin her bir sahnede değişiyor olması örneğin. Ya da, Descartes'ın 1629'da Hollanda'daki evinde yaşadığı bir gece anlatıldığından olsa gerek, zaman ve mekândaki ortaklığa yaslanarak, kitapta zaman zaman karşımıza çıkan kadın figürünün Hollandalı ressam Johannes Vermeer'in 1665'de yaptığı ünlü tablosundaki "İnci Küpeli Kız" olması vs. Dizinin resimleriyle çocukların "estetik" algılarını besleyeceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Metis Yayınları'nın "Küçük Filozoflar" dizisi dışında, anne-babaların ilgilenebilecekleri "felsefe ve çocuk" bağlamlı başka kayda değer diziler de var. Bunlardan biri, Günışığı Kitaplığı tarafından yayımlanan, Brigitte Labbe'nin, felsefecilerden danışmanlık alarak kaleme aldığı "Çıtır Çıtır Felsefe" dizisi. Dizinin Türkçe'de yayımlanmış çok sayıda kitabının her birinde, bir kavram temel alınarak, o kavramlar örnek durumlar ve sorularla irdeleniyor. "İyi ve Kötü", "Güzellik ve Çirkinlik", "Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz", "Özgür Olan ve Olmayan", "Gerçekten ve Yalancıktan", "Adalet ve Haksızlık", "Mutluluk ve Mutsuzluk" diziden kimi kitap başlıkları…

Bir diğer dizi de TUDEM'in, "Filozof Çocuk" dizisi. Oscar Brenifer'in kaleme aldığı dizi, çocukları "Çıtır Çıtır Felsefe" dizisinde olduğu gibi, temel kavramlar üzerinde düşünmeye yöneltmeyi hedefliyor. "Ben Neyim?", "Duygular Nedir?", "Hayat Nedir?", "İyi ve Kötü Nedir?" diziden kimi kitap başlıkları.

Dikkatimi çeken bir şey var: Her üç yayınevinin de "felsefe ve çocuk" bağlamlı kitaplarının yazarlarının tümü Fransız. Anlaşılan Fransız yazarlar ve çocuklar, felsefeye pek de "Fransız değiller." Darısı Türkiyeli çocukların başına!..

KİTAPÇI RAFI

Ortaçağ Yazıları

Betül Çotuksöken, Notos Kitap, 2011, 349 s.

"Gerçek Renaissance'lar daha baştan 'gerçek' ortaçağları gerektiriyor." Adı çıkmış bir çağdır ortaçağ. "Karanlık" nitelemesi her zaman yanı başında durur. Üniversitelerinden çok, engizisyon mahkemeleriyle anılır.

Tanrı düşüncesinin her yere sirayet etmiş olması felsefi bir tartışmanın olabileceğini akıllara getirmez. Antikçağa ve modern zamanlara olan uzantılarının görülmesindense araya girip tarihi kesintiye uğratmış bir dönem gözüyle bakılır ona. Bu bakımdan, âdeta bilinçaltına itilmiş bir çağdır ortaçağ. Oysa hangi ortaçağ sorusu bütün görkemiyle yanıtlanmayı bekliyor. Entelektüellerin ortaçağı mı, yoksa Kiliseninki mi? Üniversitelerin ortaçağı mı, Aydınlanma'nın ortaçağ imgesi mi? Hangi soruyu yanıtladığınıza göre değişen bir görünüm sergileyecektir ortaçağ. *Ortaçağ Yazıları* ortaçağın yüzeysel genellemelerle anlaşılamayacak kadar çok boyutlu olduğunu ortaya koyan bir kitap.

Türkiye'de İletişim Sosyolojisinin Kaynakları

-Boran'ı ve Küçükömer'i Semptomal Okumak-

Serdar Öztürk, Siyasal Kitabevi, 2011- 168 s.

Batı'da iletişim sosyolojisiyle ilgili çalışmalar, alan dışından kimseler tarafından başlatılmıştır. Propaganda, sinemanın etkileri, basımcılığın ve basının toplumsal değişim, dayanışma ve çatışmadaki yeri gibi konular üzerine yapılan incelemeler iletişim sosyolojisinin temellerini hazırlamıştır. İletişim alanının yavaş yavaş bilimselleşmeye başlamasıyla birlikte özgün katkılar artmıştır. Bu çerçeveden hareket edildiğinde Türkiye'de iletişimin gelişimini sosyolojik olarak anlamak için sadece iletişim disiplini içerisinden üretilen eserlerin yetmeyeceği anlaşılır. Değişik disiplinler içerisindeki bilim insanlarının çalışmalarını farklı okumak, iletişim alanının mekanik ve pozitivist bir çerçeveden kurtulmasına; daha tarihsel, daha antropolojik ve etimolojik anlamına uygun bir içeriğe kavuşturulmasına katkı sağlayabilir. Bu çalışma, İdris Küçükömer ve Behice Boran'ın çalışmalarını iletişim sosyolojisi merkezli bir okumaya tabi tutarak, Türkiye'de iletişimin gelişimini anlamaya çalışmaktadır.

Gizli Bilimlerin Serüveni

-Büyüden simyaya, astrolojiden fala "kara sanatlar"-

Zeki Tez, Hayy Kitap, 2011, 140 s.

Prof. Zeki Tez bu kitabında, günümüzde "kara sanatlar" diye adlandırılan gizli bilimleri inceliyor. Şaman Türklerden Avrupa'ya eski uygarlıklardan yakın tarihe "cadı süpürgesi" üzerinde geziniyor. Gördükleri birbirinden ilginç ve bir o kadar da gizemli: Değersiz metalleri altına dönüştüren simyasal transmutasyoncular, Felsefe Taşı elde ediciler, örümceğin zehrini artıran müzikler, Kabala büyücüleri, yüksek hava cinleri, eril ve dişil taşlar, müneccimler, tarotçular, sayı şifresi kırıcılar, "bin harfli tanrısal alfabe"nin şifresini çözmeye çalışan falcılar... Simgesel matematik temelli gizli-kutsal dili kullanan Platoncular, Hermesciler, Pisagorcular, Gül-Haçlılar, Hristiyan Gnostikler, Masonlar ve Tapınak Şövalyeleri...

Kriz Sosyolojisi

- Batı merkezciliğinin yapısal sorunları ve kriz-

Ali Öztürk, Doğu Kitabevi, 2011, 184 s.

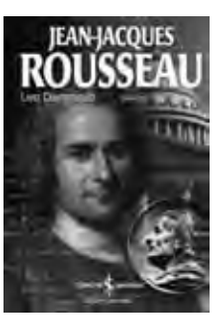
Modern dünya görüşü, Batı'nın üstünlüğünü nesnel koşullardan yukarıya taşıyarak ona felsefi ve bilimsel bir meşruluk kazandırmıştır. Böylece Batı diğer uygarlıklarla girdiği ilişki ve mücadelede sadece silah, teknoloji ve ekonomik üstünlüğüne dayanarak yol almamış, belki de bunlardan çok daha güçlü bir argüman olan bir dünya görüşü tasarımıyla parlak bir dönem yaşamıştır. 19. yüzyıl Batı için kurduğu dünyanın teorik karşılıklarını baş döndüren bir olgunluğa kavuşturduğu bir çağdır. Büyük sorunlar ve büyük cevaplar birbirini kovaladı. Batı zamanla tüm sırları ifşa edeceğini bildirmekle kalmadı aynı zamanda her şeye hakim olabileceğine hem inandı hem de inandırdı. Milyonlarca yıl geçmişe sahip gizemli dünya ve ona bağlı insanlık macerası artık aydınlanmaya ramak kalmış, kontrol edilebilir bir geleceğe gebeydi. Batı dünya siyasetine yön verme gücünü sistematik bir paradigma ekseninde geliştirmiştir. Kendi krizleriyle baş etme yöntemlerini evrenselleştirerek risklerini azaltmayı başarmakla birlikte mücadele ettiği diğer uygarlıkları da kendi merkezinde dönüştürme girdabına sokmayı başarmıştır. Bu bağlamda Batı tarihsel olarak krizler ekseninde yenilenmeyi bir sıçrama varsayımına dayandırmıştır. Nitekim yapısal sorunlarını aşmanın yolunu da dünya egemenliği iddiasında önüne çıkan açmazları dönüştürme becerisine bağlamıştır.

Jean Jacques Rousseau

Leo Damrosch, Çev. Özge Özköprülü, İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, 566 s.

Saat ustası maceraperest bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen Jean-Jacques Rousseau (1712 Cenevre – 1778 Paris), 18. yüzyıl Avrupası'nda emekçi sınıfa mensup yoksul bir çocuğun, toplumun sınırlarını zorlayan özgün bir düşünüre dönüşmesinin simgesidir. Okuduğu kitaplardan ve gezgin hayatı sırasında toplumun her kesiminden tanıdığı insanlarla yaşadığı tecrübelerden edindiği birikimle kendi kendini eğitmeyi başara-

rak fırtınalı ruhuna huzur sunmak için otuzlu yaşlarında yazmaya yönelmiştir. Gücünü doğadan alan yaratıcı düşünceleriyle 19. yüzyıl felsefesine, özellikle de romantizm akımına ilham vermiştir. Devrimci bir yaklaşımla çocuk eğitimi üzerine yazdığı Emile, çocukluk çağlarının insan oluşumundaki önemini belirlediği ve üst sınıftan bir kadının sözleriyle, "annelere, bebeklerini emzirmeyi öğrettiği" için, büyük etki sahibidir. Otobiyografi tarzının atası sayılan İtiraflar, benliğin karanlık yönlerini araştırması açısından psikanalize giden yolun ana taşlarından sayılır.

Sosyal Psikoloji Tarihi

Gustav Jahoda, Çev. Şeyda Başlı, İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, 320 s.

Sosyal Psikoloji Tarihi bu disiplinin ortaya çıkışı ve yükselişini, arka plandaki bir dizi radikal toplumsal ve siyasi gelişme eşliğinde ve çok sayıda önemli düşünürün katkılarıyla birlikte gözler önüne seriyor. "Sosyal psikoloji" terimi ilk kez 1860'larda kullanılsa da, bu alanı kuşatan düşüncelerin gelişimi daha uzun bir geçmişe dayanıyor. Gustav Jahoda, disiplinin iki yüzyılı aşkın tarihinin izini sürerken, erken dönemdeki düşüncelerle günümüz arasında bağlantı kuruyor.

Jahoda sosyal bilim tarihini de içeren kitapta okura karmaşık gelebilecek pek çok gelişmeyi özlü bir biçimde aktarıyor. Bu yaklaşım, disiplinin gelişmesinde payı bulunan kişilerin yaşadıkları dönemdeki bilimsel, kültürel ve felsefi gelişmelerin gözden geçirilmesine de olanak tanıyor. Zira kitap bilimin ve sosyal bilimin gelişimi açısından son derece dikkate değer bir dönemi ele alıyor.

Sanatta Bireyin Doğuşu

Tzvetan Todorov, Bernard Foccroulle, Robert Legros, Çev. Esra Özdoğan, YKY, 2011, 112 s.

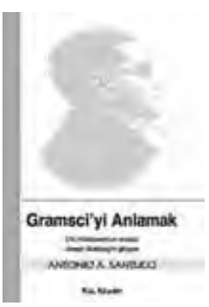
Sanat, ortaçağın sonundan itibaren, yaratıcı yatağını kutsallıktan ayırmaya başladı ve gitgide tekilleşen insana doğru yöneldi. Bu serüvende Van Eyck'ın portreleri, Monteverdi'nin ilk operaları, Montaigne'in *Denemeler*'i ve Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe*'su modern bireyin keşfine tanıklık etti. *Sanatta Bireyin Doğuşu*'nda Todorov, Foccroulle ve Legros; resim, müzik, felsefe alanlarında bireyin ortaya çıkışının felsefi ve estetik temellerine yönelik bir kazı çalışmasına girişiyorlar.

Gramsci'yi Anlamak

Antonio A. Santucci, Çev. Selim Sezer, Kalkedon Yayınları, 2011, 192 s.

Yirminci yüzyılın en değerli aydınları arasında, çalışmasını ölümünden sonra, Antonio Gramsci'ye nazaran daha zor erişilebilir vaziyette bırakan herhalde kimse yoktur. Ancak bu, onun yüzyılın belki de en iyi tanınan ve en büyük etki yaratan İtalyan düşünürü olmasını engellememiştir. Santucci, Gramsci metinlerinin filolojik çözümlenmesinde en önde gelen bilim adamı olmasının yanında, Gramsci ve *Hapishane Defterleri* üzerinden, onun bir parçası olduğu tarihsel dönem hakkındaki eleştirel çözümlemeleriyle de ün salmıştı. Bu nedenle Santucci, hem filolojik bilgeliğiyle, hem de pek çok denemede ifadesini bulan kendi çalışmasıyla, bilhassa da "komünizmsiz" bir dünyada Gramsci'nin devam eden önemine ilişkin düşünceleriyle hatırlanmalıdır.

Gerçeğin Ardından

-Bir Antropoloğun Gözünden İki İslam Ülkesinin Son Kırk Yılı-
Clifford Geertz, Çev. Ulaş Türkmen, Dipnot Yayınları, 2011, 248 s.

Clifford Geertz, İslamiyet üzerine yaptığı incelemeler vesilesiyle Anglo-Sakson akademi dünyasında çok tanınmış bir isim. *Gerçeğin Ardından*, Geertz'in, İslamiyet'in çeşitli yerelliklerinde nasıl yaşandığını, tecrübe edildiğini, dönüştüğünü ele aldığı pek çok mukayeseli çalışmasından farklı bir eser. İslamiyet üzerine çalışan bir antropoloğun kendi bilimsel deneyimleri ve içinde yer aldığı disiplinle hesaplaşması. Batı'da sosyal bilimlerin üzerindeki halenin neleri örttüğüne dair bir sorgulama…

Kitap, Geertz'in, iki ayrı dönemini gözlediği Fas ve Endonezya'daki sosyal değişim hakkında, dolayısıyla İslam ve modernleşme deneyimi hakkında değerlendirmelerini içeriyor. Bununla birlikte, bilimin, bilginin, nesnelliğin, "doğru"nun/hakikatin, gerçeğin anlamı gibi, sosyal bilimlerin ontolojisiyle ilgili meselelere ilişkin tartışmaları da değiniyor.

Ölümsüzlük İhtiyacı

- İntihar, Ötenazi ve Reenkarnasyon-
Hamdi Kalyoncu, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011, 133 s.

İnsanın sevdiklerini kaybetmesi… Sevdiklerinden önce ya da sonra kendi canından da olması... Ölüm! Dayanılması zor bir gerçek!.. "Ölüm" kesin bir kayıp mı? Bir daha asla "olmamak" mı? Sevdikleriyle, sevenleri ile sonsuz bir "ayrılış" mı? "Ölümden sonra hayat yok" diyenlerin dayanağının olmaması bir tarafa... Eğer kesin bir "son" olacaksa o zaman bu hayatın zahmetine nasıl katlanacaksınız? Üç kuruşluk lezzeti için hayatın bunca zahmetini çekmenin mantığı ne? Var edilen ve varlığından haberdar edilen bilinçli bir varlık; "insan!" İnsanoğlu madem "var" oldu, "varlığının bilinci"nde olmasaydı neyse!.. Diğer bilinçsiz olduğunu düşündüğümüz varlıklar gibi olurdu. Ve mesele kalmazdı... Varlığının idrakinde olmak, yokluğu asla kabul etmemek için yeterli bir sebep değil mi?! Bu konuyu irdelemeye çalışmak, ölümden sonraki hayatın inkarı üzerine kurulu tüm yaşam felsefelerine isyandır... Ve ölümsüzlük ihtiyacımızı karşılamaya yönelik ilk adım, gerçeği yakalamanın da ilk basamağı!...

matematik sohbetleri

Bütün tamsayıların toplamı!

Ali Törün

a_torun60@hotmail.com

Bütün tamsayıların toplamı kaçtır? Pozitif tamsayılarla negatif tamsayılar sonsuza değin sadeleşerek toplanacağından bu toplamın sonucu sıfır olmaz mı?

Matematikte sonsuz toplamlar hakkında temel bilgilere sahip herkes yukarıdaki soruların yanlış olduğunu bilir ve bu sorulara yanıt aramaz; çünkü sonlu işlemlere uyguladığımız birçok yöntemi sonsuz toplamlarda kullanamayız. Matematikçilere yüzyıllarca kök söktüren sonsuz toplamların hesabı için geliştirilmiş yöntemler yukarıdaki soruları sormamıza izin vermez. Ama maalesef, yıllardır, bu sorular ÖSS'ye hazırlık ve lise yardımcı ders kitaplarında soruldu, soruluyor. Bu soruları hazırlayanlar, sanki "sonsuza" seyahat ederek sonsuz sayıdaki tamsayıyı toplamayı başarıyor! Bu kitaplardan aldığım bir örnekle "sonsuza" yolculuk yapmayı ister misiniz?

$\frac{x^2-3x+2}{x^2-4} < 0$ eşitsizliğini sağlamayan tamsayıların toplamı kaçtır?

Basit bir hesaplamayla eşitsizliğin çözüm aralığını (-2, 1) buluruz. Bu aralığın dışındaki tamsayılar sonsuz elemanlı bir küme oluşturuyor: {… -4, -3, -2, 1, 2, 3, 4 …}. Buraya kadar sorun yok, ama soru, bizden bu sonsuz sayıdaki tamsayıyı toplamamızı istiyor. Peki, bu nasıl olacak? Soruyu hazırlayan şöyle düşünüyor: $-2+2=0$, $-3+3=0$, $-4+4=0$ ve bu şekilde sonsuza değin 1 dışındaki bütün tamsayıların ters işaretlileriyle toplamı 0. Bu toplamın üzerine açıkta kalan 1'i eklersek sonuç 1 olur.

Yapılan çözüm size de doğru gelmiş olabilir. Oysa sonlu toplamlarda yapılan her işlemin sonsuz toplamlara uygulanamayacağını gösteren güzel bir yanlışla karşı karşıyayız! Soruyu hazırlayan şu soruları yanıtlamak zorunda: Tüm ters işaretli tamsayıların toplamının sonsuza değin yapılabileceğini nasıl bilebiliriz? Her şeyden önce, böyle bir toplam tanımlanmış mıdır? Matematik diliyle sorarsak: Eğer böyle bir toplam varsa bu toplamı ifade eden serinin genel terimi nedir? Bu seri yakınsak mıdır? Bu soruları olumlu yanıtlamak mümkün değil; çünkü sonsuz toplamlarda öncelikle toplamı ifade eden seri tanımlanır, sonrasında sonlu bir sayıya yakınsayıp yakınsamadığı araştırılarak hesap yapılır. Yukarıda yapılan çözümde bu toplam tanımlanmadan sonlu bir sayıya yakınsadığı varsayılmış. Şimdi, biz de matematik yerine aritmetiği kullanarak bu yönteme benzer yollarla bu toplamı farklı şekillerde bulmaya çalışalım.

I. Yol: Bu sayıları aşağıdaki gibi eşleştirerek toplayalım;

$(-2+1)+(-3+2)+(-4+3)+\cdots$

$(-1)+(-1)+(-1)+\cdots$ olur ve bu toplam, limit durumunda $-\infty$'a ıraksar.

II. Yol: Bu kez "1" ve "2" dışındaki sayıları eşleştirelim;

$1+2+(3-2)+(4-3)+\cdots$

$1+2+1+1+\cdots = 1+1+1+1+1+\cdots$ olur ve bu toplam da limit durumunda $+\infty$'a ıraksar.

III. Yol: Bu kez "1" dışındaki sayıları aşağıdaki gibi eşleştirirsek;

$1+(2-3)+(3-2)+(4-5)+(5-4)\ \ldots$

$1+(-1)+1+(-1)+1+(-1)+\cdots$ sonsuz toplamını elde ederiz, ki bu toplam matematik tarihinde Grandi Serisi olarak bilinen, Leibniz, Euler gibi matematikçileri uğraştırmış ıraksak bir seridir. Sonlu bir sayıya eşit değildir. Bu seri üzerinde yapılacak olan "hileli" oynamalarla toplam 0, 1, $\frac{1}{2}$ gibi sayılara eşit bulunsa da seri bir sayıya yakınsamaz.

Örneğin seriyi aşağıdaki gibi iki farklı şekilde gruplayarak toplarsak "sonucu" 0 ve 1 buluruz.

$(1-1)+(1-1)+(1-1)+\cdots$

$= 0+0+0+\cdots = \mathbf{0}$ bulunur ya da

$1+(-1+1)+(-1+1)+(-1+1)+\cdots$

$= 1+0+0+0+\cdots = \mathbf{1}$ olur.

Bu toplamın sonlu bir sayıya eşit olduğunu varsayalım (ki bu doğru değil).

Bu durumda:

$S = 1+(-1)+1+(-1)+1+(-1)+\cdots$ olsun.

$S = 1-[1+(-1)+1+(-1)+\cdots]$

$S = 1-S \Longrightarrow S = \frac{1}{2}$ bulunur.

Görüldüğü gibi $\frac{x^2-3x+2}{x^2-4} < 0$ eşitsizliğini sağlamayan tamsayıların toplamının 0, 1ve $\frac{1}{2}$ gibi üç farklı sayıya eşit olabileceğini ve ayrıca $\pm\infty$'a ıraksayabileceğini gösterdik. Bu toplam hesaplanamaz, soru yanlıştır! "Sonsuzu" bir sayı gibi kullanarak işlem yapmak çok bilinen bir amatör matematikçi hatasıdır. Bu soruda bu hata yapılıyor. Belki sezgilerimiz bize sayıların sonsuza değin ters işaretlileriyle toplandığında sadeleşeceğini söyler ama "sonsuz" bir büyüklük değildir, en büyük pozitif tamsayı ve en küçük negatif tamsayı olmadığı için böylesi bir sadeleşmeden söz edemeyiz.

Aslında yapılan bu kaba hatanın nedeni "$\infty-\infty$"u sıfıra eşitlemekten kaynaklanır. Bu soruları hazırlayan kişiler "sonsuz"u matematiksel bir nesneymiş gibi kabul edip "$+\infty$" ile "$-\infty$" u toplayıp sadeleştiriyorlar. -2, 2, -3, 3 birer matematiksel nesnedir, daha doğrusu bu semboller matematiksel nesnelerin adıdır. Dolayısıyla $2-2$,$3-3$ yazabiliriz, ama "sonsuz" , bir nesne veya bir ad olmadığından "$\infty-\infty$" yazamayız. Matematikte "sonsuz" sözcüğü sıfat olarak kullanılır, tıpkı "sonlu" sözcüğü gibi. Örneğin "sonlu sayıda" veya "sonsuz sayıda" dediğimizde "sonlu" ve "sonsuz" sözcükleriyle sayıları nitelemiş oluruz. Bu sözcükler "Nasıl?" sorusuna verilen yanıtın içinde yer alırlar, günlük hayattaki "güzel", "çirkin", "sıcak", "soğuk" nitelemelerinde olduğu gibi.

Bu yüzden, ∞ sembolünü matematiksel nesnelerin gösterimini ifade eden semboller gibi kullanamayız; çünkü "∞" bir ismi değil sıfatı gösterir. Bir matematikçi "∞ - ∞" yazdığında sürekli büyüyen iki değişkenin farkını anlatmak ister ve bu farkın da belirsiz olduğunu bilir. Bu fark, sonlu bir sayıya yakınsayabileceği gibi, ±∞'a da ıraksayabilir. Bu yüzden tamsayıların toplamı ıraksak bir sonsuz toplamdır, hesaplanamaz. Tabii bizim bu açıklamalarımız bu sonsuz toplamın ıraksak olduğunun matematiksel kanıtı değildir. Doğru olan, bütün tamsayıların toplamını bir seri olarak tanımlamak ve bu serinin kısmi toplamlar dizisini yazarak ıraksak olduğunu göstermektir. Matematiksel analizin "Seriler" bölümünde karşılığı bulunan bu kanıtı yapmayı meraklı okura bırakıyorum. Ama matematikte sonsuz kavramıyla ilgili daha ayrıntılı popüler bilgilere ulaşmak isteyen okurlar Kaynak [1]'deki "Matematik ve Sonsuz" başlıklı makaleden yararlanabilirler. Öte yandan orta öğretim kitaplarında yer alan sonsuz sayıdaki tamsayının toplamıyla ilgili soruları hazırlayanlara da bu makaleyi okumalarını şiddetle öneririm.

KAYNAKLAR

1- Nesin A, *Matematik ve Sonsuz,* Nesin Yayıncılık, 2010.

2- Hardy G.H, *Divergent Series,* Clarendon Press, 1949.

Geçen sayıda yayımlanan "Yanlışımı Bul!" yazısındaki yanlışlar

Soru 1- $x = m + n$ verilen denklemin kökü olduğundan $x - (m + n) = 0$ olur. Dördüncü satırdan beşinci satıra geçerken eşitliğin iki yanı x-(m+n) ile bölünmüştür. Sıfırla bölme "tanımsız" olduğundan yanlış yapılmıştır.

Soru 2- Altıncı satırdaki eşitlikte mutlak değer kullanılmadığından hata yapılmıştır.

Soru 3- Yine mutlak değer dikkate alınmadığı için yapılan bir yanlış.

Soru 4- $\log\frac{1}{2}$ negatif bir reel sayı olduğundan 3 ile çarpıldığında büyümez, küçülür. Hata ikinci satırdadır.

Soru 5- Birinci satırdan ikinci satıra geçerken kesirli ifadenin ortadan kaldırılmış olması başlangıçtaki denklemin sol tarafında bulunan fonksiyon ile sonradan elde edilen fonksiyonun tanım kümelerini farklılaştırdığından -2 ilk denklemin kökü değildir.

Soru 6- Bu soruda da 5. sorudaki gibi birinci satırdan ikinci satıra geçerken elde edilen fonksiyonla başlangıçtaki denklemin sol tarafındaki fonksiyonun tanım kümeleri farklı olduğundan ne 1 ne de -1 başlangıçtaki denklemin kökü değildir.

Soru 7- Birinci satırdan ikinciye geçerken yapılan iki yanın karesini alma işlemi denklemin sol tarafındaki fonksiyonunun tanım kümesini genişlettiğinden $\sin x+\cos x= -1$ denkleminin kökleri de bulunmuştur.

Soru 8- İkinci satırdan üçüncüsüne geçerken yine başlangıçtaki fonksiyonun tanım kümesi değiştiğinden ilk denklemi gerçeklemeyen kökler bulunmuştur.

Soru 9- İkinci satırdan üçüncüye geçerken eşitliğin iki yanının küp kökü alınmış ve -1'in küp kökü -1'e eşitlenmiştir. Oysa karmaşık sayılarda -1'in küp kökü sadece -1 değildir, diğer köklerden biri olan $\frac{1}{2}+\frac{\sqrt{3}}{2}i$ sayısı alınmadığından yanlış yapılmıştır.

Soru 10- Verilen sonsuz toplamlar sonlu bir sayıya yakınsamadıkları için bu toplamları x ve y gibi harflerle gösterip sonlu toplamlar için geçerli olan işlemleri yapmak yanlıştır.

Soru 11- Verilen eşitlikte "x", sayma sayısı olarak tanımlanmıştır. Oysa türevin tanımı limite dayanır ve bir fonksiyonun limitini almak yakınsama sürecini gerektirir. "x" in sayma sayısı olması bu süreci engellediğinden yanlış yapılmıştır.

Soru 12- İntegral sabitleri yazılmadığından hata oluşmuştur. Yazılı sınavlarda integral sabitinin yazılmaması nedeniyle puan kırılmasının ne kadar doğru olduğunu gösteren güzel bir örnek.

Soru13- Şekilde çizim yanlışlığı yapılmıştır. Doğru çizim yapıldığında IE doğru parçası dikdörtgenin kenarlarını kesmez. Bu durumda IDE açısının ölçüsü 180°'den büyük olur. Oysa verilen şekilde bu açının ölçüsü 180°'den küçüktür. Bundan dolayı doğru tanıtlamalar yapıldığı halde yanlış sonuçlar bulunmuştur.

Matematik Dünyası 86. Sayı çıktı!

Her doğal sayı dört tam karenin toplamı olarak yazılabilir. Mesela $2011 = 35^2 + 19^2 + 16^2 + 13^2$. Bu sayımızda bu teoremi kanıtlıyoruz.

Ardından hangi doğal sayıların iki karenin toplamı olarak yazıldığını buluyoruz.

Her doğal sayının 19 tane dördüncü kuvvetin toplamı olarak yazılabileceği sanılıyor ama bu sonucu bugüne kadar kanıtlayan çıkmadı. Biz, her doğal sayının 53 tane dördüncü kuvvetin toplamı olduğunu kanıtlıyoruz. Bu konuda rekor 37'dir.

Sayılardan polinomlara ve halkalara geçiyoruz. Çok daha soyut bir düzlemde karelerin toplamıyla ilgili birbirinden ilginç sonuçlar kanıtlıyoruz.

Her sayımızda olduğu gibi bu sayımızda da liselilere yönelik Türkiye'de ve dünyada yapılan matematik yarışmalarının soruları, yanıtları ve hazırlık çalışmaları yer alıyor. Özellikle eşitsizliklere yönelik çok güzel bir yazımız var.

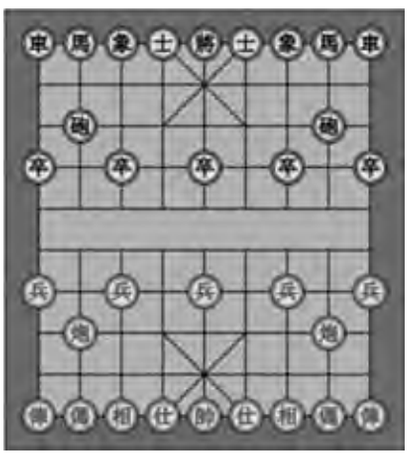
Matematik tarihine uzunca bir yer ayırdık bu sayıda. Rum asıllı Fenerli matematikçi Caratheodory (Karatodori) ve modern kümeler kuramının yaratıcısı Cantor'un hayat hikâyeleri bir macera romanı tadında.

Matematikle dolu 112 sayfa. Fiyatı 6 TL.
www.matematikdunyasi.org

Bahar Kürekli baharkurekli@hotmail.com

Çin satrancı 'Xiangqi'

Satrancın Çin ve Doğu Asya versiyonu olarak bilinen "xiangqi",esasen satranç benzeri bir oyundur. Batıda "Çin Satrancı" olarak anılsa da kelime anlamı "Temsili Satranç" ya da "Fil Satrancı"dır. Çin'de olduğu kadar Tayvan, Singapur, Vietnam gibi Asya ülkelerinde de oldukça popüler olan bu masa oyunu, iki ordu arasındaki savaşı temsil eder. Xiangqi tahtası enine 10, boyuna 9 çizgi ve tek renk karelerden oluşur.

Tahtanın merkezinde dikey çizgilerin bulunmadığı yatay bir kesit mevcuttur, bu alan iki rakip bölgeyi ayıran bir nehrin temsilidir, aynı zamanda filler için bir engel olarak hizmet eder. Taşlar figür değil yuvarlak disk şeklindedir. Tavla pullarını andıran bu taşlar, geleneksel satrancın aksine karelere değil karelerin kesişim noktalarına konur. Oyun aynı mantıkla sonuçlanır; oyuncu, rakip oyuncunun generalini yer ve oyun biter.

Kırmızı taşlar Kuzey İmparatorluğunu, siyahlar Güney İmparatorluğunu temsil eder; oyuna kırmızı başlar. Taşların dizimi soldan sağa şu şekildedir:

- Araba (Siyah ve Kırmızı)
- Atlı (Kırmızı) - At (Siyah)
- Bakan (Kırmızı) - Fil (Siyah)
- Koruma (Kırmızı) - Koruma (Siyah)
- Komutan (Kral) (Kırmızı) - General (Kral) (Siyah)
- Koruma (Kırmızı) - Koruma (Siyah)
- Bakan (Kırmızı) - Fil (Siyah)
- Atlı (Kırmızı) - At (Siyah)
- Araba (Siyah ve Kırmızı)

Toplar atların ikişer birim önüne yerleştirilir, son olarak piyonlar nehrin bir sıra gerisinde birer birim arayla dizilirler.

Toplamda 7 farklı taş mevcuttur ve bunların hareket kabiliyetleri şöyledir:

Arabalar: Satrançtaki kaleye benzer özellikler gösteren bu taş, yatay ve dikey yönde istediği kadar hareket edebilir fakat taşların üzerinden atlama yapamaz. Oyundaki en güçlü parça olarak kabul edilir.

Atlılar ve Atlar: Satrançtaki eşliği 'at'tır fakat önce düz sonra çapraz gittiği varsayıldığı için, taşların üzerinden atlama yapamaz. Bu durum oyunda atların hareketini bloke etmeyi mümkün kılar.

Bakanlar ve Filler: Çapraz yönde 2 birim hareket edebilir, taşların üzerinden atlayamadığı gibi nehrin karşısına da geçemez, dolayısıyla savunma görevini üstlenir.

Danışmanlar (Korumalar): Satrançtaki eşliği vezirdir, fakat vezirden daha zayıftır. Sadece çapraz yönde ve 1 birim hareket edebilirler, esas görevleri generali korumaktır, o yüzden sarayı terk edemezler. Sadece 5 nokta üzerinde bulunabilirler.

General (Komutan): Oyun tahtasında çarpı işareti ile belirlenen sarayı terk edemez, yatay ve dikey olarak sadece 1 birim hareket edebilir. Sadece 9 nokta üzerinde bulunabilir.

Toplar: Askerlerin hemen arkasında konumlanırlar. Arabaya benzer bir şekilde yatay ve dikey istedikleri kadar hareket edebildikleri gibi rakip taşı ele geçirebilmek için bir taşın üzerinden mutlaka atlamaları gerekir.

Askerler: İleriye doğru sadece bir birim ilerleyebilirler (asla çapraz ilerlemezler) ama nehri geçtiklerinde yatay biçimde bir birim ilerleme hakkı kazanırlar. Piyonlar bu oyunda terfi etmezler, son sıraya ulaştıklarında kenarlarda hareket etmeye devam ederler.

Diğer kurallar

1) Sürekli şah çekmek yasaktır, oyuncu aynı taşla aynı pozisyonda üst üste 3'ten fazla şah çekemez.

2) Generaller aynı kolon üzerinde aralarında hiçbir taş olmaksızın karşı karşıya duramazlar.

3) Korunmayan rakip taşına aralıksız saldırmak yasaktır.

4) Daima kırmızı başlar.

KAYNAKLAR

1) http://en.wikipedia.org/wiki/Xiangqi
2) http://www.wxf.org/
3) http://tr.wikipedia.org/wiki/Xiang_qi
4) http://www.chessvariants.com/xiangqi.html
5)http://ucuiyagi.wordpress.com/2011/03/24/xiangqi-%E2%80%93-cin-satranci/
6) http://brainking.com/tr/GameRules?tp=68

Şampiyona galibi Betül Cemre Yıldız

Türkiye Satranç Federasyonu tarafından, 10-18 Temmuz tarihleri arasında Konya'da düzenlenen 2010-2011 Türkiye Kadınlar Satranç Şampiyonası galibi Betül Cemre Yıldız oldu. Şampiyonayı 8 puanla tamamlayan WIM Betül Cemre Yıldız'ı Kardelen Cemhan (7) ikinci ve Selen Sop (7) üçüncü olarak takip etti.

Betül Cemre Yıldız

18.07.2011
Türkiye Kadınlar Satranç Şampiyonası-Konya
Beyaz: WIM B. C. Yıldız (2257)
Siyah: E. Kahlan (1933)
9. Tur

1.e4 e5 2.Af3 Ac6 3.Fb5 a6 4.Fa4 Af6 5.0-0 6.Ke1 b5 7.Fb3 d6 8.c3 0-0 9.h3 Ke8 10.Ag5 Kf8 11.Af3 Ke8 12.Ag5 Kf8 13.Af3 Ke8 14.Ag5 Kf8 ½-½

18.07.2011
Türkiye Kadınlar Satranç Şampiyonası-Konya
Beyaz: K. Cemhan (2010)
Siyah: WCM S. Sop (2046)
5.Tur

1.e4 c5 2.Af3 d6 3.d4 cxd4 4.Axd4 Af6 5.Ac3 a6 6.g3 e5 7.Ab3 Fe7 8.a4 Fg4 9.f3 Fe6 10.Ad5 Axd5 11.exd5 Ff5 12.Fg2 Vc8 13.c3 Fh3 14.0-0 Fxg2 15.Şxg2 Ad7 16.Vd3 0-0 17.f4 f5 18.fxe5 Axe5 19.Ve2 Vc7 20.Ad4 Vc5 21.Axf5 Vxd5+ 22.Şg1 Kae8 23.Vg2 Vd3 24.Axe7+ Kxe7 25.Ff4 Vc4 26.Kad1 Vc5+ 27.Kd4 Kef7 28.Kfd1 g5 29.Fxe5 dxe5 30.Vd5 Vxd5 31.Kxd5 Ke7 32.Ke1 Kf5 33.a5 g4 34.Ke4 h5 35.Şg2 Kef7 36.Ke2 Ke7 37.Kf2 Kxf2+ 38.Şxf2 Şf7 39.Şe3 Şf6 40.Şe4 Ke6 41.Kd2 Şg6 42.b4 Şf6 43.c4 Kc6 44.c5 Kc7 45.Kd6+ Şg5 46.Şxe5 Ke7+ 47.Ke6 Kd7 48.Kb6 h4 49.gxh4+ Şxh4 50.Kh6+ Şg5 51.Kh8 Ke7+ 52.Şd5 Kf7 53.Şc4 ½-½

Temmuz 2011 ELO listesi açıklandı

FIDE 2011 ELO listesini yayınladı. Listede Türkiye'den 857 aktif oyuncu yer alıyor.

2011 TEMMUZ - EN İYİ 10 GENÇ SPORCU

Sıra	Soyisim, İsim	Unvan	Temmuz 2011	Değişim	Maç Sayısı	Doğum Yılı
1	Yılmaz, Mustafa	IM	2519	+30	19	1992
2	Kanmazalp, Oğulcan	IM	2412	+8	19	1992
3	Fırat, Burak	IM	2373	-7	18	1993
4	Yılmazyerli, Mert	FM	2318	0	0	1992
5	Ali Marandi, Cemil Can	FM	2295	+30	19	1998
6	Toprak, Engin	FM	2273	-33	9	1994
7	Emiroğlu, Cankurt	CM	2260	+44	19	1995
8	Öztürk, Kübra	WIM	2258	-4	21	1991
9	Sanal, Vahap	CM	2243	+33	27	1998
10	Dastan, Batuhan	CM	2239	+48	19	1997

Ayın 'söz'ü

"Satranç hakkında, hayat için çok uzun olduğu söylenir ama bu satrancın değil, hayatın kusurudur."

Irning Chernev

Soru 1 **Beyaz oynar, iki hamlede mat**
Aronian - Kinderman (Almanya, 2004)

1.Vxf5+ Ve5 2.Vxe5+

Soru 2 **Beyaz oynar, iki hamlede mat**
Lindberg - Celander (Stockholm, 2000)

1.Vd8+ Qg8 2.Vxg8+

Soru 3 **Beyaz oynar, iki hamlede mat**
Nitti - Costanzo (Ciocco, 1975)

1.Vg5+ Şf8 4.Kxh8+

Peki, sana biliminsanı demeyelim…

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi eski öğretim üyesi Prof. Dr. Ahmet Rasim Küçükusta'nın yazdıklarına en uygun sıfatı Pınar Öğünç, 22 Haziran 2011 tarihli söyleşisinde bulup yazmış: "cinsiyetçi gösteri" (1)

Biliminsanı ve bilimkadını kavramlarına karşı çıkan ve bunu da *redactio ad absurdum* (saçmaya indirgeme –bilim travestisi) yöntemini, nefret söylemiyle harmanlayarak savunan birini görünce ister istemez 59. Hükümetin Kültür ve Turizm Bakanı Atilla Koç'un "Hatırım için, Ani değil Anı diyin" dediği günleri hatırladım. Komik ve tonton olduğunu sanan bu teyzelere ve amcalara ne komik ne de tonton olmadıklarını hatırlatmak gerek.

Dilin doğal bir kendilik (*entity*) olduğu varsayımından hareket eden Küçükusta gibiler, dile bariz bir müdahale gibi gördükleri girişimleri boşa çıkarmak için çaba gösterseler de onlara söylenecek tek bir şey vardır: Geçmiş olsun… Dil tüm insan etkinlikleri gibi bir yapıntıdır (artifact) ve aynı zamanda bir hegemonya mücadelesi alanıdır. Kimilerinin sandığı gibi ortada bir "akıllı tasarım" yoktur: dil tamamen insanlığın biyolojik-kültürel evriminin ürünüdür ve Küçükusta bu konuda yazmak ihtiyacı duyduğuna göre mücadele artık Türkiye'de de kazanılmıştır.

19. yüzyılda toplumsal hareketlerin ilk dalgasının yükselişinin dil açısından iki önemli sonucu oldu. Henüz kendi nesnesine -milletine/ulusuna- sahip olmama anlamında geç kalmış ve henüz bir gelenek icat etmek zorunda olan kültürel milliyetçilikler, nesnelerini oluşturma kaygısıyla dilde sadeleştirme ve özleştirme üzerinde yoğunlaştı. Önce yeryüzündeki tüm dillerden mümkün olduğu kadar az etkilenmiş, dünyanın en güzel dili olmalıydı ki, onu konuşan insan topluluğu bir millet/ulus olarak kendisini kurabilsin/kurgulayabilsin ve böylece de sadece kendisine ait bir devlete sahip olma hakkını talep edebilsin. Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı sorunlar bile İttihad ve Terakki'nin bu sadeleştirme çabalarını sürdürmesine engel olamadı.

Toplumsal hareketlerin diğer dalgaları da milliyetçilikler kadar olamasalar da dile dönük girişimlerde bulundu. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde işçilerin temsilcileri, kendilerine amele değil işçi denmesini talep etti. Bu, yüzeysel bir talepmiş gibi görünebilir ama insanın – sadece adamın değil- dil ve kavramlar aracılığıyla düşündüğünü göz önünde bulundurduğumuzda hiç de öyle değildir.

Aynı dönemde feministler de patriarşinin kendisini dil aracılığıyla doğallaştırarak, meşrulaştırdığı savunarak dilin erilliğine karşı mücadeleyi yükseltti. "History of Mankind"ın (2) yazıldığı dönemleri çoktan geride bıraktık. Artık insanlık tarihini sadece erkeklerin yapıntısı olarak okumak zorunda değiliz. Feminist mücadele tüm dünyada önemli kazanımlar elde etti. Bu mücadele sayesindedir ki kadınların görünür emeği artık eskisi kadar görünmez değil ama katedilecek daha uzun bir yol var.

Öyle ki kendi anlam dünyalarında feminizmin yarattığı çatlağı fark eden Küçükusta gibi patriarşinin yılmaz bekçileri, bu "doğal olmayan" ve "bilimsel olmayan" sürece karşı kendi alanlarının sınırlarını işaretleyerek, koruma çabası içine girdi. Hâlâ kendi alanlarına kadınların yaptığı katkıyı görmezden gelerek ve onların sırtına basarak ayakta durmaya çalışıyorlar. Evet pek matah bir şeymiş gibi patlayıcılar konusunda uzmanlaşmış Alfred Nobel'in vicdanını rahatlatmak için vermeye başladığı ve mirasçılarının da sürdürdüğü Nobel ödüllerini alan kadın sayısı şimdilik az.

Ammavelakin, tıp ve sağaltım salt doktorların at oynattıkları bir alan değildir, geçmişte de değildi bugün de değil: Bu satırların yazarı neredeyse tamamı kadınlardan oluşan hemşirelerin katkısı olmaksızın doktorların ne yapabileceğini hep merak etmiştir. Birileri hemşire olmaya zorunlu olduğu/zorlandığı için, Küçükusta'lar doktor olabildi: Yakın zamanlara dek kadınların rekabetinden kurtulmuş erkekler uzmanlaştı ve "toplumun saygın bireyleri" haline geldi. "Yardımcı sağlık personeli" dendiği her seferinde aslında doktorların yaptığı işe eşdeğer bir işi yapan kişilerin emeği görünmez kılınıyor. Yardımcı işi yapan biri varsa tali işi yapan biri de var.

Hepimiz yaptığımız işin "anlamlı" olmasını isteriz ve kimse sadece para için -hadi biraz daha zorlayalım ve daha "anlamlı" bir şekilde ifade edelim, sofraya ekmek koymak için- çalıştığını kabul etmek istemez. Ama kapitalist toplum bir "anlam yitimi"yle maluldür: üretim sürecinin hızlandırılması adına işin parçalara bölünmesi ve işi yapanın işin bütününe hâkim olamaması bu anlamsızlaşmanın temel nedenidir. Ne yazık ki üniversiteler de bu sürecin dışında kalamadı. Üniversitelerin değeri, insanlığın ortak bilgi birikimine yaptığı katkıyla değil kapitalist üretim sürecinin maliyetini düşüren teknolojilere yaptığı katkıyla ölçüldüğünden, üniversiteler de kuruluş ideasından çok şey yitirdi. Her şeyden önce birer meslek edindirme merkezi haline geldiler.

Bu da üniversite çatısı altında faaliyet gösteren herkesi bir anlam arayışı içine soktu. Bu bağlamda tıbbın bir bilim olduğunu düşünmek de bu anlam arayışının bir parçasıdır. Günümüz tıbbı insanın yeniden üretim maliyetinin düşürülmesini hedefleyen bir faaliyettir. Tıp, diğer tüm uygulamaya dönük meslekler gibi, bilimsel yöntemleri kullanan bir uygulamadır ve herhangi bir mühendislik dalından bir farkı yoktur. Bir mesleğin öğretildiği kurumun, üniversitelerin çatısı altında yer alıyor ve o mesleği öğretenlere akademik sıfatlar veriliyor olması, o mesleği öğretenleri biliminsanı kılmaz. Küçükusta da bu nedenle ne biliminsanıdır ne de bilimadamı.

Ayrıca bir insanın o mesleği yapmadığı durumlarda bile (diyelim emekli olduktan sonra), o mesleği icra ederken kullandığı sıfatları kullanıyor olması, kendisine güvensizliğin bir göstergesi olarak okunabilir. Sıfatlara sıkı sıkı yapışmanın bir güvensizlik sorunu olmadığı durumlardaysa, kişi o sıfatları kullanarak çıkar elde etme peşindedir. Bunun en güzel örneklerini 12 Haziran seçimlerinde gördük. Birçok adayın, vekil olma yetkinliğini kanıtlamak için kendisini akademik sıfatlarla tanıttığını gözlemleme şansımız oldu. (3)

Ama bugünler de geçecek ve bir gün gelecek sözü söyleyen kişinin adının başındaki sıfata, cinsiyetine, cinsel kimliğine, ait olduğu etnik gruba vs. bakılmayacak. Sadece söylediği sözün anlamı üzerinde düşünülecek. Ve o zaman geldiğinde insanlığın ortak mirası üzerine bir tarih çalışması daha yapılması gerekecek.

DİPNOTLAR

1) Pınar Öğünç, "'Bilim lezbiyeni' meselesi", *Radikal Gazetesi*, 22 Haziran 2011.

2) UNESCO insanlığın ortak mirasını ortaya koymak için bir insanlık tarihi yayınlamaya karar verdiğinde seçtiği ad buydu ve ilk cilt bu adla yayınlandı: "Insan/Erkek Türünün Tarihi". Aradan geçen yıllarda feminizmin ikinci dalgası gerçekleşti; UNESCO yeni bir insanlık tarihi yazılması gerektiğine karar verdi ve yeni metnin adı "History of Humanity"dir.

3) Oysa bu adaylar uzmanlık alanlarının, yapmaya talip oldukları vekillikten kendilerini uzaklaştırdığının farkında değil görünmektedir. Vekil olan aslî olana mümkün olduğu kadar benzemelidir ki vekilliği yerine getirebilsin. Bir de bu benzeme işini sağa sola küfrederek yerine getirdiğini düşünenler de vardır ki onlara örnek göstermek gereksizdir.

S. Erdem Türközü

İntihal suçu işleyen Milli Eğitim Bakanı olur mu?

Yazdığı ders kitabında intihal yaptığı iddiasıyla YÖK tarafından öğretim üyeliği mesleğinden çıkartılma cezası verilen ve bu cezaya karşı açtığı iptal davası Ankara 1. İdare Mahkemesi tarafından verilen "intihal gerçekleşmiştir" kararıyla reddedilen Ömer Dinçer'in Milli Eğitim Bakanı olması bilimsel değerlere indirilmiş ağır bir darbedir.

Bilindiği gibi intihal suçu işlediği kanıtlanmış olduğu halde hakkında işlem yapılmayarak ya da yapılsa bile aklanmış gösterilen öğretim üyelerinin, bırakın akademik olarak yükseltilip bilim doktoru, doçent, profesör yapılmayı, bilim ahlakına meydan okunurcasına atandıkları bölüm başkanı, dekan, rektör, YÖK üyesi gibi akademik makamlarda görev yapmalarında bir sakınca görülmemektedir.

Hatta ülkemiz de saygın bilim insanları topluluğu olarak bilim ahlakı değerlerini topluma benimsetmeye çalışan TÜBA'nın bile evrensel bilim etiği ilkelerini hiçe saydığı ortaya çıkan bazı üyelerini koruduğu ve haklarında hiçbir işlem yapmadığı bilinen bir gerçektir.

Bilim etiğini fütursuzca ihlal edenlerin ödüllendirilmesi anlamına gelen bu uygulamalar, hiç şüphesiz ülkenin dürüst bilim insanlarının yükseltmeye çabaladığı bilimsel saygınlığına sürülen bir leke olmanın yanında, aşırma yaparak kısa zamanda yükselmek isteyenler için son derece özendirici olmuştur. Bilimsel çalışmalarında intihal yaptığı saptananların sayısı son yıllarda hızla artmıştır. O kadar ki "2009 Nisan dönemi doçentlik başvuru dosyalarında 100 den fazla intihal ve diğer tür bilimsel yolsuzluk tespit edildiği" bizzat zamanın Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) Başkanı tarafından ifade edilmiş ve Başkan ülkemiz üniversite tarihinde bir ilk olarak ÜAK toplantısında rektörlere bilim etiği konferansı vermek durumunda kalmıştır.

Durum böyle iken sayın Ömer Dinçer'in şimdi de bilimsel ve etik değerlerin savunulmasında sağlam bir kale olması gereken Milli Eğitim Bakanlığı'nın başına getirilmesi son derece yanlış ve esasen can çekişmekte olan bilim ahlakına vurulan öldürücü bir darbe olup, örnekleri çağdaş ülkelerde görüldüğü gibi toplumun şiddetle reddetmesi gereken bir tasarruftur. Etkili bir karşı duruşu yukarıda belirtilen etik dışı uygulamalara kucak açmış durumda olan üniversitelerden beklemek boşunadır. Bu nedenle görev, en başta bilim ve eğitim-öğretim örgütleri olmak üzere bilimden, bilimsel dürüstlükten kısacası temiz toplumdan yana olan tüm demokratik kitle örgütlerinindir.

Bu nedenlerle, bilim etiğine değer vermediği yargı kararlarıyla kesinleşmiş bir kişi olarak Sayın Ömer Dinçer'i, başlıca görevi "bilimsel değerleri topluma benimsetmek" olan Milli Eğitim Bakanlığı gibi bir görevi kabul etmesinin bilim ve eğitimin geleceğine yönelik sakıncalarını görerek bu görevden çekilmeye çağırırken, bireysel olarak yaptığım bu çağrının yetmeyeceğinin bilincinde olarak tüm demokratik kitle örgütlerini ve değerli basınımızı göreve ve sonuç alınıncaya kadar sorunun takipçisi olmaya davet ediyorum.

Prof. Dr. Kayhan Kantarlı
Ege Üniversitesi Em. Öğretim Üyesi

Feza Gürsey Enstitüsü'nü savunalım

TÜBİTAK Bilim Kurulu, 5 Haziran 2011 tarihinde yaptığı toplantıda, İstanbul Kandilli'deki Feza Gürsey Temel Bilimler Araştırma Enstitüsü'nü, Gebze'de bulunan ve yine TÜBİTAK'a bağlı olan Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi'ne bağlama kararı almış ve Enstitü'ye 15 Temmuz 2011 tarihine kadar taşınmaları bildirilmiştir.

Her ne kadar Enstitü Gebze'de varlığını sürdürecekmiş gibi görünse de, çalışma alanları ile ilgisi olmayan bir merkeze bağlanması fiili olarak Enstitü'nün kapatılması anlamına gelmektedir. Böylelikle, temel bilimler enstitüsü olarak, adını taşıdığı cumhuriyet tarihimizin yetiştirdiği ender bilim insanlarımızdan olan Feza Gürsey'in temsil ettiği ve devam etmesini arzu ettiğimiz misyonunu yerine getirmesi imkânsız hale gelecektir.

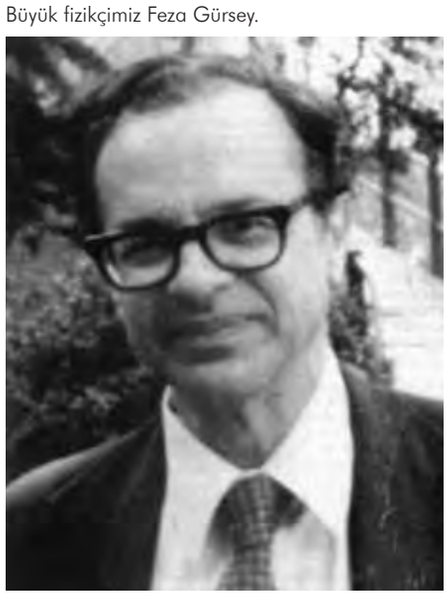
Son yıllarda, Enstitü'de yarı zamanlı çalışanların sözleşmeleri yenilenmeyerek ve süreleri dolan doktora sonrası araştırmacıların yerine yeni araştırmacılar alınmayarak, Enstitü'deki bilim insanı sayısı bugüne kadar dörde indirilmiş ve bunun sonucu olarak Enstitü'nün hizmet vermesi zorlaştırılmıştır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Enstitü'deki az sayıdaki bilim insanı, bugüne dek büyük bir özveri ile pek çok toplantı, seminer ve okul organize etmiş ve uluslararası yayınlar çıkartmıştır. Ülkemizde temel bilimler alanındaki tek enstitü olan Feza Gürsey Enstitüsü, bu faaliyetleri ile Türkiye'deki en başarılı araştırma kurumlarından birisi olmuştur.

Feza Gürsey Enstitüsü'nün, yurtdışındaki benzerlerinin (Almanya'da Max Planck enstitüleri, İtalya'da Ulusal Nükleer Fizik Enstitüsü (INFN), Kanada'da Perimeter Teorik Fizik Enstitüsü, Polonya Bilimler Akademisi enstitüleri, İran'da Temel Bilimler Araştırma Enstitüsü, Kore İleri Araştırmalar Enstitüsü, ABD'de Princeton Üniversitesi İleri Araştırma Enstitüsü (IAS) gibi) düzeyine gelebilmesi için destek görmesini beklerken, aksine, işlevsiz hale getirilmeye çalışılmasına ve bugün temel bilimler alanındaki araştırmalarla ilgisi olmayan bir merkeze bağlanmak üzere Gebze'ye taşınması kararına tanık olmaktayız.

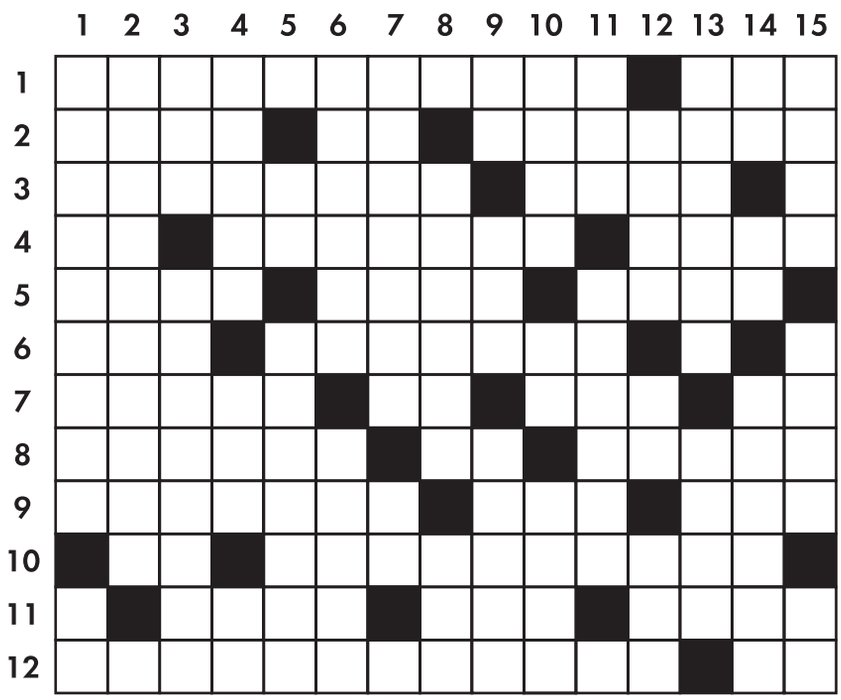
Biz aşağıda imzası bulunanlar, bu hatadan bir an önce dönülmesini, Enstitü'nün şu anda İstanbul'daki mevcut yerinde kalmasını ve Enstitü'nün gelişmesi için, en başta kadro olmak üzere imkânlarının arttırılmasını ve ileride benzer enstitülerin üniversitelerin yoğunlaştığı diğer şehirlerimize de yaygınlaştırılmasını ümit etmekteyiz.

Büyük fizikçimiz Feza Gürsey.

Bulmaca

Hikmet Uğurlu

Soldan sağa

1) Şiir, öykü, roman, resim dışında *Büyük Argo Sözlüğü*'nü de hazırlamış, geçenlerde 62 yaşında yitirdiğimiz değerli bir sanat ve edebiyat insanımız. - Bağ çubuklarında görülen bir nevi hastalık.
2) 15. yüzyılda Bursa'da yaşamış şair Ali Çelebi'nin mahlası. - Brom'un simgesi. - Erik, vişne, kızılcık gibi meyvelerden yapılan buruk tatta pekmez.
3) Serseri, aşağılık kimse. - Bir şeyin yapılması için tanınan süre.
4) Radon'un simgesi. - Gerçeklik. - Doldurma, doldurulma.
5) Suyu ilaç olarak kullanıla doğal kaynak. - Bir ilimiz. - "…. Dalı gevrektir / Aman kırılıverir / Elin oğlu kurnazdır / Hemen sarılıverir." (türkü).
6) Süreyya Duru'nun 1988'de yaptığı bir film. - "…. yapmalı" (başkalarınca hoş görülmeyen bir şeyi ara sıra yapmak).
7) Afyonkarahisar yöresinde "yumrukla dövme". - İlaç. - "…. Yol" (Peride Celal'in bir yapıtı). - Çin mimarlığında çok katlı köşk.
8) Üzerinde uyku sersemliği olan. - Meslek. - Krallar ve kraliçelere yarışır, görkemli.
9) "Bedrich …. " (1824-1884 yılları arasında yaşamış ünlü Çek besteci ve piyanist). - Avrupa Ekonomik Topluluğu. - Brezilya'da bir kent.
10) "… çuha boydan artar / Hatem parmağın tartar / Yari güzel olanın / Gün be gün ömrü artar." (Bayburt türküsü). - Cem Erk'in bir şiiri.
11) Mezopotamya'da bir ilk çağ krallığı. - Madenleri birbirinden ayırma işi. - Yüksek ses, bağırtı.
12) Çizgi ile mizah yapan usta. - Tantal'ın simgesi.

Yukarıdan aşağıya

1) Antalya il merkezinde, "Üç Kapılar" da denilen, adını bir Roma İmparatoru'ndan alan, anıtsal giriş kapısı. - İlave.
2) Arlanmak.
3) Kırmızı renkli değerli bir taş. - "… Adası" (Pierdomenico Baccalario'nun bir yapıtı).
4) Gevenden elde edilen bir zamk. - Mersin'in bir ilçesi. - Lityum'un simgesi.
5) George William Russell'in takma adı. - Eskişehir'in 45 km. güneyindeki aynı adlı köyden çıkan memba suyunun adı.
6) Mardin'deki kemerli sokaklara verilen ad.- Önem verme, değer verme.
7) Kendi cinsleri içinde herhangi bir yönden üstünlüğü olan kadın. - Eski dilde "su".
8) Kurallara uygun olan. - Akımtoplar.
9) Bir gıda maddesi.- İzlek.- "… oğlanı" (herkesin kolayca gelip çattığı, azarladığı kimse).
10) Mektup. - İsim. - "… evine köylü köyüne" (artık dağılalım, herkes işine gücüne dönsün anlamında tekerleme).
11) Hint mitolojisinde bir adı da Lakşmi olan, güzellik, talih ve mutluluk tanrıçası. - "… etmek" (saf dışı etmek).
12) "Bir söz dedi canan ki keramet var içinde/ Dün geceye… bir işaret var içimde. "(Nedim). - Renyum'un simgesi. - Kurşun boru ağzı açmakta kullanılan, sivri uçlu bir tür takoz.
13) İnceleme.- İşbırakımı.
14) En kısa zaman süresi. - " … elime mor kınalar yaktılar / Kaderim yok gurbet ele sattılar. " (türkü). - Evren.
15) Yara ya da kesiğin deride bıraktığı iz. - Marco … " (ünlü İtalyan gezgin) . - Güney Afrika Cumhuriyeti'nin plaka imi.

GEÇEN SAYININ YANITI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	H	A	L	İ	T	Ç	E	L	E	N	K	■	M	O	R
2	A	L	İ	K	U	R	N	A	■	E	O	K	A	■	E
3	C	İ	B	A	L	İ	K	A	R	A	K	O	L	U	■
4	I	■	O	L	U	■	İ	K	İ	■	M	K	■	Y	A
5	Y	A	R	■	M	E	R	A	■	M	A	■	T	A	Ş
6	A	Ş	■	E	B	R	■	L	A	İ	K	L	İ	K	■
7	T	İ	R	Y	A	K	İ	■	K	S	■	A	F	■	S
8	M	T	A	■	C	E	Z	A	Y	İ	R	■	Ü	T	Ü
9	A	L	T	L	I	K	■	T	A	N	A	S	S	U	R
10	Z	E	■	A	L	■	K	A	Z	A	K	E	■	R	M
11	■	M	A	L	İ	T	A	Ş	I	■	E	M	İ	N	E
12	T	E	R	E	K	E	M	E	■	A	T	A	M	E	K

Temmuz sayımızdaki bulmacayı doğru yanıtlayan okurlarımızdan **Rasim Cingöz (Antalya), Kasım Candan (İzmit)** ve **Raziye Çınar (İstanbul)** Mehmet Özdoğan'ın Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan çıkan *50 Soruda arkeoloji* adlı kitabını kazandı. Ağustos bulmacamızı doğru yanıtlayacak okurlarımız arasından belirleyeceğimiz 3 kişi, Haluk Eyidoğan'ın Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan çıkan *50 Soruda deprem* adlı kitabını kazanacak. Çözümlerinizin değerlendirmeye girebilmesi için, en geç 20 Ağustos tarihine kadar posta, faks veya e-posta yoluyla elimize ulaşması gerekiyor. Kolay gelsin…

